

Никола Цветковић

НЕБЕСКА СИМБОЛИКА У ПОЕЗИЈИ

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

НЕБЕСКА СИМБОЛИКА У ПОЕЗИЈИ

Лесковац, Београд 2020.

 ЛЕСКОВАЧКИ
КУЛТУРНИ
ЦЕНТАР

ISBN-978-86-82031-41-3

Никола Цветковић
НЕБЕСКА СИМБОЛИКА У ПОЕЗИЈИ

Најрођенијима,
Браћи
Душану Цветковићу Лешњаку
и
Милану С. Димитријевићу

Никола Цветковић

НЕБЕСКА СИМБОЛИКА У ПОЕЗИЈИ

Лесковац, Београд

2020.

НЕБЕСКА СИМБОЛИКА У ПОЕЗИЈИ

ПРЕДГОВОР

Милан С. Димитријевић

ВЕЧНА СВЕТЛОСТ ВАСЕЉЕНЕ - КОСМИЧКИ МАНИФЕСТ НИКОЛЕ ЦВЕТКОВИЋА

Док живиш, с ватром радосницом живи.
Сунце усхитом преобиље храни
Јаловости и црном трну сви су криви.
Са славујем у срцу омркни и задани.
„Живети пуним животом“
за Сергија Димитријевића
Никола Цветковић

Никола Цветковић (1939), песник, есејиста, критичар, путописац, монограф и угледни професор универзитета, објавио је тридесетак књига које се баве књижевно естетичким и уже поетолошким проблемима, историјом међуратне књижевности, повешћу завичајног Лесковца и Београдског универзитета. Уз то, публикувао је и једанаест збирки песама различите тематике, у којима је присутна и космичка симболика. Када пева о животу, свету, љубави, социјалним темама, преплићу се и прожимају представе астралних простора и васионска онтологија.

Од младалачких дана посвећује одговарајућу пажњу небеској симболици, коју спретно удева у стихове; а касније ће, у већем броју студија, анализирати и тумачити васионски лиризам; уз то, писаће о космичком у поезији Милоша Црњанског, Милана Дединца, Стевана Раичковића, Матије Бећковића, Десанке Максимовић, Слободана Ракићића, као и о групи песника неосимболистичког и бранковско-стражиловског усмерења.

Већ у првој збирци песама „Све је љубав“ (1979), лирски се дочаравају галерије космоса¹, васионско семе, а у грлу је „метеор загрцнут“, па зуби песничког субјекта чврсто гризу „кришку неба“. У поменутој књизи први циклус има карактеристичан наслов „Импresiја – залазак Сунца“, док је средишњи именован као „Звездано непеце“. Истакнимо овде и збирку стихова „Светлости земље“ (1992) у којој је присутно певање под насловом „Стварање звезде“², као и збирке „Плаветно доба дечаштва“ (1995), чији је већи део у знаку небеске симболике, те „Чувидне мисли“ (2000), „Биље од замаме“ (2000), „Уврту љиљана“ (2000), као и сонете „Косово – икона српства“ (2018) и „Свадебно завенчање“ (2019), у којима је наглашено присутна космогонијска, љубавна и патриотска агапе, посебно у певанији „О, граде мој“ (2011).

За Цветковића је „песма небески знак“, који обзнањује својеврсни поредак у бићу васељене, творачку моћ Слова и Речи као логоса и светог звука. У раним песмама „Плаветно доба дечаштва“ (1995) овај песник и поетичар сав је окренут звезданим просторима, о чему, поред осталог, сведоче и циклуси „Сребро звезда“ и „Пупак земље“. Ови стихови, настали у гимназијским данима, најављују будућу „Светлост Земље“ и обузетост лирско-интимистичким, рефлексивним и васионским. У пејзажистичким назнакама, бојама и динамичној узлебелости, аутор сугерише смисао астралног, чулног, у прожимању са етеричним, звезданим, прозрачним и неухватљивим. У основи ове лирике су промишљања о крају и бескрају космичког пространства,

¹ „Галерије космоса су празне“ у антологији песама о космосу „Космички цвет“, стр. 172.

² „Стварање звезде“ у антологији песама о космосу „Космички цвет“, стр. 91.

и непрегледном времену. Путописна поема „Свадбено завенчање“ зрачи васионским лиризмом, нарочито у певању о Блдском и Бохињском језеру и Бокоморју.

У певању о Косову и Метохији („Косовијада“, 1997), о драми људског страдања, у циклусима „Јадовна“ и „Српско слово“, зрочно су присутни васионски симболи. У видовданској етици и поетици на чијем је трагу Цветковић, исказује се највиша мера људске части и слободарства. Певање је за овог аутора стварање света – међу звезданим световима. То је „прекопута – свет, подсвет васељенског, неугасла Светлост Земље“³. У стиховима се разазнаје плаветни бескрај са мирским уверењем да је васцело твораштво „болна радост ускуптеле земље и небески румено плаветни круг и бездан“, што сличи Црњанском. За нашег песника Лаза Костић је „небесник у плаветном хору завичаја“, а док траје „берба Божјих винограда Срем кандилом сунца сјаји“.

У Цветковићевој интимистичкој лирици⁴ скоро да се све пресипа и кипти од космичке симболике („Недохвати“, „Сунчана“ и др.), која се преплиће са животним, имагинативним, свакодневним, а сан и јава се ту налазе у узноситом и емотивном колоплету. У збирци „Биље од замаме“, испуњеној бранковско-стражиловским, осведочава се космогонијски ерос, нарочито у песми „Зо-Иберико“, која је надахнута заманим лепотама Шпаније и Алхамбром. Ту се лирски прожима митско, легендарно и фактографско у стваралачкој кореспонденцији, која афирмише љубав према вечно женском, вазносећи нас ка свенебесном; према женственој лепоти и заманности оличеној у души света, што поетски дограђују маштовите небеске визије и Енергија, која је носилац идеалног, блаженог и узвишено космичког.

У часопису „Васиона“ представили смо Цветковића самосвојним песничким *вјерују*, у коме је за њега поезија „вечна светлост васељене“; поетским позивом да је „време да људи – звезде овоземаљског театра“ напусте „сцену“ родне планете и пођу Млечним путем како „галерије космоса“ не би остале празне; као и лирским представама Сунца – „васељенске јатке живота“, које „окато зенити“ испредајући „златне нити“ будућим свитањима.

Нагласимо, да Цветковић од 2004. активно сарађује са аутором, објављујући бројне текстове у зборницима „Развој астрономије код Срба“. Почео је са освртом⁵ на антологију „Космички цвет“, указујући на традицију певања о космосу и на инспиративну рубрику „Мало поезије“, неговану у часопису „Васиона“.

На четвртој Конференцији из ове серије Цветковић је укључен у Научни комитет и активно сарађује у обликовању завршног одељка „Зборника IV“: *Књижевност, уметност и астрономија*. При том ангажује своје пријатеље, сараднике и студенте као што су Зоран Миладиновић, Љиљана Кљајић Бојковић, Миле Пенков, Борис Косовић, Јован Пераћ, Марија Цекић, Миливоје Павловић, Љубиша Рајковић Кожељац, Зоран Јевтовић, Радован Илић, Предраг Јашовић и други. А сам се посебно позабавио слојевитом космичком симболиком у поеми „Србија“ Милоша Црњанског, указујући и на видове суматраистичког и етеристичког, у стваралаштву овог великана српске књижевности. Црњански је поседовао самосвојну и обухватну песничку космогонију, обузет даљинама, васељенским ритмом, богатом симболиком небеских тела. „У песничковој визији *Србија* је небесница; он у њој зорњачу тражи, а симболика Сунца, Месеца и звезда је скоро свеприсутна“.⁶

У наредном „Зборнику V“ Цветковић публикује неколико занимљивих прилога; у одељку *Култура, друштвене науке и астрономија*, штампа текст о васионско-поетским и ликовно-

³ Књижевно поетички фрагменти уз „Косовијаду“, у књизи „Косовијада“, Матица српска, Нови Сад, 1997, стр. 77.

⁴ „У врту љиљана“, Матица српска, 2000. и „Биље од замаме“, Просвета, 2000.

⁵ Н. Цветковић, *Космичко-поетске и поетичке визије са освртом на „Космички цвет“*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба III“, Београд, 2005, стр. 383-394.

⁶ Н. Цветковић, *Космичко у поеми „Србија“ Милоша Црњанског*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 2007, стр. 551-560.

симболичким представама у иконографији српске средњовековне нумизматике.⁷ После уводног дела, где указује на виђеног сликара Миленка Шербана, кога је сусретао у стану Сергија Димитријевића, даје један општи поглед на симболику неба и небеских објеката, а онда, инспирисан студијом аутора овог предговора „Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици“;⁸ разматра уметничко–поетске визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у обухватном и по много чему капиталном нумизматичком делу Сергија Димитријевића.

Овде, само унеколико назнака, скрећемо пажњу на Цветковићеве преокупације небеском симболиком, која је у извесном смислу *родно место* његове лирике, као и студијских текстова о знаменитим српским песницима, што се фрагментарно може запазити из ове књиге, као и из „Књижевно-поетичких студија“ V и VI, које су у припреми.

Васиона, Београд, 2004, год. LII, књ. XII, стр. 275.

---

⁷ Н. Цветковић, *Космичко-поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића (фрагменти)*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 18-22 април 2008, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 8, 2009, стр. 481-488.

⁸ М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 22-26 април 2006, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 7, 2007, стр. 461-476.

НАДАХНУТО ПЕВАЊЕ О КОСМОСУ

Младаљачка поезија Милана С. Димитријевића је у највећој мери у знаку космичких тема и мотива, који су доминантни и када пева о природним силама и збивањима, о љубави, свету и животу уопште.⁹ Обузетост свемирским визијама и симболима присутна је и када лирски дочарава ноћ, усамљеност (*Острво*), сету, те жамор простора и времена, као и противречна хтења бескраја (*Сабирање одјека, Плуг времена, Видарица времена*).¹⁰ У његовим стиховима преплиће се песничко, астрономски-сазнајно, онтолошко, са рефлексивним, лирско-интимистичким, оностраним и етеристичким. Космолошко у овом певању је основа која обједињује научно-сазнајно, мисаоно и емотивно, у целину, повезујући при том значења различитих елемената који нису увек у одговарајућем складу и међусобној кореспонденцији.

Све ово имало је уплива и на Димитријевићево касније тематско организовање и циклично структурирање антологије песама *Космички цвет*. Може се слободно рећи да је идеја водиља за конципирање поменуте антологије у основи садржана у бићу његовог невеликог, али занимљивог песничког дела. У најновијој књизи Димитријевић као да на изванредан начин антологичким избором стихова, помало постмодернистички, посредством певања других, надograђује, развија и употпуњује своју песничку и поетолошку визију о космосу. Преданост астралним просторима најчешће се варира па и понавља у Димитријевићевим стиховима, уз одговарајуће модификације, и чини не само тематски, семантички већ и симболички супстрат његове поезије, антологичког избора, научних, књижевних и уметничко-поетичких виђења.

За њега је у младаљачким данима постојао космос као могућа целина и у оквиру ње људско биће као саставни део, које долази до самосталности, „али никада не излази из ње *realiter*, тј. не живи у апсолутној изолацији, и само у томе односу оно може да се одржава и развија“, како би рекао Милош Н. Ђурић.¹¹

Из раније реченог може се запазити да су разнолике космичке теме и мотиви веома присутни у Димитријевићевом младаљачком певању. Космос је за њега, као и за неке друге песнике (Слободан Костић¹²) и истраживаче, својеврсни модел па и образац духовно-поетског и другог стварања. Он је скоро сав предан космосу и космичкоме у коме види основу и упориште за своје лирске захвате и креације. У свеколиком васељенском устројству Димитријевић налази надахнуће за своје певање, те захваљујући свемирском, обликује стихове, настојећи да им да животворност. Поједини лирски фрагменти о космосу, из ове невелике књиге песама, као да човеку олакшавају тегобан живот у овим земаљским и приземним сферама.

Приликом тумачења и интерпретације поезије Милана С. Димитријевића, поготову оне о космосу, потребно је имати у виду сваковрсну грађу и материјал који је користио. А та разнолика грађа има своје извориште у природи, свету и животу који га окружује, у обухватним астрономским знањима, класичној старини, древним филозофским учењима и митологији, и још шире: у књижевној и културној традицији коју је баштинио, са смислом за препознавање новог, неоавангардног и постмодерног. Пошто је у процесу песничког рада користио веома различиту грађу и изворе нужно је да се при аналитичком разматрању певања о свемирским ентитетима,

⁹ Милан С. Димитријевић, *Песме*, Београд, 2003.

¹⁰ Ово су наслови циклуса који на свој начин, такође, именују тематско-мотивску оријентацију Димитријевићеве младаљачке поезије.

¹¹ Милош Ђурић, *Космички дух у нашем песничству*, Народна одбрана, II 1927, бр. 15, 16, 17. – Наведено према књизи др М. Н. Ђурића “Културна историја и рани филозофски списи”, *Изабрана дела*, II, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1977, стр. 240.

¹² У огледу о Костићевој песничкој космогонији истакли смо да је она „основа и упориште његовог свеколиког духовног стваралачког узрастања и развоја“ – Н. Цветковић, *Нови и стари поводи (Књижевно-поетичке студије IV)*, стр. (89)-97.

слојевитој симболици и онтологији, целовитије упозна његова “интелектуална биографија,”¹³ поглед на свет и култура схваћена као креативна дисциплина сопственог унутрашњег „ја“. Тек након тога тумач и истраживач његовог песничког света моћи ће да васпостави креативни ток и процес којим су астрална бића, из космичких сфера, лирски преобликована у стиховима.

За Димитријевићево младалачко певање и поетику од значаја је врло изразито присуство општијих категорија мисли као што су време (вечност), простор (бескрај), постојање (постање), својство, стварно, ум, стање, догађање. Ове категорије су, додуше, универзалне и скоро свеprisутне у разним врстама мишљења, али су у његовој песничкој слици света особено озрачене и веома променљиве, понекад до неухватљивости. Неке од поменутих категорија и термилошких одредница не означавају и не именују супстанције директно, него индиректно и то према субјективно-лирском издвајању акциденталних квалитета који су унеколико присутни у песничком субјекту.

Првослав Ралић, у првом делу предговора Димитријевићевој књизи песама, запажа да његови стихови „усклађују велики број самосталних а зависних ентитета“. И ту региструје поменуте општије категорије мисли, па додаје: Небо, Сунце, Месец, звезде, али и извор, камен, птица, ветар, звук, љубав, чежњу и др. При том закључује да наш песник све то „чини смисленим свакидашњим говором из кога извлачи глас — поруку битнога: нашег космичког и људског станишта, аскезе и гозбе...“¹⁴ Песнички говор Милана С. Димитријевића је укупност сваковрсних знања, искуства и појмова из којих се рађају и препорађају називи особина као и лирско семантичке одреднице васионских односа и релација.

Обратимо укратко пажњу Димитријевићевом певању о космичким ентитетима: звездама, сунцу, месецу, планети Марс, метеориту, њиховој поетској онтологији, симболици, као и појединим видовима експлицитне поетике у вези са тим. Наша намера није да исцрпимо све мотиве васељенске природе, већ да издвојимо оне који су нам се у датом моменту учинили важнијим.

Поетска слика неба у поезији Милана С. Димитријевића

Небо као поетски изазовни део свемира наткриљује стихове Милана С. Димитријевића. Оно је ту космичко-изражајна и лирско-имагинативна одредница која означава подручје недомашног, тек слућеног, незнаног, и емотивно неухватљивог света, духовног и етичког, астрономски сазнатљивог али и трансцендентног. Слика неба се код њега варира у веома различитим представама што су одраз космолошког као и општијег људског виђења и сазнања. Наш песник спаја небо и земљу, небеске звезде, очи и сазвежђа, а зеленим небом додирује сунце, док оно пева птићима, над нама. То поетско небо омогућује му да лирски сагледа трансцендентно и да га понесено мисли у стиховима.

Димитријевић, лирски осетљив за светлости неба што наткриљују Земљу, обликује своју песничку космогонију. Свестан тавнила, које је “у нама и око нас”, жељан је светлости и сјаја:

„И изнесоше пред нас светлост.
И би светлост.
И зађе светлост међу нас, али нас не виђаше“

¹³ А. Грамши, *Изabrana дела*, стр. 74.

¹⁴ Проф. др Првослав Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи*, предговор књизи М. С. Димитријевића *Песме*, Београд, 2003, стр. 6.

У старословенској и српској митологији, коју је млади Димитријевић проучавао – небо је примарно означавало облачно небо, спојено са земљом. Њему је било знано да је у нашој старини небо замишљано као двоструко: горње, ведро и сјајно, и доње небо облака,¹⁵ па је то и доста успешно лирски уобличио.

У песми “Стајали смо на пропланку тишине“, изнели су нам најпре таму, па онда светлост, а затим “ветар вечности”, и најзад:

„Изнесоше пред нас земљу и воду
А небо је певало над нама
И топлим сребром сликало
Цветове на ливадама нашим.
И би Земља“.

Земља и вода су, према Емпедокловом учењу, основни градивни елементи, које је Димитријевић овде престиховао. А небо које је певало нека је врста лирске квинтесенције; оно је језгриште, упориште и суштаство; скуп свега онога што је најбитније, понајбоље уређено и саздано. Небески свод је, и према Димитријевићевом певању, осут дивотним сазвежђима и звездама са чаровито треперавом светлошћу које величанском правилношћу свога распореда сведоче о чудесној снази и красоти васионских сфера. Својим огромним пространством, невероватним обасјањем и необичним складом, небо узвишено пева подижући “душу човечју изнад природе земаљске”, како би рекао Ђуро Даничић.

Небо је, према наведеним стиховима, *сребром*, које је иначе у симболичкој вези са Месецем — „сликало цветове“. А цветови купастог облика су стециште небеских активности и истовремено слика душевних врлина: Чистом светлошћу и сребром сликани цветови су на ливадама и пољима, која су лирска антитеза мрачном подземљу. “И би Земља”, скоро узвикује песник. Земља, као велика мајка, је у овим стиховима и универзални архетип родности, и симбол плодности и обнове.

“Изнесоше пред нас плодова свакојаких
И рујнога вина
И појаше жито у нама...”

Но, тек када пустише птице међу небеске сводове, развија песник Димитријевић слику даље: “пропевасмо, и никоше врбе у нама”. Песма неба, са птицама које су духови ваздуха, узлазак у етеричне просторе и ступање у више стање свести, спаја и потврђује певање и пропевање у бићу, заједно са ницањем апотропејских врба. У старој српској религији и митологији врбе имају врло угледно место, знао је песник Миодраг Павловић,¹⁶ као и његов следбеник Милан С. Димитријевић. Наш астроном и песник посебно инсистира на врби и у наредном стиху (“И стадоше нас врбе пити и душом нашом капати”...), јер је врба зачарано дрво посвећено богињи Месеца. Она је, као кочоперна и бујна, постала магична шибљика — шибљика живота (Веселин Чајкановић);¹⁷ а код словенских народа је чак и симбол напретка и подмлађивања.

Након овог мелодичног певања, слављења неба и узлета птице међу сводове, у песми *Свитање*, такође се причују угодни звуци небеских сфера: будиш се... “а небо пева птићима у гнезду”(…) док боје свићу “у огледалу срца”. Умилни тонови се разлежу, небо пева, чује се

---

¹⁵ Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Београд, 1970, стр. 209-210.

¹⁶ М. Павловић, *Огледи о народној и старој српској поезији*, СКЗ, Београд, 1993.

¹⁷ В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, Сабрана дела, књ. 4, Београд, 1994, стр. 59-64.

васељенска музика што је у складу са кретањем звезда, уз мешање мелодија (промена годишњих доба), и открива се својеврсни питагорејски лирски концерт.

У песничком свету и астрономско-научним погледима Димитријевића хроматологија има одговарајуће место, и углавном је у складу са постојећом традицијом, независно од нових продора који су се догодили захваљујући Кандинском, Хербину и другима. У појединим његовим стиховима небо је добило одређена колористичка означања што је повезано са космичким, делимично биолошким па и етичким симболизмом. При том основне бојене значајке су универзалнијег карактера, како у сазнајној тако и у онтолошкој, психолошкој и космогонијској равни.

“Кануло је небо плаво
Сунцем на небо зелено”.

Овде плава боја неба има симболичку вредност. Поглед тоне у небеску плавет и губи се у неухватљиви бескрај и безграничје. Небо плаво сачињено од нематеријалне прозирности и празнине ваздуха, кануло је Сунцем, том врховном васељенском моћи, на небо зелено - небески непрегледно зеленило и биље, живот, боје и лепоту.

И у другим Димитријевићевим песмама (*На развалинама града*) небо се зазелени,¹⁸ нарочито када човек испод раскошно разгранатог дрвета баца поглед навише, па се боја лишћа сједини и здружи са сунцем и плаветнилом. Песма *Дрво* лирски и симболички обједињује: звезде, небо, праскозорје, росу и слутњива свитања. То као да је неко особено васељенско дрво, можда нека врста Дрвета сазнања (“Зашто мрсиш звезде гранама својим — дрво?”). Гране се додирују са астралним сферама, па горњи део, чини се, симболизује дух и тело васељене, док је доњи у складу са вишеслојном природом човека и песника.

„Зашто зеленим небом сунце дарујеш — дрво?
Ил’ зриш на сунцопалу подневних тишина?
Мирисом давнина обавијено
Грлиш плаветнило крилом висина“.

Дрво у овој песми, и према традиционалној симболици, попут гаја, планине, камена — може само собом да оличава читаву васељену. Зелено, што је скоро подједнако удаљено од небески плаветног и од земаљски жућкастог, чини неку средњу величину и посредника између високог и ниског; према Гербранту, представља нешто умирујуће („подневне тишине“), освежавајуће чак; то је у много чему људска боја. Спајањем неба и земље настаје мистична зелена боја, која истовремено комбинује хладну, плавичасту светлост интелекта с осећајном топлином жутог сунца те сажима у себи ученост, животну обнову и наду. Према речницима симбола, зелена боја „дживљава“ посебну почаст у књигама свете Хилдегард из Бингена, која понесесно пише о зеленилу и снази клијања, доводећи све то у везу са смарагдом. „Он настаје у цик зоре док Сунце излази (...) Сунце већ сија и биље тако појудно упија зеленило као јагње млеко“.¹⁹

Са Димитријевићевим стиховима о небу преплићу се они о „последњим звездама“, „умрлим звездама“, сазвежђима, месецу, сунцу, астралној светлости... У том смислу најрепрезентативнија је песма *Ноћ под звездама* којом се завршава циклус *Огледало ока*. А у овом циклусу су, гледано у целини, понајвише „пропевали“ космички ентитети и изразила се њихова онтологија. Платани, који иначе фактички сежу до врха Милановог станишта, грле месец својим лиснатим рукама. Они су иначе својим стасом и растом моћни и величанствени, и у грчкој

¹⁸ Занимљиво је да зелена боја у народној симболици означава *сазревање наде*; зелена страна је „страна срца“, што упућује на богато пулсирање живота, које у извесном смислу обележава дух оптимизма песника Димитријевића. – Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Плато, Београд, 2004, стр. 448.

¹⁹ Исто, стр. 448

традицији симболизују ученост и зналаштво. Нашем песнику, великом љубитељу класичне старине, познато је да су се у древној Атини академске расправе водиле под једним платаном; зато он овде, преко лиснатих руку обнове, хоће да споји нешто од те учености са тренутком осећајног даровања месеца девојци.

У средишњем делу ове песме видимо како се „звезде гасе лагано“ у очима просјака што кркља умирући; док све то опет „звезде гледају с неба очима невидећим“. Наведени стихови носе у себи нешто од трансценденције, јер се ту у једној поетској равни, астрално додирује са земаљским, а у другој, звезде, чије гашење само по себи означава смрт, умиру у очима просјака. Очи пак, које имају и моћ интуитивног виђења, ту су невидеће.

„Крик давно умрле звезде још одјекује горе.
Безвремља своја искром, птицама небо нуди“.

Димитријевићев песнички свет неба пун је тајанства. Њиме се разлеже крик умрле звезде, која као да изражава вид нестајања што се одједном поново враћа, пошто ће се услед коначности брзине светлости, експлозивни крик њеног краја бесконачно ширити васионом. У магијском поимању крик, заједно са одјеком, као да представља начин продужавања у безвремље. А птице раскриљеним небом што им се нуди, чини се, у ваздуху пишу песму стварања која покреће животворне енергије.

Сазвежђа, у првом делу песме, „трепере мирно“, и нигдинама палацају огањем праискони, што је вид очишћења па можда и одуховљења. Сазвежђа, као именоване групе сјајних звезда, јављају се у алегоричком виду на крају песме:

„По сазвежђима пада киша времена нашег
И прича давне приче у ноћима потоњим“

Киша времена овде оличава силазак небеских утицаја, као и вид духовног откривења кроз приповести, и то у прекосмогонијским ноћима. А лирска слика неба, као дела универзума, наглашено је присутна у Милановом певању.

Лирски трептаји звезда

Мало је Димитријевићевих песама у којима не затрепери звезда, не огласи се неки свемирски ентитет, или не „заживи“ неко васионско биће. Звезде су му симбол вечног и постојаног, далеког и бескрајног; оне су извор светлости и анђеоски гласник чаробне лепоте највиших досега и *духовне* премоћи, као зрачни титрај наде у препотопском мраку, сукоб и сусретиште поетско-етеричног и материјалног.

У традиционалној симболици звезде су превасходно оличење „Иштар или Венере, као Зорњаче и Вечерњаче“.²⁰ Такав смисао имају и у појединим песмама Милана С. Димитријевића. Међутим, у подужој песми *Икар*, „бакарне звезде“ су и симбол прекомерних тежњи и трагичног узлета у висине; он је својеврсна митска персонификација душевног живота и заносног узмаха у више небеске сфере. Икар је, у Димитријевићевом певању, оваплоћење духовног ослобађања од стега и ограничења материје; он оличава прелазак из једне онтолошке равни у другу, и то у моменту када је „у кули заноћило оловно небо“. То тешко оловно небо је, у алхемијском смислу, нека врста тегобног “болесног” стања метала; у космичком: олово је метал планете Сатурн.²¹ У

²⁰ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 201.

²¹ Исто, стр. 118.

духовном и онтолошком смислу: оловно небо је и један вид непрозирне телесне свести, а ми додајемо и непрепорођеног предикарског стања које ипак може бити предмет преображавања и трансформација. То и такво небо хладноћом је “прекрило храстове и звезде”.²² Храстови су овде амблем богова неба, док су звезде знамење вечности и премоћи.

У завршној строфи читамо како су бакарни споменици усковитгали „бакарне звезде на небу боје ноћи“. Бакарне звезде и тавнина ноћи два су вида Димитријевићеве песничке и васељенске стварности. На усковитланим бакарним споменицима застала је „звезда стајаћица“, обраћа се он овде астролошким, краљевским звездама.²³ И ту у певању о Икару:

„Звезде се преко куле премећу
А очне дупље их не виде“.²⁴

Куле су симбол узлета и узмаха, али такође и будућности. Међутим, оне случају Икара и његовог лета, овде оличавају прелазак из једне равни у другу, из једног материјализованог модалитета бића, у дематеријализовани. Куле су у овом лирски астралном обухвату и продор до новог онтолошког нивоа; а такође оне су, заједно са звездама и бакарним звездама, својеврсно општење и комуникација између неба и земље, уз двосмерно кретање: икарски узлазак у астрално, али и силазак божанског и надљудског. У космогонијској симболици бакарних звезда и кула, коју је Димитријевић проосећао, сажима се светлост што зрачно избија из бакарног хеликоида и обавија сунце са истовременим уздицањем кула у небеске сфере.

У циклусу *Огледало ока* Димитријевић понајвише помиње звезде које повремено доводи у везу са сјајем неба (*Светионик*) и путоказањем, са сунцем (*Улица*), са категоријама времена и простора, лирско-интимистичким тренуцима (*Поглед из давнина*), другим расположењима и стањем духа, митским представама и сл. Звезде у његовим стиховима жаморе, оне се огледају (*Горско језеро*), бремене трајањем (*Ноћи*), залазе у очи, звезде плачу, бледе, мрсе се са дрвећем. У песми без наслова (циклус *Сабирање одјека*) звезде затитрају скоро у сваком стиху.

У претпоследњој песми поменутог циклуса лирничар претаче егзистенцијалну “самоћу у жамор звезда” и време мери “трептајима звезда”. Поменимо да је Хусерл разликовао космичко мерљиво време од оног унутрашњег временског доживљаја. Може ли оно протицати брже или спорије? Да ли је бескрајно дељиво? Има ли зрнасту, тренутачну, структуру у смислу делића трајања.²⁵ И трептаји звезда су један променљиви процес. Да ли и он, како Милан лирски запажа, може бити у функцији мерења времена?

“Урастао у звезде посматрао сам
бој звезде и облака
А звезде су биле далеко...”²⁶

Звезде су, као симбол духа и светлости, у сукобу са материјалним снагама и мраком. Оне у наведеним стиховима војују са облацима, који су тамни и настоје да покрију звезде, али оне су далеко, предалеко. Пошто су звезде далеко, у бесконачју, песнику остаје:

---

²² М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 34.

²³ У астрологији то су углавном четири највеће звезде, које су и биле најважније у вавилонском календару: “*Алдебаран*, главна звезда у сазвежђу Бика, *Чуварица истока*; *Regulus*, из сазвежђа Лава, *Чуварица севера*; *Antares*, језгро сазвежђа Шкорпиона, *Чуварица запада*; и *Fomalhaut*, из Јужне Рибе, *Чуварица југа*”. — Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, Загреб, 1987, стр. 816.

²⁴ М.С.Димитријевић, *Песме*, стр. 35.

²⁵ Ово указивање о времену на асоцијативном хоризонту има Андрићево виђење пролазности и тренутка као таквог : „Са страхом, са осмејком, са задовољством готово, гледам како минуте протичу. И у даљини непојмљиви и безимени тренутак када ће канути последња минута...“

²⁶ М.С.Димитријевић, *Песме*, стр. 45.

“Само сажети сјај²⁷ крлетке
Само далеко брујање тишине.”

У овој песми наш астроном, по мишљењу филозофа Првослава Ралића, узорно разоткрива и разазнаје положај човека у космосу. Напред наведене стихове о крлетки и брујању тишине он коментарише истичући да ту самоћа и тишина нису усамљеност и ћутање. “Сами смо у безброју. Тишина величанствено бруји, прегршт таме је у зеницама ока, звуком дочекујемо раслојавање простора. То су наше потраге за коренима...”²⁸

У две песме *Јутро* и *Светионик* из истог циклуса *Огледало ока*, изразитије су присутни симболи звезде. Из почетног дела прве видимо како се у рано јутро разлаже ткиво мрака и диже се са *биљородних поља*.²⁹ Песник је овде вешто употребио неологизам “биљородни” пун слојевите симболике. Сама новотворевина је доста успешно, скоро природотворно саздана, у складу с неким основним правилима грађења речи. Овај и други слични примери, са мањим изузецима, показују Димитријевићеву склоност за избирљивије неологизме. Он се, насупрот мало превазиђеној филолошкој традицији, прилично спретно служи стваралачким језичким поступком у обликовању нових речи, на шта овде узгред указујемо.

Биљородна поља у песми *Јутро* указују на животну силу, јер је симболика биља у тесној вези са животодавном плодношћу растиња и „великом мајком“. Песник Димитријевић то овде повезује са митским представама и астралним култом:

„Свака звезда украде део
Однесе га до црних извора
Ноћ да вида“.³⁰

Звезде као симболично присутна божанства, узимају, краду део са тих богатих биљородних поља, и носе га до црних изворишта мрака — прекосмогонијске ноћи и пренаталне таме да их на свој начин издају и лекују за нова *јутра* и свитања.

Завршни део песме *Јутро*, која следи астралну и светлосну симболику, почетне стихове окреће у интимистичком смеру. И ту се догађа „ускрснуће светлости“ док земља гори:

„Само прегршт таме у твојим зеницама
Само твој шапат замућен у звездама
Само твој додир на мојој руци“.

У тренуцима нежних љубавних драгања гусне се прегршт пренаталне таме страсти у зеницама, а шапат драгане бива *замућен у звездама*.

Други део песме *Светионик*³¹ такође је озрачен лирско-интимистичким духом и у знаку је светлости, сјаја неба и звезда. Након спиралне светлости што се уздиже изнад плаве ноћи, необична „камена сазвучја светлости маме / као песма давних сирена“. Помен сензуалног мириса жене из претходне строфе доводи се у везу са женственим завођењем сирена и искушењем. И

---

²⁷ Занимљиво је да је писац ових редова, далеких седамдесетих година прошлог века, у локалној периодици Лесковца, објавио песму *Сажети сјај*, у којој се такође помиње *крлетка*, космички ентитети и бескрај. Ти стихови касније прештампани у књизи *Све је љубав*, са којима и почиње други циклус песама “Сажети сјај”, могу се довести у асоцијативну везу, што је занимљиво посебно са становишта блискости књижевно-поетских погледа. — Види: Н. Цветковић, *Све је љубав*, Лесковац, 1979, стр. 17.

²⁸ Проф. др Првослав Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи*, предговор књизи *Песме* М. С. Димитријевића, стр. 9.

²⁹ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 52.

³⁰ Исто, стр. 52.

³¹ Исто, стр. 57.

тада су „очи упаљене звездама“, каже песник. Очи, које су и општији симбол интелектуалног опажања, упаљене су звездама што су “очи ноћи”, али и извор светлости и сјаја:

“Закључан у многоцени сјај неба
На стражи до последње звезде”

Небо је, као и звезде, у Димитријевићевом певању, очитовање светлости и вековитости. Очи су у овој песми многозначни симбол устаљеног реда у космосу, без могућности лутања и “залутаја” својствених смртнику.

“Са мојим погледом ти знаш
Где је залутај а где прави пут
За вечни људски дом.”³²

Наглашено присуство астралних симбола у *Светионику* на одређен начин сугерира идеју о вишем, узноситом и вечном, за разлику од физички приземног и видљивог света.

Песма *Огањ*³³ почиње занимљивом кованицом и сложеним питањем односа негативног принципа — *сенке* — насупрот позитивном — сунцу (огњу):

„На звездометинама простора
Не виде се твоје сенке.
Зашто их поклањаш нама?“

Питање о сенкама, које делимично залази и у домен фолклорне баштине, поновиће се још једном пре помена звезде. (“Зашто сенкама завијаш оне / Што не схватају шта си наумио”). А онда следи лирска поента са експлицитном тврдњом: “Звезде немају своје сенке”, и претпоставком – питањем са повећом поетском набојитошћу:

„Или је можда ноћ њихова сенка,
Којом трепере на пучини чежње“.

У народном сујеверју и вештичлуку, који се повезује са ноћним присенима, сенка често представља душу онога коме припада. У размахнутој космичко-поетској визији младог Димитријевића, далеке и зрачне звезде немају своје сенке, па им је тамни фон ноћи можда основа која им омогућује да сјајновито затрепере на метафоричној „пучини чежње“.

Првослав Ралић у ширем поетичком контексту коментарише и ситуира песму *Огањ* и указује да песник Димитријевић усклађује велики број разноликих ентитета, које чини смисленим свакидашњим говором,³⁴ а при том не излази из песме, већ „говори о другима и о своме ја али на песнички чудесан начин”.³⁵

На крају књиге налази се можда понајбоља интимистичко-љубавна песма *Поглед из давнина*,³⁶ упућена непознатој:

---

³² Исто, стр. 57.

³³ Исто, стр. 63.

³⁴ Према Ралићу, песник из свакидашњег говора извлачи глас – поруку битнога: “нашег космичког и људског станишта, аскезе и гозбе, непристајања на вечно у коме нисмо важан глас нити на бесконачно у коме нисмо моменат личне и светске везе”. — П. Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи* (предговор), стр. 6.

³⁵ Димитријевић, према Ралићевој интерпретацији, из целине света издваја и уочава “да звезде, за разлику од човека, немају своје сенке или је можда ноћ њихова сенка, којом трепере на пучини оним најљудскијим: чежњом”. — Исто, стр. 6.

³⁶ Исто, стр. 85.

“У тихим, звезданим ноћима
Тражим твој поглед. Непозната.”

Али наш научник и песник, који помало лирски и поетички следи Волта Витмена што је у “тишини дизао поглед ка звездама”, у сличном тону започиње свој студијски прилог, помињући бацање погледа “на звездама осуто ноћно небо”.³⁷

Очи Непознате о којој надахнуто пева су „две давне ноћи“ што су у погледу нашле свитања.

„Звезде су бледеле на несташној води
Огрнуте ружичастим копренама
Давне зоре, која је свитала“

Поново се у средишњем делу овог певања лиричар Димитријевић враћа звездама у духу наше фолклорне традиције, али и хомеровске ружопрсте зоре. У завршној строфи, док лик непознате путује далеким тишинама, „Звезда га звезди искром додаје“ у раскошним и тихим звезданим ноћима. И на крају, тај поглед драгане осут звездама “из давнина благослов” песнику дарује.³⁸

У песми *Горско језеро*³⁹ где је увир горских извора, долазе звери да пију воду, виле да се купају, те утве златокриле:

“Ту звезде долазе да се огледају.
Понека се омакне и падне.”

Горско језеро Димитријевић приказује као огледало свемира, где и јутра долазе росу да захвате, а ноћи да нађу свој мир. У њему звезде се огледају у самопрепознавању и магијски залазе у царство обрнутости. Нека звезда се при том огледању, пратећи осу светлости, омакне и падне. И тамо где падне “никне водени цвет” који оличава читаву васељену и човеков микрокосмос, а врбе што симболизују зачарано дрво посвећено богињи месеца, нагињу се да “чују његову причу”, дочарава нам песник ту мало необичну космичко-поетску слику звезде падалице или метеора. Лирски трептаји звезда симболички се додирују и преплићу са васељенским светилима, са етеричном судбином, фолклорним, *прошлим*, звездозорним (*давне зоре*), уз Миланове астралне персонификације.

---

³⁷ М. С. Димитријевић, *Постанак и развој универзума*, стр. 3.

³⁸ Приликом сарадничког прочитавања разматрања песме *Поглед из давнина* Милан је осетио потребу да аутопоетички промисли и студијско-поетски домисли шири контекст онога што га је надахнуло за напред анализирани стихове: *Загледаност у звезде је својеврсни поглед у Прошлост; јер због коначне брзине светлости она је са њих кренула према нама пре онолико времена колико су светлосних година удаљене; односно, песнички, на звездама је, када их данас видимо, магновена копрена неке давне зоре из времена када је њихова светлост кренула према нама. Исто тако, ако би нас неко можда гледао са удаљене звезде довољно снажним инструментом, видео би Земљу и догађаје на њој у оном тренутку када је светлост са наше планете кренула према њему. Слично песнику Енценсбергеру, запитаном: међу којим звездама данас лута поглед астронома Месијеа о коме надахнуто пева (кога у време писања ове песме нисам познавао, али су ми биле знане основе науке о природи), и ја у астралним просторима тражим поглед који је ка звездама управила нека лепотица из прадавних времена, а који можда још незнано лута васељеном, па је неко тамо евентуално може видети... Из овог Милановог аутопоетичког фрагмента се недвосмислено јасно види како стваралачки прожима научно студијско и лирски имагинативно (23. мај 2010).*

³⁹ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 55.

Певање о Сунцу

За експлицитну поетику Сунца песника Димитријевића је занимљиво што за научно-популарни прилог⁴⁰ о овој звезди, као мото узима стихове Смиљане Ђуровић: "... живимо само зато што нам је у венама сунчана светлост / опомињем вас", који су нашли места и у антологији *Космички цвет*.⁴¹ Следећи наведену опомену поетесе, наш научник и песник се пита: шта би се догодило када би Сунце изненада нестало са неба. И на то питање одговара једном апокалиптичном поетском сликом и визијом: "Земља би утонула у мрак, који би једва разгртала слаба светлост звезда". Тада би се угасили Месец и друге планете, пошто оне светле захваљујући одбијеној Сунчевој светлости; реке би, супротно животној и поетској представи из *Књиге проповедникове*,⁴² "престале да теку, ветрови да дувају, а океани би се заледили све до дна". Потом би гасови из атмосфере почели страхотно да се трансформишу у течност, а онда да се смрзавају, и то све док "огроман ледник од смрзнутог ваздуха не би прекрио беживотни свет, на коме би температура била нешто виша од апсолутне нуле".⁴³ Ова стравична слика, напомиње Димитријевић, не би требало да застраши него да метафорично и упечатљиво покаже "шта нама Сунце значи и колико зависимо од њега". А Антон Павлович Чехов, кога је Милан радо читао, добро примећује: да када сунце сја "и на гробљу је весело".

Слојевита и вишезначна симболика сунца провлачи се кроз више песама Милана С. Димитријевића и засветли, а понекад и у пуном сјају сине, у сваком од шест циклуса. У првом делу подуже песме о Икару, на пример, присутна је светлост сунца у лирско-метафоричном преплету са небом и звездама. У певању о граду у наредној песми *На рушевинама града*, такође, затрепери Сунце заједно са звезданом пеном на биљу. У последњем циклусу *Видарица времена* обасја „озар сунца“ које сјаји и у другим бројним Димитријевићевим стиховима. Сунце је тако сплет разигране светлости; оно је крв и сок што се претаче у биље. Али песник истовремено види и прерану смрт сунца на крововима; а у песми *Ноћи* крик сломљених крила пева сунцу.

У *Икару* песнички субјект "обрастао у небо"⁴⁴ види како се "дуж груди напуклих од бескраја" таласа простор. Простор је ту артефакт песничког запажања и креативног мишљења. И он користи прилику да у том контексту, након лирске слике о миловању ветра "удовима", изложи део своје поетике путовања:

„једини скитник и потуцало
на путевима без одјека“

Иначе наш песник који свој субјект преобликује и у немирника Икара, велики је друмовник и уносити светски путник, са изграђеном имплицитно-лирском и експлицитном поетиком путовања Земљиним шаром, као и по духовно-астралним просторима.

„Пружио сам руке
да пехар светлости уснама принесем
чинило ми се да дирам шакама Сунце...“

---

⁴⁰ М. С. Димитријевић, *Наша звезда Сунце*, (3. вршачки астрономски сусрети), *Геа*, годишњи билтен Природњачког друштва, Вршац, 2003, 3, стр. 25.

⁴¹ С. Ђуровић, *Опомена*, у књизи *Космички цвет*, стр. 31.

⁴² "Ветар се на југ креће, на север окреће, па се опет обрће и обртања своја вечито понавља... Све реке у море теку, а море никако да се препуни; и оне и даље теку куд су текле." — *Библија — Стари и Нови завет*, Будућност, Нови Сад, стр. 442.

⁴³ М. С. Димитријевић, *Наша звезда Сунце*, стр. 25.

⁴⁴ Исто, стр. 32.

Две пружене руке су истовремено софија и динамика: мудрост и делање. А због положаја — пружене — оличавају добродошлицу, јер треба да благословени пехар светлости принесу уснама. Тај величански пехар симболизује васељенску просторност и једну врсту духовног тријумфа. Док додир Сунца шакама упућује на животодавну моћ што долази са зрачних небеса.

У помало интимистички озраченом певању о “видарици времена”, Димитријевић складно укључује вишезначну симболику Сунца. Пошто је суптилно поменуо питоме сенокосе на којима су “ватровале” булке, вешто дочарава стасити храст што укоренењен у преплодну земљу:

„блажио је озар Сунца
И твој слаповити додир
док смо тражили ускрснуће“⁴⁵

Животворни “озар Сунца” се у овим стиховима стапа са слаповитим додирима, на путу до ускрснућа. Сунце се појављује као поетски симбол ускрснућа и поновног рађања да би овековечило један трен узајамних предавања, што је “уздан” у време (“очуван до увек”). Као да они што се предају у љубави — упијају сунчеву есенцију попут зрнеља сунцокрета. Сунце је у овој поетској визији, заједно са храстом, упоришно стабло живота што се поистовећује са зрачним “озаром”. У српској фолклорној традицији храст је скоро свето стабло па су стародревни примерци имали култни смисао. То је Димитријевић знао још од раног детињства и првих сусрета са горостасним храстовима „записима“, са усеченим (или прислоњеним) крстовима уз њихова дебла.⁴⁶ Виђење и снажан доживљај једног таквог огромног храста што је од тада затрајало у њему, овде се уобличио у сугестивну поетску слику моћног и узвишеног храста, који сада дуговечношћу и висином у духовном и моралном смислу, блажи обасјање и радост Сунца љубави. Али истовремено и слапова нежних интимистичких додира на путу до лирско-осећајних ускрснућа.

У краћој песми без наслова сунце се у пуном сјају јавља у сплету (песникова одредница) кише, дуге и вечности.⁴⁷ У почетним стиховима киша се придружује симболици дуге и светлости. Она је често оличење родности, плодности као и духовног откривења:

„Киша
Сплет разиграних капи“

Она као божански благослов силази разиграним капима очишћења, блаженства и родности. У старогрчкој митологији први божански пар били су Небо и мајка Земља. При том Небо, које обгрљује Земљу, оплођује је кишом што је на њу шаље, односно, како пева грчки трагичар Есхил, кога је Димитријевић читао у младалачким данима: “Киша, падајући с неба, обременује земљу, те ова рађа биље и жито за човека и звер.”⁴⁸

Дуга, је пак чаровити мост што спаја небо и земљу и представља сусретиште и стециште овог света и рајских предела, у Димитријевићевом певању је „сплет распеваних боја“. Она је зраковита афирмација светлости и својеврсна небеска слава, али и преображење, па и означење различитих стања свести. Док је Сунце „сплет разигране светлости“, који овде симболизује универзални принцип у манифестацији, као и нови живот. Та разиграна сунчева светлост је првостворена и има моћ да разгони силе таме и зла, па је и извориште свеколике доброте. Зато

---

⁴⁵ Исто, стр. 80.

⁴⁶ У одељку *Поезија и поетика путовања* описан је први Димитријевићев сусрет са величанственим храстом — “записом” у селу Братмиловцу код Лесковца, на југу Србије. О том храсту су се испредале свакојаке чудесне приче које су разгоревале песничку имагинацију.

⁴⁷ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 53.

⁴⁸ Е. Теодосију, В. Н.Маниманис, М. С. Димитријевић, П. З. Мантаракис, *Геа, Уран, Хелиос и Селена – Три главна небеска тела и небо у старој грчкој космогонији*, Зборник радова конференције *Развој астрономије код Срба VI*, Београд, 2011, стр. 585-603.

Милан с посебном радошћу пева о Сунцу као животодавном небеском светлилу, које и у староруском пантеону има истакнуто место.

Замамна светлост и лепота Месеца

Милан С. Димитријевић у неколико махова пише студијски, научно-популарно и публицистички⁴⁹ о Месецу, док га много чешће помиње у контексту бројних написа и прилога из астрономије, космологије⁵⁰ и др. У тим студијским и популарним текстовима захвата и додирује и нека експлицитно-поетичка питања космичког у својој поезији.

Студијски прилог о Месецу⁵¹ започиње подужим цитатом узетим из текста Камија Фламариона, који је у много чему подударан са његовим лирским и поетичким представама о Месецу. Димитријевићу као астроному је прихватљив па можда и присан Фламарионов метафоричан исказ да је светлост Месеца била прва астрономска светлост. Наука је, пише даље Фламарион, “почела обасјана његовим сјајем и од столећа до столећа, освајала је звезде и безмерна пространства космоса...” Наш песник доста често пише о далеким, бескрајним и бесконачним космичким и астралним просторима којима је и лирски-емотивно обузет.

У поетички осликаном цитату Фламариона, што је истовремено и мото читавог текста, јер наговештава његов дубљи смисао и сврху, Димитријевић и као лирничар, издваја оно што се односи на “благ и смирени сјај Месеца”, који је ослободио и растеретио наш дух од земаљских веза и спона, присиљавајући нас и упућујући да мислимо о небеским просторима. А у стиховима опет помиње тихе звездане ноћи и благи смирај месечеве светлости.

Астроном и песник Димитријевић надахнуто пева и пише о чарима и лепоти Месеца. У поменутом студијском прилогу истиче да је за аматере који располажу малим телескопом, Месец вероватно „најлепше од свих небеских тела, с обзиром на обиље детаља који се могу видети на њему“.⁵² Овај став нашег учењака такође има свој поетички смисао и значење.

У традиционалној симболици Месец се, као и у певању М. С. Димитријевића, повезује са универзалним постојањем као и са ритмом живота и цикличног времена што није само ток. Време, које је једна од најчешћих категорија песниковог мишљења, понајпре се мерило лунарним фазама па је оно и својеврсно периодично претварање. У Димитријевићевим стиховима Месец симболизује време које пролази, али и вечност па и непрестану обнову; а повезује се и са женственим и судбинским, са сазнајним и имагинативним. Понајчешће Месец у његовој књизи песама, као и у каснијој антологији стихова о космосу, метафорички призива и оживљава лепоту, суптилни лиризам и просветљење у срцу и мислима.

Након певања о Марсу, планети црвенкастог сјаја, Димитријевић се непосредније обраћа Месецу у коме као да види укупност слике човековог постојања на земљи. Месец ту у већој мери представља тамну страну природе, али и унутрашње знање па и нешто ирационално.

„Месец бахато плази
Језик окрвављен постојањем
Ономе што греје се на месечини“⁵³

⁴⁹ М. С. Димитријевић, *Друга страна Месеца*, „Школарац“, 1998, III, 24.

⁵⁰ Проф. др Милан Димитријевић, *Границе космологије*, „Свест“ (Conscientia), часопис за проницање у тајанство свести, душе и твари, Стара Пазова, год. IV, бр. 10, стр. 58.

⁵¹ М. С. Димитријевић, *Месец, Васиона*, 1992, XL, 2, стр. 30-36.

⁵² Исто, стр. 31.

⁵³ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 75.

Месец који има превласт над водама, облацима, кишом, овде, у преносном смислу, плази језик. То плажење језика у просторима древног истока, чију је филозофију Димитријевић настојао да упозна, оличава вид изласка из мрака и тавнила на светлост, а носи у себи и апотропејски смисао. За Месец који је у традиционалној симболици *око ноћи*, наш песник каже: „Око — тамница звезда“.

Око ноћи и тамница звезда:

„Иште у огледалу мрака
Дубоком као дебело море
Тајну погинуле светлости“

У овом сетном певању о Месецу, у контексту “сатрулих давнина”, светлости, које оличавају првостворено и васељену, — гину. Тако се још једном показују дуални видови манифестације светлости и таме и Месеца као мушког и женског принципа.

У стиховима о тражењу (истоимена песма) и тражитељу Димитријевић доста складно повезује ловиште жудњиво усмерено ка овосветским циљевима, симболику жири која оличава родност и бесмртност, са вечношћу и Месецом. При том користи смело и оригинално поређење у обликовању слике о тражитељу који пребира мисли “као бројанице од црног жири”.⁵⁴ На то надовезује поређење ловишта које је “велико као разум”, имплицирајући да је Месец једно од божанства мудрости у улози мериоца времена, или сведока вечности.

„Но треба учинити корак
Ка сивом крају вечности
Заталасати бистри прах
Свога Месеца“.

Нога и стопало којим ваља учинити корак, према једној лирској представи, су лунарни симболи; они, на пример, код Кинеза навештавају мерење времена или одељак времена, и то на „сивом крају вечности“, како Димитријевић поетско-колористички именује свеукупност времена без почетка и краја. Да ли сива боја овде означава жалост и потиштеност безвремености? Или можда упућује на прах, пепео и трошност свега људског, у односу на вечност лунарног, песник оставља *отвореним* да сваки читалац домисли... Ни нешто ведрији, заталасани „бистри прах“, чини се, не нуди коначно разрешење и исходште, већ усмерава на непрекидност кретања и промена “свога Месеца”, као субјективног, интуитивног, унутрашњег знања, доживљаја и виђења света.

У завршном делу књиге (циклус “Видарица времена”) Димитријевић интимистички интонира песму *Сан*,⁵⁵ помињући тиху шапутовост Месеца. Ту он, такође, укључује већ раније помињане општије категорије мисли (време, вечност), космичке и друге ентитете, са можда нешто више сликовито-фигуративних појединости но у другим певанијама. У почетном делу песме причује се нежни шапат усана драге, који заустављају “старе таљиге времена” и то само за тренутак. Апострофирање тренутка као да упућује на неки лунарни женски вид времена. Таљиге времена имају атрибуцију љубави и повезују се са радосним осмехом сна, док: „Ноћ плашљиво застаје на свом путу / тихо, шапуће Месецу дахом вечности”. Ноћ је овде, и поред бојажљивости, на сврховитом путу, и означава стремљење ка љубавно нежнутљивом, шапутовом Месецу. А шапутање је у знаку животодавног даха вечности и духовних моћи љубави.

Средишњи део песме *Путеви*, значајне за поетику путовања М. С. Димитријевића, која би могла да се нађе и као нека врста лирског пролога на почетку одељка о велепутнику и

⁵⁴ Исто, стр. 31.

⁵⁵ Исто, стр. 81.

друмовнику, дочарава слику о далеким иреалним водопадима што “Месец глођу”; док “седеф засипа даљине”. И поред тога што Месец симболизује постојање, бесмртност и вечност, у Димитријевићевим стиховима имагинарни, можда небески слапови раскошно засипају далека пространства.

Замамне и заводљиве светлости и лирске чудовишности месеца у Димитријевићевим стиховима у много чему се укрштају и тешко је ту разлучити њихов симболички смисао од сликовно-метафоричних представа.

Црвенкасто-риђа планета Марс

Песник Димитријевић поетички помиње машту научника, писаца и сањара у вези са питањем: да ли на Марсу, о коме пева, постоји живот.⁵⁶ Многи су донедавно сматрали да је поменута планета насељена, “можда чак и разумним бићима”. Међутим, тек је динамичнији развој космичких истраживања омогућио да се Марс боље упозна. И то потпуније него што смо, “до почетка космичке ере познавали Месец”, зналачки прави поређење наш песник и астроном.

Након помена космичког брода „Маринер-4“, Димитријевић указује на драгоцену открића „Викинга“ 1 и „Викинга“ 2. И у складу са лирским виђењем ове црвене планете, детаљније колористички описује место и тло на које је слетео „Викинг“ 1. То је пустиња засута камењем, “а боја тла је црвенкасто-риђа, због присуства оксида гвожђа”. У песниковим представама Марс је, са мало наглашенијом симболиком рата, “крвава тачка”; а њено име звезду “руменилом хвата”. Научна открића, која Димитријевић помно прати, проширила су представу о тој бојено озраченој планети. Зато три деценије после песме *Марс*, захваљујући новим сазнањима, пише да, због учесталих пешчаних олуја што у висину дижу “ситне честице са црвенкасто-риђе површине планете, небо на Марсу има ружичасту а не плаву боју”. Овако дочаране активне боје умногоме се подударају са динамично-ратно-митолошком визијом тада младог писца.

При крају чланка о овој планети Димитријевић визионарски предвиђа да ће се можда ускоро, почетком трећег миленијума, у који смо заплвили, на Марс спустити космички брод са људском посадом. “То ће бити прва планета на коју ће ногом ступити човек у својој вековној тежњи да се са Земље вине ка звездама”,⁵⁷ закључује помало лирско-поетички.

Планета Марс, о којој младалачки пева Димитријевић, је нама најближа од спољашњих планета и заједно са Сатурном и Јупитером вија се међу звездама на ноћном небу. У његовим стиховима *Марс*,⁵⁸ како је и насловио песму у циклусу *Плуг времена*, оличава мешање и преплитање неких од суштинских сила космоса, природе, историјских и митолошких сазнања, са овоземаљским, миротворним или милитаристичким тежњама и збивањима. Марс је ту, и поред “крваве тачке”, представљен углавном персонификовано, делатно и мужевно, са страшћу умног бића и оптимистичком надом, уз пацифистичку поруку.

За нашег песника, Марс је *крвава тачка* што небом следи свој пут, а “име њено звезду руменилом хвата”. Уводни стихови су колористички црвено, румено и још снажније: крваво обојени. То је у складу и са симболиком ватре, огња, пламеног југа и наоружаног мушкарца-ратника кога и оличава. У односу на Сунце, у „језгришту“ нашег планетарног система, Марс је *крвава тачка*, што, према симболици крви, може да значи и један животни принцип и снагу у

---

⁵⁶ Др Милан С. Димитријевић, *Викинзи на Марсу*, „Школарац“, јануар 1999, IV, 22, стр. 22.

⁵⁷ Исто, стр. 22.

⁵⁸ М. С. Димитријевић, *Песме*, стр. 74.

законитом васионском кретању. Руменило што звезду хвата у складу је са активним принципом, сувереношћу и ватреним хтењем да буде планета мира:

“Са ужасом чедо Фобос син је следи
Силином у бескрај пробија им врата”

У Димитријевићевој филозофији и поетици простора и времена: бескрај, бесконачност, вечност, безвременосно и сл. имају важно место. Он је на трагу уверења да је неограниченост, бесконачност, интуитивно присутна скоро у сваком човеку. Зато се, у наведеним стиховима, силином продире у неограничено, у оно што је изван свих граница, и пробијају се врата, да би се отворио пут у нови живот. Врата су истовремено симбол наде, знао је песник Димитријевић, и у наредним стиховима оптимистички отвара перспективу:

“Али ипак надом сијају погледи
Оплођена умом биће једном схвата”

У тој нади што сија, присутно је нешто од онога што сличи стварању васељене, или зрачности новог живота и праисконског интелекта. На то упућује и следећи стих, који говори о оплодњи умом, што је врхунац и исходиште једног стања и најава наредног. Јер тада ће Марс “бити планета мира / И никад никад неће бити рата”, скоро програмски поручује песник.

Црвенкасто светло планете Марс, жарко попут пламена, допринело је да је она у римској митологији постала амблем рата, оличење ватрене жеље, страсти и снаге. У фигуративном смислу, зна Милан из класичне старине, Марс означава бој, борбену буку, смелост, агресивност... Зато га на поетски начин доводи у везу са Фобосом, који је персонификација ужаса, заокружујући тако слику о ратничкој моћи и сили.

Са стилско-формалног становишта, песма *Марс* је једна од релативно ретких у којој се појављује рефрен:

“Хтела би бити планета мира
А названа је планетом рата”.

У овом случају рефрен има улогу да појача емоционалност, као и да оснажи поруку и још више истакне поенту на крају песме. Уз то, наведени рефрен више богати семантичко-емоционалну озраченост него што доприноси јединству тоналности стихова.

Чаровит светлосни траг метеорита

Димитријевић, почетком седамдесетих година, са све већом пажњом проучава поједине свемирске и астрофизичке појаве и проблеме; интересује се за космогонијске теорије, учења и митске представе о пореклу и постанку света, човека и универзума и пева о васељенским збивањима и размерама. Метеори и метеорити тада заокупљају његову студијску и песничку пажњу, поред осталог и због чаросног светлосног трага који остављају за собом, при продору у високу атмосферу. Лирско лебдење метеорита у зраку, који се веома много загреје и јонизирајући подстиче светлосне појаве, побуђивало је Димитријевићеву научно-истраживачку, као и песничку имагинацију, што посведочава и песма *Метеорит*.⁵⁹

Метеорит је, према његовом лирско-метафоричном виђењу, “каљен у огњу прапочетка” и прошао је кроз извесно очишћење и преображај. Димитријевић се играо и поигравао са

---

⁵⁹ Исто, стр. 73.

просторима који могу да буду васељенско средиште и место узајамног општења. Као такав, метеорит је од ситних “честица ничег” исплео:

“Танку копрену бесмртности
Под којом се таложило време”⁶⁰

То плетење и испредање стања вечног живота из — ничег — унеколико је блиско древној источњачкој филозофији и мистичној контемплацији. Уз то, додирује се и са неоплатонистичком традицијом бесмртности, према којој је циљ опстајања изван времена, или под талогом времена, како поетски назначавала песник.

У завршној строфи песник сликовито истиче кристалну кап времена “коју ће разбуктати у море”. Кристал, као и метеорит, носи у себи нешто од чистоте и самосветлеће снаге духовног савршенства; у симбиози са временом ствара лирску представу о безвременој егзистенцији, изван асиметрије прошлости и будућности,

која је и ван живота. Живот је тада, као и метеор и метеорит, у вазносећем самораздевању које вуче ка дну и, у једном моменту, манифестује се у виду кристалног *над-живота*.

Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник*, Милан С. Димитријевић, Публ. астрон. друштва „Руђер Бошковић“, бр. 14, 2015, стр. 238–257.

---

⁶⁰ Исто, стр. 73.

ДРУГИ О КЊИЗИ ПЕСМЕ М. С. ДИМИТРИЈЕВИЋА

„...Међу научницима су готово увек били најпапетнији они који су се успут бавили и неком уметношћу.“

Г. Лихтенберг

О књизи *Песме* М. С. Димитријевића, поред узгредних приказивача, до сада је писало и неколико студијских посленика и виђенијих научника. Пре свих, проф. др Првослав Ралић, писац предговора *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи*, у поменутој књизи,⁶¹ потом Славица Гароња Радованац⁶² у часопису *Наше Стварање*,⁶³ у скраћеној верзији, са редакторским интервенцијама тадашњег уредника Димитрија Тасића; целовит текст касније, у часопису *Васиона*.⁶⁴ Аутор ове књиге је у Зборнику конференције *Развој астрономије код Срба V* објавио осврт: *Песничка слика космоса у поезији Милана С. Димитријевића*,⁶⁵

Славица Гароња Радованац започиње осврт на Димитријевићеву збирку *Песме* (2003)⁶⁶ у духу онога што смо овде изабрали за мото. И доиста, многи наши даровити књижевници, били су и познати, чувени научници, лекари, математичари, правници...

Она, пре свих, истиче Милутина Миланковића чија уметничко-мемоарска проза (*Успомене*) о којој ванредно студијски пише⁶⁷ није довољно позната, па ни афирмисана. Миланковић, заједно са Теслом и Ђорђем Станојевићем,⁶⁸ чијим се делима

---

⁶¹Првослав Ралић (1937-2003) филозоф, песник, есејиста и професор универзитета; поред студија из области филозофије, етике, естетике, аксиологије и културне антропологије, успешно се бавио и песничким радом. Дипломирао филозофију на београдском Филозофском факултету, а докторирао са тезом *Нове људске потребе* (објављено 1978). Био је професор етике и културне антропологије на Београдском и Нишком универзитету. Писац је предговора и поговора познатог дела Лешека Колаковског *Главни токови марксизма* (1985), књига *Духовност и рад - критика грађанског концепта културе* (1975), *Догматизам као контрареволуција* (1976), *Нове људке потребе* (1978), *Рад и културе* (1979), *Увод у филозофију - у дијалогу са временом* (1990). Песник по стваралачкој вокацији, од раног детињства, аутор је више збирки песама: *Космички хербаријум* (1995), *Песме из Делфијског пророчишта* (1996), *Аутобиографија детета* (1997), *Деца су најбољи људи* (1998), *Васкрс Србије* (1999), *Хиландарске песме* (2002), *Антрополошке песме* (2002).

⁶²Славица Гароња Радованац (1957, Београд) прозни писац, песник и научник, докторирала је из области народне књижевности (2004), на Филолошком факултету у Београду. У романијерском првенцу *Под Месечевим луком* (1992) обрађује причу о драматичном насиљу и љубави. У издању СКЗ објавила је 2014. роман *Повратак у Аркадију*, о Западној Славонији, са елементима аутобиографског карактера; а објавила је књигу кратке прозе *Девета кућа* (1994) и приповетке под насловом *Изидина копча* (2013). Збирке песама: *Исповедање тишине* (1996) и *Мој предак је дрво* (2007). Из народне књижевности објавила: *Народне песме Славонске границе* (1987), *Народне приче са Папука* (1996), *Антологија српског народне лирско-епске поезије Војне Крајине* (2000), *Српско усмено поетско наслеђе Војне Крајине у записима 18, 19. и 20. века* (2008).

⁶³ *Наше стварање*, LI, 2004, 1-2, 169.

⁶⁴ С. Гароња Радованац, *Поезија хармоније и античке мере*, „Васиона“, 2006, 2-3, 130-131.

⁶⁵ Београд, 2009, стр. 635-652.

⁶⁶ Славица Гароња Радованац, *Поезија хармоније и античке мере*, „Васиона“, 2006, бр. 2-3.

⁶⁷ Славица Гароња Радованац, *Књижевно дело Милутина Миланковића*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VII*, стр. 1111-1124.

⁶⁸ М. С. Димитријевић, *Ђорђе Станојевић – живот и дело*, Зборник радова научног скупа « Ђорђе Станојевић – Живот и дело - Поводом 150 година од рођења », Нови Сад, 10-11. октобар 2008, уредници М. С. Димитријевић, Б. Миросављевић, В. Марић, Нови Сад, 2008, 9-41.

М. С. Димитријевић, *Ђорђе Станојевић у радовима Жила Жансена*, исто, стр. 59-76.

Димитријевић бавио, истински су му узор који стваралачки настоји да следи. И Славица Гароња Радованац сматра да су међу научницима скоро увек били најуспешнији они који су се и сами узгред и успут бавили неком уметношћу. Па то примењује и на „случај“ Димитријевића за кога истиче да је *астроном светског гласа* (подвукао Н. Ц.), који је после објављивања песама у књижевној периодици, публиковао збирку *Песме*. И одмах потом износи претпоставку да је вероватно то назови расколно, јеретичко „двоверје“ (и наука, и уметност/поезија) учинило да се Димитријевић релативно касно оглашава и јавља као песник. Додајмо овде да је уметност у извесном смислу свеземаљска сестра и посестрима науке и духовности. Ко има срца и душе да је разазна и чује, биће ваздигнут и лирски одуховљен.

После уводних разматрања Славица Гароња Радованац прегледно именује шест тематско-мотивских циклуса садржаних у збирци *Песме*, и одмах прелази на вредновање песниковог *израза*, што је иначе врло важан термин науке о књижевности, а у Крочеовој поетици означава основу и бит књижевног стваралаштва. Према њеном мишљењу, Димитријевићев лирски израз „прати модерне токове, не само српске, већ и светске поезије“, што је у доброј мери прихватљиво. У врло малом броју песама, иманентан доживљај аутора не прати увек најпогоднији израз у језичком и формално стилском погледу.

Форма Димитријевићевог слободног стиха и његов ритам су углавном самерљиви и динамично се мењају од једне до друге песничке целине. А њихова *раскинута форма*, (С. Гароња Радованац), на микро и макро плану, у најбољим цикличним захватима, приближава се поетичном облику. Присутно је, а понегде и доминантно, надахнуће хеленском цивилизацијом, донекле поетиком и естетиком, уз истанчан смисао за хеленску меру и самерљивост. Славица Радованац добро уочава Миланову инспирацију и узор делимично преузете из античке књижевности, као што су митски елементи и понешто хомерско, попут рујнопрсте зоре. То, поред осталог, произилази и из темељног класичног образовања, повезаног са Старом Грчком и Римом, али и изворним смислом за модерно схватање уметности и савремене ововремске концепције. Ту она препознаје извесне духовне сродности са модерним грчким мотивима песника Константина Кавафија, а код нас са Петром Цветковићем, што је, чини се, мало усиљено. О хомерском упливу несумњиво сведоче поједини стихови из песме „Острво“, поготову ови:

„Рујнопрста зора показала нам је острво
Црни млаз воде пресечен жубором храстова“.

Вредно је пажње поетолошко разматрање Славице Гароње Радованац о поетској форми Димитријевићевог певања, у оквиру складне цикличне целине. Она добро разазнаје присуство и одјек паганског раздобља, видне трагове српског средњовековља, (по нашем мишљењу, понајпре у бираној симболици) и призиву библијских појединости, и то ваљано илуструје на одговарајући начин. При том, полазећи од тематских целина, уочава структуру триптиха и то умешно образлаже, показујући познавање и ликовних уметности, чији се елементи негују у књижевности (Станислав Винавер) и музици.

М. С. Димитријевић: *Ђорђе Станојевић и „Бачки напредак“*, исто, стр. 125-138.

М. С. Димитријевић, *Ђорђе Станојевић и реформа Јулијанског календара*, исто, стр. 199-207.

М. С. Димитријевић, „Ђорђе Станојевић – Поводом 150. годишњице рођења“, *Анали Огранка САНУ у Новом Саду*, бр. 4, Нови Сад, 2008, стр. 77-84.

М. С. Димитријевић, „Ђорђе Станојевић – човек који је српском народу подарио светлост“, *Луча*, год. 18, бр. 1, Суботица, 2009, стр. 27-36.

У неколико махова М. С. Димитријевић се озбиљно заложио да прецизније хронолошки одреди време настанка и почетка Песничке школе Миодрага Павловића:

- С обзиром да је избор песама учесника ове школе објављен у подлистку *Жижга* панчевачког листа *Траг* 2. априла 1972, а најава завршне књижевне вечери *Кључ за отворена врата*, 26. јуна 1972 – с правом се може закључити да је Школа завршила са састанцима негде средином јуна 1972, те да је почела у јануару односно најкасније крајем фебруара 1972.

Песничка школа Миодрага Павловића, коју је похађао почетком 70-тих година прошлог века,⁶⁹ и читава Павловићева рефлексивна лирика са паганским и средњовековним мотивима и симболиком, публикована приближно у то време, могла је посредно упливисати на тада младог и понесеног песника Димитријевића. Пажљивије компаративно истраживање и упоредно преиспитивање стихова из првог и осталих циклуса, могло би посведочити ову нашу претпоставку. А занимљиво би било чути шта и сам песник, мемоарски, о томе може да каже:

- Тада сам набавио Павловићеву књижицу *Скитија* и једну врсту укориченог сепарата са насловом *Нова скитија*, а песме у њима су ми се изузетно допале, па сам их радо прочитавао и промишљао... Могу да кажем да сам управо у то време, у једну свеску бележио песме које су ми се изузетно свиђале и одјекивале у мени. Ту су, поред осталих, биле уписане и песме Миодрага Павловића,⁷⁰ Васка Попе,⁷¹ Ивана В. Лалића,⁷² Милорада Павића,⁷³ Осипа Манделштама,⁷⁴ Гарсија Лорке⁷⁵ и других. Ту свеску још увек чувам.

Прелиставајући Миланову књигу *Песме*, наилазимо на две изванредне ликовно-уметнички уобличене вињете Јаноша Месароша, које сугестивно приказују разигране коње ране, са тананим графичким потезима, пуним ритма и динамике покрета.

- Како су се оне нашле уз песме *Лов* и *Оставио сам мочварни град у пламену*, које визуелно оплемењују твоју збирку песама?

- Упознали смо се у ротари клубу „Београд“, чији смо чланови у то време били. Када сам припремао књигу, замолио сам школског друга Чедомира Васића да ми да неколикослика које би се уклопиле у тематику песама; а међу сликама мога сарадника Зорана Симића, сам сам одабрао одговарајуће ликовне прилоге. Пошто сам упознао ликовно стваралаштво Јаноша Месароша, замолио сам да ми да неколико цртежа који могу да послуже као вињете. Изабрао је неколико и послао их електронском поштом.

Славица Гароња Радованац је лепо запазила урбане мотиве у Димитријевићевој поезији. Они су делимично условљени и тиме што је наш песник дете града и „собно дете“, како понекад каже, имајући у виду неколике градске средине у којима је интензивно живео и одрастао. То је вероватно имало знатног одјека и на формирање песничке личности. У том погледу Димитријевић на сасвим оригиналан и модеран начин наставља понешто од прилично богате традиције наше грађанске поезије, у једном сасвим новом и измењеном виду.

Димитријевић проживљено и сугестивно пева о граду; поменимо песму „Град“, а у уметничко-естетском погледу посебно се истиче „На развалинама града“. С подоста разлога Гароња Радованац ову песму издваја као антологијску; у њој су, и према нашем мишљењу, сажете понајбоље особине Милановог песничког стваралаштва: спој

⁶⁹ Цветковић, *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 229–236.

⁷⁰ М. Павловић, *Збор паса у кнососу*.

⁷¹ В. Попа, *Каленић*.

⁷² У поменутој свесци, у одељку „јануар 1970.“ М. С. Димитријевић је преписао две антологијске песме Ивана В. Лалића: *Офелија* и *Аргонаути*.

⁷³ Милорад Павић: *Причешће на Косову*.

⁷⁴ Осип Манделштам: *На страшној висини лутајућа ватро*.

⁷⁵ Федерико Гарсија Лорка: *Крик, Тишина, Malagüena*.

традиције и модерности, пренет животворно фолклорним и слојевито симболичким и метафоричким. Својевремено смо, пишући о поетској слици неба у његовим стиховима, указали на богату хроматологију тог разуђеног лирско-колористичког света и на космичка значења. Код Димитријевића се сустичу *небо плаво* и *небо зелено*, у свемоћном Сунчевом озрачењу.⁷⁶

У осврту на други циклус *Жубор постања* Гароња Радованац доследно наставља да се бави вишезначном филозофијом почела истичући да Димитријевић продубљује своју обузетост трагањем за Истином, што је једна безмало вечна тема, како филозофије тако и поезије, а додирује и неке аспекте посебне метафизике природе. Анаксимандер је међу првима почетак свега поставио више као неку твар, него као нешто појмовно. Код Хегела проблем почетка се заснива на уверењу да је *истина целина*,⁷⁷ што негде у крајњој консеквенци може да додирује и Димитријевићево поетско трагање за Истином. А стих о *тражењу у ненађеном* који се наводи у средишњем делу овог текста донекле кореспондира са филозофским ставом да почетак може бити само нешто неодређено, нешто без одређења. А Лао-Це наглашава: „И небо и земља и хиљаде других ствари рођене су из постојања, само постојање рођено је из непостојања“.

И навођењем речитих наслова појединих песама⁷⁸ Гароња Радованац настоји да посведочи своју тезу о Димитријевићевој опседнутости *почелом*. О многим од њих писали смо из угла космичке симболике, па ћемо у наставку сустићи, понегде сучелити гледишта, уз предлог да се она упозна са тим текстовима, које би евентуално прокоментарисала, што бисмо могли објавити у овој књизи као прилог и својеврсни стваралачки атестат.

У наведеним песмама, а посебно у „Тражењу“, приказивач Радованац разазнаје *издизање од земаљског и налажење смисла* у просторима где је „Ка сивом крају вечности / заталасати бистри прах / Свога Месеца“. Ове стихове о *тражењу* и тражитељу издвајамо и ми као посебно занимљиве и то у контексту разматрања симболике и лепоте Месеца. И при том преиспитујемо складне везе родности и бесмртности са вечношћу месеца и оригинално поређење у дочаравању слике о тражитељу, који пребира мисли „као бројанице од црног жира“ и компарацију ловишта што је „велико као разум“. Додајмо овде да су стилско-језички оба поређења умешно пронађена и афективно снажно појачавају песнички слику. Природа поредбених корелата је проистекла из изворних песничких визија самог Димитријевића које су укорењене у нашој традицији, са призвуком архаике и средњовековља, на чему иначе инсистира аутор осврта Гароња Радованац.

Поводом поетско-колористичке и сликовито метафоричке представе о *сивом крају вечности* поставили смо питање: „Да ли сива боја овде означава жалост и потиштеност безвремености?“ или нешто сасвим друго, незнано, несазнатљиво, што Милан оставља сасвим *отворено*⁷⁹ у духу *поетике отвореног дела* Умберта Ека.

---

⁷⁶ Наведимо само један илустративни детаљ: „Небо плаво сачињено од нематеријалне прозирности и празнине ваздуха, кануло је Сунцем, том врховном васељенском моћи, на небо зелено – небески непрегледно зеленило и биље, живот, боје и лепоту“. – Исто, стр. 242.

⁷⁷ Томас Стернс Елиот на једном месту пише: „Што зовемо почетком често је крај: И докрајчити нешто значи отпочети“.

⁷⁸ Ево неких од тих наслова: „Кренуо је да пије на источнику постања“, „Полазак“, „Путеви“, „Тражења“, „Икар“ и др.

⁷⁹ Може се претпоставити да то корачање *Ка сивом крају вечности* „упућује на прах, пепео и трошност свега људског, у односу на вечност лунарног, песник оставља *отвореним* да сваки читалац домисли... Ни нешто ведрији, заталасани 'бистри прах', чини се, не нуди коначно разрешење и исходиште, већ усмерава на непрекидност кретања и промена 'свога Месеца', као субјективног, интуитивног, унутрашњег знања, доживљаја и виђења света“. – Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 254.

Славица Гароња Радованац видну пажњу обраћа античком миту о Икару и истоименој песми, напомињући да је овај митски јунак „симболично употребљен у тражењу сопственог пута“. Ми овде додајемо: *ниједан пут није лош*, како је писао творац *Дон Кихота* – Сервантес, додајући: *да нема тако утртог пута на којем не би била барем нека препрека...* Милан је одважно нашао свој пут и стваралачки бодро и неуморно истрајава на њему, са икаровским узлетима и ретким сустајањима...

Гароња Радованац добро одбраним стиховима илуструје своју констатацију о симболици тражења пута:

„Пружио сам руке
да пехар светлости уснама принесем
чинило ми се да дирам шакама Сунце,
али видех само кости што вире из надлактица
као покидана утроба трута који је добио трку
свадбеног лета“.

У вези са овом песмом и митским Икаром запазили смо и сами нешто слично пишући да песник Димитријевић свој субјект *пребацује и у немирника* и неспокојника *Икара* (подвукао Н. Ц.), ширећи то и на астрономову поетику путовања.⁸⁰ Јер Милан је истовремено и светски путник, ходољубац и друмовник, икаровских узмаха. Он поседује лирски самосвојни поетику путовања по овоземаљским просторима као и по духовно-астралним сферама. После „обрастања у небо“ и умилне слике о миловању ветра који је *животворан* дах свемира,⁸¹ саопштава један ужи вид личне поетике путовања:

„једини скитник и потуцало
на путевима без одјека“

И средишњи део песме *Путеви*, коју Гароња Радованац помиње уз *Полазак и Тражења*, садржи елементе Димитријевићеве поетике путовања. Ако се стекну услови, детаљнија обрада поменутих и других сличних песама, могла би послужити као основа за конципирање једне врсте примењене поетике путовања, која би уместо претходног одељка *Поезија и поетика путовања*⁸² могла да се уклопи у лирски пролог о велепутнику, друмовнику и хододарнику.

При крају осврта на Димитријевићев циклус *Жубор постања* Славица Гароња Радованац прецизно уочава да се Икар као опсесивни симбол јавља и у песми *Свитање* и цитира стих: „Не сањаш Икар ти је у срцу.“ И ми издвајамо ову песму у којој се, по нашем мишљењу, причују угодни звуци небеских сфера, и наводимо стихове „а небо пева птићима у гнезду“, док боје свићу „у огледалу срца“.⁸³ Према традиционалној симболици, огледало је *истина*, коју Гароња Радованац апострофира у почетном делу разматрања циклуса *Жубор постања*; али оно оличава и самостварање у погледу трагања за исходном истином; а истовремено је и одраз свемира, па је соларно и лунарно.⁸⁴

⁸⁰ Исто, стр. 250.

⁸¹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 184.

⁸² Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 295.

⁸³ Тумачећи ове стихове пишемо како се умилни тонови разлежу: „небо пева, чује се васељенска музика што је у складу са кретањем звезда, уз мешање мелодија (промена годишњих доба), и открива се својеврсни питагорејски лирски концепт“. – Исто, стр. 141–142.

⁸⁴ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 116.

У циклусу *Сабирање одјека* приказивач Гароња Радованац, у сажетим, ненасловљеним песмама, види „неку врсту епиграма у сасвим модерном стилу“. И наводи следеће стихове:

„Склониште сам у себи тражио
Али успомене су проходила
А нисам могао сабирати своје одјеке...“

Димитријевићу, са ваљаним и обухватним класичним образовањем, заинтересованим за све античко, епиграм је доста близак и то онај са *унутрашњом формом*, како би га можда означио Лесинг. И у напред цитираним стиховима садржано је нешто од очекивања, самообјашњења и тежње ка суздржаној афористици.

Из циклуса *Сабирање одјека* аутор осврта је с правом одабрала врло вредну програмско-поетичку песму без наслова и издвојила је из ње следеће сугестивне стихове:

„Претакао сам самоћу у жамор звезда
Време сам мерио трептајима звезда
Урастао у звезде посматрао сам
бој звезда и облака
А звезде су биле далеко
Само сажети сјај крлетке
Само далеко брујање тишине“.

Тој песми смо такође посветили знатну пажњу, преузимајући из ње лирску синтагму *трептај звезда* за један од међунаслова, и њоме се целовитије позабавили. У претакању самоће препознали смо један вид егзистенцијалне самотности и особенији начин *мерења времена*.⁸⁵ Урастање у звезде и њихов бој са облацима доживели смо као приказивање духа и светлости у сучељењу са материјалним снагама и тавнилом. А пошто су звезде далеко, предалеко, онда остаје:

„Само сажети сјај крлетке
Само далеко брујање тишине“.

Овом песмом се својевремено позабавио и филозоф и песник Првослав Ралић, сагледавајући у њој самотнички положај човека у космосу, као и наше трагање за исконским коренима,⁸⁶ С. Г. Радованац би рекла за *почелом*.

О два завршна циклуса Димитријевићевих песама, *Плуг времена* и *Видарица времена*, Гароња Радованац пише збирно, издвајајући понајбоље стихове из њих. При том запажа да они највише кореспондирају са стручном и професионалном оријентацијом аутора – астрономијом, али и љубавно-интимистичком лириком. Цитирајући песму „Сан“ настоји да покаже „један тон оригиналности и проосећаног...“

Далеких 60-тих и 70-тих година прошлог века много се певало о тишини, шапутавости (Стеван Раичковић), трептају звезда, тренутку... Димитријевић и знатан

---

⁸⁵ Ту смо поменули како је Хусерл разликовао космичко мерљиво време од оног унутрашњег доживљаја. „Може ли оно протицати брже или спорије? Да ли је бескрајно дељиво? Има ли зрнасту, тренутачну структуру у смислу делића трајања? И трептаји звезда су један вечни али променљиви процес...“ – Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 245.

⁸⁶ Првослав Ралић и лично као песник окренут васиони, пише: „Сами смо у безброју. Тишина величанствено бруји, прегршт таме је у зеницама ока, звуком дочекујемо раслојавање простора. То су наше потраге за коренима“. – Проф. др Првослав Ралић, *Поезија која пати и радује се чуду космоса и људи*, предговор књизи М. С. Димитријевића, *Песме*, стр. 9.

број песника пратио је тај тон и тренд. То на изванредан начин показује и песма *Сан*. Ми смо при интерпретацији тих стихова, скренули пажњу на њену изражајност и стилско-фигуративне појединости. – У првим стиховима причује се сентиментални шапат усана драге, који зауставља старе, можда опорно-шкрипутаве „таљиге времена“, које се сликовито повезују са осмехом сна.⁸⁷

Последња песма у збирци *Поглед из давнина*, према мишљењу С. Радованац Гароње, има тежишно, ја бих додао централно место, не само у циклусу *Видарица времена*, већ знатно шире, безмало за највећи део стихова испеваних у духу интимистичко-астралног. Сасвим близу томе је и став колегинице Радованац, што показују и ове речи: „Са љубавним мотивом фундираним у препознатљиву древност, али уздигнутим и у безвреме (песма је посвећена Непознатој), исказ се шири по микро и макро космичком простору“, придодајмо; безмало читаве збирке, укључујући ту и поједине целине са песничком структуром.

Ми смо ову песму оценили можда понајбољом интимистичком и астрално-љубавном; довели је у асоцијативну везу са В. Витменом али и са студијско-стручним и публицистичким прилогом (*Постанак и развој универзума*)⁸⁸ за што још има повише истраживачког простора.

Од свега овога, чини се, може бити занимљивије Димитријевићево аутопоетичко и стручно домишљање на лирски имагинативним основама, забележено 23. маја 2010, о инспирацији за напред помињање и интерпретиране стихове: „Загледаност у звезде је својеврсни поглед у Прошлост; јер због коначне брзине светлости, она је са њих кренула ка нама пре онолико времена, колико су светлосних година удаљене.“⁸⁹

Моћ Димитријевићевог духа да на овај начин мисли о *Прошлости* намеће се као емпиријски, поетолошки и филозофски проблем. Да ли кретање, догађање светлости у просторно-временском континууму, доиста представља прошлост или је то случај и производ песничке имагинације? Да ли овај песник има неко посебно, самосвојно осећање прошлости? И може ли се имати осећање/доживљај прошлости, а да нисмо у стању да га протумачимо другачије, осим поетски? Или се опет просторно-временски континуум сагледава као четвородимензионална многострукост теорије релативности? По Блекбурну, у теорији релативности „сваки догађај у простору и времену је повезан скупом прошле светлости, са скупом прошлих догађаја који су можда на њега утицали и са будућом купом светла (...) где је та могућност ограничена брзином светлости. Подручја изван сваке светлосне купе догађај су 'негде - другде'“.⁹⁰ – Песнички гледано, додаје наш астро-лиричар: „на звездама је, када их данас видимо, магновена копрена неке давне зоре из времена када је њихова светлост кренула према нама“.

Завршне стихове песме *Поглед из давнина* интерпретирани смо истичући да лик Непознате путује далеким космичким тишинама, „звезда га звезди искром додаје“, као узносиој небеској царици – лепотици окруженој астралним драгуљима. И најзад, у красним утихлим ноћима, тај божански поглед Непознате астралне владарице – красотице из васионских даљина, дарује *благослов* попут Деве Марије. – На овакво наше тумачење тих стихова, уз придодавања, у поенти целог певања, астро-песник Димитријевић одговара: „Ја у астралним просторима тражим поглед који је ка звездама управља нека лепотица из прадавних времена, а која можда још незнано лута васељеном, па је неко тамо евентуално може видети...“

---

⁸⁷ Симболика ноћи је ту, и поред бојаљливости, на сврховитом путу „и означава стремљење ка љубавно нежнутљивом, шапугавом Месецу. А шапугање је у знаку животодавног даха вечности и духовних моћи љубави“. – Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 254.

⁸⁸ Исто, стр. 248–249.

⁸⁹ Исто, стр. 249.

⁹⁰ Сајмон Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, стр. 352.

У закључном пасусу Сл. Гароња Радованац пише како би Димитријевић, „пажљивијим прераспоредом одређених песама“ додајемо: и њиховим прикладнијим мотивским организовањем и компоновањем унутар цикличних целина, постигао би се већи степен унутрашње кохерентности и стручно-занатске развојности и усклађености. Сугестија о разбијању „поемских форми на мање, насловљене целине“, је у много чему прихватљива и иде у прилог бољег структурирања митских, фолклорних, тематских и других елемената. Наше је мишљење да је ради *ефектније уметничке снаге и целовитости* било потребно елиминисање више од занемарљивог броја песама које у неким деловима имају аматерски ниво (плеоназми, неуспеле метафоре и др).

У самој збирци, доиста, постоји неколико антологијских остварења која би се могла наћи у свакој антологији космичких песама, али и у другим, шире тематски конципираним, космичко-интимистичким, на пример.

Приказ књиге *Космички цвет* Дејана Ђорђевића

За мото приказа антологије *Космички цвет* Милана С. Димитријевића, критичар и песник Дејан Ђорђевић,⁹¹ изабрао је красан, уман и продуховљен исказ: „За мудрог човека свет није тајна, зато му је потребно да лута у вечност“ – А. Томуса. Вечност, поред осталог, подразумева трајање живота, његово бескрајно протезање и кружење у смислу космичког времена. Према Сајмону Блекбурну, вечност је *евентуалност времена, схваћена као нешто без почетка и краја*.⁹²

У уводној реченици Ђорђевић с правом скреће пажњу на богато и разноврсно песништво о космосу, што недвосмислено показује и књига М. С. Димитријевића, за кога напомиње да је астроном, физичар и песник. По оцени приказивача Димитријевић је *бацио нову и неочекивану светлост* у понорник неизмерне дубине певања о васиони. И томе приступа помало езотерички истичући да мистериозна драг универзума „оставља у стиховима хировит одбљесак“. Излетом у далека и недохватна свемирска пространства песници откривају *унутрашње делотворне резонанције* и сваковрсне побуде „за расколну калеидоскопију доживљавања“ а управо то доживљавање значајно обогаћује личност и њене душевне просторе у сусрету субјекта са космичким ентитетима. Баумгартен је пошао од чулног доживљаја конципирајући такозвану *доживљајну естетику* која је помало метафизички повезана са царством креативне субјективности уметника/песника као и за лични доживљај читаоца/посматрача. За феноменолошка гледишта доживљај изворне опажајне евиденције у основи не може постојати без рефлексије. То је Ђорђевићу знано, па пише да је у том рефлексивном осмишљавању предмета астро-песницима једнако „стало до тога да слику света уроне у интелегбилно поимање, као и да је изражајно украсе и живо обоје“. У овом контексту ствари су за њега симболи вечности. При том се многи лирски заноси урушавају, тражећи упориште између сна и јаве, „у прозирној апстрактности астралних простора васионе“. Ђорђевић овде, а у наставку и у општијем смислу, медитира над природом и духом космичке поезије, удубљује се у њу, полазећи од свог доживљаја, сазнања и представа које поето-филозофски промишља.

Уверен је да дух, под притиском, пресијом напетости, у стању поменутог поетског заноса „несвесно тежи за лепотом, према тајнама несаопштивог Апсолута“. Песници на крилима која су соларна, са узлетом маште, језде звезданим просторима и живе у блиском и креативном додиру са космосом.

---

⁹¹ Дејан Ђорђевић, Милан С. Димитријевић: „Космички цвет“, (Просвета, Београд, 2003), „Васиона“, 2004, ЛП, бр. 3, стр. 142.

⁹² Сајмон Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, стр. 440.

У средишњем делу приказа, још увек у општијем виду, пре конкретнијег погледа на избор песама о васиони, Ђорђевић скреће пажњу на могућност дивљења видовима искуствене стварности, динамици модерног живота, напретку и функционалности савремене техничке цивилизације, да би с разлогом закључио да „никаква астронаутика неће застрти нашу визију о лепоти космоса“. У филозофији уметности и модерној поезици све је присутније *естетско искуство* које у неким видовима додирује и искуствену стварност, коју помиње Ђорђевић. Доживљај лепоте, поред осталог, произилази из чулног уплива космичких сфера на субјекат и његово просуђивање опажања уз припомоћ рефлексije која је у непосредној вези са допадањем.⁹³

У другом делу приказа Дејан Ђорђевић се бави природом и тематиком *избора*, Димитријевићевим намерама и антологијским аспектима књиге. Он сматра да би избор песама за ову Антологију могао да се назове *личним* и *тематским*, „или рецимо скупом стотинак најлепших песама о космосу...“ Уверен је да изостављањем речи антологија, која се понекад пренаглашава, ништа се битно не би променило. Сматра да је књига састављена са *намером* и *планом* који је, за њега, довољно очигледан, са чиме се само делимично можемо сложити, пошто су у питању само назнаке, додуше важне, али недовољно образложене у одговарајућем концепцијском смислу.⁹⁴ У том погледу приказивач наводи Димитријевићев фрагмент из Предговора који недвосмислено упућује на чињеницу да је у питању сасвим субјективан, дубоко лични избор на критеријуму селекције песама „које у мени поетски најдубље одзвањају“. Метафора о *најдубљем одзвањању*, само сведочи о скоро крајње субјективном, личном, персоналном бирању, не водећи довољно рачуна о књижевно-поетолошким и аксиолошким критеријума, битним за сваки антологијски избор. Предговорничково позивање на бодлеровско начело о универзалној кореспонденцији у уметности – не правда његов субјективистички прилаз, осим када се ради о сигналистичким прилозима о Мирољубу Тодоровићу, о коме је Димитријевић надахнуто писао. Ту је доиста постигнута сагласност између ликовно и воко-визуелног и поетског.

Слажемо се са Ђорђевићем да је *Космички цвет* захвална и корисна књига, као и са чињеницом да је Димитријевић *пре свега астроном* те да се у складу са тим и понаша. Он својим *телескопом*, како сликовито пише приказивач, са доста пажње и избирљивости посматра и бележи у књизи „једну по једну звезду са неба књижевног“, уз напомену да је Димитријевићу подоста тога изостало из иначе широког видокруга. Прихватљиво нам је и то што оправдава астронома, који није историчар ни теоретичар књижевности, што је овде у питању „властитост антологијског избора и ауторска посебност таквог чина“, а то донекле оправдава и *приватно – лични увид* у ову врсту поезије (подвукао Н. Ц.). Сам тај избор, и поред васколике субјективности, несумњиво излучује „неке уметнички достојанствене резултате“ и вредности.

Овај приказ Дејана Ђорђевића хтео је да скрене пажњу на иначе потребну, врло читљиву, а у неким деловима и подстицајну књигу. Дејан се у највећем делу бавио општијим разматрањима о тајанствености, мистичности и езотеријама космичких сфера, показујући при том извесно познавање теоријско-филозофских па и поетолошких аспеката. Доследан свом приступу није посебно издвојио ниједног аутора или песму, упуштајући се, више у назнакама, у разматрање властитости, а ја бих додао и

---

⁹³ Према Речнику филозофских појмова: „Естетско искуство значи контемплативан став према његовим предметима, који није управљен ни на научно сазнање ни на практичне сврхе, него настаје једино из уживања у чистој игри сазнајних моћи и специфичног јединства многоструког, које оно производи у рефлексiji“. – *Речник филозофских појмова*, стр. 233.

⁹⁴ Нашу оцену о корисној, али сасвим субјективној *Антологији песама о космосу*, види у претходној књизи *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, на стр. 233. и дијалогско спорење у напомени 437.

самосвојности самог антологијског избора. Приказ у целини представља прилог популаризацији увек занимљиве и инспиративне поезије о васиони.

Ралићев есеј *Васиона и поезија* поводом антологије *Космички цвет*

Првослав Ралић је један од својих последњих есеја *Васиона и поезија*⁹⁵ написао поводом Димитријевићеве Антологије песама о космосу *Космички цвет*. Текст је у редакцији *Васионе* примљен децембра 2003, а он се крајем те године преселио у вечност, или како Милан о њему пише „заувек је отишао у небеске просторе“. У последњим месецима свога живота, када је можда већ слутио *одлазак у небо* духовно је био загладан у васељену, и као научник и песник, размишљао о филозофско-лирском односу између два само наизглед различита феномена: васиони и поезији, уверен да је *човек особени елемент васионе* „Целовита научна мисао о васиони, без потпуне мисли о човеку као њеном посебном делу – није могућа“. На ово бисмо додали: што су човек и научна мисао више узноситији, они себе све више осећају као [неухватљиве] целине. Само код таквих људи, укључујући и Ралића, има узвишене хуманости/човечности, племенитости, далековиде учености. Само они визионарско-хуманистички, мисао о универзуму сагледавају као сопствени и неодвојиви део свеколике хуманости. Зато је створена и свељудска Ралићева профетски видовита хипотеза: „дубље проучавање битка човека, његове супстанце [унутрашњег микро и макро космоса], откриће многе смислености космоса, као што ће свеобухватнији увид у суштину васељене осмислити довољне разлоге човековог постојања“. – Све се више гомилају знаци да ће се, у ближој или даљој будућности, непосредном и узајамном *сарадњом астрономије са антропологијом, посебно културом* – отворити епохалне двери на човеково почело и постање.

Још 1995, у првој збирци песама *Космички хербаријум*, филозоф и песник, социо-антрополог и аксиолог, етичар и културни антрополог Првослав Ралић, у песми *Разговор*,⁹⁶ пише о астралном, међузвезданом дијалогу:

„Кад отпочне дуг међузвездани разговор
Пашће наше вредности и бићемо последњи
Који се придружују галаксији свекултуре“.

Социолог и песник Ралић слути и најављује да ће једном отпочети *међузвездани разговор* – супротан монолошкој самодовољности и једносмерној догматичности. Тај астрални дијалог биће отворен за друге и управљен на друге у међузвезданим сферама, плодиће богату, разговорну мисао са сваковрсним идејама и открићима у смислу развојности. Разговор ће бити *дуг* у просторном и у временском смислу, што значи пружаће се простором васионе и у космичком времену, по мери васцеле галаксије и у њему ће као и у сваком разговору бити разлика и неслагања.⁹⁷ Тада ће, према овом филозофу и аксиологу, *вредности* које су етичка, естетска, сцијентистичка, па и свака друга пројекција коју имамо према њима, у складу је са учењем о вредности, теоријом вредности. Нажалост, према Ралићевој песничкој и теоријско вредносној концепцији, бићемо последњи у обухвату галаксије, с тежњом да будемо друг и учесник у истом свекосмичком настојању, постајући саставни део галактичке свекултуре.

⁹⁵ Првослав Ралић, *Васиона и поезија (Поводом Антологије песама о космосу „Космички цвет“ Милана С. Димитријевића)*, Васиона, 2004, ЛП, 1, стр. 35–36.

⁹⁶ М. С. Димитријевић, *Космичко прибежиште Првослава Ралића* – Рубрика *Мало поезије* – Избор песама из збирке *Космички хербаријум* (1995), Васиона, 2004, ЛП, 1, стр. 45.

⁹⁷ „Вечер у којој се сви присутни посве слажу, изгубљена је“ – Ајнштајн

Овде смо укратко, само у назнакама, показали како се прожимају Ралићева имплицитна и есејистички експлицитна поетика, коју је Димитријевић, уредник *Васионе*, са разумевањем и подршком објавио на страницама овог часописа.

Ралић, у есеју *Васиона и поезија*, даље следи мисао о разлозима човековог постојања, служећи се успелом метафором о *обалама космичког океана*, што оличавају: праисконске воде, материјално и сведуховно постање, бескрајно кретање, као и извориште потенцијалности и свеколиког живота,⁹⁸ посведочава да се поменуће *обале* „заиста додирују са обалама смисла постојања човека“.

Поезија је за Ралића „вид човековог достојанства, плач и радост што се постоји на начин Речи која беше у почетку“. Махатма Ганди достојанство доводи у везу са моћима духа... Поезија и достојанство могу се филозофски схватити и као духовност и поштовање које ствараоцима придолази у њиховој плодотворној људскости и унутрашњој части као и у могућности креативног самоодређења. Достојанство се, по мишљењу Канта, не подређује ниједном споља наметнутом закону, осим оном који истовремено само себи даје, што у великој мери важи и за песништво које, у бранковско-стражиловској; и научној концепцији, извориште и упориште налази у самом себи.⁹⁹ Поред човековог достојанства, поезија је и вид *плача и радости што се постоји на начин Речи* – истиче песник и социо-антрополог Првослав Ралић. Плач, проливање суза, жалост, доживљава се у безизгледности и супротни су радости, која представља усклађеност душе, веселост, пријатност, за поједине филозофе је један од високих циљева етике и постојања на библијски начин Речи: реч која беше у почетку је као *логос*, слово, *ред*, словесност, беседа, *законитост*, дума, *хармонија* – *извор креације* – значењски међуповезан израз мисли, намера, осећања.¹⁰⁰ Стваралачка Реч је дата Песнику да сликовито лирски заодене своје мисли јер *речи су одећа мисли* (Честерфилд).

Песник и поетичар – филозоф Првослав Ралић есејистички слови да се може казивати: *космос је пре поезије!* Као што се, додајемо ми, и недоречено може записати: *космос је поезија свесвета!* И поезија је макрокосмос и микрокосмос Универзума. Космос је пре и после Поезије...

Догодиће се: да космоса буде и после нестанка човека који пева, јер у временском безмерју и свемирском бескрају нестају моменти васионе која је сав свет небески, што се губи, нестаје у другим незнатим васионама. Модерна астрономија, проучавајући величину Космоса као да све више удаљава Божанство од васцелог Човечанства... Ралић претпоставља да се слично нестајање догодило „и са човеком и са његовом поезијом“, у којој је именовано, означавао свеколико тражење свог онтолошког суштства. Астрономија као наука о просторно-временском уређењу васионе, „звезданој закономерности“, свеколиком кретању и физичко-хемијском саставу небеских тела, по Ралићевом мишљењу, зна од почетка, а поетика, поједностављено речено, као наука о (иманентној) песничкој уметности „одмах за њом, да је познато коначно а непознато бесконачно“. И ту се антрополог и астро-песник Ралић поново враћа метафори о *океану*, у чијој бесконачности и безмерју, борава поезија, као у свом родном месту.

Поезија је жудња да се вратимо почетку – пише Ралић. *Почело* је једна од трајнијих преокупација песника, укључујући и М. С. Димитријевића. Поезија се вазда *пробијала ка појму и духу* (П. Р.). У Хегеловском смислу рефлектујућег поимања нечега „од стране духа који постаје свестан самог себе“. Дух (*spiritus*, душа, живот, ум), код

⁹⁸ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 116.

⁹⁹ Н. Цветковић, *Нови и стари поводи*, стр. 77-80; при крају збирке *Све је љубав* (1979), истиче се бављење поезијом М. Дединца, Р. Петровића, М. Црњанског, С. Раичковића, Б. Здравковића, са акцентом да се песма темељи на бранковском начелу: да песма у себи налази свој начин исказивања и своје законе (стр. 97).

¹⁰⁰ *Речник филозофских појмова* – потпуно изнова прерадили А. Регенбоген и Уве Мајер, стр. 535.

антрополога и песника Ралића може да буде носилац саме есенције живота и једно од начела које влада укупностима живљења.¹⁰¹ А можда је дух овде један од изворишних начела живота. Дух постаје душа, мисао, песма, а принцип из кога произилазе (еманирају), природни догађај, „постаје покретачки принцип космоса или душа света“.¹⁰²

У традиционалној симболици Сунце је врховна, свевишња васељенска моћ, и истовремено срце и језгриште васионе, и као такво је, за филозофа и астро-песник а Ралића: *самотна звезда* па су и песници *самотни људи*. Додајемо: песници су попут Сунца, бића интуитивног и сваког другог знања/свезнања/самопознања, васколика *интелигенција света*, као што је то и величанско Сунце (Макробије). – „Самотност уноси ред, смисао, топлину, сам живот“. – Самотност, поред уношења реда, може према Шопенхауеру, да буде извор душевног мира, смирајности, па чак и среће. Самоћа није жртва, како се то често поједностављено мисли, него је и угодна страст и стање које се развија и нагиње према стремљењима, важним одлукама, па зато и треба бити достојан креативне самости, која као и ред и поредак негује више других врлина, укључујући и оне песничко-стваралачке. Самотност, уносећи ред, како пише Ралић, истовремено васпоставља и *смисао*, сврху и сврховитост, која је и једна врста циља.

„Космос је ред у васиони“ – пише даље Ралић и додаје да нема песме без „унутрашњег самопроизведеног реда“, који је једно од прегнантних изворишта певања. Хаос, стање неуређености, не даје песму, која у понајбољим остварењима представља уређени универзум, као што је то било у раној грчкој космогонији.

„У космосу се не рађају недодирљиве ствари“ – умује Ралић, уверен да слично бива и са великом, надахнутом поезијом.... Тамо где је поезија инструмент за нешто непоетско, ту она више личи на пророчиште астрологије него на логику астрономије. Велика поезија, то смо хтели рећи, у унутрашњем је дослуху са суштином космоса, васионе“.

Астро-песник Ралић поезију сагледава као вид човекове креације, али и онтолошки есенцијалније „као биће међу бићима васионе“, па као таква са васионом има *заједничко родно место*.¹⁰³

Поезија је, како сликовито истиче, *протуберанца и увир живота*, у смислу силовитог узвинућа, али и животно утонуће. Поезија уздиже, вазноси и полаже свеживотно у моменту када му је за то време. Поетско извире и напаја се есенцијалним мислима о космосу, и по Ралићу има својеврсно достојанство „ако не садруга а оно пратиоца астрономских истина“. У наставку указује на бројност заједничких метафора „између Неба, Сунца, Месеца, Звезда, Метеора, Комета, Универзума“ и лиричности о овим астрономским ентитетима. Захваљујући поезији, сматра он, више се зна о наведеним астрономским ентитетима.

По његовом мишљењу, песник, уметник речи, једновремено је и драматски трагичан, али и величанствен и величајан у свом разуђеном сазнању да сличи лептирима што лепршају врло кратко, један дан, мислећи да је то вековитост. И ту с правом констатује да појединачни а и родни живот могу да се мере „бесконечно малим космичким временом“. За овог необичног и васељени окренутог песника, док је све то писао, и био на прагу смрти,¹⁰⁴ незнатна је утеха да је понешто у домашеним космичким размерама, „настало под дејством живота“.¹⁰⁵ (...) и ту, с разлогом закључује: да ће бити

¹⁰¹ С. Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, стр. 92.

¹⁰² Код младог Хегела „Дух је оживотворавајуће начело у души“.

¹⁰³ То су, према Ралићу, „... музика сфера, хармонија насупротив хаосу, унутрашња непредвидива сигурност и стабилност, целина животних знакова и звукова.

¹⁰⁴ Испод текста је прецизно записано: *Примљено децембра 2003*, а Ралић је преминуо 24. децембра исте године.

¹⁰⁵ Према његовој лирској рачуници, пре само неколико милиона година, заживела су прва, делатна људска бића. „То је један космички тренутак. Тај парадокс је у темељу велике светске поезије.

огромна штета уколико будући универзум, ми додајемо будући свесвет, не сачува и не садржи „бар маглину или прашину поезије“.

Ралић је уверен, да су људи појединци унутрашњи и саставни део васељене, па је у том духу, поетска машта и имагинација, својеврсна космичка снага и енергија. Он ту енергију види као отворену прилику хумане промене и трансформације *смисла Космоса*. Јер и песничко стваралаштво трпи и проживљава особени проток ствари, па и она бива хераклитовска река у коју се два пута не може ући. Са неизвесном упитаношћу, ако смо сами у огромном космичком пространству и универзуму, да поезијом озрачимо, испунимо, осмислимо космос, а ако нисмо, да се удружимо са гласовима *космичке фуге* – узвикује овај песник Васионе и лиричар који стреми музичким космичким сферама.

У последњој реченици констатује да је *Антологија песама о космосу* (подвукао П.Р) наш песник, светски велепутник и знаменити астроном Милан С. Димитријевић, учинио „пионирски подухват у част смисла и трајности, сукоба и садејства Васељене и Поезије“.

Н. Цветковић, *Астроном – песник –
друмовник, Милан С. Димитријевић II,
у припреми.*

ВАСИОНСКО-ПОЕТСКЕ И ПОЕТИЧКЕ ВИЗИЈЕ СА ОСВРТОМ НА
„КОСМИЧКИ ЦВЕТ“

*Космос је све што постоји,
што је икада постојало
и што ће вазда постојати*
Карл Саган

Назнака о традицији певања о космичким и небеским приликама

Певање о космосу, свемирским и небеским¹⁰⁶ просторима, дневним и ноћним звездама,¹⁰⁷ метеорима, репатим кометама¹⁰⁸, универзуму, а у новије време о астрономима и њиховим инструментима и освајању космоса, има доста дугу традицију у нашој књижевности. Та богата баштина се протеже од нашег фолклора и народне лирике и епике (*Почетак буне против дахија*), великог Његоша (националног и космичког песника), преко космизма романтичара (Лаза Костић), бранковско – стражиловског смера (Црњански, Раичковић), до неосимболизма (Бранко Миљковић) и наше неоавангарде и сигнализма (Мирољуб Тодоровић).

Филип Вишњић је један од најбољих Вукових певача, а његова изванредна песма *Почетак буне против дахија* има непролазну уметничку вредност. У овом индивидуализираном епском певању појављују се небески знаци и збивања који су, у приличној мери, слични космичким догађањима у класичним еповима. "Чудесне небеске прилике" везане за помрачење месеца и сунца, те за комете и грмљавину грома у зиму – на извештан начин најављују подизање српских устаника на оружје. Те небеске и божанске знаке народни песник врло успешно повезује са драматичним и набојитим догађајима на земљи. Помрачење сунца је, према православном народном веровању означавало велику несрећу за Србе, а помрачење месеца за Турке.¹⁰⁹ Астроном Милан Димитријевић, стручно пише о поетским везама небеских прилика са драматичним догађањима на земљи. Своје разматрање почиње указивањем на запис из дела апостолских: сунце ће се претворити у таму и месец у крв пре него што наступи велики и славан дан господњи. При том истиче да је човек вазда тражио у небеским приликама везу са дешавањима на земљи, и то, поготову, међу ратарским и сточарским народима који су упирали поглед у небо. Српски епски песник је у песми *Почетак буне против дахија* "тражио на небу знакове за долазеће догађаје". У песму је ставио помрачење месеца, комете које оличавају крваве барјаке што по небу "иђаше". Према његовом тврђењу, уочи самог Првог српског устанка 1804. године није било комета, већ "коју годину пре тога" а да се 1805. године видела комета "Бијела", коју је открио Жан Луј Понс.¹¹⁰ При крају овог прилога он пише о увреженом веровању да небеске прилике обележавају смрт, али и рођење значајних личности.

¹⁰⁶ "То не бјеху небесни громови", пева Његош у *Огледалу српском*, ЛП, стр. 313.

¹⁰⁷ Сликовит израз "звијездо дневна", Његош употребљава на свој космогонијски начин за Сунце "Поздрављам те дивна звијездо дневна" – *Биљешница*, 137.

¹⁰⁸ "Дужност ми је гонит репату комету, / за њом врат ломити..."

¹⁰⁹ Н. Цветковић, *Погледи Милоша Црњанског на Његошеву стваралачку личност и појаву*, Научни скуп "Филозофска и друштвено – политичка мисао Његоша", САНУ, 20-21. новембар 2003.

¹¹⁰ Др. Милан Димитријевић, *О вези небеских прилика са дешавањима на земљи*, у публикацији Драгослава Васића и Наде Јакшић Вожд Карађорђе и српска револуција, Топола филм, 2003, стр. 79-80.

Помрачење Сунца, према Димитријевићевим тумачењима, слепи песник истиче као најстрашнији небески знак – "као оно последње што је небо захтевало од Срба да се дигну на оружје, као један знак који у ствари најављује несрећу и у православљу – (а) вероватно је хтео да каже – ако се не дигну на оружје и не ураде оно што свеци траже".¹¹¹

Његошев језик и говор је, по оцени Исидоре Секулић, доиста једна васиона ка којој се "лети умнијем крилима". Њој су се причули они познати Његошеви стихови: "Ја умнима летим крилма / око сунца и планетах".¹¹² Космизам Његошеве филозофије понајвише долази до изражаја у "Лучи микрокосми", у којој као да се назире траг и тајанствена моћ лирике, а све то опет повезује се са врачарским чарима изазовних Његошевих лирских места у којима су присутна небеса, космичке визије и даљине.

Његош је звездорник наше поезије и један од најзнаменитијих космичких песника. Владика Раде песник *Извишкре* присно је везан за "мага нашег романтизма" – Симу Милутиновића Сарајлију и космичко у његовој поезији. Надахнута лирска понесеност и космизам Лазе Костића пак пун је поетске нештољивости и развигорене чулности.¹¹³ Попримајући нешто од Костићевог лирског размаха и понесености Црњански је двадесетих година 20. века донео нове поетске садржаје озрачене етеристичко – суматраистичним и космичким.¹¹⁴ У песничкој космогонији Његоша и етеристичкој узлебелости Бранка и космичкој и суматраистичко – стражиловској обузетости Црњанског као да владају сличне васељенске законитости. Родословна лоза којој припадају Сима Милутиновић Сарајлија, Његош, Бранко Радичевић, Лаза Костић и Црњански,¹¹⁵ била је предодређена да у своме времену да нови смер српском песништву, заснивајући космичко – етеристичку и бранковско – стражиловску¹¹⁶ песничку линију.

Поменуто и само делимично назначена традиција певања о космичким темама или мотивима код Срба, углавном је у складу и сазвучју са сличним европским токовима и стремљењима у целини, а посебно у новије доба (сигнализам). Укључујући се у модерну концепцију универзалних кореспонденција српски песници пре Првог светског рата, као и у међуратном периоду, стварају у духу *космичког експресионизма*, како га је означио Радован Вучковић,¹¹⁷ врстан зналац поетике европског и српског експресионизма.

У првим годинама након Првог светског рата много тога било је усмерено у правцу поетике космизма, уз креативну филозофску синтезу Бергсоновог елан витал динамизма и космичког универзализма. Упадљиво је да је некако у то време у часопису *Мусао* преведен оглед Пола Јаматија *Космичка поезија у Француској* (Данашње стање поезије и

---

¹¹¹ Исто, стр. 80.

¹¹² П. П. Његош, *Пјесме*, 64, 83-84.

¹¹³ У "Поетичким чувидама" Н. Цветковић пева о Лази Костићу:

"Небесник у плаветном хору завичаја

Нечујем се догласава са крлеткама

.....

Берба божјих винограда

Срем кандилом сунца сјаји" – Н. Цветковић, *Чувидне мисли*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, стр. 80.

¹¹⁴ Н. Цветковић, *Књижевно – поетичке студије*, Београд, 1993, стр. 68.

¹¹⁵ Н. Цветковић, *Нови и стари поводи*, (књижевно-поетичке студије IV), Јагодина, 1997, стр. 29.

¹¹⁶ Исто, *Бранковско-стражиловско у поезији Милоша Црњанског, Стевана Раичковића и Десанке Максимовић*, стр. 66-97.

¹¹⁷ Радован Вучковић, *Поетика хрватског и српског експресионизма*, Свјетлост, Сарајево, 1979, стр. 219.

њена будућност).¹¹⁸ Тим поводом Вучковић констатује: "Објашњења француског песника филозофских основа космичке поезије идентична су онима српских писаца истога времена".¹¹⁹ Манифестни текстови, попут Винаверових, делују више као књижевно – уметничка остварења, са поетско – имагинативним појединостима, а са нешто мање теоријских ставова. Динамизам и борбени активизам подстицали су "излете" у космичке просторе, у васељенско визионарство и свемирске релације. "Поједини експресионисти су се, због обузетости космичким визијама, преносили у метафизичка стања духа, у сфере религиозног заноса. Вечност, бескрај, дубоки мир и мистично спокојство биле су честе преокупације експресиониста. Но, у том васељенском заносу, у тој особеној мистици и метафизичкој обузетости, било је више егзалтираности од религиозног призвука".¹²⁰

Од рубрике „Мало поезије“ до антологије

Милан С. Димитријевић је са великом љубављу и страснички пришао не само читању песама о космосу и хедонистичком уживању у њима, већ и њиховом прикупљању, публикавању и стваралачкој афирмацији. Радости и задовољства које је осећао због песама о чаровитој лепоти неба желео је несебично да подели са другима. Зато је од момента када је постао главни и одговорни уредник *Васионе* (1985.) својски настојао да уведе нову, сталну рубрику под насловом "Мало поезије". А први стихови о космосу објављени су у *Васиони* далеке 1970, захваљујући ангажовању Ненада Јанковића.¹²¹ Та песма била је "изванредан поетски доживљај комете – Састанак, француског нобеловца Силија Придома", коментарише Димитријевић.

Занимљиво је да он при том назначавача кратак историјат првих "космичких" песама и појаву рубрике "Мало поезије", у овом часопису за астрономију, пре тридесет година 1974.¹²² Требало је да протекне шест година да би се усрдним залагањем Милана Јеличића 1980. поново појавили мало пригодни стихови...¹²³ Исте године, на заузимање Милана С. Димитријевића, а у слободном препеву пријатеља и сарадника Душана Коледина, публикована је по трећи пут рубрика "Мало поезије".¹²⁴ Наредне, 1981., године према овом кратком Димитријевићевом прегледу, који открива његову будућу пажњу и заинтересованост да се поезија о космосу приближи широј читалачкој публици, штампани су стихови академика Љубице К. Марић.¹²⁵

Вредно је помена да је Димитријевић, у сарадњи и уз пуно залагање својих пријатеља (Александар Томић, Боривоје Јовановић), 21. јуна 1986. непосредније суделовао у организовању једне вечери поезије у Планетаријуму и то у оквиру Београдског астрономског викенда. Тада је већ као уредник *Васионе*, подстакао и лично подржао објављивање целовитијег извештаја са те књижевне вечери.¹²⁶ Уз тај промишљени

¹¹⁸ Пол Јамати, *Космичка поезија у Француској*, Мисао, 1922, књ. VIII, 2, стр. 87.

¹¹⁹ Радован Вучковић, *Поетика хрватског и српског експресионизма*, Свјетлост, Сарајево, 1979, стр. 219.

¹²⁰ Исто, стр. 203.

¹²¹ *Васиона*, 1970, 3-4, стр. 69.

¹²² Слободан Лалић, *Светови*, *Васиона*, 1974, 2 стр. 56.

¹²³ Деса Пантић Данић, *Вече на кули опсерваторије на Калемегдану*, *Васиона*, 1980, 1-2, стр. 48.

¹²⁴ Џорџ Гамов, *Равнотежни модел пред најездом Великог праска*, *Васиона*, 1980, 4, стр. 92.

¹²⁵ *Васиона*, 1981, 2-3.

¹²⁶ *Васиона*, 1986, 5, стр. 105.

извештај А. Томића, на Миланово заузимање, обнародовано је и неколико вредних песама.¹²⁷ То је, такође, показатељ његове континуиране активности на пољу афирмације певања о космосу групе домаћих аутора.

У другој половини осамдесетих година прошлога века Димитријевић је чинио напоре да некако устали поменути рубрику, али у томе није успевао или је тек делимично и повремено чинио неки продор. Амбиција да та рубрика постане редовна није се остварила јер је увек некоме сметало да се "драгоцени" и "скуп" простор у *Васиони* "троши" на овакве текстове. Ипак повремено сам успевао да "прокријумчарим" по коју строфу.¹²⁸

Поред изразитијих отпора и потешкоћа у периоду 1987-1990 године Димитријевић је, почетком деведесетих као савезни министар за науку технологију и развој, успео да учини проходнијом рубрику "Мало поезије". А од 1996. почео је са систематским истраживањима литературе, прегледавањем књига, часописа, посебних антологија, поезије појединих народа и сл., у несусталом трагању за вредним песмама о космосу. У том процесу почела је истовремено да се помала идеја и да сазрева намера и одлука о антологији песама о космосу. Тако је 1996. године у *Васиони* објавио 10 песама о Сунцу под заједничким насловом "Песничке визије Сунца", када је први пут то именовао "Мала антологија";¹²⁹ слично се догодило и са избором "Песници и комете",¹³⁰ као и са антологијским одабиром "Космогонија, космологија, универзум".¹³¹ А 1999. публиковао је избор "Поетске визије Сунца и Месеца (Мала антологија)".¹³² Рубрика "Мало поезије", додајмо овде, прошла је кроз неколико фаза, и имала своју развојну линију и еволуцију. Најпре то су биле само песме штампане на последњим страницама *Васионе*, а касније су уз стихове, уследиле краће информативне напомене, потом назнаке о писцу и коментари; у новије време то су белешке и записи са поетичким и естетичким указивањима.

Поводом рубрике "Мало поезије" Димитријевић програмски истиче да је њена улога и задатак да "допринесе развоју љубави читалаца према звезданом небу". Поред љубави за астралне просторе он мисли и на естетичка осећања усхићености, али и на поштовање и дивљење пред озвезданим небеским величанством. У тај сажети поетолошки програм укључује и манифестне стихове Слободана Вуксановића о телескопу који треба да буде свачије оружје: "Приручник свакидашњи / Библија радозналости". При том позива читаоце да осете поруку песника Бранислава Петровића о узбудљивости, савршенству и сигурности светлосне године. Јер они: "Који се домогну светлосне године / Има да путују".

Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник, Милан С. Димитријевић*, Публ. астрон. друштва „Руђер Бошковић“, бр. 14, 2015, стр. 258–267.

---

¹²⁷ Оливера Лазаревић: *Космос, Екстаза, Млад Месец*; Боривоје Јовановић: *Ода Сунцу*.

¹²⁸ М. С. Димитријевић, *Песници и Васиона, Васиона* 2003, LI, стр. 28.

¹²⁹ *Васиона*, 1996, 1-2, стр. 14.

¹³⁰ *Васиона*, 1996, 3, стр. 46.

¹³¹ *Васиона*, 1996, 5, стр. 105.

¹³² *Васиона*, 1999, 2-3, стр. 81.

О РУБРИЦИ МАЛО ПОЕЗИЈЕ - ПОНОВО

Милан С. Димитријевић је вазда стваралачки приступао лирици која опева космичке просторе и догађања, што је својевремено била и полазна основа да покрене рубрику *Мало поезије*, у часопису *Васиона*, који је уређивао готово четврт века. То је била прилика да афирмише бројне песнике, како у поменутој рубрици, тако и у потоњој Антологији. Испрва, то је наилазило на извесне отпоре у самој редакцији, али их је он превладавао, упорним и истрајним настојањем да лирски оплемени *Васиону*, што и данас чини.

Велимир Живојиновић Massuka (1886–1974), у Деретићевој *Историји српске књижевности* сврстан је међу писце традиционалне оријентације.¹³³ У истом контексту са њим су песникиња Аница Савић Ребац, познатија као врсни хелениста¹³⁴ и научни есејиста, и песнички продуктивнија Јела Спиридоновић Савић. За Ивана Лалића, песника неосимболистичког усмерења, према уводној белешци М. С. Димитријевића, у рубрици *Мало поезије*, Живојиновић – Massuka је својеврсни „феномен који резултира из изузетно критичког и дисциплинованог раста једног талента, свесног сопствених ограничења“.¹³⁵ Таленат овог припадника генерације Симе Пандуровића и Вељка Петровића, здружен са великом књижевном културом,¹³⁶ успео је, истиче даље И. Лалић, „да се изрази кроз трајне и значајне поетске резултате управо зато јер је опрезно ослушкивао сопствени глас, мерио му сопствени опсег и домет, тражио за њега најподесније тоналитете“.

Велимир Живојиновић Massuka као *настављач послератне, интимистичке, исповедне лирике* (Ј. Деретић), блиске Велимиру Рајићу и Даници Марковић,¹³⁷ доста касно је објавио прву књигу,¹³⁸ „када је песнику било тридесет шест година“ – пише М. С. Димитријевић на самом почетку уводне напомене, указујући на одступање од извесне *типичности у хронологији једног песничког развојног пута*.

Додајмо овде да је Миодраг Павловић, вођа песничке школе, у својој Антологији српског песништва издвојио песму Лето Велимира Живојиновића Масуке, која доиста има антологијску вредност.¹³⁹

Димитријевић је у антологији *Космички цвет*, у првом делу певања о Сунцу, издвојио Живојиновићеву песму *Сунчев млаз*, која се такође нашла у једном значајном избору Ивана В. Лалића.¹⁴⁰ Чини се да је ова песма у извесном складу са видовима неосимболистичке поетике блиске самом Лалићу. Песник Масука види сунчев снап „удаљен од земаљског трзања“, како пут јада силази на сновима. У њој је присутно и нешто од парадоксалности својствене Бранку Миљковићу и Лалићу.

¹³³ Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, 3. проширено издање, Просвета, Београд, 2002, стр. 1122.

¹³⁴ Аница Савић Ребац, *Античка естетика и наука о књижевности*, Култура, Београд, 1955. (Ову књигу и сачувану скрипту о античкој књижевности у универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“, користио сам за припрему предавања из Опште књижевности).

¹³⁵ М. С. Димитријевић, *Мало поезије*, „Васиона“, 1993, ХЛI, 1. стр. 28.

¹³⁶ Живојиновић је био песник, приповедач, драматичар, књижевни и позоришни критичар и изванредан преводилац са немачког (студирао у Лајпцигу) и енглеског. Донекле слично Massuki, и Димитријевић поседује знатну књижевну културу, успешно преводи савремену бугарску и мање руску поезију, а полиглотски се служи и преводи и са неколико страних језика.

¹³⁷ Н. Цветковић, *Даница Марковић у Топличком устанку*, Лесковачки зборник, XXVIII, 1988, стр. 175–184; у књизи: *Поетика писаца – књижевно-поетичке студије III*, Београд, 1994, стр. 77–92.

¹³⁸ Велимир Живојиновић Massuka, *Ведре и тамне ноћи*, 1922. Полазећи од наведеног наслова, Бошко Новаковић своју белешку о Massuki закључује речима да је то лирика „стишана у изразу, између *ведрих* и *тамних ноћи* човековог судбинског лутања, у својим најбољим тренуцима...“ – Б. Новаковић, *Југословенски књижевни лексикон*, Матица српска, Нови Сад, 1971, стр. 595.

¹³⁹ М. Павловић, *Антологија српског песништва*, СКЗ, Београд, 1997, стр. 231.

¹⁴⁰ *Песници III*, Српска књижевност у сто књига, 13, Нови Сад, 1966.

Стихови вође песничке школе у рубрици *Мало поезије*

Миодраг Павловић, чију је песничку школу похађао Милан С. Димитријевић, плодан је песник, есејиста, приповедач, драмски писац, али и неуморни истраживач наше књижевне баштине, што недвосмислено показује *Антологијом српског песништва* (1964), која је усталасала нашу културну и литерарну јавност. Полазећи од песника из средњег века, преко народне лирике и романтизма, до наше савремености и модерних лирских структура, Павловић је смело ревидирао и ревалоризовао домаће књижевно-поетско наслеђе и традицију, приказујући је „у оригиналној, мада понешто натегнутој интерпретацији“.¹⁴¹

Вредно је помена да је Павловићев ученик и донекле следбеник на линији интелектуално-симболичке поезије, М. С. Димитријевић, у првим годинама новог миленијума објавио самосвојну *Антологију песама о космосу – Космички цвет* (2003), проистеклу из рубрике *Мало поезије*, у часопису *Васиона*.¹⁴² У средишњем делу предговора,¹⁴³ са разлогом, на два места помиње Миодрага Павловића, и то најпре у вези са почетком публикавања поменуте рубрике, 1989,¹⁴⁴ уз нашем песнику доста блиског духовног сродника – Волта Витмена, а други пут, 1990, када је уз њега и Живојиновића Massuku, објавио и другу Павловићеву песму.¹⁴⁵ Ту је поменута и песма Драгиње Урошевић, која је такође похађала песничку школу Миодрага Павловића.

О космичким визијама Милића од Мачве

У појединим лексикографским изворима Милић од Мачве (Станковић Милић, 1934–2002) се помиње и представља онајпре као сликар, а потом и песник¹⁴⁶ и сејиста,¹⁴⁷ али и писац расправа,¹⁴⁸ манифеста,¹⁴⁹ самосвојне енциклопедије,¹⁵⁰ епистоларних текстова,¹⁵¹ изузетних вернисажа (свечано отварања изложби).

Гласовиту и изазовну језичку расправу *Сораби*, из 1981, која је усталасала нашу јавност, Милић пише као сликар, историчар и језикословац, са студијским претензијама

¹⁴¹ Предраг Палавестра, *Послератна српска књижевност 1945–1970*, Просвета, Београд, 1972, стр. 74.

¹⁴² Н. Цветковић, *Космичко-поетске и поетичке визије са освртом на „Космички цвет“*, Зборник радова Конференције „Развој астрономије код Срба III“, Београд, 2005, стр. 383–394; у књизи *Астроном-песник-друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 229–238.

¹⁴³ М. С. Димитријевић, *Звездана светковина (Уместо предговора)*, у књизи *Космички цвет*, Просвета, Београд, 2003, стр. 5–10.

¹⁴⁴ Исто, стр. 8.

¹⁴⁵ Те године „објавио сам *На обали ноћи*, Волта Витмена, а 1990. публикована је песма Миодрага Павловића *Тањири што лете*. – Исто, стр. 8.

¹⁴⁶ *Ко је ко – Писци из Југославије* (приредио Милисав Савић), Ошишани јеж, Београд, 1994, стр. 156–157.

¹⁴⁷ Исто, стр. 156.

¹⁴⁸ Расправа се означава и именује и као трактат и има циљ да образложи одређене тезе, понекад у полемичком дискурсу. Поред књижевности, може се односити и на историјске, опште хуманистичке и друге проблеме, укључујући ту и егзактне науке. За Милићев приступ је вредно помена да се порекло расправе налазило у хришћанским трактатима, који су му у понечему били блиски.

¹⁴⁹ Тај вид прокламовања ликовних програмских начела и радикалног противстављања владајућим уметничким конвенцијама, у духу авангардних тежњи, одговарао је његовом бујном темпераменту и оштром, борбеном и полемичком духу. У експлицитним теоријским исказима тежио је афирмацији оригиналних сликарских и националних погледа и схватања.

¹⁵⁰ Спис са историјатом отворених питања и проблема, са бројним подацима и смелим тумачењима, уз одговарајућу документацију. Милићева енциклопедија произилази из индивидуалне концепције, историјских схватања и система погледа.

¹⁵¹ Сликарски поетична писма, особено срочена, у тону обраћања и егзотичних разматрања поетолошких, историјских, филозофских и националних аспеката.

и тежњом ка извесној атрактивности и својеврсној документарности, као и са наглашеном субјективношћу и елементима ефемерности. То у великој мери важи и за расправу *Косовски бој у Герасимовом летопису* (1989), са својственим му историјским углом гледања, у којој смело захвата митска и фолклорна питања истражујући дубоке и древне корене српског национа.

У манифесту *Нови реализам и национална уметност* полази од кинеске крилатице: *Нека цветају сви цветови*, уз наглашавање да треба заливати оне „чији је корен укопан у традицији“. Иако суоснивач групе *Медијала*, он се према њој односи са прекором, замерајући јој можда мало неоправдано, из личног поетичког угла, да није дала довољно резултата. Сматрао је корисним „да се са *медијалом* удружено поведе одлучна борба против *обесних Европејаца* што сликају по рецепту *обавештености* из западне Европе“. Аутобиографски интонирана *Повјесница Милића од Мачве*, у појединим деловима садржи такође елементе манифестно-програмског карактера.

Дело *Од Лепенског Вира до српске веданте* (1991) сам Милић од Мачве одређује као *енциклопедију*. У њој су присутна својеврсна сажета објашњења и тумачења, и појмови што их, уместо тима стручњака, образлаже сам аутор; ову, од њега самог названу енциклопедију, публикује Милић лично, потврђујућу и на тај начин епитет који му неодољиво припада: Био је и остаје вечна и особена инспирација од националног значаја.

Наш знаменити и изнад свега оригинални уметник, склон једној врсти необичног понашања, па и самообожавања и истицања свог *ја*, писао је сваковрсна провокативна писма, у којима се обраћао јавности поводом најразличитијих друштвених, моралних, естетско-поетолошких и других тема. У њима су, као и у интервјуима, доминирали изазовни и екстравагантни ставови, погледи, полемичка виђења.

Крајем децембра 1999. године *Васиона* је објавила подужи текст Милана С. Димитријевића о распеваним астрално-космичким визијама Милића од Мачве, његову песму *Шпијун звезда – ја Ледени са Звездаре*¹⁵² и на корици снимак прекрасне слике овог уметника *Космодром на Гардошу*. У уводном делу Димитријевић пише о првом доласку у Милићево здање на Звездари - *Кула на седам ветрова*, 19. јануара 1999. године, и о разлозима посете.

У почетном делу текста о астрално-поетским визијама Милића од Мачве¹⁵³, Димитријевић пише о разлозима посете уметниковом дому на Звездари, помињући пријатеље са којима му иде у походе (Лука Поповић, Владимир Јанковић), њихове функције, као и мало знану чињеницу да је велики сликар председник Друштва српско-бугарског пријатељства. Ту Милан указује на дивљење Милићевим слика у манастиру Студеница, у Вождовачкој цркви и другде, обавештавајући узгред читаоце *Васионе* о делићу уметниковог опуса, али и важној међународној улози коју је вршио.

У наставку, М. С. Димитријевић складно описује атмосферу у Милићевом оригиналном здању/кули, његова интересовања за астрономске феномене, као и део библиотеке са уметниковим књигама. Сликарева кућа је изгледала као права *галерија слика* у којој је Милић свакој појединости, „сваком комаду намештаја, свакој ствари, удахнуо нешто своје, украсивши је на необичан и оригиналан начин, који плени пажњу...“ И из свега издваја чаровитост коју су давали гроздови што су висили као украс, „јабуке и остало воће, распоређено са пажњом и укусом наоколо...“ У томе је наш астроном видео сликареву тесну и присну повезаност са природом.

---

¹⁵² М. С. Димитријевић, *Космичке визије Милића од Мачве*, „Васиона“, 1999, год. XLVII, књ. XI, бр. 5, стр. 142–144, и IV стр. корица.

¹⁵³ М.С. Димитријевић, *Космичке визије Милића од Мачве*, „Васиона“, 1999, XLVII, 5, стр. 142-143. Прва посета *Кули на седам ветрова* догодила се мразне зимске вечери, 19. јануара 1999.

При читавању овог дела текста, Димитријевић, живо се сећајући, напомиње: да им је Милић од Мачве, у фолклорном смислу, скренуо пажњу да су грождје, воће и клипови кукуруза што посвуда висе са таванице – *евенке*!

Са интересовањем смо га питали шта то значи? Са осмехом нам је, показујући руком на *евенке*, одговорио:

- *То је код нас у Мачви народни обичај, да евенке тако окачене стоје преко зиме – сећа се и појашњава астроном Милан.*

Тим поводом консултујемо велики *Речник САНУ*, где се *евенка* одређује као а. „кита од виновог пружа са грождем које се оставља да се суши“ ; б. „два кукурузна клипа спојена комушама која се остављају да се суше ради семена“.¹⁵⁴

У Милићевој самосвојној *Кули* – здању, према речима нашег астронома, све је одавало осећај присне *повезаности са природом* из које се увек изнова рађа, настаје и препорађа према закономерностима које у њој пребивају. Уметник је госте задржао на вечери коју је сам готовио, „седећи испод огромне фотографије свога оца Радована, снимљеног као младог српског војника“, који као да је вазда присутан поред њега и гостију са којима се дружи. При том се живо распитивао и интересовао о будућности Сунца, Звезда и васионе и све то записивао у велику свеску. Посебно га је занимао период „када Сунце постане бели патуљак и почне да се хлади до коначне фазе црног патуљка“. Изузетно га је привлачила и зазивала сложена визија црног патуљка, црног Сунца која је подстицала и будила његову богату и разиграну имагинативност.

Присутне је веома изненадила красна слика на којој је дочаран Спејс шатл и Јупитер са великом црвеном мрљом „постављеном на право место где треба да буде“ – оцењује астроном Димитријевић. Госте је неочекивано зачудио већи број Милићевих објављених књига, различитих жанрова и привлачног, атрактивног изгледа. Издвојио је најлепше и даровао их као поклон Астрономској опсерваторији. Накнадно смо остварили увид, избележили њихова имена и посвете:

Наредног дана (20. I 1999) Милић од Мачве је посетио Опсерваторију коју је пажљиво разгледао дивећи се њеном изгледу, значају и лепоти. Приликом тог обиласка поново је записивао све оно што га је занимало у повећу свеску, која се можда чува у његовој личној архиви и може да укаже на природу и карактер његових тадашњих интересовања за астрономске појединости.

После непуних месец и по (13. II 1999) уследила је друга посета Милићу од Мачве, у друштву бугарских колега Катје и Милче Цветкова, заједно са Луком Поповићем. Разлог посете је био упознавање са председником Друштва српско-бугарског пријатељства и разговор о додирним интересовањима у астрономији. Великог сликара Милића затекли су са капом особеног изгледа у рукама, поред поменутог слике са Спејс шатлом. Тада је код Димитријевића сазрела благотворна одлука да *Васиону* украси прикладном сликом са астралним мотивима, како би чланови Друштва и сви други читаоци „могли да уживају у космичким визијама“ овог знаменитог уметника.

У циљу реализације овог наума, Лука Поповић, један од најближих Миланових сарадника, замолио је Јована Грујића да скупа пођу код сликара Милића како би се начинила фотографија оних дела која дочаравају ликовно распеване представе о васиони. То се догодило 14. октобра 1999. године, у време припреме новог броја тада радо читаног часописа.

У наставку поменутог и врло корисног чланка, који открива пуно нових детаља из живота, начина рада, именовања слика и понашања, небеског сликара Милића, наш астроном описује занимљив визуелни приказ што су видели прилазећи Кули на седам ветрова. Пажњу им је привукао нови ликовни детаљ на зиду: слика у облику грба ком се

---

¹⁵⁴ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. V, САНУ, Институт за српскохрватски језик, Београд, 1968, стр. 133.

у средишту налазила купола великог рефрактора. Посетиоцима је одмах било јасно да је то Милићева визија грба Звездаре, са сазвежђем Великог медведа. Непосредно после срдечног дочека, заједно са сликарем, почели су да бирају дела за фотографисање. Милан је понајвише желео да то буде слика са Јупитером и Спејс шатром, распитујући се како ју је уметник назвао, на шта је он узвратио да још није именована. Тада је астроном Димитријевић предложио да се назове „Јупитер над Араратом“, јер га је велика ледена громада са бродом на то подсећала. Милић је, после краћег дијалога „одлучио да је назове *Јупитер над леденим брегом* и то одмах уписао на полеђини слике – истиче Милан.¹⁵⁵

У наредном моменту Милић се неочекивано појавио са новом сликом. – Погледајте ово, рекао је показујући је. „Видео сам ракету како полеће изнад Гардоша у Земуну и одмах схватио да она најбоље пристаје уз песме (...) јер су и слика и стихови везани не само за космичко, него и за нашу средину и наше људе“. Ангажовано-протестну певанију *Шпијун звезда – Ја Ледени са Звездаре*, насталу после забране од стране Месне заједнице „Северни булевар“ да држи телескоп и осматра небо, Димитријевић је претходно пронашао у Милићевој стихозбирци *Звездани четворопрег* (1998), а са задовољством је објавио у наставку поменутог чланка.

И пред овом новодонесеном сликом повео се разговор о њеном именовању. Знаменити астроном се распитивао за њен назив. – Нема име, казао је сликар, додајући да ће га управо сада саопштити. – *Космодром на Гардошу* – Милан га је предухитрио у томе. Сликар и песник је у истом тренутку окренуо ово драматски узбудљиво дело, са кућама на Гардошу, исликаним углавном тамним галеом, беличастим прозрачењима у средишту и просветљеним небом изнад, и уписао речени назив.

Текст се завршава речима да и слика и стихови илуструју Милићева космичка надахнућа и визије, „кога са читаоцима *Васионе* везује заједничка љубав према лепотама звезданог неба и изазови које пружају чари универзума“.

Мирољуб Тодоровић – сигналистичко виђење космоса

Сигнализам је, заједно са неосигнализмом, аутохтони, иновативни, експериментални, неоавангардни, књижевно-уметнички, културно стваралачки и мултимедијални и критичко-уметнички покрет, међународних, планетарних димензија и обухвата, који је основао и утемељио родоначелник Мирољуб Тодоровић. Критичком и, донекле ексцесном индивидуалном уметничком праксом сигнализам/неосигнализам настоји да револуционише стваралаштво не само у књижевности, већ много шире: у уметности и њеној теорији уопште, сликарству, музици, театру, филму и сл. То превратничко, у неким видовима радикално, револуционисање се испољава, поред осталог, сцијентистички, у креативној технологији визуелно-оптичких истраживања, у кибернетској, кинетичкој и компјутерској (код најмлађих, донекле у ласерској) уметности, у мултимедијалним, воковизуелним летристичким испитивањима, кроз конкретну и визуелну поезију, *pattein* текст и сл, те новим стремљењима, неодадаистичком у *pop-artu* и *репу*, хепенингу и флуксусу, више израженим у колокотризму.

Један од подужих уводно приказивачких текстова о космичкој поезији и поетици Мирољуба Тодоровића, објавио је М. С. Димитријевић у рубрици *Мало поезије* придодајући му скоро десетак песама и мало неуобичајени попис литературе.¹⁵⁶ За мото

---

¹⁵⁵ Даље наш песник и астроном наводи које је све слике, осим поменуте, снимио Јован Грујић: *Мистичне загонетке универзума, Левијатан и Бехелинг из Сунчевог дрвета, Детал Универзални зодијак* са слика *На утрини Бановог поља, Драстично буђење небулозе, Мудри Соломон и Евин извор*.

¹⁵⁶ М. С. Димитријевић, *Космичко-сцијентистичка поетика Мирољуба Тодоровића*, „Васиона“, 2004, ЛП, 2, стр. 91–94.

је одабрао стихове о страху, нади и *вишезначности крика* који су донекле у знаку мунковско-експресионистичке поетике *крика*, а мање васионско-планетарне поезије Тодоровића. Знатан део овог текста ослања се на монографске студије Миливоја Павловића, врсног познаваоца основа сигналистичке поетике и жанровских облика ове многоврсне неоавангардне поезије.

У уводном приступу Тодоровићу астроном Димитријевић указује да његова збирка *Планета* из давне 1965. представља један од најважнијих иступа и креативних искорака српске неоавангарде у времену када су српски модернисти успешније преовладавали на књижевно-поетској сцени. И ту се позива на Миливоја Павловића који пише да та књига означава *официјелни почетак сигнализма*; а онда помиње три манифеста *песничке науке*, укључујући и онај из 1969. објављује сцијентистичку *сигналистичку фазу*, што је Димитријевић, са недовољно разлога, „уденуо“ и у наслов.

И даље, Милан, следећи М. Павловића, инсистира на тој сцијентистичкој песничкој подврсти у сигнализму, која изражава самосвојна ментална стања, духовна искуства и сазнања. Ту следи подужи цитат о примени научног метода залажења у магновена, непозната и неухватљива стања свести, откривајући да безмало сваки појединац „на различите начине доживљава оно што се може именовати као промењено или чак халуцинантно стање духа“.

Ослањајући се на Тодоровићев став да је сцијентистичка фаза изузетно значајна за сигнализам, Димитријевић прихвата гледиште да сви поетски и други ликовно-визуелни облици, што ће се с временом развијати, „имају своје корење у њој“. Полазећи од тога, у наставку набраја најбитније Тодоровићеве књиге сцијентистичке поезије, пре свих *Планету*, из које је углавном и одабрао све песме, а затим *Путовање у Звездалију* и *Textum*, апострофирајући њихове космичко-поетске наслове, посебно из ове треће.¹⁵⁷ Рад на поменутих књигама догађао се у периоду освајања космоса (Гагаринов лет у васиону и човеково искрцавање на Месец), у раздобљу када се чинило да ће, захваљујући великим продорима модерне науке, започети остваривање никада досађаног сна многих песника и маштара о *мноштву насељених светова...*“ И ту Димитријевић помиње рађање совјетске космичке поезије, о којој је у *Васиони* писао непуну годину дана раније, поводом Леонида Мартинова,¹⁵⁸ показујући шта се догађало на нашим просторима. Наиме, прожимање научно-сазнајних и цивилизацијских домаћаја, са поетско-имагинативним, фантастичним и бајковитим, изнедрило је Тодоровићеву сцијентистичку поезију.

Песма *Гравитација* послужила му је да покаже како астро-песник и родоначелник сигнализма, спретно користи и повезује привлачну силу међу небеским телима, гравитацију или Љубав, ради дочаравања троугла узајамно сразмерне привлачности планете, Сунца и комете. И ту се поново позива на М. Павловића који показује: да научни дискурс у поетској улози има креативну функцију, *губи своју једнозначност и постаје полисемантичан*.

Тодоровићев сцијентистички прилаз, по Милановом мишљењу, убедљиво разоткривају његови *Задаци*, у којима се уметнички одважно служи „језиком из збирки математичких задатака и проблема“, што је неуобичајено у поетском стваралаштву. При том наводи шта све овај сигналиста захтева од читалаца: *Конструиши реч моћнију од смрти: Доказати да истина и песма имају само једну заједничку тачку...* И то коментарише са становишта примењене математике, која се понајпре развила у области астрономије, потцртавајући да она са *заједничком тачком* може да симболизује вид истине као и лирско извориште и увир певања и мишљења, што се преламају у бићу песника сигнализма. Димитријевић се ту позива на оригинално гледиште: да у уметности

¹⁵⁷То су: *Општи опис Звездалије, Химна Звездарева, Светлост се у атоме настањује*.

¹⁵⁸ *Васиона*, 2003, LI, 5, стр. 158.

нема истине до личне истине, релативизирајући подоста тога из домена сигналистичке поезике и уметничке праксе.

У завршном делу ових назнака у појединим аспектима сцијентистичке поезике Димитријевић укратко скицира најосновније биографске податке о Тодоровићевом рођењу (1940), школовању и објављеним књигама до почетних година новог миленијума, обелодањујући врло важну међународну, европску и светску афирмацију Тодоровића, која предњачи у односу на многе друге. После више стотина прилога у свакодневним иностраним публикацијама он је суделовао на многобројним изложбама визуелне и других врста невербалне поезије, концептуалне и мејл-арт активности и другим видовима и облицима стваралаштва у европској неоавангардној и трансавангардној уметности.

Васионске визије Милутина Лује Данојлића

У рубрици *Мало поезије* М. С. Димитријевић је повремено објављивао стихове чланова *Друштва „Руђер Бошковић“*, скромног нивоа и домаћаја, прве песме својих пријатеља и познаника, почетничка срицања о васиони, као и зрела остварења појединаца што су му била понуђена. Тако се догодило да је песник Милутин Лујо Данојлић, у редакцију *Васионе* донео две своје песме (*Ткаље* и *Пред кишу*),¹⁵⁹ „надахнуте небом и звездама“, како је означено у уводном пасусу и то је био *леп подстицај* за поменуту рубрику, у којој се нашла и трећа *Месец*, изабрана из његове раније збирке.¹⁶⁰

За био-библиографске податке и каријеру Лује Данојлића, астрофизичар Димитријевић је, као основни извор, користио *Лексикон писаца просветних радника*, помињући да је овај књижевник и професор рођен у Ивановцима (4. фебруара 1939). Вредно је помена да је уз рад завршио Вишу педагошку школу, а потом 1971. и Филолошки факултет у Београду. Радио је најпре као учитељ (од 1963) у селу код Лознице, а потом и као директор основне школе у Лазаревцу и руководилац Дома културе у истом месту; да би три мандата руководио ОШ „Вук Караџић“ у Београду.

Пише поезију, прозу и књижевну критику, бележи Димитријевић, помињући више збирки песама до 1999. године.¹⁶¹ А онда набраја листове и часописе у којима овај песник сарађује.¹⁶² Познати критичар и есејиста Чедомир Марковић је својевремено написао да је Лујо Данојлић своје књижевно сазревање изван поетичких помодности „претворио у темељита трагања за језичким и мисаоним упориштима, за индивидуалним гласом и аутентичном инспирацијом“, што се баш и не разазнаје из овде објављених песама, бар када је реч о лексици.

У поетски осмишљеној завршници М. С. Димитријевић указује на разлоге зашто објављује и песму *Месец*, наглашавајући да Данојлић у њој „даје поетски допринос несводљивом песништву надахнутом Земљиним пратиоцем и раскошним украсом њених ноћи“.

---

¹⁵⁹ М. С. Димитријевић, *Поезија космоса Милутина Лује Данојлића*, „Васиона“, 2004, ЛП, 4, стр. 200–201.

¹⁶⁰ М. Лујо Данојлић, *Плава сунца, црни пси*, Београд, 1988. (Ауторско издање).

¹⁶¹ На почетку су *Црни фењери* (1960), а потом следе: *Голи брегови* (1971), *Ђуприја преко Качера* (1988), *Плава сунца, црни пси* (1988), *Два сонетна венца* (1993), *Пламчак на свећи* (1996), *Три поеме* (1999) и *Бледе бреге* (1999).

¹⁶² Издвојимо неколико важнијих публикација: *Књижевност*, *Књижевне новине*, *Борба*, *Политика*, *Летопис Матице српске*, *Савременик*, *Стварање*, *Јединство* и др.

Злаћани поетски извори Гордана Ранитовића

Милан С. Димитријевић, у ранијим приликама, повремено је сарађивао у *Билтену* Ротари клуба Београд – Стари град. Објавио је неколико занимљивих прилога,¹⁶³ укључујући и путописну белешку *Канарска острва*.¹⁶⁴ Вредно је пажње што је у тај *Билтен* унео извесну лирску свежину са овим текстом, који унеколико подсећа на рубрику *Мало поезије*, коју је својевремено заживео и неговао у часопису *Васиона*.

У септембарском броју *Билтена* 2001. представио је поетску страну личности ротаријанца Гордана Ранитовића. Укратко је приказао његову збирку песама *Златни*

---

¹⁶³ Милан Димитријевић: КАЛЕНДАР, Rotary Club, Београд, Информације, 26. X. 1995, 10.

Милан Димитријевић: АСТРОЛОГИЈА - ИСТИНА ИЛИ МИТ?, Rotary Club, Београд, Информације, 28. XII. 1995, 3.

Милан С. Димитријевић: ПОСТАНАК И КОНАЧНА СУДБИНА ВАСИОНЕ, Rotary club, Београд, Информације, год. III, 9. II. 1995, 9.

Милан С. Димитријевић: СТОЊХЕНЦ - ОПСЕРВАТОРИЈА КАМЕНОГ ДОБА, Rotary Club, Београд, Информације, 29. II. 1996, 6.

Милан С. Димитријевић: ТЕОРИЈА РЕЛАТИВНОСТИ ДАНАС - ПРВИ ДЕО, Rotary Club, Београд, Информације, 31. X. 1996, 5.

Милан С. Димитријевић: ТЕОРИЈА РЕЛАТИВНОСТИ ДАНАС - ДРУГИ ДЕО, Rotary Club, Београд, Информације, 7. XI. 1996, 3.

Милан С. Димитријевић: НОБЕЛОВА НАГРАДА ЗА ФИЗИКУ 1996, Rotary Club, Београд, Информације, 14. XI. 1996, 9.

Милан С. Димитријевић: КОМЕТА ХЕЈЛ-БОП НА БЕОГРАДСКОМ НЕБУ, Rotary Club, Београд, Информације, 13. III. 1997, 8.

Милан Димитријевић: ДЕСЕТИ ЈУЛ - РОЂЕНДАН НИКОЛЕ ТЕСЛЕ, Rotary Club, Београд, Информације, 11. VI. 1996, 7.

Милан С. Димитријевић: АСТРОЛОГИЈА - НАУКА 21. ВЕКА ИЛИ ПРЕВАРА - ПРВИ ДЕО, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 29, 2. 02. 2000, 2.

Милан С. Димитријевић: Предавање проф. Димитријевића од 6. марта 2000. године ДА ЛИ БОЛЕСТИ МОГУ ДА ДОЂУ ИЗ КОСМОСА?, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 35, 15. 03. 2000, 6.

Милан С. Димитријевић: ЗАШТО ЈЕ НОЋНО НЕБО ТАМНО?, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 43, 10. 05. 2000, 2.

Милан С. Димитријевић: СУДБИНА УНИВЕРЗУМА, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 48, 14. 06. 2000, 2.

Милан С. Димитријевић: ШТА БИ БИЛО ... ДА ЈЕ СУЊЦЕ ДВА ПУТА ТЕЖЕ (Објављено у Политикином Забавнику 21. фебруара 1997, стр. 11.), *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 65, 11. 10. 2000, 5.

Милан С. Димитријевић: ШТА БИ БИЛО ... ДА ЈЕ СУЊЦЕ ДВА ПУТА БЛИЖЕ ЦЕНТРУ ГАЛАКСИЈЕ, (Објављено у Политикином Забавнику 14. фебруара 1997, стр. 50.), *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 65, 11. 10. 2000, 8.

Милан С. Димитријевић: СТОЊХЕНЦ - ОПСЕРВАТОРИЈА КАМЕНОГ ДОБА, Rotary Club Београд Стари град, *Билтен* бр. 59, 30. VIII. 2000, 7.

Милан С. Димитријевић: ФИЗИКА ПРИОНСКИХ БОЛЕСТИ, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 107 (108), 8. 08. 2001, 2.

Милан С. Димитријевић: Предавање Проф. Милана Димитријевића од 17. октобра 2001. године НОБЕЛОВА НАГРАДА ЗА ФИЗИКУ 2001 И ВЕЛИКИ ПРАСКОВИ У ТЕЧНОМ ХЕЛИЈУМУ, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 119, 31.10.2001, 6.

Милан С. Димитријевић: Текст предавања Проф. Милана С. Димитријевића ЂОРЂЕ СТАНОЈЕВИЋ ПРВИ СРПСКИ АСТРОФИЗИЧАР, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-Град, бр. 122, 21. 11. 2001, 3.

Милан С. Димитријевић: НЕВИДЉИВА ВАСИОНА - НЕУТРИНСКА АСТРОНОМИЈА, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 191, 9. 04. 2003, 2.

Милан С. Димитријевић: СРПСКИ АСТРОНОМИ И НЕБЕСКИ СПЕКТАКЛ У ЈУЖНОЈ ТУРСКОЈ, *Билтен* - ротари клуб «Београд Стари град», бр. 353, 28. јун 2006, 4.

Милан Димитријевић: НОБЕЛОВА НАГРАДА ЗА ФИЗИКУ ЗА 2012 ГОДИНУ, *Билтен Ротари клуба Београд – Стари Град*, 676, 31 октобар 2012, 2.

¹⁶⁴Милан С. Димитријевић: КАНАРСКА ОСТРВА, *Билтен*, Rotary Club Београд Стари-град, бр. 107 (108), 8. 08. 2001, 3. Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 321–332.

извор,¹⁶⁵ наводећи мишљење двојице врских познавалаца литературе: Милосава Тешића и Тиодора Росића, а на крају је, у виду илустрације, објавио две ваљано одабране Ранитовићеве песме.

Књижевник Т. Росић примећује сликовни и местимично исповедни тон у Ранитовићевој поезији, као и „зачуђеност и упитаност пред светом и животом“ у градском амбијенту. При том указује да је Ранитовићева збирка живо врело сећања на „натално спокојство“ и ране детињске слике, оцењујући да је то књига „љубави и завичајне чежње“.

Академик и песник Милосав Тешић, после навођења неколико вредних стихова из овог Ранитовићевог лирског првенца, подвлачи да му је *пејзажност иницијални покретач* певања. А М. С. Димитријевић, као астро-песник и научник астроном, апострофира Ранитовићево певање о звездама, „јер звездама осуто ноћно небо и величанствена лепота васионе очаравају“. Наш знаменити астроном стручно примећује да баш у време када су, уз помоћ великог космичког телескопа, откривене звезде наизглед старије од васионе, Гордан пева: „Звезде су / Старије / Од васионе / Моји преци / Потичу од звезда / А васиона / Од праха мојих предака“. Иза ових стихова уследила је информација о објављивању насловне песме из збирке *Златни извор* и подуже певаније *Откривање тајне*. Поновимо још једном да заврећује посебну пажњу Димитријевићева доследност да, безмало свуда где му се укаже прилика, нађе места за поезију, која на допадљив, приступачан и радо читљив начин афирмише ову врсту лирике.

Млади песници – чланови друштва

Добра страна Миланове рубрике *Мало поезије*, поред афирмације певања о космосу, је и *отвореност* за младе, као и за чланове Друштва. Та предусретљивост према онима који траже небо за своје стихотворство једна је врста мисионарства коме многи нису склони. Димитријевић је спреман да пружи подршку и подстицај младима у својој струци, али има пуно разумевања и за почетнике. Тако је 2001. у овој рубрици дао места поетесама: Ањи Аранђеловић и Гордани Нинковић које су рођене почетком 70-тих година прошлог века.¹⁶⁶ Из Ањине штампане збирке *Књига о чекању* издвојио је песму без наслова, у којој поетеса пружа руке „ка бисерном небу“; а из друге, необјављене, *Мала богиња*, стихове о космосу што је сав саздан „од чуђења / и по неке песме“.

Друга представљена поетеса Г. Нинковић, рођена Београђанка, апсолвент је на Филозофском факултету, а публиковала је драму *Игрољуди*.¹⁶⁷ Песма о малом човеку баченом међу звезде одабрана је из необјављене збирке *Набрајања*. Чини се да су стихови издвојени за поменути Миланову рубрику у складу са поетиком нашег астро-песника, окренутог васиони, али истовремено и малим стварима и људима које он сагледава у безграничју озвезданог простора.

Драгиња Урошевић о Месецу

Надахнуту поетесу Драгињу Урошевић, Милан је чешће истицао са пуно поштовања па смо је ми неколико пута поменули пишући о *Песничкој школи* Миодрага Павловића. Први пут због изостајања са заједничке репрезентативне књижевне вечери полазника школе под називом *Кључ за отворена врата*. Њено учешће је било врло запажено на радним састанцима; одликовала се красним стиховима и умним коментарима. Други пут поводом истакнутог места у антологији *Космички цвет*, поред Слободана Зубановића и Мирослава Лилека. И најзад у вези са проналажењем њене песме *Господин Месец – Ручак* коју је Димитријевић запазио у *Летопису Матице српске*.¹⁶⁸

Драгињу Урошевић је више пута истицао Миљурко Вукадиновић у учесталим заговарањима да се напише студијско-монографски прилог о *јединственој* Павловићевој *Песничкој школи*.

Према неким изворима, поетеса Урошевић (1949) почела је рано да објављује прве стихове, још далеке 1969. Године 1972/73. радила је као новинар у Радију „Београд 202“, да би 1973/74. била председник Књижевне омладине Србије; а потом више од десет година била је секретар Секције за културу РК ССРН Србије. Објавила је више збирки песама и велики број библиографских јединица у разним књижевним часописима и публикацијама, новинама и на радију.

Прва збирка песама, под оригиналним насловом *Згласје*, штампана је 1972. са којом је скренула пажњу на свој изразити таленат. После неколико година објавила је књигу *Велика дневна музика* (1976); две године потом публикује збирку *Чежња под тамним бреговима* (1978). А онда је настала пауза више

¹⁶⁵ Г. Ранитовић, *Златни извор*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.

¹⁶⁶ *Васиона*, 2001, XLIX, 3, стр. 76.

¹⁶⁷ Г. Нинковић, *Игрољуди*, Књижевно друштво „Свети Сава“, Београд, 1997.

¹⁶⁸ Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 232–234.

од десетак година, што се иначе догађа са особенијим књижевним личностима и појавама (Милан Дединац), па је бунтарска књига *Лични устанак* штампана 1989. Наредне 1990. појавила се збирка *Призор из заумбрежја*, која је наишла на значајан одјек у књижевној јавности. Поводом те књиге Чедомир Марковић је писао: „Саопштавајући универзалну чежњу за митским домом песника је дотицала завидне метафоричне дубине и, неретко, домашила нивое наглашено индивидуалних сублимности“.¹⁶⁹ Склона митопоетском певању, у својој лирици је обједињавала разубуђено искуство неосимболизма, прожимајући га елементима херметичког мистицизма.

Драгиња Урошевић је деведесетих година прошлог века објавила још неколико вредних збирки песама. Поменимо неке до њих: *Јелена Анжујска* (1994), *Небеска преља* (1994), *Дневник добровољне несанице* (1995). Године 1996. добила је престижну награду *Бранко Миљковић* за песничко дело што је у извесном дослуку са неосимболистичким и интелектуално наглашеним певањем.

Белешку од неколико редова¹⁷⁰ о Драгињи Урошевић, уредник *Васионе* М. С. Димитријевић започиње поетесиним рођењем у Краљеву и податком да живи у Београду. Додајмо да је суделовала и у раду *Песничке школе*, а 1972. објавила и збирку песама под лирски изазовним насловом *Згласје*.

Космичка поезија Леонида Мартинова

У обимнијем пропратном коментару космичке поезије Леонида Мартинова,¹⁷¹ М. С. Димитријевић помало есејистички сједињује научно-астрономска знања и астро-песничку сензибилност. У приступу стиховима Мартинова успешно спаја елементе биографског метода са поетичким, уз компаративна виђења на релацији Мартинов – Осип Манделштам.

Леонид Николајевич Мартинов, родом из Омска (1905), прву збирку песама је објавио тек у тридесет и четвртој години живота; док су му три књиге публиковане постхумно, „тако да његово богато дело и посмртно дописује свога творца“, лепо запажа М. С. Димитријевић. Ова опаска нас асоцијативно упућује на чињеницу да је породица Димитријевић, (Нада и Милан), из заоставштине Сергија, штампала више од дванаест књига.

После библиографског увода о Леониду Мартинову наш астроном обраћа одговарајућу пажњу почетној развојној етапи космичке ере, месту и улози Мартинова у њој и такозваној совјетској космичкој поезији. Ту епоху овај песник је дочекао у своје зрело животно доба, и она му је побудила „једно ново космичко тематско-мотивско подручје поетског стварања“, пише Димитријевић.¹⁷² Величанствен човек узлет у васиону креативно се одразио на „поетска промишљања руских песника, доводећи до наглог развоја“ космичке поезије у овом делу света, констатује он.

Овде бих мемоарски додао како сам се стицајем околности, у време када је са великим размахом започињала космичка ера, нашао у стану Сергија и Наде. Када сам у рано јутро отворио врата Сергијеве собе, одушевљено је узвикнуо:

- На прагу смо потпуно нове космичке епохе човечанства, која ће из основа променити свет... Од данас сакупљам марке и коверте са космичким мотивима. То је будућност!

И одмах се целим бићем предао тој колекционарској страсти. Као афирмисани филателиста суделовао је на више различитих изложби, од којих су неке биле на високом међународном нивоу. Добио је неколико важних награда за збирку *Освајање космоса*, *Космос*, *Космос – човек на месецу* и др.¹⁷³

Половином јуна 1962. године, као студент, био сам сведок Сергијеве обузетости астрофилателијом; тада је у шали говорио: *У космосу сам!*, док је у класерима распоређивао марке *Гагаринце*. О томе сам оставио траг у *Белешкама из студентских дана...* описујући један наш сусрет, када ми је приказивао филателистичке примерке са космонаутима Николајевичем и Поповом.¹⁷⁴

У лепотама космичке филателије Сергија Димитријевића, било је нечег од поетских чари, што их разазнајемо у небеској лирици Леонида Мартинова, о којој пише М. С. Димитријевић и други. Небо је, и за нашег астро-песника било истински изазов, као и за велики број стихотвораца.¹⁷⁵ Позивајући се на Михаила Игњатовића, посебно издваја *мотив неба*, „који интегрише остале тематске преокупације“ –

¹⁶⁹ *Ко је ко – писци из Југославије* (приредио Милисав Савић), Београд, 1994, стр. 260.

¹⁷⁰ М. С. Димитријевић, *Мало поезије*, песма Драгиње Урошевић *Господин Месец – Ручак*, „Васиона“, 1993, XLI, 5, стр. 104.

¹⁷¹ М. С. Димитријевић, *Ноћ наоружана звездама – космичка поезија Леонида Мартинова*, „Васиона“, 2003, LI, 5, стр. 158–160.

¹⁷² М. С. Димитријевић, *Ноћ наоружана звездама – космичка поезија Леонида Мартинова*, стр. 158.

¹⁷³ М. С. Димитријевић, *Филателија и астрономија*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, стр. 845–865.

¹⁷⁴ Н. Цветковић, *Записи о Сергију Димитријевићу II*, Алма, Београд, 2016, стр. 313–317.

¹⁷⁵ Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 240–244.

бележи Димитријевић. Небо је, за руског песника, „безгласно пристаниште звезда и комета“, а за мене, оно, према једној пословици, „нема уста па зато подстиче човека да о њему говори“.¹⁷⁶ Прихватајући да је *поднебесје* негативни критеријум, за разлику од *неба*, које је позитивни, Димитријевић наводи узвично позив Мартинова: „Устани!... Прени се“, и додаје: да небо као соба није небо, „то је само поднебесје“.

Према нашем астроному, Мартинов слика небо антропоморфно, придаје му људско обличе, почовечује га. Тако је његова васиона својеврсни врт и „раскошни аркадијско-буколички космички пејзаж“, те „стадо облака [планине облака – И. Буњин] са цветовима на роговима и кометама на реповима“.

Припремајући овај коментаторски запис о Мартинову, астроном и велепутник Димитријевић је шире консултовао литературу о њему па се у наставку користи запажањима А. Урбана који настоји да покаже како је свет, па и универзум, јединствено саздан од исте супстанце, а то важи за „траве, звери и људе“. Тако је и ноћ људски уобличена и *наоружана звездама*, што је истакнуто и у наслову, према почетној песми у овом избору.

Димитријевић цитира прве стихове, из претпоследње строфе:

„А ми
На сунцу изазивамо буре...“

и коментарише га тако што у њему види гордост, уз напомену да се може и другачије схватити, поготову уколико се има у виду да је далеких шездесетих година прошлог века, афирмисани астроном Николај Кардашев поделио цивилизације „на оне које су ограничене на своју планету, оне које су господари свога звезданог система и оне које су галактичког типа“. Може се претпоставити да се цивилизација овде схвата као збир *спољашњег живота како се показује путем овладавања природом у техници*,¹⁷⁷ њеним развојем и напретком, као и путем овладавања одговарајућом друштвеном организацијом у савременом свету, те саображавањем и задовољавањем потреба у тим видовима и облицима.

Ако се има у виду становиште Кардашева, на другачији начин се доживљава стих:

„И то је у човековој природи
Да утиче на све што је око њега.

– сматра Димитријевић. И одмах потом избирљиво цитира красан завршни двостих из песме „Ноћ наоружана звездама“:

„И ја осећам деловање земље
На судбину сунца, ток небеских дела!“

– и при том закључује: да он има другачији смисао, „пошто је Земља не јалова него са човеком који стреми звездама“, усмерен да у тежњи ка астралном, надрасте своју везаност за овоземаљско.¹⁷⁸

У наредном пасусу Милан прави врло солидно поређење на релацији васионских виђења Мартинова и Осипа Манделштама. И при том подвлачи да су за Мартинова космичке висине страшне, потврђујући то навођењем прва два стиха из песме „Ноћ“: „На страшној висини обасјани / Спавају на Месецу вулкани“, како је то превео Бранко Миљковић, који је и сам био обузет озвезданим просторствима. Такве су небеске висине и за Манделштама, показује стих: „На страшној висини лутајућа ватра“. Према Димитријевићу: *Људи Земљи дају смисао*, јер захваљујући њиховом делању, она је сврховита у погледу човековог самоостваривања. Пошто све ствари расту и развијају се и из добротe Земље, она им служи као ослонац за корачање и постојанство

При крају ове белешке озрачене коментарима и врским стиховима Милан записује податке о упокојењу поете Мартинова и олујности која је пратила његов погреб: „да је чак и природа негодовала, противила се да песник лежи испод земље, лишен могућности да јој узноси похвале“.

У самој завршници ове био-библиографске и поетичке писаније Димитријевић скреће пажњу да је три космичке песме Л. Мартинова (*Ноћ наоружана звездама*, *Корак и Ноћ*), изванредно препевао Бранко Миљковић, представљајући их као прво песничко дело на нашем језику, још далеке 1959. године.

Из мало неуобичајене напомене испод целине текста сазнајемо да је тај првотни превод укључен у антологију модерне руске поезије (Нана Богдановић, Милица Николић: 1961, *Модерна руска поезија*, Нолит, Београд), док је 1965. препеве Мартиновљевих стихова публиковао Лав Захаров у *Летопису Матице српске* и у књизи *Почетак ере*. Нишка *Градина* је 1972. објавила избор из његовог песништва, а

¹⁷⁶ Исто, стр. 272.

¹⁷⁷ *Речник филозофских појмова*, (...) изнова приредили Арним Регенбоген и Уве Мајер, БИГЗ, Београд, 2004, стр. 698.

¹⁷⁸ М. С. Димитријевић, *Ноћ наоружана звездама – космичка поезија Л. Мартинова*, стр. 159.

почетком девете деценије појавила се и докторска теза Михаила Игњатовића *Поетика Леонида Мартинова*.

Поменимо на крају да су у осврту на антологију *Космички цвет*, у претходној књизи о М. С. Димитријевићу, осим руског симболисте Александра Блека, узгред поменути Леонид Мартинов и Осип Манделштам.¹⁷⁹ И то је један од разлога што се овде опширније бавимо Милановим погледима на лирски космизам Мартинова.

Нобеловац Јарослав Сајферт

У рубрици *Мало поезије* М. С. Димитријевић је објавио две одабране песме Јарослава Сајферта,¹⁸⁰ које су нашле одговарајуће место и у антологији *Космички цвет*. Стихове је пропратио уобичајеном биобиблиографском белешком,¹⁸¹ стављајући у први план важну чињеницу да је овај знаменити чешки писац 1984. године добио Нобелову награду. После указивања да је рођен на почетку прошлог века (1901), у прашком предграђу Жишков, набраја седам збирки његових песама,¹⁸² публикованих од 1919. до *Халејеве комете* (1967).

Други део белешке посвећен је ономе о чему Сајферт пева (стравична лепота живота), а онда следи неколико изазовних ставова и исказа из његових књига. У *Граду у сузама* саопштава: „Ми смо мноштво. Када бисмо пожелели и плунули на Сунце оно би се угасило“, пише Сајферт, прецењујући снагу здруженог мноштва, а при том је обесценио и понизио достојанство те врховне васионске моћи.

У познијим годинама, суочен са прошлошћу, у *Бити песник* (1983) истиче како живот јури брже од етера из разбијене боце и томе се узвично супротставља са: *Па шта!* А онда исповедно каже: „Имам депресије какве имају стари људи, а ноћу ме често препадају зли снови“, да би закључио како је поменута књига „за сваког, јер свима време гори под ногама“. Но, да ли то време, како га схвата Сајферт, има свој ток? И да ли оно у том случају тече из прошлости у будућност, са људима који су се усидрили, или се опет пловно и горљиво излива из будућности у прошлост, ако се о њему размишља као о току, расточности, у журби горљивости под ногама?

Димитријевић белешку завршава речима да Сајферт, као и многи песници, налази инспирацију „у чарима звездама осугог ноћног неба“. (Наведени део исказа наш научник и астро-песник релативно често фразеолошки понавља да би дочарао красоту озвезданог неба). И ту додаје да Сајфертове две песме, које публикује у *Васиони*, „сведоче како и поезија, а не само телескоп, може да нас приближи звездама“.

Додајмо овде да се Сајфертове песме, прештамpane у „Васиони“, помињу на неколико места у претходној књизи о М. С. Димитријевићу.¹⁸³ Посебно је вредан пажње факсимил дактилографисаног писма познате и радо читане књижевнице Јаре Рибникар, поводом упућеног јој часописа *Васиона* (2003, бр. 4), са прилогом М. С. Димитријевића о Сајфертовој поезији, у њеном преводу. Она у том писму,¹⁸⁴ поред осталог, износи неколико појединости важних за њену биографију и поетику. При том истиче да још из детињства носи у себи „велико поштовање према звезданим темама“. Њен отац, пијаниста проф. Емил Хајек јој је као детету „показивао Алдебаран, Сиријус, разна сазвежђа и пре спавања би читао неку дебелу књигу *Астрономија*...“ То је учинило да она на путовањима, тамо где стигне, прво би се *уознавала* са небом, које је свуда „било другачије а ипак исто“.

Рибникарову је, видимо из писма, обрадовала Сајфертова песма у *Васиони*, па дописује: „Њоме се одушевио и покојни сјајни наш песник Иван В. Лалић“, који се појављује и као преводилац Сајферта.

И метеорити зборе

Почетком 90-тих година прошлог века М. С. Димитријевић је, у рубрици *Мало поезије*, објавио песму Артура Лундквиста *Говор метеорита*¹⁸⁵ која је, на известан начин, поред његових студијских интересовања, у поетском смислу најавила будући мањи одељак у антологији *Космички цвет*, посвећен овој тематици. Из више разлога, она се касније нашла на самом почетку те омање целине; а ми смо је само укратко поменули у претходној књизи, заједно са стиховима Чеха Ф. Халоса *Метеори*.¹⁸⁶

¹⁷⁹ Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 279.

¹⁸⁰ Ј. Сајферт, *Халејева комета и Прозор пун звезда*, „Васиона“, 2003, LI, 4, стр. 131.

¹⁸¹ М. С. Димитријевић, *Космичко надахнуће Јарослава Сајферта*, исто, стр. 131.

¹⁸² Овим редоследом: *Само љубав* (1919), *Град у сузама* (1921), *Славуј лоше пева* (1926), *Звезде над рајском бајтом* (1929), *Венерине руке* (1936), *Камени мост* (1944), *Халејева комета* (1967).

¹⁸³ Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 278–279, и стр. 284.

¹⁸⁴ Писмо упућено М. С. Димитријевићу, датирано је 5. децембра 2003.

¹⁸⁵ *Васиона*, 1991, XXXIX, 2–3, стр. 56.

¹⁸⁶ Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 282.

За поменути Лундквистову песму Димитријевић је написао краћу библиографску белешку, са неколико поетолошки вредних акцената. На почетку истиче да је Артур Лундквист *велико име шведске књижевности*, додајући да је прву збирку песама, под симболичним насловом *Жад*, објавио у периоду између два светска рата (1928). А одмах потом наводи да је песма за Лундквиста „човекова благод, испуњена лепотом и бригом за свет, а песник је биће са орфејским задатком“. Овај поетичко-хуманистички став и однос према песми као *човековој благодсти*, из које избија племенитост, доброта срца и склоност да се свакоме предусретљиво помогне, уз испуњеност лепотним чарима и свељудском брижношћу, близак је у много чему и нашем астро-песнику Димитријевићу.

По Лундквистовом онтолошко-поетичком мишљењу, песник има *орфејски задатак*, у смислу лирског стварања, антропогоније и реинкарнације. Милану је добро знан овај старогрчки филозофско-поетски култ изведен из мита о Орфеју, у вези са древним космогонијским представама и астралним световима, па је с разлогом то цитирао.¹⁸⁷

У том контексту Димитријевић помиње и писање Јона Милоша о основама Лундквистових поетичких настојања у подизању нивоа поезије и истовремених тежњи за подизањем нивоа читалаца, и „стварањем света у коме су сви судбински везани и окренути хуманом“. – При крају ове белешке додаје информацију да је песма *Говор метеорита* Артура Лундквиста узета из књиге његових стихова *Текстови на снегу*, у препеву Јона Милоша, објављених у крушевачкој *Багдали* 1985. године.

Н. Цветковић, *Астроном – песник –
друмовник*, Милан С. Димитријевић II, у припреми.

---

¹⁸⁷ У песми *Бранко Миљковић, или орфичко завештање I и II*, аутор ове књиге пева:

Песник је бескрајна моћ одрицања...

Чедност је јатка морала

Ћудоређа је снага умног човека

А песма се завршава строфом:

Песма је морал сваког песника.

Сазвежђе речи претвара се у звук.

Музика сфера – небеска слика.

Орфеј је занавек прекинуо мук. – У збирци Н. Цветковића, *Светлост земље*, Београд, 1992, стр. 36–37.

О АНТОЛОГИЈИ КОСМИЧКИ ЦВЕТ

Антологија, која према грчкој етимолошкој основи означава "цветну збирку", добила је врло звучан и поетичан наслов: *Космички цвет*. Димитријевић је ову красну лирску синтагму узео из космички надахнуте песме Вељка Петровића *Репатица*.¹⁸⁸ Стихови о свемиру, небеским телима, звездама, планетама и кометама, које је Димитријевић са уживањем читао, хедонистички прочитавао, а потом са смислом бирао, и на њега самог деловали су подстицајно и инспиративно. То показује и лирско-поетолошки и помало есејистички интониран текст *Звездана светковина (Уместо предговора)*, на самом почетку антологије.

Космос је за антологичара својеврсни обликотворни модел уноситог духовног стварања, и то посебно песничког, читамо у уводном делу поменутог текста. Он добро примећује да је, од момента када је човек управио поглед ка звезданом небу, "сваки културно – цивилизацијски круг и песнички нараштај имао своје концепције, теорије и митове о настанку и смислу Васељене".¹⁸⁹ А онда се у разматрањима развоја астрономије и космологије Милан враћа нашем времену и констатује да оне, које су раније биле у домену теологије и филозофије, захваљујући експлозивном развоју звездознанства и науке о васиони као целини – све више постају егзактне, *хранећи песничку имагинацију новим садржајним облицима и визијама, па и новим заблудама*. (подвукао Н. Ц.).¹⁹⁰ Схватајући науку као критичку делатност, Димитријевић, с разлогом, помиње заблуде и застрањивања која постоје у овим областима и поред огромних продора и величанствених достигнућа, посебно у филозофским учењима о суштини света и васељене.

Поезија је, по нашем мишљењу, од памтивека била у присној и непосредној вези са космичким темама и мотивима, али је зато темељно научно преиспитивање космолошких концепција и остварених естетских вредности, нарочито у новије време, убрзало и поспешило креативно сустицање песничког и сцијентистичког језика, у неоавангардној и постмодерној уметности. И то све обухватније изучавање космоса, универзума и васељенских законитости, додатно вигори научну, али и песничко–стваралачку радозналост за ново и неоткривено, и "у много чему побуђује и увећава човеково чуђење пред непознатим", лепо примећује Димитријевић.

У даљем, општијем приступу, он се пита: да ли ће човек, који је у тек минулом двадесетом веку "почео да симулира процес Великог праска у лабораторији, моћи једном да сам створи нови универзум?" Димитријевић универзум схвата као свеобухватну целовитост и тоталитет свега што стварно постоји; а савремена истраживања универзума сматра једном од најграндиознијих интелектуалних авантура човечанства новог доба.

Антологичар је, још од детињства, сведок човековог узлета у астралне просторе и треперавог пута до звезда. Понесено говори о напору човечанства да се уздигне до звезда,

---

¹⁸⁸ В. Петровић, *Репатица*, у *Антологија српске поезије*, сакупио Зоран Мишић, Матица српска, Нови Сад, 1956.

¹⁸⁹ М. С. Димитријевић, *Космички цвет* - Антологија песама о космосу, стр. 140-141.

¹⁹⁰ Исто, стр. 5.

да истражује и проучава Сунчев систем, и "да се инструментима на космичким бродовима планете Земље приближи самом Постању".¹⁹¹

Димитријевић аутобиографски пише: "Када је 1957. лансирањем првог *Спутњика*, започела космичка ера, имао сам десет година." Тада је узбуђено пратио освајање васионе "и доживео незаборавни тренутак када је човек први пут закорачио на Месец".¹⁹² Са великим интересовањем и помно је читао и просто гутао литературу, текстове и написе из астрономије и космологије, научно-фантастичну прозу и поезију, а понешто је и сам певао служећи се васељенском метафориком, која је, у његовим стиховима, а још више у говорним исказима, била израз особенијег начина поимања света и живота. Прочитана литература му је помагала, да се послужимо Шољановом метафором: да буде "пијан од лепоте неба и окупан менама Месеца", коју користи и сам Милан у предговору антологији. Небо је, у својој чаровитој неизмерности, симбол узноситих човекових тежњи ка недодатном; у његовим дивотама као да је садржан универзум и дух васцелог света. А Месец, са својим лепотним менама, и у Димитријевићевим песничко-поетичким визијама, оличење је женских моћи; он је величанска небеска царица, са гибавим смењивањима, што истовремено симболизују и незаустављиве промене као и поновни повратак чарних облика узетих у смислу питагорејске концепције.

О дубоко личном избору песама за ову антологију и о субјективној радости због бајословних дивота звезданог неба, Димитријевић пише у два-три маха, што је у знатној мери разумљиво и оправдано. Антологичар је свестан да је овај његов захват "неизбежно обележен личним виђењем, вредносним мерилима и доживљајем",¹⁹³ како истиче у уводном делу књиге. Јер су доиста лепоте звезданог неба и тајанства васељенских простора, свима над главом, па је и поезија инспирисана тиме присна и пријемчива највећем броју људи. Димитријевић је управо бирао оне песме које су најдубље одзвањале у њему, "у уверењу да ће многи од ових стихова – на трагу старе идеје о универзалној кореспонденцији уметничких вредности, отеловљеној у сагласју облика, простора, светлости, звукова и хармонија – одјекнути и у другима".¹⁹⁴

Но, и поред тога што је овај антологијски избор "један од могућих", ипак је било потребно да се уместо већем броју песама појединих аутора (Првослав Ралић, Смиљана Ђуровић, Мирољуб Тодоровић и др.), уступи одговарајуће место и другим песницима, са сличном тематском и мотивском оријентацијом. Захвално је што је овај избор извукао из анонимности један број вредних песама мање познатих или непознатих аутора, које су понекад боље од стихова много знаменитијих писаца.

Зборник радова конференције
Развој астрономије код Срба III,
Београд, 2005, стр. 383-394.

---

¹⁹¹ Исто, стр. 6.

¹⁹² Исто, стр. 6.

¹⁹³ М. С. Димитријевић, *Звездана светковина (Уместо предговора)*, стр. 10.

¹⁹⁴ Исто, стр. 10.

КРАТАК ОСВРТ НА АНТОЛОГИЈУ *КОСМИЧКИ ЦВЕТ*

Антологија, која према грчкој етимолошкој основи означава "цветну збирку", добила је врло звучан и поетичан наслов: *Космички цвет*. Димитријевић је ову красну лирску синтагму узео из космички надахнуте песме Вељка Петровића *Репатица*.¹⁹⁵ Стихови о свемиру, небеским телима, звездама, планетама и кометама, које је Димитријевић са уживањем читао, хедонистички прочитавао, а потом са смислом бирао, и на њега самог деловали су подстицајно и инспиративно. То показује и лирско-поетолошки и помало есејистички интониран текст *Звездана светковина* (*Уместо предговора*), на самом почетку антологије.

Космос је за антологичара својеврсни обликотворни модел узноситог духовног стварања, и то посебно песничког, читамо у уводном делу поменутог текста. Он добро примећује да је, од момента када је човек управлио поглед ка звезданом небу, "сваки културно – цивилизацијски круг и песнички нараштај имао своје концепције, теорије и митове о настанку и смислу Васељене".¹⁹⁶ А онда се у разматрањима развоја астрономије и космологије Милан враћа нашем времену и констатује да оне, које су раније биле у домену теологије и филозофије, захваљујући експлозивном развоју звездознанства и науке о васиони као целини – све више постају егзактне, *хранећи песничку имагинацију новим садржајним облицима и визијама, па и новим заблудама*. (подвукао Н. Ц.).¹⁹⁷ Схватајући науку као критичку делатност, Димитријевић, с разлогом, помиње заблуде и застрањивања која постоје у овим областима и поред огромних продора и величанствених достигнућа, посебно у филозофским учењима о суштини света и васељене.

Поезија је, по нашем мишљењу, од памтивека била у присној и непосредној вези са космичким темама и мотивима, али је зато темељно научно преиспитивање космолошких концепција и остварених естетских вредности, нарочито у новије време, убрзало и поспешило креативно сустицање песничког и сцијентистичког језика, у неоавангардној и постмодерној уметности. И то све обухватније изучавање космоса, универзума и васељенских законитости, додатно вигори научну, али и песничко–стваралачку радозналост за ново и неоткривено, и "у много чему побуђује и увећава човеково чуђење пред непознатим", лепо примећује Димитријевић.

У даљем, општијем приступу, он се пита: да ли ће човек, који је у тек минулом двадесетом веку "почео да симулира процес Великог праска у лабораторији, моћи једном да сам створи нови универзум?" Димитријевић универзум схвата као свеобухватну целовитост и тоталитет свега што стварно постоји; а савремена истраживања универзума сматра једном од најграндиознијих интелектуалних авантура човечанства новог доба.

Антологичар је, још од детињства, сведок човековог узлета у астралне просторе и треперавог пута до звезда. Понесено говори о напору човечанства да се уздигне до звезда, да истражује и проучава Сунчев систем, и "да се инструментима на космичким бродовима планете Земље приближи самом Постању".¹⁹⁸

Димитријевић аутобиографски пише: "Када је 1957. лансирањем првог *Спутњика*, започела космичка ера, имао сам десет година." Тада је узбуђено пратио освајање васионе "и доживео незаборавни тренутак када је човек први пут закорачио на Месец".¹⁹⁹ Са великим интересовањем и помно је читао и просто гутао литературу, текстове и написе из астрономије и

---

¹⁹⁵ В. Петровић, *Репатица*, у *Антологија српске поезије*, сакупио Зоран Мишић, Матица српска, Нови Сад, 1956.

¹⁹⁶ М. С. Димитријевић, *Космички цвет* - Антологија песама о космосу, стр. 140-141.

¹⁹⁷ Исто, стр. 5.

¹⁹⁸ Исто, стр. 6.

¹⁹⁹ Исто, стр. 6.

космологије, научно-фантастичну прозу и поезију, а понешто је и сам певао служећи се васељенском метафориком, која је, у његовим стиховима, а још више у говорним исказима, била израз особенијег начина поимања света и живота. Прочитана литература му је помагала, да се послужимо Шољановом метафором: да буде "пијан од лепоте неба и окупан менама Месеца", коју користи и сам Милан у предговору антологији. Небо је, у својој чаровитој неизмерности, симбол узноситих човекових тежњи ка недохватном; у његовим дивотама као да је садржан универзум и дух васцелог света. А Месец, са својим лепотним менама, и у Димитријевићевим песничко–поетичким визијама, оличење је женских моћи; он је величанска небеска царица, са гибавим смењивањима, што истовремено симболизују и незауостављиве промене као и поновни повратак чарних облика узетих у смислу питагорејске концепције.

О дубоко личном избору песама за ову антологију и о субјективној радости због бајословних дивота звезданог неба, Димитријевић пише у два-три маха, што је у знатној мери разумљиво и оправдано. Антологичар је свестан да је овај његов захват "неизбежно обележен личним виђењем, вредносним мерилима и доживљајем",²⁰⁰ како истиче у уводном делу књиге. Јер су доиста лепоте звезданог неба и тајанства васељенских простора, свима над главом, па је и поезија инспирисана тиме присна и пријемчива највећем броју људи. Димитријевић је управо бирао оне песме које су најдубље одзвањале у њему, "у уверењу да ће многи од ових стихова – на трагу старе идеје о универзалној кореспонденцији уметничких вредности, отеловљеној у сагласју облика, простора, светлости, звукова и хармонија – одјекнути и у другима".²⁰¹

Но, и поред тога што је овај антологички избор "један од могућих", ипак је било потребно да се уместо већем броју песама појединих аутора (Првослав Ралић, Смиљана Ђуровић, Мирољуб Тодоровић и др.), уступи одговарајуће место и другим песницима, са сличном тематском и мотивском оријентацијом. Захвално је што је овај избор извукао из анонимности један број вредних песама мање познатих или непознатих аутора, које су понекад боље од стихова много знаменитијих писаца.

Димитријевићева антологија је, у досадашњем периоду, послужила као повод Првославу Ралићу за продубљено разматрање односа васионе и поезије; а појавио се и краћи приказ ове књиге у лесковачком листу *Наша реч*. Скренимо укратко пажњу на ове прилоге.

При крају есеја *Васиона и поезија* Првослав Ралић антологију песама Милана С. Димитријевића оцењује као велики пионирски подухват и то "у част смисла и трајности сукоба и садејства Васељене и Поезије".²⁰²

За Ралића поезија је вид човекове креације и биће међу бићима васионе, па као таква "има са космосом заједничко родно место"; она је својеврсна космичка fuga, гетеовска музика сфера, те хармонија насупрот хаосу, "унутрашња непредвидљива сигурност и стабилност, целина животних знакова и звукова". Поезија, према његовом уверењу, извире из есенцијалне мисли о васељени и има достојанство, "ако не садруга, а оно пратиоца астрономских истина".²⁰³

У почетном делу приказа књиге *Космички цвет*, Дејан Ђорђевић указује да је Димитријевићевим избором из богатог и разноликог песништва о космосу, бачена "нова и неочекивана светлост" у недомашну дубину књижевно-поетског стваралаштва на ову тему.²⁰⁴ Занимљиво је да и он, у неколико махова, подвлачи лични приступ састављача антологије и цитира кључне ставове Милана о одјекну стихова из књиге, у њему и другима. А онда констатује

---

²⁰⁰ М. С. Димитријевић, *Звездана светковина (Уместо предговора)*, стр. 10.

²⁰¹ Исто, стр. 10.

²⁰² Првослав Ралић, *Васиона и поезија* (Поводом Антологије о космосу *Космички цвет* Милана С. Димитријевића), *Васиона*, 2004, ЛП, 1, стр. 36.

²⁰³ Исто, стр. 36.

²⁰⁴ Дејан Ђорђевић, *Милан С. Димитријевић: Космички цвет*, „Наша реч“, 23. април 2004, LX, 16.

да је аутору *Космичког цвета* било скоро немогуће да укључи све песнике који су писали на ову тему.²⁰⁵

У завршном делу приказа Ђорђевић настоји да оправда самосвојност овог антологијског избора и да разуме Димитријевићев "приватно-лични увид у ову врсту поезије", и закључује како је неоспорно "да овај избор може да излучи неке уметнички достојанствене резултате, чији се домети могу вредновати без неких умањених књижевних критеријума".

Димитријевићева антологија *Космички цвет* садржи стихове о небу, Сунцу, Месецу, звездама, метеорима, кометама, универзуму, астрономима и њиховим инструментима и освајању космоса. Песме су сврстане у цикличне целине, а одабране према наглашенијим личним естетским критеријумима приређивача. Антологичар је био доследан у избору стихова посвећених теми космоса, али није увек водио довољно рачуна о уметничким вредностима и домашацима појединих остварења, већ је више следио одјеке које су песме имале у субјективном доживљају, што је уосталом његово право. Важно је да књига *Космички цвет* изражава дух наше епохе и помера уметничко-естетске границе ка новим неоавангардним и постмодерним стремљењима. Поред одређених естетских мерила, Димитријевићева антологија у знатној мери одражава и савременост, потом уже поетичке, социо-психолошке, етичке па и друштвено-политичке тенденције. Зато се с правом може очекивати да ова антологија, која је доста дуго и стрпљиво припремана, изазове различите коментаре, критичка запажања и оцене.

Садржинска структура антологије *Космички цвет*

Садржинско-тематска основа и структура антологије *Космички цвет* је доста богата и разнолика. У њој су присутне мисли, запажања и лирска виђења васионе, небеских тела, која носе у себи светлост и зрачност, трансценденције, универзална начела у строгој правилности и природотворној манифестацији кретањем звезда, планета и уопште небеских тела. Свемиром управљају природни и истовремено тајанствени разлози које песници и научници настоје да одгонетну, свако на свој начин. Недохватна лепота васељене, која је вечна и не може свенути, осмишљена езотеричним, стални је изазов ствараоцима и уметницима свих врста.

Космос је, како је добро примећено, "примарни модел сваке врсте стварања" (Мирче Елијаде). Он је изванредан архетип разнолике животне и делатне ситуације, овосветског и оносветског збивања, догађања и сложенијег узајамног односа, те скоро сваког стваралаштва, што недвосмислено показује Димитријевићева антологија. Зато је и много заједничких, узајамно прожетих појединости (*verborum immitatio*) на релацији односа између самих небеских тела, далеких треперавих звезда, зрачног сунца, љубавности месеца, суновратних метеора, распрскавајућих комета, свемирских чудеса, космогонијских митова, па и лирско-поетских казивања о свему томе.

Димитријевић, који је као научник учинио напор да разазна нешто од тајновите, магновене и чудотворне онтологије космоса, као песник пун енергије, саздао је ову антологију како би омогућио да свакоме ко је заинтересован – помирише величанствен *космички цвет*. И поред знатних проблема и недоумица, то, чини се, није било нарочито тешко, јер све што је васељенски узвишено, у себи складно и закономерно, све што је родно и као око пуно, све што је лирско-уметнички непатворено и поетски узносито, чак и када се у стихованом делу не потврђује као такво, смислено претрајава. Добро радити, стварати, сређивати, обликовати, све то казује да се

---

²⁰⁵ Ђорђевић упозорава да је Димитријевић у првом реду астроном-научник па се тако и понаша. "Он својим телескопом пажљиво посматра и у књизи бележи једну по једну звезду са неба књижевног", пише сликовито.

нешто доводи до Постојања, да се нечему даје живот и да се настоји да, у метафоричном смислу, буде слично усклађеној организацији космоса.²⁰⁶

Богата и разноврсна космолошка знања Милана С. Димитријевића, лични доживљај великог броја песама о васиони, као и увид у ту врсту певања, пружили су основу за садржинско-тематско структурирање антологије *Космички цвет*. Скоро сваку песму о небу, месецу, звездама или универзуму коју је издвојио антологичар је на свој начин проживео и сагледао, не полазећи само од формалних елемената, већ од песникове уметничке визије што је у њима садржински изражена. Познато је да је само она поетска форма добра у којој је одговарајући, у овом случају, космолошки садржај нашао свој најбољи уметничко-поетски израз. При том је Димитријевић водио рачуна о естетској вредности и значењу, као и о људском, сцијентистичком, етичком, социо-психолошком и др. смислу, који је свемирски и онтолошки материјал или доживљај добио у језичко-фигуративном обликовању песничког дела. ("Шта ће нам уметност ако не пружа духовне садржаје потребне човечијем духу" – А. Б. Шимић). Бирајући песме специфичнијег садржаја: о астрономским инструментима, метеорима или кометама, имао је у виду сложеност односа животно-сазнајног, емотивног, стилско-изражајног и уметничко-поетски саопштеног. Обликујући антологију *Космички цвет* антологичар је полазио колико од животворних поетских изворишта и расположиве грађе, толико и од важности појединих мотива, и слојевитости симболике, митолошких и других елемената. Тако је, с пуно разлога, певање о небу, сунцу и месецу композиционо ставио у први план, док је стихове о метеорима, кометама, универзуму, ситуирао у другом делу књиге. Том приликом, већу пажњу је обраћао присуству слојевитог садржаја у свести аутора који пева о сунцу (Васко Попа), или универзуму (Хорхе Луис Борхес). Руководило га је надахнуће, али и елементи свесног, сазнајног, научног, као и појединости што се односе на психоменталне токове у процесу песничког стварања. Занимљиво би било аналитичко-поетолошки истражити садржај космолошких појмова и њихове варијације код различитих аутора, имајући у виду скуп разноликих појединости, симбола, метафорике и сл., обухваћених семантичким пољем научних, али и поетских одредница које детерминишу астрономске појмове.

Надмоћно небо у знаку савршенства

*Ко небо не носи у себи,
тражиће га узалуд у
читавај васиони.*

Ото Лудвиг

Давно је пословички речено да небо нема уста, зато подстиче човека да о њему говори. С разлогом, песници понајвише певају о небесима. Иако понекад носе читаву космогонију у себи, они небо, са звездама и облацима, несустало траже у васцелом свету. И оно може бити њихова преокупација, тема и мотив, али не и проблем у оном прагмтичном смислу, јер га запоседа чудесна васионска свита. За учењаке и уметнике, небо сажима у себи астрофизичко, метеоролошко, и теолошко, у смислу станишта Богова, и изазов је за сваковрсне спекулације о настанку космоса.

Вечито ћутање бескрајних небеских пространстава понекад је људе испуњавало страхом, иако из тих "горњих" сфера долази свеколика светлост, што прожима васељену, спутава тмину и зрачи духовношћу. Човеку је изгледа постањем дата могућност да подиже главу горе, ка звездама, док доле тапка по земаљском праху. У појединим стиховима ове антологије небо и звезде су изразмоћи судбине, са упливом на земаљска збивања. А онај ко је горе, "на висинама"

---

²⁰⁶ Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 298.

и ко је песнички "узвишен", када говори, зрачи и одаје трансцендентно. Вечност небеских симбола присутних у овој књизи, чини се, обликује структуру космоса и зрачи снагом астралних бића.

Димитријевићева антологија *Космички цвет* је конципирана тако што је први део сав у знаку Неба, схваћеног као бесконачност и вечност, ред и поредак у свемиру, као сувереност и моћ у регулисању космичког устројства, те као васељенско ритмичко кретање, освештани смер универзума и поетско очитовање трансценденције. Небо је, у певању о космосу, скоро свеопшти симбол који често изражава понешто од оног што је ентитетски обухватније и веће од њега самог, па и од човековог и песниковог безграничја. Као такво, оно подстиче, плоди и вигори имагинацију, запућујући је у сфере духа и мисли без речи. Небо је, у лирским представама, израз за неке више и недохватне симболизоване истине, показује то и овај Димитријевићев избор песама о небу. Талентованим уметницима и песницима, као што су Волт Витмен, Душан Васиљев и др., обдареним урођеним знањем и мудрошћу, небо је полазиште и извориште за истраживачке подухвате, трагања и преиспитивања духа, срца и ума. Оно је упоришна тачка за понирања у нутринске дубине и астралне висине, у просторе иманентног и трансценденталног и лирски узноситог, као и инспирација за васпостављање нових песничких законитости, животних и етичких начела, што речито говоре стихови Волта Витмена. Небо, којим су обузети лиричари Душан Васиљев, Витезовић и Драгомир Брајковић, упућује на различита веровања и религије, што се очитују у нормама живота и понашања, на разнолика културно-цивилизацијска стецишта и филозофско метафизичке представе. У њему се поетско-стваралачки кристализују сваколики доживљаји и збивања, дубоко личне и опште истине света и људског постојања.

Певање о небу почиње песмом Душана Костића *Надмоћно небо*,²⁰⁷ која донекле може да има смисао пролога. Она представља неку врсту *увода* у даља поетска догађања. Помињући месец и метеор Костић као да најављује наредне одељке посвећене тим небеским ентитетима.²⁰⁸ И завршна песма Миодрага Павловића, без наслова, у извесном смислу заокружује почетни одељак антологије указивањем да су земља и небо два темена "што имају исто тело".²⁰⁹

Од песника из светске књижевности Димитријевић је у први план истакао Волта Витмена и његове стихове *На обали ноћу*,²¹⁰ који су имали видно место и у рубрици *Мало поезије*, у *Васиони*. Руску и енглеску поезију представљају Николај Заболоцки (*Кад сјај дневни згасне даљинама*)²¹¹ и Елизабет Џенингс (*Небеса*).²¹² А у средишњем делу одељка су стихови Душана Васиљева *Летња ноћ*²¹³ и *Јулско вече* Милована Витезовића.²¹⁴ Српским песницима се придружује и наш савременик Драгомир Брајковић песмом *Између звезда*.²¹⁵ А певање о небу у антологији ликовно-поетски и визуелно-уметнички употпуњују сигналистички прилози Миролуба Тодоровића *Васионски хијероглифи* и Владе Стоилковића. Родоначелник сигнализма надахнуто пева о космосу, што се може запазити и из завршног одељка антологије *Освајање космоса*, где је више Тодоровићевих поетских прилога. Антологијски избор астронома Димитријевића, потврђује запажања др Миливоја Павловића, да сигналисти, а у првом реду

---

²⁰⁷ Д. Костић, *Отапање лудила*, Просвета, Београд, 1987.

²⁰⁸ М. С. Димитријевић, *Космички цвет*, стр. 13.

²⁰⁹ Исто, стр. 26. Песма је узета из Павловићеве књиге *Cosmologia Profanata*, Графос, Београд, 1990.

²¹⁰ В. Витмен, *Влати траве*, БИГЗ, Београд, 1974.

²¹¹ Н. Заболоцки, *Кад сјај дневни згасне даљинама*, у *Шест руских песника*, избор и превод Стеван Раичковић, Култура, Београд, 1970.

²¹² Елизабет Џенингс, *Небеса*, у *Антологија енглеске поезије 1945-1990*, Срба Митровић, Светови, Нови Сад, 1992.

²¹³ Д. Васиљев, *Изабране песме*, СКЗ, коло XXXV, бр. 232, Београд, 1932.

²¹⁴ М. Витезовић, *Певање српско*, „Дневник“, Нови Сад, 1992.

²¹⁵ Д. Брајковић, *Велико путовање*, Матица српска, Нови Сад, 1970.

Тодоровић, стављају човека у средиште космоса, па се његова судбина "решава неодвојиво од судбине небеских тела и целокупног свемира".²¹⁶ У тим размахнутим космогонијским сферама човек настоји да овлада скривеним играма васељенских догађања.

Песничка похвала Сунцу

Сунце, неограничено добро, безгранично велико, које си насред неба, које си ум и које управљаш светом (...), ти које чиниш да ватре других звезда заувек трају, ширећи за њих правом мером пламен властите светлости...

Молитва с почетка IV века

Сјајно и величанско Сунце није само свакога дана ново, "оно је увек и непрестано ново", говорио је Хераклит. Сунце се свакога јутра рађа и све поново изводи на светлост дана. Оно рађа и прождире своју децу, пише у древним индијским *Упанишадама*. Сунце, као „дневна звезда“, заузима примарно, понајважније место међу скоро свим астралним ентитетима. Узвишени појам Бога на небу, у многим религијама, непосредно се повезује са Сунцем. У вавилонским веровањима Сунце-Бог је онај што "тмину осветљава и небу светло дарује, који горе и доле зло уништава ..."²¹⁷

У певању о космосу симболика Сунца је вишеструка, показују то песме из циклуса *Сунце*, у антологији *Космички цвет*. Али она је, поред све слојевитости, у много чему противуречна, као што су то понекад и научна сазнања о нашој „звезди дневној“. Све је то нашло поетски израз у одама и похвалама Сунцу, те у истицању његове оплодне снаге, али и у речима опомене да оно може бити и убитачно, да спржи, поништи... Велико, "железно сунце" је ватрено, оно је извор светлости ("светла пређа") и тоpline, али измамљује и животну тајну (Десанка Максимовић). Сунце је, у стиховима Смиљане Ђуровић, стаклено у одсјају и животодавно, јер истрајавамо и одолевамо "што нам је у венама сунчана светлост".²¹⁸ У неосимболистичком певању Бранка Миљковића Сунце је бела звезда, птица која греје и пркосна ружа.²¹⁹ Орфичко певање Крстивоја Илића дочарава Сунце над завичајем са свестворитељским моћима, када оно даје "божански облик" долини.²²⁰ За орфике,²²¹ Сунце је разум света, као и за астронома Боривоја Јовановића, који истиче да је оно створило најчудније космичко дело, те живот и вид, љубав и разум.²²² И Томићева *Ода сунцу*,²²³ као и предходна Јовановићева, тежи да буде свечана, достојанствена и похвална песма, али су оне то само делимично, јер у скоро аматерском захвату, ни изблиза не додирују високи стил оде. По песничким вредностима скромне су и две наредне песме Николе Дреновца, као и *Расветљавање сунца* Првослава Ралића.

Али зато *Поноћно Сунце* Васка Попе, што се излегло из "големог црног јата", неугасло сјаји и као да има окултно поље деловања.²²⁴ У овом одељку су, поред слабашних стихова Јанике Печи

²¹⁶ Миливоје Павловић, *Кључеви сигналистичке поетике – Звездана синтакса Миролуба Тодоровића*, Просвета, Београд, 1999, стр. 55.

²¹⁷ Ханс Бидерман, *Речник симбола*, стр. 377.

²¹⁸ Смиљана Ђуровић, *Помрачење Сунца*, Сова, Београд, 2000.

²¹⁹ Б. Миљковић, *Похвала сунцу*, у књизи "Орфичко завештање", Градина, Ниш, 1972.

²²⁰ Крстивоје Илић, *Приговор Орфеју*, Нолит, Београд, 1987.

²²¹ Орфици су веровали у сеобу душе и њено прочишћавање путем затварања у тело и казни у подземном свету...

²²² Б. Јовановић, *Дозревање Сунца*, Градишка, 1994.

²²³ Александар Томић, *Ода сунцу*, „Васиона“, Београд, 2000, бр. 1-3, стр. 69.

²²⁴ Пишући о поезији Васка Попе, неосимболиста Иван В. Лалић подвлачи да је он кроз древне инкантације, "ушао у драгоцене тајне прастарих метаморфоза". А Владо Урошевић

и сигналистичког фрагмента о Сунцу Мирољуба Годоровића, још две песме Васка Попе озрачене густом метафориком.

Месец и месечина као душа песникова

*И ти Месече, постављен у најнижи
предео неба, из месеца у месец непрестано
храњен сунчаним зрацима, сјајши узвишеним
сјајем, да одржиш расплодно семе ...*

Молитва с почетка IV века

Структура Димитријевићеве антологије *Космички цвет*, композиционо и по редоследу, Сунце повезује са Месецом, баш као што се вишесмерни симболизам Месеца налази у узајамном односу са Сунцем. Песме објављене у овој књизи показују да је Месец углавном општи, универзални и скоро свеобухватни симбол променљивости, трансформације и свеколиког постојања. Пошто непрестано мења облик Месец се, у појединим стиховима, описује и као обнова, периодичност, али и као извесно просветљење. Јер би без њега земља "била мрачна и страшна", како пише сељак-песник Божићар Митровић.²²⁵ У песмама ове антологије Месец се дочарава као небеско тело којим управљају природни, али и неки, за песника, тајанствени разлози, па се он, према одређеном ритму постојања: увећава, смањује или пак ишчезава. Сликвито речено, Месец понекад има свечан и узбудљив, други пут, потресан и достојанствен животопис, скоро као и људска бића.

Као ноћно небеско тело, Месец фигуративно, у преносном смислу, оживљава разнорodne красоте и оличава зрачност у затављеном беспућу и озвезданим просторима. Зато му песник довикује: "леп си, леп си / пуни месече леп си у врућој снази звезда".²²⁶ Он је ту и вид духовног просветљења у тмини.

Месечина је интуитивно знање, „откривење које се развија из човекове душе“ (Гете). Она је "као душа песникова", која осветљава немаште ствари²²⁷ и даје крила. Душа песникова, која у себи има нечег земаљског, али и нечег натприродног, па је као таква: извукла из таме завичајне путање, "избудила гробља / и као барјаке развила покрове". Месец је, у неким поетским представама, симбол прелаза из живота у смрт, и обрнуто.

У овој антологији присутан је скроман број песама у прози, које иначе представљају прелазни уметнички облик између стиха и лирског приповедања. Стиче се утисак да је релативно мало у овом жанровском облику писано о космосу, посебно о метеорима и кометама, док о месецу, сунцу и звездама могу да се нађу бројнија остварења. Димитријевић је издвојио две песме у прози Вјекослава Мајера *Мјесецу*²²⁸ и у наредном циклусу *Звијезде*. У поменутих песмама доминира узвично О, говорне фигуре, а на моменте се осети и складан ритам. По уметничкој

коментарише то и додаје да је Лалић мислио "на енигме које се крију у симболичким сликама алхемијских преображаја". – В. Урошевић, *О процесу преображавања у злато*, Зборник *Иван В. Лалић – песник*, Краљево, 1996, стр. 31.

²²⁵ Поводом вечне месечеве променљивости, овај песник наиве се пита: ко ће да те гледа
"Кад мењаш своју географију
када си пун и када си млад ..."

Б. Митровић, *Месече ти помози*, "Орфеј међу шљивама", Светлост, Крагујевац, 1963.

²²⁶ Мома Димић, *Месецу*, "Цигански кревет", Дело, Београд, 1968.

²²⁷ Десанка Максимовић, *Месечина у Бранковини*, у књизи "Немам више времена", Просвета, Београд, 1974.

²²⁸ В. Мајер, *И опет је једна љубав умрла*, Слобода, Београд, 1982.

вредности издвајају се стихови Дана Зајца *Високи црвени месец*,²²⁹ Мака Диздара *Мјесец*, из *Каменог спавача*, као и *Тај огромни месец ...* Милана Ракића.²³⁰

Одељак са песмама о Месецу заокружује се сигналистичким ликовно-визуелним *Луномером* Мирољуба Годоровића. То је особена визуелна творевина ослобођена вербалног песничког израза, усмерена ка десемантизацији, у духу новог, универзалнијег комуницирања.²³¹

Звездана јата као васељенска камилица

Звезданог неба и људског лица никад се човек неће моћи нагледати. Гледаш и гледаш, и све је виђено а незнано, познато а ново. Лице, то је цвет на тој биљци која се зове човек...

Иво Андрић

"Две ствари испуњавају душу дивљењем, поштовањем, који се увек обнављају и који све више расту колико се мисао чешће на њих враћа и више у њих удубљује: звездано небо над нама, морални закон у нама", писао је Кант у *Критици практичног ума*. При том је, између осталог, мислио на онај космички уређен и у свему складан и хармоничан свет.

Звезде су, у небеским али и у поетским просторима, извор светлости, а у општељудском виђењу и духовном доживљају, истински извор благородне и тихе радости живота; поготову за онога ко уме да се препушта њиховим светлосно-треперавим чарима.

Звезде, у људским, а много више у поетским представама: расејавају, расипају, раздевају свој сјај. У симболистичким и неосимболистичким визијама оне су несустала лутајућа вагра и распрскавајући плам песничких метафора:

"Мудрости, неискусно свићу зоре
На обичне речи више немам право!
Моје се срце гаси, очи горе,
Певајте, дивни старци, док над главом
Распрскавају се звезде као метафоре!"²³²

Напоменимо узгред, да се код Бранка Миљковића доста често понављају речи-симболи: звезде, Сунце, Месец, планете, као израз једне интерпланетарне и космичке свести. Од њих је, у знатној мери, саздана Бранкова песничка космогонија, добро је приметио антологичар Димитријевић, укључујући и његове стихове у књигу *Космички цвет*.

Звезде приказане у куполама и засвођеним просторима храмова и цркава, као и мало сетно засенченим сводовима наших светиња и богомоља на Косову и Метохији – имају изразитије небеско значење, и шире, космички смисао. Због тог и таквог смисла и значења оне су вишезначни симболи свеколиког духа, а доста често, у уметничким и песничким визијама, оличавају сукоб између духовних снага и енергија, или светлосне моћи разастирања, с једне

²²⁹ Д. Зајц, *Високи црвени месец*, Нолит, Београд, 1962.

²³⁰ М. Ракић, *Тај огромни месец*, у *Парнас*, „Зборник лирике српске и хрватске“, саставио Божидар Ковачевић, Нови Сад, 1955.

²³¹ Мирољуб Годоровић, *Поетика сигнализма*, Просвета, Београд, 2003, стр. 52.

²³² Б. Миљковић, *Балада*, у књизи *Песме* (избор и предговор, Петар Цацић, Просвета, Београд, 1965, стр. 146-147.

стране, и материјалних снага, или сила мрака, с друге стране. Лепо је примећено: звезде "продиру кроз таму као светла уперена у ноћ несвесног".²³³

У антологији *Космички цвет* најобухватнији је одељак о звездама; изгледа да се о њима понајвише пева, када је реч о васељени. И ту су бројнији стихови домаћих аутора, уз мању групу руских и страних песника; са две допадљиве песме у прози, што другде није случај. Одељак почиње слабашном песмом Првослава Ралића *Ћутање*, а завршава се Радичевићевом популарном и певљивом *Певам дању, певам ноћу*, из *Споменара* Мине Караџић.

Од лирских остварења домаћих, српских песника, треба издвојити *Звезде* Десанке Максимовић; *Ноћас звезде*, мало познатог Новака Брчића,²³⁴ као и стихове Божидара Тимотијевића (*Звезда*),²³⁵ Јована Христића (*Ноћу, изађи да гледаш звезде, гледаш судбине*), те *Алгол* Ивана В. Лалића.²³⁶

Поред руског симболисте Александра Блока, од страних песника, ту су врло запажени стихови Осипа Манделштама *На страшној висини лутајућа ватро ...*²³⁷ и Леонида Мартинова, у надахнутом преводу-препеву Бранка Миљковића. Из збирке нобеловца Јарослава Сајферта, антологичар Димитријевић је издвојио веома добру песму *Прозор пун звезда*, на приближно истом књижевно-уметничком нивоу су и *Орион* Блеза Сандрара,²³⁸ као и *Звезда у зору* Чезара Павеза,²³⁹ у преводу песника Милана Комненића.

Поларној звезди, као највишем стожеру неба, посвећене су две песме; поред већ раније поменуте Ханса Карла Артмана, ту је и *Поларна звезда* Николаса Гиљена,²⁴⁰ која се "неповратно крави" у огромним количинама леда и гаси се у хладној светлости. Песник звезду Поларис, што „управља кретањем других“, види као огромну животињу. У завршном делу песме узвикује: "Каква савесност!" И афористички закључује: "Животињу која нас највише кошта / најтеже је очувати".

Мала, поетски интонирана прича *Под звездама* Саше Хаџи Танчића, из књиге *Силазак у време* (1987),²⁴¹ употпуњује представу о астралним просторима и васељени. Он пише о њиховој судбинској свемоћи као и о "изненадним поплавама светлости по небеском шару." А наше речи, кораци и најскривеније мисли, одмерене су звезданим "бесконачним даљинама". Света моћ звезда и њихова поплава светлости испуњава све.²⁴²

---

²³³ Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 813.

²³⁴ Н. Брчић, *Лампа времена*, библиотека "Паун", Књижевно друштво "Развигор", Пожега, 1987.

²³⁵ Б. Тимотијевић, *Василиск*, Матица српска, Нови Сад, 1974.

²³⁶ И. В. Лалић, *Песме*, Просвета, Београд, 1987.

²³⁷ *Антологија руске поезије XVII-XX век*, књига друга, избор Александар Петров, превео Бранко Миљковић, Просвета, Београд, 1977.

²³⁸ Б. Сандрар, *Острва*, Багдала, Крушевац, 1961.

²³⁹ Ч. Павезе, *Доћи ће смрт и имаће твоје очи*, Рад, Београд, 1977.

²⁴⁰ Н. Гиљен, *Бесана вода*, Багдала, Крушевац, 1982.

²⁴¹ Н. Цветковић, *Видови поетичког у књизи "Силазак у време" Саше Хаџи Танчића*, у књизи *Поетика писаца – Књижевно-поетичке студије III*, Београд, 1994, стр. 49-61.

²⁴² Исто, стр. 57-58.

Речити говор метеора и метеорита

*Каљен у огњу прапочетка ...
Играо се са просторима
Исплео је од ситних честица ничега
Танку копрену бесмртности
Под којом се таложило време ...*

Милан С. Димитријевић

Лексикографско-поетски речено: метеор је "оно што се види у ваздуху" (зраку),²⁴³ ваздушна и светлосна појава, делова (зрна) чврсте материје који продиру у високу атмосферу.²⁴⁴ Другим речима, метеор је малено небеско тело у саставу Сунчевог система, које се креће елиптичном путањом кроз васиону, а види се тек када уђе у Земљину атмосферу, остављајући за собом светао траг.²⁴⁵

Пошто су метеори у извесној вези са кометама и о њима је, поред осталих, писао и Тодор Радивојевић, наглашавајући да су то "небеска тела, која одједном засијају на небу, пролећу преко њега остављајући за собом светао траг, па ишчезавају после неколико тренутака". Милан С. Димитријевић на једном месту истиче да када Земља прође кроз метеорски рој делићи се онда у атмосфери усијају и постају видљиви. Та појава је у народу позната као "киша звезда падалица" или опет као "звездани пљусак". У тим метеорским ројевима "метеори се јављају у великом броју и изгледа као да извиру из једне тачке која се зове радијант",²⁴⁶ пише Димитријевић. Метеорски ројеви се, према овом указивању, редовно јављају у одређено доба године.

Метеорити су комади метеора који су се кретали кроз васиону и као чврсто тело пали на Земљу. И док као метеори пролазе кроз атмосферу проузрокују поетски изазовну светлосну појаву. Уочено је да имају приближно сличан „примитиван“ састав материје, каква је била у доба настанка Сунчевог система и Земље, стога се закључује да им је порекло заједничко.²⁴⁷ Метеорити су, својим светлосним расипањем (трагом), лирски "заводили" песнике па их је и Димитријевић опевао у својој младалачкој поезији.

Понајмањи одељак у овој антологији је о метеорима и метеоритима; садржи само неколико песама, две домаћих и исто толико страних класика. Тин Ујевић, песник чувене *Колајне*, слови о ноћи у којој пљуште звезде и моли „најмање парче метеора“ да га у лобању лупи па да му леш „плане у свету ломачу одозгора ...“²⁴⁸ У Шантићевим стиховима под насловом *Метеор*,²⁴⁹ антологичар Димитријевић види својеврсни поетски "извештај" о метеору, над романтичним

---

²⁴³ *Енциклопедија Лексикографског завода*, 5, Загреб, 1961, стр. 167.

Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1996/97, стр. 539.

²⁴⁴ Метеор је зрачна појава када делови материје који продиру у високу атмосферу (око 100 км висине) успоравају (крајња брзина између 11 и 72 км/сек), и усијани, делимично или потпуно испаравају, уз стварање плазматских канала (који рефлектују радарске импулсе) ... – *Астролошки лексикон – Астрологија – Астрономија – Космологија*, приредио Удо Бекер, Дечје новине, Горњи Милановац, 1992, стр. 174.

²⁴⁵ Т. Радивојевић, *Основи математичке географије*, стр. 39.

²⁴⁶ М. С. Димитријевић, *Комете*, „Млади физичар“, 1984/85, бр. 34-35, стр. 7.

²⁴⁷ *Астролошки лексикон*, стр. 174-175.

²⁴⁸ Тин Ујевић, *Ноћ у којој пљуште звијезде*, „Одабране пјесме“, Просвета, Београд, 1956.

²⁴⁹ А. Шантић, *Метеор*, „Песме“, Рад, Београд, 1988.

Мостаром, из 1911. године. Поводом те песме, наш је астрофизичар написао један од најзанимљивијих коментара, за корисну рубрику *Мало поезије*, у часопису *Васиона*.²⁵⁰

Поменути текст додирује сложени феномен интуиције, као једне врсте инстинкта несвесног или полусвесног знања и осећаја, за научне и уметничке истине као и језик (поетски) и говор. Интуицијом се дубље продире у бит стварности и суштаственије схватање живота.

Димитријевић ту, више него другде, помиње читаву плејаду врхунских филозофа, од Декарта и Хегела, преко светских великана писане речи: Пушкина и Толстоја, до нашег Алексе Шантића и показује упућеност не само у тајне науке и теоријско-филозофске истине, већ и уметничке интуиције. При том запажа да, за разлику од учењака и астронома, што се могу сложити око истраживачких резултата и открића до којих су дошли логичко-сцијентистички, "песници ће своја сведочења обележити личном истином",²⁵¹ у духу Толстојеве поруке: да човек, научним саопштавањем и другим говором, своје мисли и сазнања преноси људима, а уметничким стваралаштвом преноси им осећања.²⁵² За разлику од утврђивања конкретних појединости неког догађаја у научном извештају, опис песника и уметника може да подстакне нове и "допунске асоцијације изван граница омеђених простим чињеницама и да њиховом синтезом доведе до нових интуитивних уопштавања и идеја, у зависности од степена мобилизације интелектуалних и емоционалних могућности ..." ²⁵³ То, како запажа Димитријевић, отвара могућности виђења описиваног догађаја из сасвим нових углова и подстицање неочекиваних и необичних асоцијација и идеја које уметник индукује (...) песничким делом, што доводи до нових духовних продора и сазнања. Он ту наводи мисао да је "надахнуће потребно у геометрији као и у поезији". Ово становиште је унеколико блиско гледишту песника Бранка Миљковића: да се Ајнштајн може препевати. Јер, по њему, све истинске и праве формуле света су поетске. "Често буљим у Ајнштајнове формуле и верујем да се и оне могу препевати."²⁵⁴ И научник Димитријевић закључује: да о свему томе сведочи Шантићев "поетски извештај", како га је именовао и насловио, о појави метеора над Мостаром.

Поменимо овде и две добро одабране песме страних аутора које уоквирују овај мали циклус. То је почетна песма *Говор метеорита* Артура Лундквиста²⁵⁵ и помало митски осмишљени стихови Ф. Халоса *Метеори*²⁵⁶.

#Комете – звезде репатице – космате звезде

*Комету слутимо,
то мало тело што заводи Сунце
исто а увек другачије;
и очи навикнуте на мрак, на стари космос ...*
Јелена В. Цветковић

²⁵⁰ М. С. Димитријевић, *Поетски "извештај" Алексе Шантића о метеору над Мостаром*, „Васиона“, 2004, ЛП, 3, стр. 146.

²⁵¹ Исто, стр. 146.

²⁵² У том смислу, Димитријевић обраћа пажњу и Хегеловом гледишту да "уметност има задатак да открива истину у емотивном облику", што је једна од највиших форми духа, сада већ добија потврду и у науци коју допуњава, и обезбеђује јој "свеукупност спознаје унутрашњег и спољашњег света".

²⁵³ Исто, стр. 146.

²⁵⁴ Саставни део Миљковићеве поетске формуле света је да су управо речи његов моћни оквир. "Све што се дешава, дешава се на подручју језика и симбола, било да се ради о атомима или о звездама". – Б. Миљковић, *Песме*, Просвета, Београд, 1965, стр. 249.

²⁵⁵ А. Лундквист, *Говор метеорита*, "Текстови на снегу", Багдала, Крушевац, 1985.

²⁵⁶ Ф. Халос, *Савремена чехословачка поезија*, Нолит, Београд, 1962.

Комете, сликовитије "косате, космате звезде", или звезде репатице, одувек су побуђивале пажњу песника, звездочатаца, астролога, мистика, па су, с доста разлога, добиле средишње место у антологији *Космички цвет*. Та небеска тела променљивог изгледа и облика, често са блеђом или сјајном, косастом траком у виду репа,²⁵⁷ према народном веровању, имају моћ да наговештавају судбоносне догађаје.²⁵⁸ Комете, које се, попут планета и планетоида, крећу око Сунца, постале су основа кометомантије – прорицања на појавама комета. Далеких двадесетих година прошлог века Тодор Радивојевић је, у великој мери, поједностављено, са становишта знања тога доба, писао да комете нису небеска тела обликована као звезде и планете, "већ су састављене од мноштва већих и мањих делова ... језгра, магловитог омотача и репа",²⁵⁹ из чега се може запазити да су оне, помало мистично, представљене као тајанствени објекти који крију непознате опасности.

Када је бирао песме о кометама за антологију, Димитријевић је имао већ изграђену песничку поетику о том експресивном небеском феномену. У занимљивом чланку за *Млади физичар* писао је да комете долазе у ред "најспектакуларнијих небеских појава".²⁶⁰ Велелепни приказ светлосног распрскавања плени својом раскоши. Током минулих епоха комете су, поред осећања дивљења и чуђења, изазивале страх и најављивале „ратове и велике несреће, а нарочито су важиле као весници смрти владара“, пише Димитријевић²⁶¹.

Исказе ове врсте потврђују и поједине песме у антологији *Космички цвет*. Тако Јелена В. Цветковић пева о претњи ватрене комете и ужасу света:²⁶²

"Комета прети одасвуд;
небо је катастрофично стално
киша небеска пада у нама".

Страх од комета, који Димитријевић помиње помало поетолошки, присутан је у народним представама прошлих векова, а у неколико и данас. За појаву комета везивао се ужас и страхоте, како каже поетеса; заједно са том стравом и катаклизмичним виђењем, ишле су бојазни „од драматичних појава у природи, зараза, ратова и катастрофа сваке врсте“.²⁶³

Састављач антологије и врсни астроном објашњава зашто комете побуђују велико интересовање и наглашава да је оно последица њиховог могућег утицаја на Земљу. Када се комете сувише приближе неком великом небеском телу, оне се „распадају на безброј ситних комадића који образују метеорски рој“.²⁶⁴ Димитријевић записује податак да је, од првих помена у кинеским записима 2315. године пре наше ере до данас, виђено око 1500 различитих комета, од којих се неке јављају периодично. Ту се поново враћа Халејевој комети која је, како видимо из *Космичког цвета*, повише опевана. Слободан Вуксановић је према њој насловио читаву збирку песама, сагледавајући је изнад косовско-метохијских светиња.

---

²⁵⁷ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. X, САНУ, Београд, 1978, стр. 56.

²⁵⁸ У древном Мексику, Перуу и другде, прелетање комета био је лош предзнак, најавио националне катастрофе, као што су глад, пораз у рату или блиска краљева смрт. – Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Речник симбола – митови, сни, обичаји ...* стр. 268.

²⁵⁹ Т. Радивојевић, *Основи математичке географије*, II издање, Београд, 1923, стр. 37.

²⁶⁰ М. С. Димитријевић, *Комете*, „Млади физичар“, стр. 7.

²⁶¹ У наставку додаје да је папа написао специјалну посланицу, такозвану папску булу и бацио клетву на Халејеву комету која се појавила приликом опсаде Београда 1456. године. – Исто, стр. 7.

²⁶² Ј. Цветковић, *Космички миг*, у књизи "Неодложна берба", Рад, Београд, 1996.

²⁶³ *Астролошки лексикон*, стр. 126.

²⁶⁴ М. С. Димитријевић, *Комете*, стр. 7.

Стиче се утисак да су песме Првослава Ралића, *Светли траг* и *Пљусак комета*,²⁶⁵ објављене у овом одељку антологије *Космички цвет*, у извесном смислу настале под утицајем научно-популарне литературе и актуелних астрономских појава. Тај утисак појачава присуство фактографских појединости у Ралићевим стиховима. Песма почиње поменом велике црвене мрље на Јупитеру, што се, уз истицање пљуска комета, које доносе нове олује, појављује и у наредној строфи:

„А онда пљусак комета
Јупитер вришти од радости
стигоше нови гејзири и олује ...“

Напоменимо да и Димитријевић, у чланку *Комете*, на сличан начин помиње тај пљусак и износи неке фактографске појединости које је и Ралић претиховао у песми *Халејева комета*.

У овом циклусу публиковане су и две врло добре песме под насловом *Репатица*, које припадају различитим поетикама, и више неуједначених о Халејевој комети. *Репатицу* Вељка Петровића, већ је у своју антологију унео Зоран Мишић, пре скоро пола века, а почетне речи из првог стиха који гласи "Космички цвете, ког не узбра нико", послужиле су као наслов целе Димитријевићеве књиге.²⁶⁶ Наредна песма знаменитог песника Љубомира Симовића, под истим насловом, само у првој строфи носи нешто од бранковско-стражиловске мелодиозности, док је преостали део сав у знаку самоироничних астралних и кантарских мера:

„Да л ме то неко овом звездом мери
и, мерећи ме, ко тег помера
по небу ко по кантарском репу,
и с тога репа пресуду ми чита?“²⁶⁷

Вредно је помена да и Димитријевић посебно пише о репу као једном од главних обележја комете, истичући да је то „најкарактеристичнији део ових небеских тела“.

Међу песмама о Халејевој комети издваја се истоимена певанија нобеловца Јарослава Сајферта. Њој су блиске две драматски озрачене песме Слободана Вуксановића, тада актуелног министра просвете, из књиге *Халејева комета над Косовом*. Песме *Дечанско бдење Халејеве комете*²⁶⁸ и *Халејева комета у Девичу*, на свој начин сведоче о погибелности и погромима на Косову и Метохији. У њима су пропевале наше патње и страдања после којих би требало да дође извесно духовно препорађање.²⁶⁹ Столетни зов, одјек и молитва, вазносе се над Косовом и Метохијом и лебде над њим. Јер тамо се не збраја и не сабира, пошто се са кочева памћење скида ("Натопљено /Па утабано"). Песник поставља питање: „Да л се ко одзива“, и одговара позивајући се на астралне просторе:

„Сем одјека столетног
Звезданог
Због тебе
Све по теби“.

²⁶⁵ П. Ралић, *Космички хербаријум*, Просвета, Ниш, 1995.

²⁶⁶ *Антологија српске поезије*, сакупио Зоран Мишић, Матица српска, Нови Сад, 1956.

²⁶⁷ Љубомир Симовић, *Горњи град*, БИГЗ, Београд, 1990.

²⁶⁸ С. Вуксановић, *Халејева комета над Косовом*, Хипнос, Београд, 1990.

²⁶⁹ Аутор овог текста је слично певао: "Дечани сумрачја развиделе, / Надрасли василинска стецишта; / Обасину сводове потавнеле, / Пупчаница им утробо запишта" - Н. Цветковић, *Чувидне мисли*, Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, стр. 59.

Антологичар Димитријевић је, као и песник Вуксановић, забринут над драматичном судбином Косова и зато бира ове песме-предсказања. Њему су, упркос свему, дечанска и девичка сазвежђа жива у зрачном *васељенском обасјању*.²⁷⁰ И даје за право Халејевој комети да осветли:

„Сањиве пастире и будне овце

Да осветли Јоаникија Светог“,

али и да својом чудесном и помало парадоксалном снагом „угаси запаљено сено“, које некрсти стално потпирују и пале.

Певање о Универзуму као безграничном васионском простору

У антологији *Космички цвет*, одељком о *Универзуму* завршава се певање о небу, Сунцу, Месецу и звездама, уколико се оставе мало по страни последњи циклуси о *Астрономима и њиховим инструментима* и *Освајање космоса*, којима се овом приликом нећемо бавити. У том одељку су стихови о рађању васионе, о васељени, свемиру, световима,²⁷¹ што у ширем смислу и представља Универзум. *Речник српскохрватског књижевног језика* – Матице српске уз реч универзум, понајпре бележи: свет, а потом васиона, свемир.²⁷²

Универзум, или васиона, (и Димитријевић те речи узима у синонимском значењу),²⁷³ је васцели, свеобухватни свет, са свим небеским телима, у неограниченом свемирском простору. То је јединствена целовитост свега, заједно са свеколиким небеским сводом као и са свим видљивим и невидљивим што стварно постоји. Универзум је унеколико повезан са оним што је вечна музика сфера. Нешто од те небеске музике, која настаје и постоји у васиони схваћеној као свемир, причује се у појединим стиховима истоименог одељка.

Милан С. Димитријевић се научно, али и лирски и поетички, одређује према универзуму. Када бацимо поглед на звездама осуто ноћно небо, може нам се учинити да се звезде и галаксије простиру бесконачно, пише наш астроном и песник. И одмах се пита: да ли је то могуће? И одговара да је астроном Олберс још 1826. године показао неодрживост таквог модела. Ако би то било тачно, додаје Димитријевић у кондиционалу, на путу зрака који полази из нашег ока до било које тачке на небеској сфери, налазило би се до бесконачности, бескрајно много звезда. Пошто сјај звезда опада са повећањем растојања, па је тек у бесконачности раван нули, "свеукупни сјај

---

²⁷⁰ Н. Цветковић, *Књижевно-поетички фрагменти уз "Косовијаду"*, у књизи "Косовијада", Матица српска, 1997, стр. 78.

²⁷¹ Драгоцен речник *Синонима и сродних речи српскохрватског језика* Миодрага С. Лалевића садржи одредницу: *васиона, васељена, васелена, свемир, космос*. Поводом прва три синонима Лалевић истиче да су истог корена и смисла: *сав свет небески, свет у смислу све што постоји у бескрају свемирском*. А за наредне синониме бележи: *свемир (мир значи свет) је што и сав свет, васиона*. Космос је туђица за васиону. – При крају, Лалевић упућује на свет. Свет је све што постоји, све о чему се зна, што се замишља, сунчани систем ... И ту додаје да су васиона, васељена, васелена, свемир, истог смисла: *цео свет, све на свету, сав видљиви и невидљиви свет*. – М. С. Лалевић, *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, Лексикографски завод "Свезнање", Београд, 1974, стр. 844. и 775.

²⁷² *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. VI, Матица српска, Нови Сад, 1976, стр. 526.

Као изворник и пример: "Читав бескрајни универзум није друго него живо јединство". – Б. Бошњак, В. Филиповић и др., *Антологија филозофских текстова*, Загреб, 1954.

²⁷³ М. С. Димитријевић, *Постанак и развој универзума*, „Васиона“, 1994, XLII, 4, стр. 61-63.

бесконечно много звезда чинио би да небо бљешти неподношљиво интензивним сјајем". Међутим, то није тако јер је грађа и устројство васионе другачије.²⁷⁴

Бесконечност, коју Димитријевић више пута помиње, истовремено је и неограниченост, те иде изван било које границе, као и безграничје што нема свршетка – јесте отворен прозор кроз који око астронома-филозофа гледа на васиону, односно универзум. Овде се с правом може поставити питање: да ли ограничен човеков ум може домаћити бесконачје? Поједини стихови из циклуса *Универзум* показују да је крај бесконачја ипак притајен у песнику.²⁷⁵

Док Димитријевић помало поетолошки пише о настанку универзума и његовој архитектури, Првослав Ралић пева о *Рођењу васионе*.²⁷⁶ Они као да заједно питају: „Како и зашто је почела васиона?“ И заједно, свако на свој лирски начин, траже узрок њеном настанку из „непостојбине“.

О космологији, као научно-филозофском учењу о настанку и развоју света и васионе, Димитријевић пише у неколико махова. Космологију, као посебну грану астрономије, која се бави изучавањем физичко-математичке структуре свемира (универзума), Милан именује у напред поменутом студијском прилогу. При том наглашава да је предмет проучавања космологије „истраживање Васионе као целине, односно проблема њеног настанка, развоја и устројства“.²⁷⁷

У почетном делу циклуса *Универзум* астроном Димитријевић објављује песму *Космологија* Максима Танка.²⁷⁸ Према том „космологијском“ певању Земља се ослања на: слонове, корњаче, голубове, на житноме класу и децјој љуљашци:

„И док се песма буде чула,
Љуљашка – љуљушкала,
А зрно – клијало,

Земља ће се вечно
Зеленити, зеленити, зеленити ...“

Песма је, за Максима Танка, као и љуљашка, нешто што живот и истрајавање продужава у вечност. Зелена боја пак означава сазревање наде као и животворно напредовање.

Више песама различитих аутора (Ралића, Ање Аранђеловић, Игора Милоша, Цветковића и др.) посвећено је ту космосу, свемиру, универзуму. Космос се доста често у лексикографској литератури именује као читава васиона, свемир, свет. Замишљен је као „уређен“ у астрономском смислу „поретка“, под влашћу неких закона, те судбине, правде, божјих заповести или нужности.²⁷⁹ Као такав се, према античкој митологији, супротставља хаосу, неред, што је нашло одјека и у песмама циклуса *Универзум*. За Ању Аранђеловић, сав космос је саздан од чуђења али и од понеке песме. Она читава васељену види као чудо. А чудо је, према њеном личном виђењу, које је донекле у складу са учењем светог Августина: оно што се појављује као сасвим необично, супротно и различито од очекивања и разумевања. Уз то, космос је у њеном певању „и једна

²⁷⁴ Исто, стр. 61.

²⁷⁵ Песник Рабиндранат Тагора на једном месту пише да "коначност не пориче бесконачност. То се само целина исказује у деловима, то се бескрај открива у границама".

²⁷⁶ М. С. Димитријевић, *Космички цвет*, стр. 155.

П. Ралић, *Рађање васионе*, у књизи "Космички хербаријум", Просвета, Ниш, 1995.

²⁷⁷ М. С. Димитријевић, *Постанак и развој универзума*, стр. 61.

²⁷⁸ М. Танк, *Космологија*, у књизи "Преписка с временом", Ново дело, Београд, Багдала, Крушевац, 1986.

М. С. Димитријевић, *Космички цвет*, стр. 159.

²⁷⁹ С. Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, стр. 218.

мисао / која је звезда ...²⁸⁰ па тако звезда постаје и део наше способности да је мислимо, али и понављање у уму онога што слутимо и у себи носимо. Слободан Лалић, у ваљано компонованој песми *Светови*,²⁸¹ препознаје милијарде рођених, нових, живих и срећних светова. Они су тамо где се свемир граничи са умом, „тамо, где ни векови не теку / у прапочетку материје / у прелудију кретања ...“²⁸² Занимљиво је да су ове две песме објављене у Димитријевићевој рубрици *Мало поезије*, у *Васиони*, у чију се концепцију складно уклапају.

---

²⁸⁰ *Васиона*, Београд, 2001, 3, стр. 76. У књизи М. С. Димитријевића, *Космички цвет*, стр. 163.

²⁸¹ *Васиона*, Београд, 1974, 2, стр. 56.

²⁸² М. С. Димитријевић, *Космички цвет*, стр. 169.

ОСВРТ НА КОНФЕРЕНЦИЈУ „РАЗВОЈ АСТРОНОМИЈЕ КОД СРБА“ III И IV

Конференција *Развој астрономије код Срба III* окупила је, поред осталих, и скроман број студената и професора у оквиру тематског блока *Књижевност, уметност и астрономија*. Осим Миливоја Анђелковића, присутног у раду скоро свих ових конференција, који се бавио космичким у новијој српској књижевности,²⁸³ ту је и проф. др Миливоје Павловић са разматрањима космичког у српској књижевној неоавангарди, који чини даљи искорак, од оног што је *новије* у књижевности, ка неоавангардном, а неколико година касније и трансавангардном, постмодерном и неоконцептуалном.²⁸⁴ Поменимо и наш осврт на астропоетске и поетолошке аспекте антологије *Космички цвет*, која је, неко време потом, створила основу за читав један мали *покрет* у смеру новог космизма, и за распевани „букет“ младих у оквиру Књижевног клуба Факултетас за културу и медије, које инспирише васиона. Према поменутој антологији песама о космосу именовано је учешће групе даровитих песника, који су у лирски-астралном узлету наступили у завршном делу VI конференције.²⁸⁵ Поменимо овде и нашег студента Радована Илића који је, у оквиру III конференције, надахнуто говорио о космичким визијама *небеског* сликара Сретка Дивљана и младог графичара Владимира Димитријевића.

Већ на наредној, IV конференцији *Развој астрономије код Срба* (2006), у петом тематском блоку *Књижевност, уметност и астрономија*, суделује троструко већи број стваралаца. Захваљујући поменутиим професорима Мегатренд универзитета, као и главном организатору ових научних скупова Милану С. Димитријевићу, број учесника који се баве космичким мотивима у литератури, сликарству, музици и уметности уопште, знатно се увећао. Они су ангажовали своје пријатеље, научне раднике, књижевнике, публицисте и младе студијске посленике, магистре, специјалисте и студенте, да својим прилозима обогате стручни скуп и подигну га на још виши ниво.

Међу професорима се посебно издваја проф. др Зоран Јевтовић, са Факултета за културу и медије, чији веома занимљив прилог припада четвртном, мотивски богатијем и осмишљенијем одељку, посвећеном *култури, друштвеним наукама и астрономији*. Он пише о информатичкој експанзији наше планете и масмедијима који *стварају вештачке хоризонте јавности*.²⁸⁶ Нагласимо да је овај професор и продекан ФКМ, свесрдно подржао активности Књижевног клуба, и повремено присуствовао његовим радним састанцима, уз активно укључивање у рад „драгоценим програмским указивањима и сугестијама...“²⁸⁷

---

²⁸³ Миливој Анђелковић, *Космичко у новијој српској књижевности*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба III*, Београд, 2005, стр. 369-375.

²⁸⁴ Проф. др М. Павловић, *Србија и свет: четири деценије сигнализма (1969-2009)*, Годишњак Факултета за културу и медије II, 2010, стр. 361.

²⁸⁵ *Развој астрономије код Срба VI*, Београд, 22-26. април 2010. године, *Програм*, 26. IV 2010, *Космички цвет* младости – Књижевни клуб Факултета за културу и медије.

²⁸⁶ Након указивања да је васцели свет у превирању, Јевтовић истиче: „Планета је загушена, информациони ратови будућност траже у неистраженим и неосвојеним дубинама космоса...“ – З. Јевтовић, *Информатичка бомба у космосу*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба IV*, Београд, 2007, стр. 499.

²⁸⁷ Записник са радног састанка Књижевно-реторског клуба студената од 21. XI 2006.

У наредном, петом блоку Конференције посвећеном *књижевности, уметности и астрономији*, проф. др Миливоје Павловић анализира концепцију планетарне културе у делима Мирољуба Тодоровића, родоначелника сигналистичког покрета, са освртом на осам чинилаца планетарности у његовом стваралаштву.²⁸⁸ И Павловић, као и његов близак сарадник Јевтовић, пружио је пуну подршку Књижевном клубу и његовим члановима нарочито у припремама за учешће на VI научној конференцији. Поред тога, тражио је од својих колега да се учешће његових студената и професора благовремено афирмише преко сајта Факултета и на друге начине (*Мегатрендер*), сматрајући то и важним студијским продором младих истраживача у научној јавности.

Слично проф. др Миливоју Павловићу, и аутор ове књиге за научни скуп је одабрао тему која додирује домен његове докторске дисертације о Милошу Црњанском. Прихватио се преиспитивања наглашеног присуства *космичког, етеристичког и суматраистичког* у поезији писца *Сеоба*, указујући на његову обухватну песничку *космогонију* и преданост небеским висинама, бесконачју, васељенском ритму и слојевитој астралној симболици, у познатој песми *Србија*.²⁸⁹

Поједини студенти, сада већ докторанди, на овој научној Конференцији поднели су неколико веома занимљивих реферата, који су побудили знатно интересовање. Мр Зоран Миладиновић је написао повећу студију о космичким визијама и астралним симболима, у разноврсној ратној књижевној периодици.²⁹⁰ Радован Илић, који је специјализирао методiku ликовног васпитања и културе, аналитички се бави космичко-сигналистичким аспектима слика Владимира Димитријевића: *Космичка игра светова и Чари космоса*.²⁹¹

Љиљана Клајић Бојковић је, на наше подстицаје, проучила присуство симболике Сунца и звезда у познатим *Знаковима поред пута*, нобеловца Иве Андрића.²⁹² Док се Предраг Јашовић, у контексту нацрта „за будућа истраживања целокупног књижевног дела“ свог професора Н. Цветковића, овом приликом позабавио космичком тематиком као и мотивима у његовој поезији.²⁹³

Мр Миле Пенков пише о вишезначности космичке симболике у краткој прози Антонија Исаковића,²⁹⁴ што је делимично захватио и у својој магистарској тези; а она се јавља и у његовим занимљивим причама.²⁹⁵ Истакнимо овде да је и доц. др Виолета

---

²⁸⁸ М. Павловић, *Концепција планетарне културе Мирољуба Тодоровића*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба IV*, стр. 571-580.

²⁸⁹ У студији је анализирана богата и разнолика космичка симболика. У песничкој визији Црњанског „*Србија* је небесница; он у њој зорњачу тражи, а симболика Сунца, Месеца и звезда је скоро свеprisутна“. – Н. Цветковић, *Космичко у поеми „Србија“ Милоша Црњанског*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба IV*, стр. 551-560.

²⁹⁰ З. Миладиновић, *Космичке представе и симболи у ратној књижевној периодици (1914-1918)*, Исто, стр. 527-544.

²⁹¹ Р. Илић, *Космичко у сигналистичким визијама* („Космичка игра светова“ и „Чари космоса“), Исто, стр. 603-607.

²⁹² Љ. Клајић Бојковић, *Поетска представа о Сунцу и звездама у Андрићевим „Знаковима поред пута“*, Исто, стр. 545-550.

²⁹³ После напомене да космички мотиви у Цветковићевој поезији „до данас нису обрађени“, Јашовић прецизира: „Анализом мотива указујемо на полисемантичност његове поезије, као и на мултимедијалност коју она иницира као мисаону сензацију приликом перципирања садржине означеног“. – П. Јашовић, *Космички митови у поезији Николе Цветковића*, Исто, стр. 609-630.

²⁹⁴ М. Пенков, *Космичка симболика у краткој прози Антонија Исаковића*, Исто, стр. 561-569.

²⁹⁵ М. Пенков, *Дан великих таласа* и др.

Јовановић, асистент аутора овог текста, такође, у докторској дисертацији, поред симболике боја, биља и бројева, посебно проучавала *симболику Сунца и Месеца*,²⁹⁶ што је основа њеног саопштења на недавној VI конференцији: *Поетика приповедања Антонија Исаковића и космичке визије*.²⁹⁷

Вредно је помена да је Ђорђе Петковић поводом овде разматране IV Конференције специјално објавио *Деконструисане сонете са репом и акростихом у огледалу* посвећене угледним научним посленицима, песницима и сликарима, судеоницима претходне Конференције (III). Тако, на пример, он један од сонета посвећује проф. др Миливоју Павловићу, аутору „Беле књиге“ и научнику, како записује изнад самог деконструисаног сонета; потом Милану С. Димитријевићу, *песнику и научнику*, родоначелнику сигнализма Мирољубу Тодоровићу, Сретку Дивљану, *сликару и професору*, као и аутору овог текста, који је за оригиналне сонете написао и мали пролог.²⁹⁸

---

²⁹⁶ В. П. Јовановић, *Тренови и раскрића – Поетика приповедања Антонија Исаковића*, Просвета – Алтера, 2009, стр. 109-113.

²⁹⁷ В. Јовановић, *Поетика приповедања Антонија Исаковића и космичке визије*, Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 25. IV 2010.

²⁹⁸ Ђ. Петковић, *Деконструисани сонети*, 533, и цео 594.

ПЕСНИК ВИЗУЕЛИЗАЦИЈЕ ИСТОРИЈЕ КАО КУЛТУРЕ,
СУНЧЕВОГ СТАНИШТА И КОСМИЧКИХ НЕПОЗНАНИЦА

Сила живота, витализам, аристотеловска ентелехија, изворишта су плодотворне енергије из које Слободан Бранковић вигори своју научну мисао, културну акцију и надахнуто певање. Докторирао је из области *Историја као култура*, откривајући истоветност историје и филозофије, блискост филозофије и политике,²⁹⁹ живота и филозофије. Поред тога што је култура за њега, грамшијевски речено, само организација, дисциплина сопственог ја, те самоовладавање сопственом личношћу, она је и „освајање врхунских сазнања која нам помажу да схватимо своју историјску вредност, свој задатак у животу, своја права и дужности“.

Слободан Бранковић је успешно остварио идеју о визуелизацији историје као културе, шире схваћене у смислу пројекта и процеса предочавања њених невизуелних појавности, социјалних концепата, психоменталних слика, језичко-културолошких формулација и логичких схема и формула, складно транспонованих у одговарајуће визуелне структуре. Он је све то реализовао ваљаном применом резултата истраживања и њиховом мултимедијском презентацијом. О томе сведочи публикована књига *Независност слободољубивих*, као и истоимена изложба и филм (у сарадњи са Карановићем), израда веб сајта и промоцијом у оквиру програма *Сусрети култура, свет нам је завичај*.³⁰⁰

Слободан Бранковић пева о васиони у духу најбоље традиције српске космичке лирике, универзалног јединства и кореспонденције, динамичког поимања света и историзованог суштаства живљења, - обликујући самосвојну уметничку космогонију. Он свемирски динамизам прожима и спаја са проживљеном идејом универзалних космолошких и словенских антропогонијски митова (*Бог сунца*) и праисторијских визија (*Човек из Лепенског Вира*). Бранковићев лирско-динамички космизам усмерен је ка праисконском, али и ововремски отуђеном, с једне стране, и панхуманистичким, с друге стране.

Космичка непознаница овог песника односи се на васцели свет, на читаву васељену као и на *Свемирски брод Земљу* (Spaceship Earth)³⁰¹ и крајње неизвесну, незнану судбину човека,

---

²⁹⁹ Уколико је историчар културе и цивилизације и делатник који тумачи прошлост и ствара историју, онда је он и homo politikus, „и у том смислу (који се уосталом јавља и код Крочеа), историја је увек историја савремена, то јест политика“. – Наведено према избору из дела Антонија Грамшија др Добросава Бјелетића, који је и писац обимног предговора *Филозофија историје и политике у делу Антонија Грамшија*. – А. Грамши, *Филозофија историје и политике*, Слово љубве, Београд, 1980, стр. 73.

³⁰⁰ Научно-истраживачким и образовно-педагошким радом бави се од половине седамдесетих до данас (2008). Објавио је велики број студија, монографских прилога и радова на српском и страним језицима.

Бранковић је концепцијски разрадио, управљао и руководио реализацијом пројекта мултидисциплинарне оријентације. Осмислио је обухватан концепт научног истраживања и руководио његовом реализацијом у *Одељењу за научно-истраживачки рад Војноисторијског института* иновирајући истраживачке, едукативне, издавачке и медијске делатности.

Више година уређивао је *Војноисторијски гласник*, пласиран у више од сто земаља.

Пројекат о односима с јавношћу остварио применом резултата истраживања током оснивања и рада управе за односе с јавношћу Министарства одбране, с креативним менаџментом и маркетингом.

Пројекат о демократизацији културе реализовао је у раду Културно-истраживачког центра НВО, чији је један од оснивача и први председник.

Поред заступљености у зборницима (попут овог) и песничким антологијама, стихове је публиковао у бројним листовима, часописима и периодичи.

³⁰¹ Термин Spaceship Earth сачинио је Р. Бакминстер Фалер са намером да означи недоумице у вези са остваривањем глобализације и изазова који данас имају свој одјека. „Људи ће брзо доћи до схватања – писао је он у *Earth, Inc.* – да сад морају почети свесно управљати својим свемирским возилом Земљом, са потпуном сарадњом, компетентношћу и интегритетом“. При том Фалер истиче да стално треба да имамо

човечанства уопште и изазовну визију глобалног јединства. Возови брзих пруга „најновије генерације“, како каже песник Бранковић, „јуре брзином ветра“, као што се у раним стиховима Милана Дединца појављује сликовна представа гвоздених „возова у станици и црних ћуприја“.³⁰² Брзина ветра у овим стиховима носи нешто космичко у смислу „дисања Земље“, а енглески романтичар Шели, евоцира, оживљава „космичку поезију ветра“.³⁰³

У наредном двостиху аутомобили на тркама „такмиче с птицама“. Општа карактеристика има нешто од космичке симболике на основу диференцијалних својстава „*локуса* (небо, ваздух) и *модуса кретања* (летети)“.³⁰⁴ Птице су симбол веза између неба и земље. Реч птица је синоним небеског знака и поруке.³⁰⁵

У средишњем делу песме аутор помиње посаде космичких бодова које „Праве спискове туриста / За обилазак свемира“.

На крају песник се пита:

„Али куда иде човек?
То нико не зна!“

Ова поента је посебно вредна пажње јер поставља судбинско питање будућности човечанства. Песник ту наводи читаоца на размишљање о томе да ли ће човек стићи до звезда? Да ли ће раскинути окове којима га спутава родна планета? И најзад, да ли ће човек бити у стању да освоји галаксију и крене даље?

У складној лирској минијатури „Космички заборав“ Бранковић се пита о ономе шта је било пре Великог Праска? Поједини астрономи пишу о настанку васионе повезујући то са Великим праском, том првобитном силовитом експлозијом супергусте и супервреле материје од пре око 15 милијарди година (Владимир Кршљанин). А Милан С. Димитријевић прецизира да је данас усвојена вредност 13 милјарди и 700 милиона година³⁰⁶.

На космолошко питање о Великом праску Бранковић одговара такође питањем: „Квантни скок“? Овако формулисаним питањем песник уноси метафизичке импликације и подстиче филозофска размишљања о разноликим световима, о енергији која је, према теорији Макса Планка, *дискретна* као и материја; али и о времену и његовом рачвању према безбројним будућностима што их универзум поништава космичким заборавом. Бранковић у духу постмодерног доба, на свој лирски начин *poetae doctus*, актуелизује питање постанка универзума, померајући оптику ка новом поимању природе, васељене и времена.

Да ли је космички заборав о коме Бранковић пева – благодатност спасоносна за човека? Или и он као окрутна сила памћења и незаборава лежи ван човековог домена?

Слободан Бранковић

у виду чињеницу: „да смо сви ми увек били и увек ћемо, док год постојимо, бити ништа доли астронаути... укрупнани на свемирско возило...“ – R. Buckminster Fuller, *Earth, Inc.* New York, 1947.

³⁰² Н. Цветковић, *Поетика Милана Дединца*, Београд, 1993, стр. 30.

³⁰³ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, Загреб, 1987, стр. 753.

³⁰⁴ *Словенска митологија – Енциклопедијски речник*, Београд, 2001, стр. 394.

³⁰⁵ Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 540.

³⁰⁶ М. С. Димитријевић, *Универзум и разоткривање тајни његових размера и судбине*, предговор књизи Џон и Мери Грибин „Колико далеко је горе? Мерење величине Универзума“, Београд, 2008, стр. 15.

Космичка непознаница

Возови најновије генерације
Јуре брзином ветра.

Аутомобили на тркама
Такмиче се с птицама.

Посаде космичких бродова
Праве спискове туриста
За обилазак свемира.

Прваци света на сто метара
Изненаде и фото финиш.

Али куда иде човек?
То нико не зна!

Космички заборав

Шта је било
Пре Великог Праска?

Квантни скок?

Оно што нећемо
Никад сазнати
Због космичког заборава.

СПИРАЛНИ КРУГ УЗНОСИТОГ ПОЕТСКОГ СТВАРАЛАШТВА

У вишезначној песми „Круг, који у неким древним традицијама оличава и небеса, пуно је слојевите космичке симболике: од спирале духовности, интелектуалности, и оног фолклорног *небу под облаке*, преко одисејског лутања *Марсу у походе*, гошће *Венере* и *васионског цвећа*, до кућице у небеском *спиралном кругу*. Мирјанка Р. Селчанец у надахнутом певању врло вешто преплиће и спаја поменуте астралне симболе око узносите и родне небеске куће – кућице. Та кућа коју себи гради у свемирским просторима је васељенско средиште; она је неки „наш свет“; а у иницијацијском смислу то је *regressus ad uterum*. Песнички субјект се узноси „под облаке тамне“ који претходе поновном рађању и некој врсти регенерације, и тамо у средишту небеског света кућу себи зида и гради. Та култна кућа у васионском средишту је истовремено и заштита и склонитељски вид небеске мајке, али и уметничко прибежиште и стециште креативности сваке врсте. *Кућа* у овом певању Мирјанке Р. Селчанец је самосвојна слика Универзума. Њена кућа у спиралном кругу неба је величанска песничка слика људског микрокосмоса и својеврсни одраз небеске просторности на земљи.

Почудишна склонитељска небеска кућа наше поетесе остварује се и оваплоћује у још чудеснијем лирском *спиралном кругу* који се јавља у почетним и завршним стиховима, и тећи пут (симболика броја) у контексту временског распона што сеже у вечност („Данима, месецима, годинама“). Спирални круг свеукупности и вечности је на почетку, али и на крају и то као целовитост и савршенство. У том кругу, поетској заокружености је сопство и бесконачје. Време: дани, месеци, године, овде су и садржај средишњег васељенског простора у коме је кућа, као и свеколике безвремености, пошто у спиралном кругу нема ни почетка, ни краја, па је то једновремено беспросторност. Спирални круг и његова сферичност ту укидају и васпостављају време и простор, указујући на непрекидни и незауостављиви ток и понављање. У питању је соларно („Селчанец“) спирално-циклично кретање и непрекидни животни динамизам и испуњење и довршеност Божанском. Поетеса Мирјанка и успешно у своје лирске визије укључује појам спирале, завојнице, која има широку примену у физици и техници, усаглашавајући је метафорично са својим небески развигореним погледима. Она се креће небеским спиралним кругом, кривуљом и завојницом која бескрајно много пута обиђе око једне тачке (у овом случају куће) и то тако да јој се у једном моменту све више приближава, а у наредном све више од ње удаљава.

Песнички субјект посвуда одисејски лута, иде у походе планети црвенкастог сјаја – Марсу – која својом чарном светлошћу влада ноћним небом, надмашујући све фиксне звезде.³⁰⁷ Пошто Марс има црвенило жарко попут пламена, поетеса каже да му је узела нешто од те ватре, мислећи на снагу, страст, вољу и смелост коју ова звезда има у астрологији и ратној митологији.³⁰⁸

Насупрот таквом малом злокобнику и страснику Марсу³⁰⁹ - Венера „моја гошћа бејаше“, истиче поетеса. Венера оличава благост и нежност, женску љубав и склад, па је зато названа *малим добротинељем*. „Она поништава Марсове неповољне утицаје, када га надјачава својом срећом.“³¹⁰ Венера је у Мирјанкином певању, донела „слику са васионским цвећем“ женствене потенцијалности, пољане блажених, пребивалиште душа. А то цвеће је:

„крвљу сунчевом огрејано,
мојом крвљу орошено...“

³⁰⁷ *Астролошки лексикон – Астрологија – Астрономија – Космологија*, приредио Удо Бекер, Дечије новине, Горњи Милановац, 1992, стр. 161.

³⁰⁸ Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови...* Загреб, 1987, стр. 388.

³⁰⁹ По своме својству Марс је врео, сув, оштар, свиреп; то је планета Ноћи, мужевности. „Он је по природи супротстављен небеском телу Венери“. – *Астролошки лексикон...* стр. 162.

³¹⁰ Исто, стр. 266.

дочарава поетеса дивотну уметничку представу, са пуном креативном свешћу да Венера претходи Сунцу,³¹¹ са којим има донекле сличну дневну путању; а као обоговљено небеско тело може да буде и једна врста гласника Сунца као и посредник између њега и људи.³¹²

Наша поетеса наставља да развија изванредну поетску слику о том огрејаном и орошеном *васионском цвећу*:

„у збуњеном мозгу
од мисли свакојаким – засађено“.

Венера, која Мирјанки „гошћа беше“ као Зорњача или Вечерњача јесте и соларна и лунарна и као таква „представља јединство супротности“ што је у сагласју са *збуњеним мозгом* и свакојаким и међусобно противречним и сучељеним мислима. У то смислу песникиња Селчанец планету Венеру надахнуто, лирско сликовито и веома сугестивно представља и као свеколику звезду Уметности у чијем је бићу присутно противречје,³¹³ вечно јединство супротности, осећајне истанчаности, подстицаја за различите видове стваралаштва: музичког, поетског, ликовног, па и научног, те креативни пориви, склоност ка прекомерном чулном уживању, радости, речитости као и свеколиком улешшавању живота у целини.

Мирјанка Р. Селчанец

Круг

У спиралном кругу на небу
под облаке тамне
кућу себи сазидах.
Данима, месецима, годинама
спирале изводим по кућици мојој
небу под облаке.
Посвуда лутам: једном Марсу у походе
бејам и ватру му узех...
Венера, опет, моја гошћа беше...
Донела је слику са васионским цвећем,
крвљу сунчевом огрејано,
мојом крви орошено,
у збуњеном мозгу
од мисли свакојаким – засађено.

Ах, лепа, лепа, лепа – а – а
кућица је моја.
Гордо узвишена
у спиралном кругу
небеском.

---

³¹¹ Цин Кембел Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Просвета – Нолит, Београд, 1986, стр. 132.

³¹² Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*...стр. 741.

³¹³ У поетолошким „Разговорима са Гојом“ Иво Андрић истиче да је уметникова судбина „да везује противречност за противречност. И они мирни и срећни (...) у себи се стално колебају и састављају без престанка два краја која се никад саставити не дају“. – И. Андрић, *Записи о Гоји*, Матица српска, 1961, стр. 48-49.

Марија – кнегиња духа и стиха

Марија Цекић је рођени песник. Пева из патње којом сазнаје свет, из свог страдања, самопогибелности и негације свога ја, које се из бола узвиси до надличне судбине. Певајући она изражава своје онтолошко суштатство, своју нутрину, целу себе, и онда када помало умишљено афектира.

Марија доноси нове поетске немире и дрхтаје, сумњама опхрване душе, које прете „да нови ће поглед / донети невреме“. То невреме и недоба у коме живи бојено се разлива „по сумраку мисли“, па су јој „сунчани дани покисли“ (*Немир*). Једноставност и животворна снага поетских слика којима исказује оно што је слојевито, противречно и многозначно, узносе је до кнегиње женственог духа. Она је мајстор проживљеног, чистог и непатвореног стиха који тражећи боју за океанско небо певања, настоји да докучи и изрази саму есенцију постојања и нестајања. При том она изражава и саопштава свој богат и разуђен унутрашњи свет, и то сасвим спонтано, без удела механичких сила роете docturs, у који потајно верује, који снажно вигори и осећа са потребом да се некако и споља оствари! Утолико пре, што јој је унутрашња самооствареност недовољна, понекад самопоништавајућа.

У нашој савремености, Марија кнегиња духа и стиха узраста до симбола одвојености и раскола између афирмације, друштвености и изворних поетских вредности, између самонегације потврђивања пред другима (*Тврђава*), између усудне погипбелности и оовоземаљских моћи чари. Понорност њеног песничког доживљаја и имагинације – издваја је из овосветског које преобликује у неку *нову стварност* што предочава ново поимање самотничке друштвености, размену посуновраћених и плодотворних енергија, нов етичко-естетски однос према свету и животу. Над тим светом вазносе се првородне силе изнова створене стварности у којима је магновена тајна због које песмом уклету распевавају лиризам свог мало нахереног постојања.

Чисти, или тачније: очишћени лиризам Марије Цекић произлази из њене заболене, мало раздешене осећајности и душевности. Та осећајност је очишћена од сваковрсних наноса и наплава и појављује се у есенцијалном виду *ослобођена* иреалности, која додуше полази од стварносног, предметног, материјално опипљивог, свакидашњег – преобликујући све то у нешто надчулно, одуховљено, нематеријално. Тај чисти лиризам је за један светлосно-космички тен удаљен од предметности, од утилитарног, практично-функционалног, дидактичког, иако се понекад подупире њиховим обесмишљеним вертикалама. Тако *ослобођена* иреалност је „пропевала“ у катарзички очишћеним поетским сликама, лирско-појмовним представама, сликовно-језичким обртима. У разгранатости имагинативних визија које се остварују измичући функционалности лепом и корисном, позитивистичком, обликујући при том један нови вид с м и с л е н о с т и озрачене сеновитом светлошћу поетике деконструисане импровизације. Ослобођена иреалност је језгриште, срж, како би рекла кнегиња духа. Она је свеслобода припитомљеног хаоса, укроћене речи у менгеле притешњеног језика, која експлодира у светлוצаву, искричаву парампарчад осмишљеног бесмисла. Тај нови облик самоослобођене иреалности трепти на самом вршку изоштрене, углачане, усукане чулности, бешчулног раздевања. У овом случају лирика је дематеријализована стварност, „онтологија“ чисте духовности, устукнута зрачност нове (космичке) поетике.

Поетеса, винову лозу из које расте и узраста, доживљава као нешто свето, узвишено, скоро божанско, попут неба, слободе, манастира. Лоза је за њу нешто месијанско, што се приближава рајском дрвету живота и у симболичком смислу проширује се на људску душу,³¹⁴ слично небу, с краја песме, које овде све наткриљује. У тако виђеној, проживљеној и

³¹⁴ Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, Загреб, 1987, стр. 359-360.

персонификовано посвећеној виновој лози је њена *срж*, њена Слобода, али манастир, „за најтеже казне“. Марија осећа Њ е н о свеприсуство у сваком трагу стопала, дочаравајући је кроз сенки са којим се слила. У космологији наше песникиње Она је бестелесна и неухватљива Душа у оносветским просторима, као чудесна сенка, сунцем досликана.

„Осећам Твој додир,
у лишћу које опада...“

У том додиру је присутна снага преношења моћи, као у ритуалу при полагању руку. Додиривање је симбол тежње да се досегне уточиште. Магновени додир бранковско-стражиловски јесењег лишћа које опада, пун је нечег етеричног, па и светог. То лишће може у поетском смислу да оличава и острални траг у свемиру.

„Моја си јесен,
најфинија свила у
свакој капи кише.“

У бранковско-стражиловском *лишћу које опада* и поистовећењу са оним што је јесен, присутно је нешто од метафизичке обузетости трагизмом живота и смрти.³¹⁵ То бранковско лишће, јесен, танана свила у сетним капима кише као да оличавају кратковечно људско постојање, вечиту пролазност, прерано умирање, драму јесењег нестајања и општељудски трагизам. Овим и другим сличним лирским представама, у којима је садржано и понешто од симболике српског песништва, Марија Цекић се приближава бранковско-стражиловској песничкој линији.

Марија Цекић

Моја си

Ти си винова лоза,
из које растем
Моја си срж,
Моја слобода.
Манастир,
за најтеже казне.
у сваком си трагу
мога стопала,
кроз сенку си се слила.
Осећам твој додир,
у лишћу које опада,
у свакој песми
коју улични свирач бира.
Моја си јесен,
најфинија свила у
свакој капи кише.
Ти си океан
По небеском своду;
Небо,
које надамном дише
и све моје
птице које једном оду.

---

³¹⁵ Н. Цветковић, *Нови и стари поводи – Књижевно-поетичке студије IV*, Учитељски факултет у Јагодини, 1997, стр. 84-88.

Л у т а њ е

Главом о зид ударам,
за све духове жељне крви.
Неке ране, ипак, нису довољне.
Позива ме још једно лутање.
Пред вратима кербери стоје,
верни чувари мога пакла.
Небо ми је страхом распарано.
На мојој души, као опомену,
звезде су свој жиг оставиле.

ИСПОВЕДНИ И ДУБОКО ПРОЖИВЉЕНИ СТИХОВИ

Борис Косовић рембоовски пева о патњи, задаху ништавила, распадању, о клетвама и проклетству, о гњилости и бунилу језе, о зверима и дамарима смрти („Оскрнављена“), али иза свега тога, или можда пре тога је притајено васкрсавање, враћање из ништавила, светлост као енергија која обасјава свет... У његовом поимању васкрснућа, у већој мери је, чини се, присутна старогрчка идеја о бесмртности, но библијска представа ускрснућа. Он слути да је човекова душа вечна и опстојана те да у својој основи и суштини није пролазна и распадљива и да као таква она се животворним снагама љубави, срца, људске преданости, приближава божанској бесмртности. Вечна и одана душа ослобођена од уништења и смрти, љубав пере, испира поре порозног, гњилог и распаднутог тела и налази разрешење узлетом у чисте астралне просторе. Библијски појмови смрти, паклености, нестајања, клетве, преламају се између буквалног и поетски метафоричног значења, тражећи исходиште у небеском и звезданом узлету и животворном прарађању (прворађању), васкрснућу, и отимању времена и свевремена – смрти и смртности.

Борисови често субјективни, исповедни, дубоко проживљени стихови понекад делују као фрагменти болне и заболенички истргнуте странице из интимног дневника страдања упућеног погибелности, ђаволском и пакленом мучењу, самомучењу, као и племенитом самопожртвовању. Али они су истовремено и естетски интерсубјективни, у смислу да их слично могу прихватити и проживети и други.

У таквом стању духа Борис Косовић призива сутон зоре, сјај сунца, звезде, поглед божански, тегобно јутро, труло небо, освет таме. Симбол сутона, који именује на парадоксалан начин, у присној је вези са западним смером где се сунце гаси, замире. Са сутоном се завршава један космички циклус, али се истовремено са зором (сутон зоре),³¹⁶ најављује обнова и рађање. Сутон је овде мемла душе, јаук покрова, заустављени моменат пролазности („Губави ме прсти пролазности гуше“). Слика сутона је моменат тамновите сете, али и више од тога – страхотне помисли на грешно *зачеће* (*рађање*) што „пече испод одра“; на наге кости, оглодане и модре што „шкргућу за месом“; а те кости зјапе „затрпане месом“. Сутон је у овом контексту просторно-временска слика и представа страдања, смрти, леса, али и преласка из једног у други свет, у неки нови простор и време које ће превазићи, заменити оно негдашње погибелничко. Кретање према сутонском, сеновитом, мрачном – пут је преласка у *светлост*, али кроз разнолика, тамновита и страдалачка преобликовања.

Насупрот западно-сутонском је зора која је симбол буђења у поново нађеној светлости.³¹⁷ Међутим, у Косовићевом певању зора, која је иначе оличење радосног свитања, јесте заклана:

„Заклану сам зору отрг`о са чела,
Разапете свести и руку крвавих...“

Иако је зора заклана и сутонски озрачена/осмишљена (сутон зоре), она ипак оличава озарење у светлости са којом почиње нов васељенски циклус. Вечно млада зора иде према својој судбини и прати смену поколења. Али се она сваког јутра изнова јавља као симбол свих отворених могућности.³¹⁸

Јутро је у традиционалној симболици оличење чистоће, Божје и небеске милости и рајског живота. То је моменат када је све још озрачено, невино, неискварено. А Борисово виђење и поетски доживљај јутра је тегобан, мало изокренут, изван живота.

³¹⁶ У поетској присвести Косовића присутно је сазнање да митолошки подухвати који претходе некој „космичкој револуцији изводе се за путовање према западу“. У том смеру креће Персеј да убије Горгону, ка западу, месту космичког смираја, полеће Аполон ка Хиперборејцима. – Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 660.

³¹⁷ У библијској теологији се указује да људи по своме рођењу „припадају подручју власти таме... Бог је тај који нас `позива из таме у своје дивно светло.“ – *Рјечник библијске теологије*, Кршћанска садашњост, Загреб, 1988, стр. 1339.

³¹⁸ Зора, која долази након ноћне тмине и сутона, знак је свих разнородних обећања. „С њом изнова отпочиње свет и све нам је понуђено (...) Будући да је симбол светлости и обећаног испуњења, зора у сваком остаје надом.“ – *Рјечник симбола ...*, стр. 808.

Борис Косовић је рођени песник широког срца и простране душе у којој се настанила васељена. Зато се из његових стихова понекад причује склад небеске музике која нам шири и разастире нове сазнајне и мисаоне хоризонте и отвара стооке очи у сучељењу са злом, наopakостима света, са страхотним и ругобним, али и са заносима и вечним младалачким чуђењем. Његове песме нису само сопствена лиризована биографија и драма живота, како се то понекад може учинити, већ су и умно завештање, и искуством продубљена филозофска мисао, која спонтано укључује и космичку симболику. Ум и умност су за њега збир активних менталних запажања којима се сазнаје свет, као и скуп чулних квалитета и података (звучног ритма, светлости, боја, мириса, облика) што чине ток и процес свесног, али и извесног заумног искуства ове особене лирске космогоније.

Борис Косовић

Сутом зоре

Поникох у мемлу сатруле ми душе,
У векове гробља и јаук покрова...
Губави ме прсти пролазности гуше,
Њима, јаслице још, самрћу отровах...

Грешно ме зачеће пече испод одра,
Наге кости моје шкргућу за месом...
Где су оглодане, свака још је модра,
Зјапе као чељуст, затрпане лесом...

Заклану сам зору отрг`о са чела,
Разапете свести и руку крвавих...
Над мојим се лесом свио јек опела...
Искљуване очи у копрену зарих...

*Да ли ме неко овом звездом мери
и, мерећи ме, ко тег помера
по небу ко по кантарском репу,
и с тога репа пресуду ми чита?
Љубомир Симовић³¹⁹*

Космичке визије у уметности и поезији су својеврсно креативно исходиште и потврда небеског свепостојања. Оне сведоче о астралном узлету и настојању да се досегне *немогуће*, и то помоћу *распеваности свих чула*, снагом љубави, животном радошћу, патњом, страдањем и васељенским размахом. Песници, који су целином бића окренути васионским сферама, често помно истражују и преиспитују космос у себи и собом, и кроз лирско-уметничке изливе сваковрсних чаролија обогаћују овоземаљско трајање, у тежњи да домаше суштине. Они као продуховљени истраживачи и надахнути учењаци снажним продорима сежу до узвишеног, *незнаног и непознатог*. У том свемирском узлету песници и уметници, да парафразирамо Артура Рембоа, више од других богате и усавршавају своју душу, и стижу до незнаног и неухватљивог; а када понекад и сустану у сагледавању и поимању својих визија, кристалишу представу да су их *видели*, можда чак и физички опипали и бар на тренутак домашили.³²⁰

Бајословни цвет васионе као да се све више расцветава мултиверзумом знања и микро и макрокосмичког сазнавања, које мисли прадавна времена, легенде миленијума, присен латица звезда над њима, са лирским маглинама блажених вртова и рајских видика.

Бајовит космички цвет младости пева, митски приповеда и судбински слови милозвучјем васељенских сфера, што заводе људско срце и вазносе полет песничке маште.

Из бајословја реченог о васиони, разазнајемо да је траг космичке мисли и песме, у нама, али и изнад свих нас, у чудовитом напретку света... Песници много тога примају из инспиративне бајовитости неба коме се обраћају...

О, моја звездо, над рушевном кулом живота што стрши, успиње се и оријашки вазноси ка небесима и златним зрацима Сунца... Ох, како се радосно и тужно враћам и обраћам Теби, васцелом стваралачком младошћу што непрекидно надлази и руши заблуде и предрасуде, обликујући нови мултиверзум.

Овом приликом осврнућемо се на активности Књижевног клуба Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета у новије време, са акцентом на лирско-космичке и аутопоетичке погледе даровитих списатеља и њиховом суделовању на конференцијама о историјату развоја српске астрономије.

После прве, почетне фазе рада, Књижевни клуб Факултета за културу и медије се све више развијао и креативно разрастао; уз повећање броја чланова и љубитеља писане речи, укључивање нових облика делатности и садржаја, усмерених ка мултимедијалности, космичкој тематици, мултиверзуму; те подизања квалитета на знатно виши ниво, захваљујући пре свега новим даровитим члановима, које су занимале астралне сфере и мотиви; бољој организованости и већој систематичности, на основу претходно стечених искустава и сазнања. Припремане су нове књиге, са одговарајућим предговорима и поговорима конципираним и на основу расправа на радним састанцима Клуба; написано је и објављено више прилога о поетским и другим остварењима младих, талентованих писаца; реализоване успешне пропратне књижевно-поетске и музичке манифестације; а пристигле су и одговарајуће награде и признања на конкурсима...

Поред свесрдне подршке декана проф. др Миливоја Павловића и продекана проф. др Зорана Јевтовића, раду Књижевног клуба придружили су се и стручно потпомогли и поједини наставници: проф. др Слободан Бранковић, доц. др Миомир Петровић, др Будимир Поточан, Нада Торлак, Сандра Соколовић, и други, који су током наставе поетолошки указивали на оно

³¹⁹ У предговору *Звездана светковина* за антологију *Космички цвет* изабрао М. С. Димитријевић што нас упућује да то може бити понајбољи мото за овај прилог.

³²⁰ Артур Рембо у *Поетици видовитог* каже: кад их је видео „па нек се распрене у свом залету до нечувених и неназовљивих ствари: доћи ће други страховити радници и почеће на оним хоризонтима на којима се он срушио!“ – А. Рембо, *Сабрана дела*, Нолит, Београд, 1961, стр. 281.

што је потом на радним састанцима Књижевног клуба и практично остваривано и стваралачки проверавано. У току наставе и рада Књижевног клуба настајали су поједини студијски написи као што је, на пример, текст Наде Торлак *Космички аспекти у виђењу деце у савременим медијима*; потом прозно-поетски и журналистички прилози са васељенском тематиком, уз текстове осмишљене космичком симболиком припремане на часовима практичних вежби, или као студиозни радови са космичком тематиком, који су наишли на врло добар пријем и позитивне опаске и коментаре.

Након пуније афирмације рада Књижевног клуба, међу студентима, професорима и у широј јавности, преко медија (тв *Метрополис*, *Мегатрендер*, часопис студената Мегатренд универзитета, интернет-презентација, као и *Годишњак Факултета за културу и медије*) – појавио се већи број талентованих писаца са остварењима која су далеко надрасла почетничке захвате, нарочито када су у питању радови са космичким мотивима. Ти прилози достигли су зрелост да могу бити публиковани у адекватним књижевно-поетским и другим публикацијама, новинама, зборницима, годишњацима и сл. Поред раније помињаних студената Факултета за културу и медије: Петра Латинковића, Милке Радовић, Мирослава Максимовића, Николе Велебита и др, појавили су се нови, веома талентовани и скоро већ оформљени песници и приповедачи: Војкан Живојиновић,³²¹ Борис Косовић, поетеса и драмски писац Бојана Кандић, узносита песникиња Марија Цекић,³²² потом Ивана Михајловић, плодан писац кратке прозе, Петар Прокић, критичар и есејиста са истанчаним нервом и други. У најновијој генерацији посебно се истичу Иван Срњић, Милица Перовић, Алексеј Крпан, Лидија Рађеновић, Валентина Ракић, Тамара Јаковљевић, Марија Јелић...³²³ (О поменутих појединцима, њиховим објављеним и припремљеним књигама, збиркама песама, причама, романима, списатељским успесима, продорима, наградама и већ достигнутој новинарској афирмацији, биће посебно речи у контексту приказа појединих радних састанака на којима су разматране припреме чланова Клуба за учешће на VI конференцији *Развој астрономије код Срба*). Овде се укључују и веће књижевно-публицистичке и журналистичке целине, које настају и креативно се дограђују током плодних дискусија на састанцима Књижевног клуба ФКМ, а нарочито у оквиру наставног процеса из предмета: Креативно читање, писање и интерпретација, Историја новинарства, Медиологија и сл. Поменимо узгред и личне, скоро дневне контакте младих писаца са једним од оснивача, инспиратора и стручних вођа Клуба.³²⁴

Но, пре тога прикажимо укратко стваралачко присуство и учешће на III и IV конференцији *Развој астрономије код Срба*.

Креативно суделовање на III и IV конференцији

Конференција *Развој астрономије код Срба III* окупила је скроман број студената и професора у оквиру тематског блока *Књижевност, уметност и астрономија*. Поред Миливоја Анђелковића, присутног у раду скоро свих ових конференција, који се бавио космичким у новијој

---

³²¹ Надахнути и полетни лиричар Војкан је из шире породице нашег легендарног глумца Велимира Бате Живојиновића.

³²² Марија Цекић је потомак Душана Цекића Лешњака, оснивача и секретара Скопске социјалистичке организације, а после Првог светског рата је и њен обновитељ, што се може видети из *Радничких новина*, чији је дописник био, уз покретање и уређивање *Социјалистичке зоре*. Цекић је био делегат на Вуковарском конгресу, после кога је постао обласни секретар, а у међународним релацијама био је један од делегата на Првој Балканској конференцији 1909. године... - Н. Цветковић, *Учешће лесковачких скојеваца и млађих комуниста у међународном радничком покрету у периоду између два рата*, у књизи *Записи о Сергију Димитријевићу*, Народни музеј, Лесковац, 1997, стр. 57-75.

³²³ Овде треба поменути Ђурђију Влајић, Јелену Вујовић, Марину Радоњић, Марину Ђорђевић, Дарка Панћића, Милену Вајовић, Наташу Кустурић и друге.

³²⁴ Млади писци почетници су слободни да му се обрате и јаве скоро увек када напишу нову песму, причу, есеј, журналистички текст и сл. да их пажљиво саслуша, прокоментарише тематско-мотивски захват, вредносни досег, евентуалне мањкавости, стилске ефекте и неуједначености; да оцени аксиолошке помаке у односу на претходна остварења, те да их охрабри и подржи у списатељском послу.

српској књижевности,³²⁵ ту је, пре свих проф. др Миливоје Павловић са разматрањима космичког у српској књижевној неоавангарди, који чини даљи искорак, од оног што је *новије* у књижевности, ка неоавангардном, а неколико година касније и трансавангардном, постмодерном и неоконцептуалном.³²⁶ Поменимо и наш осврт на астропоетске и поетолошке аспекте антологије *Космички цвет*, која је неко време потом створила основу за читав један мали *покрет* у смеру новог космизма, и за читав „букет“ младих у Књижевном клубу, које инспирише васиона. Према поменутој антологији песама о космосу именовано је учешће групе младих, даровитих песника, који су у лирском астралном узлету наступили у завршном делу VI конференције.³²⁷ Поменимо овде и нашег студента Радована Илића који је у оквиру III конференције надахнуто говорио о космичким визијама *небеског* сликара Сретка Дивљана и младог графичара Владимира Димитријевића.

Већ на наредној, IV конференцији (2006) *Развој астрономије код Срба*, у петом тематском блоку *Књижевност, уметност и астрономија*, суделује троструко већи број стваралаца. Захваљујући поменути професорима Мегатренд универзитета, као и главном организатору ових научних скупова Милану С. Димитријевићу, број учесника који се баве космичким мотивима у литератури, сликарству, музици и уметности уопште, знатно се увећао. Они су ангажовали своје пријатеље, научне раднике, књижевнике, публицисте и младе студијске посленике, магистре, специјалисте и студенте, да својим прилозима обогате стручни скуп и подигну га на још виши ниво.

Међу професорима се посебно издваја проф. др Зоран Јевтовић, са Факултета за културу и медије, чији веома занимљив прилог припада четвртном, садржински и мотивски богатијем и осмишљенијем одељку, посвећеном *култури, друштвеним наукама и астрономији*. Он пише о информатичкој експанзији наше планете и масмедијима који *стварају веиштачке хоризонте јавности*.³²⁸ Нагласимо да је овај професор и продекан ФКМ, свесрдно подржао активности Књижевног клуба, и повремено присуствовао његовим радним састанцима, уз активно укључивање у рад „драгоценим програмским указивањима и сугестијама...“³²⁹

У наредном, петом блоку Конференције посвећеном *књижевности, уметности и астрономији*, проф. др Миливоје Павловић анализира концепцију планетарне културе у делима Миролуба Тодоровића, родоначелника сигналистичког покрета, са освртом на осам чинилаца планетарности у његовом стваралаштву.³³⁰ И декан Павловић, као и његов доскорашњи близак сарадник Јевтовић, пружио је пуну подршку Књижевном клубу и његовим члановима нарочито у припремама за учешће на VI научној конференцији. Поред тога, тражио је од својих колега да се учешће његових студената и професора благовремено афирмише преко сајта Факултета и на друге начине (*Мегатрендер*), сматрајући то и важним студијским продором Факултета и младих истраживача у научној јавности.

Слично проф. др Миливоју Павловићу, и Цветковић је за овај научни скуп одабрао тему која додирује домен његове докторске дисертације о Милошу Црњанском. Прихватио се преиспитивања наглашеног присуства *космичког, етеристичког* и суматраистичког у поезији писца *Сеоба*, указујући на његову обухватну песничку *космогонију* и преданост небеским

---

³²⁵ Миливој Анђелковић, *Космичко у новијој српској књижевности*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба III*, Београд, 2005, стр. 369-375.

³²⁶ Проф. др М. Павловић, *Србија и свет: четири деценије сигнализма (1969-2009)*, Годишњак Факултета за културу и медије II, 2010, стр. 361.

³²⁷ *Развој астрономије код Срба VI*, Београд, 22-26. април 2010. године, *Програм*, 26. IV 2010, *Космички цвет* младости – Књижевни клуб Факултета за културу и медије.

³²⁸ Након указивања да је васцели свет у превирању, Јевтовић истиче: „Планета је загушена, информациони ратови будућност траже у неистраженим и неосвојеним дубинама космоса...“ – З. Јевтовић, *Информатичка бомба у космосу*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба IV*, Београд, 2007, стр. 499.

³²⁹ Записник са радног састанка Књижевно-реторског клуба студената од 21. XI 2006.

³³⁰ М. Павловић, *Концепција планетарне културе Миролуба Тодоровића*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба IV*, стр. 571-580.

висинама, бесконачју, васељенском ритму и слојевитој астралној симболици у познатој песми *Србија*.³³¹

Студенти поменутог професора, сада већ докторанди, на овој научној Конференцији поднели су неколико веома занимљивих реферата, који су побудили знатно интересовање. Мр Зоран Миладиновић је написао повећу студију о космичким визијама и астралним симболима, у разноврсној ратној књижевној периодици.³³² Радован Илић, који је специјализирао методiku ликовног васпитања и културе, аналитички се бави космичко-сигналистичким аспектима слика Владимира Димитријевића: *Космичка игра светова и Чари космоса*.³³³

Љиљана Клајић Бојковић је, на наше подстицаје, проучила присуство симболике Сунца и звезда у познатим *Знаковима поред пута*, нобеловца Иве Андрића.³³⁴ Док се докторанд Предраг Јашовић, у контексту нацрта „за будућа истраживања целокупног књижевног дела“ свог професора, овом приликом позабавио космичком тематиком као и мотивима у његовој поезији.³³⁵

Мр Миле Пенков пише о вишезначности космичке симболике у краткој прози Антонија Исаковића,³³⁶ што је делимично захватио и у својој магистарској тези; а она се јавља и у његовим занимљивим причама.³³⁷ Истакнимо овде да је и доц. др Виолета Јовановић, асистент аутора овог текста, такође, у докторској дисертацији, поред симболике боја, биља и бројева, посебно проучавала *симболику Сунца и Месеца*,³³⁸ што је основа њеног саопштења на недавној VI конференцији: *Поетика приповедања Антонија Исаковића и космичке визије*.³³⁹

Вредно је помена да је Ђорђе Петковић поводом овде разматране IV конференције специјално објавио *Деконструисане сонете са репом и акростихом у огледалу* посвећене угледним научним посленицима, песницима и сликарима, судеоницима претходне Конференције (III). Тако, на пример, он један од сонета посвећује проф. др Миливоју Павловићу, аутору „*Беле књиге*“ и *научнику*, како записује изнад самог деконструисаног сонета; потом Милану С. Димитријевићу, *песнику и научнику*, родоначелнику сигнализма Мирољубу Тодоровићу, Сретку Дивљану, *сликару и професору*, као и аутору овог текста, који је за оригиналне сонете написао и мали пролог.³⁴⁰

Припреме и стваралачко присуство на V конференцији

Припреме за учешће професора и студената Мегатренд универзитета, као и оних на мастерс студијама, у оквиру Књижевног клуба, почеле су одмах после објављивања Зборника са IV конференције негде крајем 2007. године. Павловић и Цветковић као чланови Организационог одбора, имали су увид не само у остварено, већ и у оно што се припрема.

Илустрације ради поменимо овде само неколико важнијих момената регистрованих у 2007/2008. години.

---

³³¹ У студији је анализирана богата и разнолика космичка симболика. У песничкој визији Црњанског „*Србија* је небесница; он у њој зорњачу тражи, а симболика Сунца, Месеца и звезда је скоро свеприсутна“. – Н. Цветковић, *Космичко у поеми „Србија“ Милоша Црњанског*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба IV*, стр. 551-560.

³³² З. Миладиновић, *Космичке представе и симболи у ратној књижевној периодици (1914-1918)*, Исто, стр. 527-544.

³³³ Р. Илић, *Космичко у сигналистичким визијама* („Космичка игра светова“ и „Чари космоса“), Исто, стр. 603-607.

³³⁴ Љ. Клајић Бојковић, *Поетска представа о Сунцу и звездама у Андрићевим „Знаковима поред пута“*, Исто, стр. 545-550.

³³⁵ После напомене да космички мотиви у Цветковићевој поезији „до данас нису обрађени“, Јашовић прецизира: „Анализом мотива указујемо на полисемантичност његове поезије, као и на мултимедијалност коју она иницира као мисаону сензацију приликом перципирања садржине узаченог“. – П. Јашовић, *Космички митови у поезији Николе Цветковића*, Исто, стр. 609-630.

³³⁶ М. Пенков, *Космичка симболика у краткој прози Антонија Исаковића*, Исто, стр. 561-569.

³³⁷ М. Пенков, *Дан великих таласа* и др.

³³⁸ В. П. Јовановић, *Тренови и раскрића – Поетика приповедања Антонија Исаковића*, Просвета – Алтера, 2009, стр. 109-113.

³³⁹ В. Јовановић, *Поетика приповедања Антонија Исаковића и космичке визије*, Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 25. IV 2010.

³⁴⁰ Ђ. Петковић, *Деконструисани сонети*, 533, и цео 594.

Упадљиво је да су чланови Књижевног клуба скоро од самог почетка показивали велико интересовање за космичке теме и мотиве. Обузетост небом, васионом, Сунцем, Месецем, бескрајним даљинама, звездама, астралним просторствима, недокучивим васељенским тајнама – за песника је увек изазов, подстицај и надахнуће. Они изворно откривају лепоте и чари универзума, небеске дијаманте и рубине, у обличју блиставих звезда... *Смрти нема... Има сеоба*, узвикује Црњански, следећи Вергилијеву древну мисао: *да сва жива бића одлете међу звезде...* Младачачки распевани Војкан Живојиновић, Мирослав Масловарић, Ивана Михајловић, Никола Велебит и други, током 2007/2008, вазносе до космичких просторстава, понајчешће у стиховима, али и у прозним, есејистичким, репортерским, журналистичким текстовима...

Половином априла 2007, радни састанак Књижевног клуба био је посвећен, поред осталог, договору и организацији музичко-поетске вечери; када је начињен и синопсис за целину скупа, са назнаком музичких партија.

Тог дана³⁴¹ на Факултету за културу и медије гостовао је академик Иван Јевтић, који је говорио о музици, Србији и свету. Тек што је академик завршио, захвалили смо му у име студената, посебно чланова Књижевног клуба, уз позив студенту Војкану Живојиновићу,³⁴² Борису Косовићу и осталима, да познатог и светски афирмисаног музиколога поздраве стиховима. Чланови Клуба су то остварили врло успешно, на задовољство свих присутних.

После неколико дана,³⁴³ у згради на Булевару уметности одржано је врло успело музичко-поетско вече, које је водила студентеса Ивана Михајловић... У Масловарићевим стиховима било је понешто од *зрачног неба* које вазноси, смирује и благосиља душу... Војкан Живојиновић је такође говорио стихове у којима се помињу *месечева стабла*, и *Свемир* што се множи у *љуштуру цвета*, што је на изванредан начин, визионарски најављивало будући *Космички цвет*. И у песмама осталих учесника просијавале су звезде, треперила је задивљеност небом, зрачила осунчаност, антропоморфизовале васељенске појаве, маштовито лебдело у поетским и прозним исказима (Ивана Михајловић).

У другом делу ове музичко-поетске вечери подуже смо говорили о облицима и садржајима рада Клуба који се све више показивао и као нека врста књижевне радионице, где се стичу различита поетолошка знања, литерарно-журналистичка и друга искуства. Истицали смо да списатељски рад треба да буде животна потреба, а да оно што се ствара буде проживљено, да кроз биће и тело прође као храна или пиће, уз напајање *јаким соковима*, позивајући се на савете Растка Петровића,³⁴⁴ младом Милану Дединцу.³⁴⁵ Писање треба да буде дубок израз унутрашњег искуства бића, као и вид делатног и стваралачког потврђивања као и плодотворног самодоказивања; а оно што је написано да надраста ефемерије и да буде скренуто будућности.

Полазећи од личног искуства, напоменули смо да је песма велико унутрашње попрште духа, на коме се својски боре наше примисли и идеје, представе и сензације, са науком и сазнањима које смо прихватили од других, што провејава кроз стихове... На том понекад страховном попршту „ратујемо“ са свеколиким сазнањем које смо прихватили, али и са собом; „крвимо“ се са речима, које би да нас узму под своје, овладају нама и водају нас као следе по вашару таштине; носимо се са преовлађујућим смислом наших хтења, тражећи им нова

---

³⁴¹ Записник са састанка Књижевног клуба од 11. IV 2007.

³⁴² Даровит и „васељенски“ осмишљен песник Живојиновић говорио је стихове, питајући се: Да л' стварам у хаосу мир / ил' религија крви испоставља жар?

*Поштујем ја све
Космос цели
И утробу ватре...*

А понудио је и фрагмент Певања о Милици, која му је стална инспирација, *девичански месечасто сребро...*

Тада му је, према поменутом записнику и нашим дневничким белешкама, декан проф. др Миливоје Павловић, импресиониран његовим стиховима, помогао да се са групе за менаџмент, преусмери на групу за новинарство, у складу са његовим склоностима и интересовањима.

³⁴³ Дневничке белешке и записник од 13. IX 2010.

³⁴⁴ М. Дединац, *Од немиле до недрага*, Нолит, Београд, 1957, стр. 81.

³⁴⁵ Н. Цветковић, *Поетика Милана Дединца*, Београд, 1993.

симболичка исходишта... Мучки се боримо за сваку слику и ново поетско обличје, које нам измиче... Ту су речи посебна радост али и мука духу, тврдокорне док не овладамо њима, са сумњом, али и надом да је из њих почело да зрачи нешто незнано и неухватљиво.

Али песма, нагласили смо, такође „војује“ са собом и у себи, осваја у налету, или клецаво пада, суштаје, посрће, и поново се подиже; стаје на своје ноге, спремна да издржи нови налет. Нађе ли снаге у себи, „ускописти“ се да узлети, ослобађајући и себе и песника.

Неко је при том поставио питање: а како ви пишете?

Пре но што почне да пише, песник дуго пребира по себи, по својој нутрини, прикупља и преиспитује своје примисли, прелистава сећања, догласава се са баштином, прикупља речи које ће му затребати, слаже их тако да од њих може да гради и обликује свој храм певања... А онда, у имагинативном догласавању и бајословном изворишту наслеђа и лексике, тражи праву, најбољу реч, која ће озвездати и одвезати ритмички ромор и језик песме... А када су стихови кренули песник тражи најбољи начин да их усмери ка могућем, а ипак незнатом исходишту... При том, тражи и начин овладавања унутрашњим наносима и структурама, као и самоовладавања, у корист слободне воље, наума, а против анахроничних, сладуњавих традиционалистичких самоизлива. И ту се чува од оног *поћох пут у беспут, наћох штап нерезат*... Ове речи преузете из фолклорне баштине, изазвале су мало чуђење.

А онда смо завршили речима да се права, изворна песма отима свакој формули и обрасцу, свему већ виђеном и знаном, што се чуло и разазнавало... И онда када хоћемо да је уколотечимо, песма искочи из себе, прековрне се наглавце и поново прохода...

Део радног састанка Књижевног клуба, крајем маја³⁴⁶ био је посвећен разговору о улози песничке слике, која разоткрива мноштво сваковрсних идеја. Примећено је да је та слика у стиховима Бориса Косовића и Војкана Живојиновића својеврсни чулно-проживљени елемент. Констатовано је да управо захваљујући снажно доживљеном песничким сликама, лирика неколицине младих стваралаца оставља веома дубок утисак.

Расправу о песничкој слици стручно је потпомогла књига коју је приредио проф. др Милосав Шутић. У њој су објављени текстови Р. Фрејзера *Порекло термина „слика“*, потом Г. Башлара *Поетска слика*, В. Виноградова *Реч и слика* и др. ови и други текстови могли су значајно помоћи едукацији младих песника.

Тог дана вођен је подужи разговор са професором Шутићем о Војкановој збирци песама. Он нам је тада рекао да високо цени његову песничку даровитост, смисао за обликовање сасвим оригиналних и непоновљивих песничких слика. Напоменуо је да га је запазио још током наставе из свог предмета, на првој години студија. После тога, заједно са професором Шутићем, потражили смо декана Павловића и замолили га да нам помогне око финансирања Живојиновићеве књиге песама, за коју смо били спремни да напишемо и предговор и поговор.

Почетком јуна месеца 2007. године, Књижевни клуб је био гост сличног књижевног клуба Учитељског факултета у Јагодини, пошто је ФКМ био суорганизатор научно-стручног скупа. То је било једно од првих гостовања и сусрет са младим писцима из Поморавља. После поздравне речи домаћина, декана Сретка Дивљана, скуп је отворен казивањем стихова најактивнијих чланова књижевних клубова две поменуте високообразовне установе. А факултет за културу и медије, чији су професори суделовали у раду научно-стручног скупа, био је, поред осталог, и један од суорганизатора.³⁴⁷

Крепке стихове, у којима је доминирала космичка тематика, казивали су студенти два факултета, који су, у претходном сусрету узајамно измењали искуства о раду. Најпре се Војкан Живојиновић присутнима обратио кратком беседом у име Клуба из Београда, изражавајући захвалност, што заједно са својим колегама, суделује у овом радно-свечаном тренутку. Он је неосимболистички, помињући *беспрекорност неубраног цвета*, метафорично означио *плишани нерод зима*. А онда наставио:

³⁴⁶ Записник са радног састанка од 23. V 2007.

³⁴⁷ Научно-стручни скуп *Стваралаштво Николе Цветковића*, Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Јагодини, Факултет за културу и медије Мегатренд универзитета у Београду, Вања Лука college, Студентско-дечје позориште „Станиславски“, Јагодина, Књижевна радионица „Владимир Красић“ Београд, Јагодина, 1. јун 2007. године.

„Привид царује између парампарчади
Неба и прлине
И поткопаног скелета неживо мртве
Земље“

Он је у знаку неубраног *космичког цвета* у својим стиховима сустекао небеске висине и прлине са приземним, потом оглувели Југ са пресамићеним Севером:

„Исуказани успех бесвесно гине
Обрезали су жар и зубљу
Накот неродимља под груде
Олеандри перутава сањају лаку смрт...“

Милка Радовић је на занимљив сценско-поетски начин саопштила прозно-поетски текст *Глума и ја*. Док је Борис Косовић наизуст, врло надахнуто казивао стихове које носи у себи, спреман да их подари заљубљеницима поетске речи. Поетеса Марија Брас из Крагујевца говорила је стихове у којима су просијавала небеска пространства:

„Уморна душа
пуца зором у небо.
На врху пера
свет урлика

Док лепет
жутих крила носи небо
Тиха, топла знаност
подрхтава њиховим обрисима...“

У овом тону, наставила је она да говори своју рефлексивну и космички озарену лирику.

Поменути, али и други песници, поетски су освечанили овај научно-стручни скуп, обраћајући се истовремено и васељенским сферама, чаровитости дана који се *раздањује под трепавицама...*

Декан Миливоје Павловић, који је као један од суорганизатора, такође, поздравио присутне на овом симпозијуму, у преподневној сесији говорио је о књижевно-теоријским погледима на авангарду и неоавангарду професора у чије се име одржавао скуп. Проф. др Зоран Јевтовић, са којим смо се упознали на Филозофском факултету у Приштини, беседио је о списатељско-публицистичкој активности Цветковића, почетком драматичних деведесетих година у Приштини. Између појединих саопштења, провлачила се бодра поетска реч младих, вазда заинтересованих за васионске теме.

Пошто је у позним јесењим данима 2007. године Војкан Живојиновић чуо фрагменте нашег предговора за његову књигу песама, он је као један од учесника скупа, тада написао свој први студијски текст о нашој поезији са акцентом на космичке преокупације. У уводу, позивајући се на исказ Десанке Максимовић „као нека реч да се рекла“, покушао је да открије *одакле се управо реч рекла*, бавећи се самим почетком стварања речи.³⁴⁸ Позивајући се на песников став, *да је појавност усуд постојања*, одважно је закључио: „да је реч усуд мисли“. Потом додаје да стваралац кроз поезију трага у ствари за самим собом... А онда поставља питање: *постоји ли блиставација енергија од стваралачког ума?*

³⁴⁸ Као мото своје мале студије исписао је речи: *Кад би постојала универзална дефиниција стваралачког процеса она би била:*

„Насилност пламти у глави
Моћ у врзином колу
Доноси грабеж голу
Што се над теменом јави“.
Н. Ц.

Цитирајући мисао да *филозофи гледају у небо, а не знају шта им је под ногама*, Живојиновић је у духу космоизма закључио да песников *поглед горе, поглед у бескрај* (који асоцира на слободу ума), „и промаја огромних пространстава, дозвољава претпоставку да тло, тј. реалност није нарочито битна док год имамо то преносно средство (тело, тј. живот), која представља линију између унутрашњег стваралачког нагона и спољашње једноличне околине“. Враћајући се на поглед у небеске висине, Живојиновић аутопоетички закључује да процес стваралачке реинкарнације управо „омогућава да по вољи и тренутном расположењу креирамо стварност, нашу стварност, тј. наш доживљај стварности“.

Суочен са драмом последњих дана живљења Надежде Димитријевић,³⁴⁹ мајке организатора шест протеклих конференција *Развој астрономије код Срба*, и духовне помајке писца ових редова, Живојиновић је у јесењим данима 2007. године, написао песму *У светлост преточена*, посвећену Надежди.

Уметничка слика је један од најважнијих елемената поезије и као таква истрајава кроз време, правце и епохе. Вечна слика у метафори у *светлост преточена* – за Надежду Димитријевић – више је него Песма сама. Она као да је траг Божанског послања што ју је спасоносно примило у своје наручје, у знаку библијског позвања. Наша само наизглед обична „Мајка, од глагола *радити*“ (М. Одаловић), истовремено духовна Мати, - истински је у *свеживотну светлост преточена*; па је у Живојиновићевом певању истовремено и Боготворни симбол, *велемисао без речи*, песничка слика³⁵⁰ као доживљај душе, и метафора,³⁵¹ у смислу етеризације.

У лирској метафоризацији Надежде, *Светлост* је идеално исходиште и апсолут; идеална граница етерично-материјалног у безграничју, што се креће немистификованом брзином детерминисаном коначношћу (смрт) у људском постојању и непостојању. Светлост је вид безобличја света у коме је *свеобличје*, односно Апсолут. У Живојиновићевој песничкој визији, с ове стране светлости, у коју је Надежда преточена, није оностраност праоблика, па и људског обличја, ни свеколика чулност и поимање, узето као *облик мишљења* и духовне делатности.

---

³⁴⁹ Надежда Димитријевић (1924-2007) из познате неимарске породице Анђелковић из Косанчића (изградили мост на Сави и први хотел на Авали); као супруга знаменитог научника Сергија Димитријевића, историчара и једног од твораца модерне српске нумизматичке науке – пружала му је свесрдну подршку и помоћ.

Од ране младости бавила се новинарским радом као сарадник *Младог борца*, а потом службује у тек покренутом листу *Наша реч* у Лесковцу (1945-1946).

Убрзо са Сергијем Димитријевићем, који постаје професор Политичке економије на Правном факултету, прелази у Београд.

Благовремено је завршила студије на Правном факултету у Београду и радила у Планској комисији Народне Републике Србије. Добитник је Ордена рада са сребрним венцем и више плакета града Београда, за рад и залагање у развоју главног града.

Поред стваралачке подршке супругу Сергију, улаже велику енергију у борби за одржавање његовог тешко нарушеног здравља, у концентрационим логорима Француске и Немачке (Бухенвалд).

Крајем 50-их и током 60-их година, заједно са Сергијем, пружа сваковрсну помоћ и подршку новим генерацијама младих интелектуалаца из завичајног Лесковца, (међу њима је и аутор ове биографске белешке).

Сачинила је обимну библиографију радова Сергија Димитријевића и непосредно суделовала у организовању научног скупа посвећеног делу овог великана историјске и нумизматичке науке (Поводом педесетогодишњице плодног научног рада и седамдесет година живота, Лесковац, 18. новембар 1983; *Живот и дело Сергија Димитријевића*, Библиотека Народног музеја у Лесковцу, књ. 41, Лесковац, 1989, стр. 5).

Постхумно је организовала публикавање двадесетак студија, монографија, књижевних остварења, укључујући ту и обимна Сабрана нумизматичка дела. Захваљујући њеном пуном залагању, породица Димитријевић је поклонила српском народу (Српској академији наука и уметности), највећу приватну збирку српског средњовековног новца, од непроцењиве вредности.

³⁵⁰ Код Живојиновића, набојитост песничке слике има одређен степен произвољности па и херметичности. Слика је код њега творевина виспреног духа, плод разигране имагинације и већег степена ирационалности.

³⁵¹ Метафора је код овог песника, проистекла из суптилног претраживања, уз пуније учешће емотивне интелигенције, разуђене осећајности и полетне маштовитости, под извесним надзором присвести, која настоји све да повеже.

Поимање је, у песниковом виђењу, истовремени и облик и путеност и - концепт који је идеја, - мисаони пројекат и програм осмишљавања варљивог и неизрецивог горко-слатког Постојања...

*Поноћ у зубима
А још ме дан
до костију гули,
круг распори недра
и врела вишња
у самоћи запева:
знам, само си се у светлост преточила.*

Свемајка у *светлост преточена* и поноћни трен упокојења у зубима, у Живојиновићевом певању, симболизују и истовремено метафоризују наизменичне токове и аксиологију развојног, као и временско-просторног, дневно-ноћног циклуса, на разним космичким нивоима, вишим или нижим.

Надежда у свом горко-слатком Постојању, из сеновитог раздобља живота, прелази у светлосно озорено, зрочно и чисто, у новом свевиду обновљено.

У овој песми Војкан Живојиновић показује обухватно поимање света и драме људског живљења, бујну имагинативност, стваралачки полет и спремност да у сваком деликатнијем тренутку реагује стихом. Песничке слике и књижевна средства којима настоји да постигне одговарајуће емотивне и уметничко-естетске ефекте, можда нису најадекватнији, али су у свему у његовом препознатљивом стилу, рембоовски жустро постигнутом, за релативно кратко време.

На недавној VI конференцији Милан С. Димитријевић је надахнуто словио о космичком у стваралаштву барда и теоретичара надреализма у Србији, издвајајући астропесничке и научно-поетичке текстове Марка Ристића. А Предраг Јашовић је на V конференцији говорио о Ристићевим *Сведочанствима под звездама*, указујући на његова интересовања за космос, звезде и промене у васиони, истичући песниково занимање за ову област природних наука.³⁵²

Даровит песник и глумац Дејан Цветковић, који је врхунио у бројним студентским представама, пажљиво преиспитује космичко-поетске, астралне и небеске представе у, на моменте народском певању Синеше Цветковића, и то о небу, висинама, и разастрим даљинама.³⁵³

Наш некадашњи студент, који је недавно докторирао са темом из књижевности за децу, у својој студији анализира космичке мотиве у поезији за децу и младе Слободана Станишића, иначе аутора осамдесет жанровски различитих књига. Он ту захвата и елементе научне фантастике, роботике, и савремене научно-технолошке цивилизације.³⁵⁴

Мр Зоран Миладиновић наставља са проучавањем космичких мотива и симболике у српској ратној литератури, уз навођење бројних извора, књига, листова и часописа.³⁵⁵

---

³⁵² П. Јашовић, *Марко Ристић, сведок под звездама*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба V*, Публикација астрономског друштва „Руђер Бошковић“, Београд, 2009, стр. 595-603.

Јашовић истиче песникова интересовања везана за космос, звезде и промене у васиони, што се углавном односе на књигу *Сведочанства под звездама* (1981).

³⁵³ Д. Цветковић, *Космичко-поетске визије у стваралаштву Синеше Цветковића*, Исто, стр. 689-693.

Небо које се привиђа у Синешиним стиховима, „упућује на веру у људско и боготворно што се очитује у свеживотном. У његовим стиховима се лирско-стваралачки преобликује доживљај о оносветским збивањима, уз дубоко лична преламања истине света“.

³⁵⁴ М. Ђуричић, *Космичко у поезији за децу Слободана Станишића*, Исто, стр. 661-668.

³⁵⁵ З. Миладиновић, *Космички аспекти у српској ратној књижевности*, Исто, стр. 669-682.

У закључним разматрањима Миладиновић констатује да је послератна авангардна књижевност рушила традицију и устаљени поредак, а међу бројним покретима: од експресионизма, суматраизма, зенитизма па све до надреализма, налази се и *космизам*. „Нема сумње да космички симболи имају велику улогу у дометима послератне српске књижевности и да су вредни дубљег истраживања“ (стр. 681).

Креативна уметница у домену хорског певања, са бројним наградама и признањима на такмичењима,³⁵⁶ мр Јелена Цветковић, доцент Факултета уметности у Нишу, анализира космичке аспекте музике у доба ренесансе, и то као резултат тежњи да се у средиште уметничке тематике постави човек. Она истиче да су читава два века (период од XV-XVII) „теоретичари музике прихватили *хармонију сфера* као аналогију музичкој хармонији, заснивали музику на космичком, и указивали на космолошку и метафизичку улогу музичке консонанце“.³⁵⁷ Радован Илић и овом приликом истражује космичке визије и мотиве у једном веома занимљивом графичком раду Владимира М. Димитријевића.³⁵⁸ Надежда Ерић³⁵⁹ и Владимир Красић обликовали су и стварали заједнички животни и поетски свет. Његово певање је пуно тананог лиризма и музикалности;³⁶⁰ а Надеждина лирика је осмишљена опорим животним истинама и драматичним одјецима сурове стварности. Владимир пише о визионарству и симболици у стиховима *Пророчице из Кремана*,³⁶¹ Надежда пише о суптилним лирско-симболичким преливима у певању Владимира Красића, у двадесетак објављених књига стихова. Овај знаменити српски новинар, документариста, песник, оснивач Радио Новости, после Надеждине књиге *Човек из једног комада* (2005), сачинио је Сабрана дела у дигиталној форми, под насловом *Живот у једном комаду* (2008). Књига има 15.000 страна и налази се у Народној библиотеци Србије.

На овој Конференцији представљена је веома разуђена лирска слика васељене у стиховима Милана С. Димитријевића.³⁶² Анализиране су „поетско-визуелне представе неба, звезда, Сунца, Месеца, планете Марс и метеорита у стиховима“ и публицистичким и студијским остварењима овог астропесника. То је у ствари одломак из обимне књиге под насловом *Астроном, песник и друмовник*, која у припреми за штампу има више од 900 страница, укључујући ту изузетно велику библиографију једног од наших најцитиранијих астронома, као и велики број фотографија.

Пажња коју је својевремено Димитријевић, као уредник *Васионе* и других сличних публикација, посвећивао астрономији, књижевности и уметности, а касније космичком као инспирацији поезије, показала се у најновијим зборницима са Конференција – дубоко оправдана. Већи део прилога под насловом *Лирско – стваралачка обузетост космичком симболиком*³⁶³ проистекао је из рада и деловања Књижевног клуба ФКМ и са Мегатренд универзитета: од

---

³⁵⁶ Републичко такмичење хорова у Вршцу 2004. године, где је хор освојио специјалну награду и био лауреат такмичења са максималних 100 поена; самостални целовечерњи концерт у Галерији Народног музеја у Врању; самостални целовечерњи концерт у Дворани Нишког симфонијског оркестра; завршни концерт на Фестивалу дејче класичне музике „Чичко Стојан“ у Пернику - Бугарска; целовечерњи концерт у Националном театру у Мајену - Француска, поводом свечаног отварања концертне сезоне 2008. године; Међународни фестивал дејжих хорова у Сомбору 2010. године (није такмичарског карактера) – диплома и захвалница; целовечерњи концерт у Свечаној сали Факултета уметности у Нишу 2010. године, специјална гошћа концерта ванр. професор овог факултета, соло-певачица Александра Ристић; целовечерњи концерт и диплома и захвалница у оквиру ревијалног дела програма Охридског хорског фестивала 2010. године; самостални целовечерњи концерт у оквиру ЛЕДАМУС-а (Лесковачке музичке свечаности) под називом ВЕРА МИЛАНКОВИЋ И ЗВЕЗДИЦЕ. Добитник је Октобарске награде града Лесковца за 2009. годину.

³⁵⁷ Ј. Цветковић, *Космички аспекти у музичкој уметности – Одјец ренесансе*, Исто, стр. 705-717.

³⁵⁸ Р. Илић, *Космичко у ликовним представама Владимира Димитријевића*, Исто, стр. 699-703.

³⁵⁹ За Надежду Ерић, која је унеколико допринела обликовању овог одељка у Зборнику, ***космос је коло цветних лептира***. Својом игром, некада лаком као пролећни лахор, други пут громком као када се проломи олујно небо - цветни лептири космоса проносе тајну живота. Изгледају неухватљиви у богатству и разноликости боја и облика, све док у дамарима тишине не чујемо поруку: да је знање истина, а истина – космос сам.

Космос је широм отворио врата да га откривамо и упознајемо, али не и да његове законе, сазнајући их, нарушавамо. Јер, цветни лептири космоса су на нашим отвореним длановима који држе свет.

³⁶⁰ В. Красић, аудио издање *Неко сасвим трећи* (2007), Књиге/“Живот у једном издању“, Београд, 2008, Народна Библиотека Србије и сајт на Интернету www.vladimirkrasic.com.

³⁶¹ В. Красић, *Поетско-космичка симболика у певању креманске пророчице*, Исто, стр. 653-656.

³⁶² Н. Цветковић, *Песничка слика космоса у поезији Милана С. Димитријевића*, Исто, стр. 635-652.

³⁶³ Исто, стр. 729-747.

професора, сарадника и студената. Поменимо овде проф. др Слободана Бранковића, Марију Цекић, Бориса Косовића и Миодрага Петровића. Уз стихове Слободана Бранковића: *Космичка непознаница* и *Космички заборав*, уследио је коментар о сили живота и витализму као извориштима плодотворне енергије из које се вигори научна мисао, културно-стваралачка акција и надахнуто певање, овог плодотворног аутора. Он је, поред осталог, објавио веома подстицајну збирку *Писма из Србије - Траг пера косовог*,³⁶⁴ која је, у духу српске библије, обогатила нашу савремену поезију. Његово певање је у духу понајбоље традиције српске космичке лирике, са својеврсном уметничком космогонијом.

Студентеса Марија Цекић, као рођена поетеса, представљена је са две песме: *Моја си* и *Лутање*. У наслову је именована као *кнегиња духа и стиха*, која пева из патње што јој је основа сазнања света. Њене мелодиозне стихове карактерише лиризам, раздешена осећајност и богата душевност. Поменути певањем она се „приближава бранковско-стражиловској песничкој линији“.

Студент Борис Косовић, на свој оригиналан и помало парадоксалан начин пева о *сутону зоре*. Овај даровити лирничар рембоовски слови о патњи, ништавилу, распадању, о клетвама и проклетству, бунилу језе и сл. Његови исповедни и дубоко проживљени стихови понекад делују као странице истргнуте из интимног дневника страдања. Он призива „сутон зоре, сјај сунца, звезде, труло небо и освит таме“. Певање о сутонском, сеновитом и мрачном, у његовој визији света је својеврстан пут *преласка у светлост*.

Мирјанка Р. Селчанец заступљена је са космички озраченом песмом *Круг*. Тај *круг* у неким древним традицијама оличава и небеса, па је у стиховима о њему пуно слојевите космичке симболике. Ту се све креће од спирале духовности, интелектуалности, и оног фолклорног *небу под облаке*, преко одисејског лутања *Марсу у походе*, до кућице у небеском спиралном кругу.

Певање Миодрага Петровића је у знаку звездане светлости и астралног кола свепостојања. Нешто од те чаровите светлости присутно је и у песми *Усамљеност*. Својим стиховима он хоће поетски да досегне небеске висине, па је сав испуњен чежњом за далеким и незанимљивим просторима. Према речима Саше Хаџи Танчића, његову лирику одликује *изузетна симболизација и метафоризација*. Недавно је објавио књигу *Звездана светлост*, у којој је такође „окренут васељенским сферама, са уверењем да сваки човек носи у себи једну малу галаксију“. Петровићева космичка обузетост, као да се у извесном смислу надовезује на *космизам* присутан у поезији између два светска рата.³⁶⁵

Ђорђе Петковић објављује самосвојне стихове под насловом *С београдске звездарнице*.³⁶⁶ То су као и у претходном зборнику *Деконструисани сонети с репом и акростихом у огледалу*, који су посвећени организатору V Конференције проф. др Милану Димитријевићу.³⁶⁷ Овај занимљив песник предан је астралним и суматраистичким даљинама, које доводи у непосреднију везу са хераклитовском и Миљковићевом ватром, као и са *сигналима* из програмског певања Миролуба Тодоровића.

Милан С. Димитријевић пише о поетском стваралаштву савремених бугарских песника, посебно оних који су окупљени у клубу *С Геом на редуту*. После уводног представљања плејаде бугарских песника под насловом *Стваралачко-поетски скуп песничког клуба „С Геом на редуту“*, Димитријевић представља најпре Милча Кирилова, уз коментар песме *Поклон*, која је посвећена организатору Конференције. А бави се и његовом песмом *Сиријус*. Потом Димитријевић скреће пажњу на катедрално озвездање космичке ноћи у поетском стваралаштву Рајча Русева Рајсина; и при том објављује његову песму *Београд*. Стихови о *белом граду* израз су љубави и оданости овој балканској метрополи.

Полифоној стваралачкој личности Евгеније Маринчеве посвећује посебан текст под насловом *Речитост сликарства, поезије и неимарства* ове уметнице. Посебну пажњу привлачи

³⁶⁴ Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2009.

³⁶⁵ Н. Цветковић, *Песничка звездана светлост*, Предговор књизи *Звездана светлост*, Међународно удружење „Стил“, Београд, 2010.

³⁶⁶ *Поетска звездарница Ђорђа Петковића*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 721-722.

³⁶⁷ Из посвете видимо да су из антологије *Космички цвет* „узети стихови за ове сонете“. Ту се помиње и наша „подршка у овој активности“.

песма *На позадини Месеца*, која је преведена из богато илустроване књиге *Месечеве илузије*. У лирици Маје Митове, Димитријевић препознаје својеврсну митско-поетску космогонију. При том истиче висок степен њене књижевне културе, широку и свестрану упућеност у митологију и космичку симболику. Вредно је помена да наш астропесник преводи више песама Маје Митове, а посебно анализира *Месечеву птицу*, *Питагорино огледало* и *Песму зрнима*, која асоцира на стихове Гарсија Лорке.

У наставку Милан С. Димитријевић се бави космичким аспектима поезије Катје Маринове; затим хаику васељеном Илијане Илијеве; поезијом науке и науком поезије Петка Недјалкова; лирским разговорима са небеским сферама Меглене Божанове; а онда следи чудесно љубавно гнездо Геневе Цандеве; а на крају су антологијски стихови Зинаиде Чаушеве, *поетесе сунца и љубави*, са изузетно вредном песмом „Обрти“.

Додајмо овде да је Димитријевић и за VI конференцију припремио сличан прилог са преводом стихова горе наведених песника, уз пропратне коментаре и напомене. Поводом песника Ангела Ангелова и Јорданке Брзинове, вредно је истаћи да овај суздржани антологичар, у коментару њиховог стваралаштва врло спретно преплиће организаторско-студијска настојања (припремање VII бугарско-српске астрономске конференције), велику љубав према древним културно-историјским знаменитостима, путешествено сазнајна интересовања и спремност да пренесе и са другима подели задовољство упознавања туристичких знаменитости са преданом љубави за лирска остварења савремених бугарских песника. По свему судећи из овог захвата произаћи ће мала збирка преведених стихова, као сведочанство креативне стваралачке сарадње младих и даровитих песника, чланова Књижевног клуба Факултета за културу и медије и бугарских песника и уметника, како на прошлој V конференцији тако и на овој VI.

При крају овог одељка објављен је један наш аутопоетички псеудо-есеј, који се поетолошки ослања на основе постструктуралистичке концепције Ролана Барта.³⁶⁸ Аутопоетичким и аутобиографским чином аутор упућује на стваралачки процес, псеудо-есејистичким и егзибиционистичким самопоказивањем, са извесним документаристичким елементима. То су стварне мистификације и метафикционалне представе о поезији *Весни(ци) пролећа живота на измаку Љубави, о небеском сликару Сретку Дивљану и дивљанизму и болничком/болесничком инфузионом раствору неба*, са документаристичким фуснотама *личних сећања*.³⁶⁹

„Космички цвет“ младости на VI конференцији
- Књижевни клуб Факултета за културу и медије -

Наслов³⁷⁰ прве антологије песама о космосу *Космички цвет* Милана С. Димитријевића, подстакао је организаторе Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, као и поједине младе и даровите песнике и есејисте, чланове Књижевног клуба ФКМ, да се аутопоетички позабаве својим виђењем васионе, темама и мотивима астралне природе и слојевитом и вишезначном симболиком универзума. За те захвате припремали су се поред осталог, на бројним радним састанцима Књижевног клуба, од почетка децембра 2009. са полазницима мастер студија, а од фебруара 2010. и са студентима на основним академским студијама; да би се та припремна активност појачала нарочито у марту и априлу 2010, као и након Конференције, и то у процесу

---

³⁶⁸ Овај знаменити поетичар, на једном месту наглашава да постмодерни субјект па и субјект „уметника, писца, теоретичара (...)“ није ’биће од крви и меса него конституисана или симулирана хипотеза о субјекту писања (écriture). Хипотеза о субјекту постоји као мимезис других хипотеза...“

³⁶⁹ У вези са овим скреће се пажња на Лаканово виђење метајезика и аутобиографије која „није привилеговани објективни дискурс него језик у који се уписују фрагментарне хипотезе животне игре и жеље да се језиком досегне биће, на пример писања“.

³⁷⁰ Наслов је, како примећује Умберто Еко, *кључ за тумачење*, истичући да „наслови који понајвише уважавају читаоца јесу они епонимични...“ – *Постиле уз „Име руже“*, у књизи Умберта Ека *Име руже*, Библиотека Новости, 2004, стр. 451.

стручне припреме прилога за Зборник VI, у договору са већ афирмисаним младим писцима и појединим професорима, књижевницима и сарадницима Факултета.

На радном састанку Књижевног клуба, у првој недељи децембра месеца 2009, руководилац Клуба је информисао присутне чланове, госте и сараднике да је у *Годишњаку Факултета за културу и медије*, број 2, објављен прилог о раду Клуба, додајући да је тежиште стављено на садржај, начин рада и облике деловања, уз пропратна и узредна поетолошка указивања на књижевно-уметнички стваралачки процес; а осврнуо се и на педагошку улогу ваннаставних видова активности у функцији подизања нивоа књижевне културе, теоријских и журналистичких сазнања.³⁷¹ Указује на припремање новог прилога о активностима Књижевног клуба у 2007/2008, чију скицу има у рукопису. При том, чланове Клуба упознаје са неколико повећих зборника раније одржаних конференција, у којима су својим радовима присутни најактивнији студенти, професори, асистенти, сарадници и други. И позива да се заинтересовани студенти, који су се већ раније студијски, публицистички и журналистички огледали, пријаве за учешће на VI Конференцији. Уз то, предлаже да се начини избор књижевно-поетских, есејистичких и студијских текстова за наредни број *Годишњака*. Информације присутне да је декан, заједно са главним уредником ове публикације, прихватио могућност да и студенти, са својим најбољим остварењима, буду у њој представљени. То је показатељ отворености и демократизације на пољу креативне едукације за младе сараднике из студентских редова, што иначе није пракса на другим универзитетима, када су у питању зборници радова и годишњаца.³⁷²

У *Годишњаку* је указано да се добри резултати у књижевно-стваралачком смислу могу постићи уколико се ангажују све интелектуалне, радне и духовне способности и енергије у самом процесу писања или сценско-музичког делања. Истакнуто је да је веома важна ствар у процесу усавршавања стилског израза да се пише што више у квантитативном смислу. Ту је поменут став Марка Тулија Цицерона, садржан у речима да је *писаљка најбољи и најизвршнији творац и учитељ изражавања*.

Поред тога било је речи о самом феномену стваралаштва као изворној и делотворној способности човека усмереној на остваривање нових вредности у области уметности, књижевности, науке и уопште у култури и духовности. Издвојено је једно гледиште оснивача Књижевног клуба, у коме се указује да стваралаштво представља *животно надгорњавање с свеколиким нередом и недовољностима у себи и свету око себе, као и тежња да се изађе из те збрканости и хаотичности и васпостави изванредан ред и склад у унутрашњем и спољашњем свету и делању*. Тако су ови радни састанци, уз представљање *Годишњака*, имали и одговарајући теоријско-сазнајни и едукативни карактер.

Наредни састанак³⁷³ Књижевног клуба био је у знаку стваралаштва неколицине младих и даровитих писаца, заинтересованих за космичке мотиве, које преплићу у својим прозним и поетским остварењима. Виолета Вучетић је понудила један одељак из прозе под насловом *Лисабонска и друге приче*, за коју је добила награду „Мирко Петковић“ за 2009. годину. Она је и на следећем састанку прочитала фрагмент под насловом *Пасош*, који је наишао на врло добар пријем. Татјана Мишић је у својим помало сентименталним стиховима певала *о вери*:

„Сад поздрављам ноћи кад пошаљу сан
Па у њему живим из дана у дан...“

Она се вешто служи космичком симболиком коју уткива у своје лирско казивање. Критички је замерено што не обраћа довољно пажње именичким римама које се појављују у њеним стиховима. Јован Пераћ је прочитао занимљиву кратку причу *Постизање сличности*. Он складно и сликовито приповеда служећи се фигурама које осликавају један микрокосмички план. *Бахата песма громава заробљена је у једној капи. А у њеном одсјају здробљени су очњаци ветра... А Борис Косовић је наизуст казао песму Утваре у којој се појављују праскозорја душе... глувонема неба босиока*. Оцењено је да у његовим космичким визијама, упркос сетних и тамновитих стања

³⁷¹ Н. Цветковић, *Стваралачко деловање Књижевног клуба Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета*, Београд, 2010, стр. [961]-973.

³⁷² Записник са радног састанка Књижевног клуба од 6. децембра 2009.

³⁷³ Записник са радног састанка Књижевног клуба од 17. фебруара 2009.

и расположења, провејава исходишна светлост. Сви поменути чланови Књижевног клуба прихватили су предлог и позив да учествују на Конференцији *Развој астрономије код Срба VI*.

Крајем 2009.³⁷⁴ и почетком 2010. године у рад Књижевног клуба успешно су се укључили и нови чланови са мастер студија: Невена Миљановић, Валентина Ракић, Сања Кличковић и други. Новопридошли чланови су показали истанчан смисао за критичко промишљање онога што су понудили неки већ афирмисани млади писци из ранијих генерација, као што је Бојана Кандић, на пример. Поменути појединци су критички напоменули да је потребно одлучније излазити из традиционалног начина певања и стварања, уз окретање ка авангардним и неоавангардним стремљењима. Прецизирано је да се под неоавангардом подразумевају покрети, појаве и разнолике оријентације у уметности и књижевности, засноване на пројектима модерности, уз укључивање бројних *изама* друге половине XX века. Као пример поменуто је песничко стваралаштво Мирољуба Тодоровића и цитирани његови стихови из *Планете* (1965)

*Над главом ми претећи
утварне маглине стоје
Залеђена крви
појмиш ли
звездана тама колика је?*

Овим стиховима, који су објављени у Зборнику са III Конференције, илустрована је потреба излагања из овешталог начина поетског изражавања. Узгред поменута је и студија Миливоја Анђелковића *Космичко у новијој српској књижевности*, која може да буде подстицајна за оне који су заинтересовани да се на наредној Конференцији позабаве космичким темама и мотивима у савременој српској поезији (Виолета Вучетић).

У духу припрема за наредну Конференцију, један од професора, осврнуо се на традицију певања о космосу, небеским просторима, дневним и ноћним звездама, метеорима, универзуму и сл. Поменуто је да се богата баштина певања о космосу протеже од нашег фолклора и народне лирике и епике (*Почетак буне против дахија*), те Његоша као националног и космичког песника, преко космизма романтичара (Лаза Костић), бранковско-стражиловског смера (Црњански, Раичковић), до неосимболизма Бранка Миљковића, који је узор групи младих песника чланова Књижевног клуба. Поново је истакнута неоавангардна улога и космичка понесеност родоначелника сигнализма Мирољуба Тодоровића.

Том приликом изложен је и кратак осврт на антологију *Космички цвет*, ту „цветну збирку“ у којој се могу наћи сваковрсни васионски мотиви и преокупације. Занимљиво је да је антологичар Милан С. Димитријевић насловну лирску синтагму узео из космички надахнуте песме Вељка Петровића *Репатица*.³⁷⁵ Ова антологија, као и *Антологија српске поезије* Зорана Мишића, уз неколико сличних, препоручене су члановима Књижевног клуба и полазницима мастер студија, као могућа основа за припрему њихових студијских, аутопоетичких, или лирско-стваралачких прилога. Још једном је истакнуто да је поезија, од памтивека била у непосредној вези са космичким мотивима, међутим, преиспитивање космолошких концепција и песничких дела, нарочито у новије време подстакло је креативно сустицање песничког и сциентистичког језика у неоавангардној и постмодерној уметности.

Крајем јануара,³⁷⁶ на састанку Књижевног клуба поменута је књига Јана Парандовског у којој се поред осталог пише о једној врсти *књижевне радионице*, каква је, у извесном смислу, и сам Књижевни клуб. Наведени су примери песника и начин њиховог рада, уз напомену да има писаца који могу да *раде на сваком месту*, не тражећи посебне услове, на пример у вагону, аутобусу, железничкој чекаоници и сл. Управо ти неповољни услови писцима понекад помажу да се изолују „од случајне средине у којој се нађу, па могу да пишу упркос буци и жагору – у

³⁷⁴ Записник са радног састанка Књижевног клуба од 27. децембра 2009.

³⁷⁵ В. Петровић, *Репатица у Антологији српске поезије* Зорана Мишића, Матица српска, Нови Сад, 1956.

³⁷⁶ Записник са радног састанка Књижевног клуба од 31. јануара 2010.

касарнама, канцеларијама, новинској редакцији и сл.³⁷⁷ Наглашено је да појединци, док стварају себи најпогодније услове за рад, губе стваралачки размах.

И на наредним састанцима Књижевног клуба (4. III 2010 и 11. III 2010) било је речи о припремама и учешћу чланова Клуба на VI конференцији. Коментарисане су теме и приступи, појединачно и групно, сажимани су првобитни преобимни захвати, тражене њихове прецизније формулације, и то на основу онога што је већ урађено. Разматрана је могућа ужа и шира литература; указивано на зборнике са претходних конференција *Развој астрономије код Срба*, уз упућивање на сличне текстове, који би могли да послуже као модел и подстицај, а посебно на књигу Ненада Ђ. Јанковића *Откривање васионе*, као и на *Космички цвет* М. С. Димитријевића.

Пошто је већ почетком марта месеца 2010. била сачињена прва, нешто шира верзија Програма Конференције, на радном састанку од 18. III, чланови Клуба су упознати са мотивско-тематским целинама које захвата Конференција: од прилога за историју Астрономске опсерваторије у Београду, преко астрономских установа, популаризације и едукације, те одељка о научницима и педагозима; а посебно са комплексом питања везаних за културу друштвене науке и астрономије, књижевност и уметност, уз нарочито важан круг тема о космосу као инспирацији поезије. Скренута је пажња на постере и прилоге у њиховом оквиру. Истовремено су прецизирани дани за подношење реферата и сатница учешћа.

Борис Косовић је преузео обавезу да се договори са Маријом Цекић око њеног ангажовања у овим пословима. Инсистирано је на важности космичке симболике, уз осврт на више речника симбола, који се помињу у овом раду (Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Плато, Београд, 2004; *Словенска митологија – енциклопедијски речник*, Zepher book world, Београд и Куперова *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*).

На овом радном састанку Бојана Кандић је прочитала песму *Клетва*, која се својом симболиком уклапа у програм и концепцију саме Конференције. То донекле важи и за рад Ђурђије Влајић *Пакао и рај*, као и за *Пророчанство* Матије Јелић.

И овога пута били су присутни новинари и сарадници *Мегатрендера*, часописа студената Мегатренд универзитета, како би забележили нове појединости о раду Књижевног клуба и припремама за предстојећу научну Конференцију.

Поменуто је да је на недавној седници Наставно-научног већа ФКМ, декан проф. др Миљивоје Павловић указао на врло корисну и подстицајну ваннаставну активност у оквиру Књижевног клуба; при том је речено да је о томе обавестио и ректора Мегатренд универзитета.

Предложено је да у *Мегатрендеру* буде основана рубрика *Представљамо вам*, где би се објављивала највреднија остварења. Ту рубрику би требало да организационо води и осмишљава Борис Косовић, који врло активно прати активност Клуба и у непосредној је комуникацији са скоро свим његовим члановима.

Месец дана након Конференције и афирмације њених резултата, *Космички цвет младости* постао је сам по себи тема промишљања и књижевне обраде талентованих младих писаца.³⁷⁸ Тако је, на пример, Дарко Пантић у свом прозно-поетском напису, са сцијентистичким појединостима, поставио занимљиво и помало изазовно питање: *Јесмо ли сви ми један космички цвет младости?* Ми додајемо: младост која мисли надмоћно сазнаје себе, у оном хегеловском смислу. Младост која је чиста, самим тим што је младост (Достојевски), па још преобраћена у космички цвет.

Да ли смо сви „постали од једне честице, која масивним праском направи све, хаос који се вешто шири, правећи унутар сопственог система хармонију елемената“, поетски ламентира млади уметник, и наставља са питањем: *Јесмо ли можда једина бића у универзуму која су свесна своје појаве и свега онога што нас окружује?* Сведенборг замишља да их има и ван Сунчевог система. Он чак тврди да је општио са њима.³⁷⁹

Међутим, ако смо ми једина самосвесна бића „онда смо врло усамљени“, пише Панић. У суморном расположењу велики Његош ће забележити: „Човјек усамљен на високу гору...“ У наставку поменути млади истраживач се бави феноменом математичког броја „Fi“ и доводи га у

³⁷⁷ Ј. Парандовски, *Алхемија речи*, Култура, Београд, 1964, стр. 74.

³⁷⁸ Записник са радног састанка Књижевног клуба од 20. маја 2010.

³⁷⁹ Ненад Јанковић, *Откривање васионе – Историја астрономије до XIX века*, Музеј науке и технике, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996, стр. 822.

непосреднију везу са „златним пресеком“ у природи, музици, уметности, да би закључио како се *златни пресек* „може сматрати мерилом за лепо, а самим тим и хармонично - хаос света има изходни ред“. Златни пресек углавном у емпиријској естетици, у ликовној и примењеној уметности, па и када је у питању људско тело, условљава хармоничним односима, снажан доживљај лепоте.

У завршно делу прозно-поетског прилога Дарко Пантић пише како смо сви ми „део једног великог циклуса. Циклуса стварања...“ И ту, у завршном делу, инсистира на цикличном низу појава које следе одређене фазе: од рођења, одрастања, сазревања, старења, одумирања и смрти, када се тај универзални круг затвара. Тај циклус је, како закључује млади уметник, сачињен од хармоније напетости различитих супротних сила и хаоса као почетка свега каснијег у смислу несклада. „Хаос вечито тежи хармонији, хармонија вечито тежи хаосу“, што је супротност космосу, који представља уређени универзум...

На наредним радним састанцима Књижевног клуба³⁸⁰ прецизирана је потреба да учесници Конференције финализирају своје прилоге и припреме их за публикавање у Зборнику. Сви студијски текстови треба да имају одговарајући резиме, научну апаратуру, изворе и литературу на самом крају, и у том смислу понуђена је стручна помоћ професора. То се посебно односило на реферате Тајане Мишић, Виолете Вучетић и Зорана Бранковића. Наглашено је да аутопоетичке текстове, који ће пратити одабране стихове са космичком тематиком, као и реферате, треба дубље студијски утемељити, консултовати нову и ширу литературу, о којој је било речи на самој Конференцији и после ње, у индивидуалним консултацијама са стручним појединцима и професорима који су свесрдно подржали научна интересовања својих студената. Речено је да је научна Конференција *Развој астрономије код Срба*, и студијски, књижевни и аутопоетички радови припремани на њој; својеврсна провера и експликација теоријских сазнања стечених током наставе.

Поново је указано на раније објављене прилоге, као на евентуалне смернице, као што је на пример, мала студија Тиодора Росића о космичком у поезији Васка Попе, па на прилог предрага Јашовића о надреалисти Марку Ристићу као „сведоку под звездама, те на повећи оглед о песничкој слици космоса у поезији Милана С. Димитријевића, као и на читав одељак *Космичко – инспирација поезије*, у раније објављеном Зборнику (V). А препоручени су и врло солидни текстови Марије Цекић о лирско узноситом певању о космосу, Бојане Кандић и др, са овогодишње Конференције.

На крају овог састанка је укратко представљена новоизашла књига аутора овог текста *Росија*,³⁸¹ у којој се преплићу лирска остварења у катренима са прозно поетским и медитативним записима о Гатчини и Гатчинском дворцу, Петровом дворцу, умилном Дону, Талину и видиковцу над њим, са одом о Петрограду и виђењем појединих уметничких дела у чувеном Ермитажу (Ван Гог, Анри Матис, Клод Моне, Дега и др.) Поводом ове књиге било је речи да збирке припремане од стране младих писаца треба да имају и одговарајуће поетичке елементе и исказе, попут *Видова поетике путовања* у поменутој књизи. Истакнута је важност рецензија и начина њиховог конципирања као малог, писаног приказа, са оценама, валоризацијом и препоруком. Постављено је и питање композиције, како сваког појединог песничког остварења тако и збирке као целине; те потребе да се води рачуна о тематским целинама, њиховом цикличном организовању, као и композицији и структури књиге уопште.

На овој научној Конференцији, осим стваралачког суделовања већег броја професора са Факултета за културу и медије, затим врло даровитих студената са мастер студија, плодотворно је учествовало и више чланова Књижевног клуба. Они су цветним букетом стихова о васиони, на узносит поетски начин, заокружили и лирским и студијским прилозима, на свој начин, обогатили рад Конференције. Раздрагана песничка младост, као и продоховљени аутопоетички искази, били су у знаку космичког стваралаштва.

Осврнимо се укратко на аутопоетичке прилоге најдаровитијих чланова Књижевног клуба, пре свега на Тамару Јаковљевић, Марију Цекић, Бојану Кандић, као и на студијске прилоге Јована Пераћа, Бориса Косовића и друге.

---

³⁸⁰ Записник са радног састанка Књижевног клуба од 27. V 2010.

³⁸¹ Н. Цветковић, *Росија*, „Папирграф“ – Јагодина, Београд, 2010.

Тамара Јаковљевић³⁸² се укључила у рад Књижевног клуба као у много чему оформљена стваралачка личност. Већ приликом првог учешћа представила се са две књиге стихова; за књигу *И тамо светлост носи*³⁸³ Тамара Јаковљевић је добила прву награду на XXXIV Лимским вечерима поезије 2006. године. А прошле године објавила је збирку *Постоје путеви и светови само је један путник прошао њима*.³⁸⁴ Књижевник Драгомир Брајковић написао је поговор за ову књижицу песама, напомињући да је велики друмовник Растко Петровић својевремено певао *да још само ваља путовати и живети јавно*. И не знајући за ове стихове поетеса своју најновију књигу насловљује тако што поетски ходољубиво *уводи и пут и путника*.³⁸⁵ Успешно се бави и сликарством, па је сама илустровала најновију књигу.

Поетеса започиње своје есејистичко и аутопоетичко казивање бројним отвореним питањима; у смислу колико човек може бити мален наспрам звезда, а колико звезде могу бити малене наспрам човека?³⁸⁶ Сва та ваљано постављена питања садрже у себи путоказ, а у извесном смислу и одговор, који је у овом случају дубље хуманистички осмишљен, сталним апострофирањем човека, његове улоге и присуства.

У наставку поетеса и даље непрекидно инсистира на круцијалним отвореним питањима, уз констатацију да то што не може наћи прави одговор, „човека и покреће на непрекидно трагање“.³⁸⁷

У песми *Пут* кроз поетску имагинацију и стихове провејавају одговори на нека од напред постављених питања:

„Ако икада Творац
Буде вреднији од дела
Бићемо на почетку трагања...“

Следећи мисао о звезданом, далеком и тајновитом, што се скоро лајтмотивски провлачи кроз аутопоетичко тумачење, Тамара Јаковљевић скреће пажњу на песму *Речи*,³⁸⁸ *Белина* и *Опроштај*. И завршни део њеног вредног прилога је, као и уводни пасус, сав у знаку отворених, скоро судбинских питања о човеку, звездама и њиховом узајамном вазношењу.

---

³⁸² Поетеса је рођена у Ваљеву 21. IV 1989. Похађала је Ваљевску гимназију из које су изашли бројни значајни књижевни посленици и научни радници. Поезијом се бави од основношколских дана, сазревајући у врсну књижевно-стваралачку личност. Од 2003. године учествује на бројним конкурсима, па је тако у оквиру Интернационалног уметничког студија „Радован Трнавац Мића“ освојила прву награду за поезију, стиховима који су у знаку *светлости живота*. Песме је објављивала у часописима *Дечја уметност*, *Алманах*, *Гимназијалац*...

³⁸³ Библиотека *Лимске вечери поезије*, Дом културе „Пиво Караматијевић“ Прибој, Међурепубличка заједница за културно-просветну дјелатност са сједиштем у Пљевљима, Прибој, 2007. Песмом *Речи* 2008. освојила је трећу награду на конкурс *Песничке руковети* Крајинског књижевног клуба; исте године била је и финалиста Поетског конкурса „Десанка Максимовић“ у Ваљеву. Активно је учествовала у раду песничке школе „Десанка Максимовић“ у Београду.

³⁸⁴ Удружење српских издавача, Београдска издавачко-књижевна задруга, Ваљево – Београд, 2009.

³⁸⁵ Драгомир Брајковић запажа да је данас могуће певати о световима и путевима на много начина, „али један посебан и необичан, свој и самосвојан, одабрала је Тамара Јаковљевић“. Исто, стр. 53.

³⁸⁶ Она поставља питање: шта је то космос? „Да ли све око нас представља неки космос за себе, па и човек сам? Која се то тајна крије свуда и у свему око нас и којим то путевима човек ходи не би ли је открио?“ – Т. Јаковљевић, *Космос*, Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 26. IV 2010.

³⁸⁷ Овај део својих разматрања даровита Тамара закључује речима: да човек добија одговоре кроз своја дела, „налик Творцу који је све створио“. У тој стваралачкој игри, „не учествују само уметници, већ и научници који тражећи одговоре, *откривају и мењају појавни свет*“ (подвукао Н. Ц.) – Исто.

³⁸⁸ Дивотном једноставношћу, која се истовремено диже до звезда, плене стихови:

„Нема лепших дана
До оних где небо
Спусти се до тебе звездама“

Као и Тамара Јаковљевић, тако је и Марија Цекић,³⁸⁹ песник постањем, са знатно мањим опусом, али на моменте дубље проживљеним стиховима који су богати подтекстом. О њој смо писали као о *кнегињи духа и стиха*,³⁹⁰ која за разлику од Тамаре, *пева из патње којом сазнаје свет*. Своја размишљања о космичком започиње исказом Имануела Канта, а заокружује их Киркегардовим *појмом стрепње*. Мисли о космосу су за њу попут молитве, „рука испружена у таму која би да дохвати део милости да би се преобразила у руку која поклања“. Чежња за космичким њој представља *тежњу ка најбољем у човеку*; међутим, данас, уместо небеских пространа душе, *пливамо по баруштини таштине*.

За Марију писање стихова је *тражење истине*, и то оне дубље, онтолошке. То је истина која јој је, као хлеб насушни, потребна за опстанак и креативно истрајавање. Она надахнуто ствара из своје болно пренапрегнуте нутрине, чувајући се непојавности о себи и могућег самонестајања у обезљуђеном свету. Марија има чудесан *перископ за сопствену душу*, и необичну снагу да сагледа своју стварност изнутра.³⁹¹ За Марију је поезија *непосредни глас унутрашњег света*; неугасли огањ духа и ума. Њени стихови су, како сликовито каже, *игла срца*, која региструје и описује дубоке унутрашње потресе душе.

У другом делу својих инспиративних аутопоетичких промишљања укључује песму *Лутање*:

„Главом о зид ударам,
За све духове жељне крви...
Позива ме још једно лутање“.

Овим и другим сличним стиховима, у знаку *звезда које су свој жиг оставиле*, она подсећа да скоро у сваком појединцу постоји *божанска искра*, и светлост која не сме бити занемарена ни у најделикатнијим тренуцима, а звезде и астрални простори су ту да опомињу и указују на нове путеве и могућа исходишта. Човекова потреба да досегне астралне сфере и да му се причује њихова тајновита музика и истина, као да су стално присутне; али и када су та васионска пространства недостижна и недомашна, сама борбена тежња да се досегну, „довољна је да испуни људско срце и постојање“.

Песма је снажан израз и моћна експресија узноситог крика, а Марији су стихови само вапај дубоке нутрине и духовности оплемењене забољеним, „врста патње путем које он [песник] себе ослобађа за нову патњу“.

Певање Бојане Кандић је у знаку драматичне *ноћнице*, *клетве*, лешинаровог зова и сукоба сведуховног и физички материјалног. У обликовању својих поетских визија Бојана се служи традиционалним симболима и фолклорним појединостима везаним за *глогов трн*³⁹² и орах. Бојана вешто прожима духовно са овоземаљским, узносито са приземним, реално са иреалним, митско са животно-присутним, успостављајући везу између онога што је физички опипљиво и недостижно, па тако ствара оригиналне песничке визије.

У песми *Клетва* она узвикује:

---

³⁸⁹ Марија Цекић рођена је 16. XI 1982. године, у Београду. Завршила је основну школу „Владислав Рибникар“ и VI београдску гимназију. Сада је студент Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета, смер менаџмент у медијима. Писањем се бави од основношколских дана, када је као награду добила боравак у песничкој колонији, у Караташу, коју је водио Раша Попов, који је забележио једну кратку песму под називом *Јулска фотографија*, „На црном камену златан цвет / на Маријином рамену коса као ветар / олујни свет“.

Припремила је збирку песама под насловом *Моја си*, посвећену успомени на своју мајку. Више од десет година се аматерски бавила глумом и била је у неколико драмских студија, где се посебно усавршавала.

³⁹⁰ Зборник радове Конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 738-740.

³⁹¹ „Можда ћу у разговору с песмом коју пишем, у себи нешто разјаснити. Можда ћу дочекати милост самоспознаје, послушкајући себе. Можда је то чекање већ њена најава, или је већ сама она“.

³⁹² Према Веселину Чајкановићу, глог је најмоћнији апотропајон против злих демона уопште, ма у ком облику се они јављали. – В. Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, СКЗ, БИГЗ, Просвета, Београд, 1994, стр. 65.

„Ноћнице!
Орахом се скриваш.
Изврнуте сени фијуком те прате.
Глоговим те трном јурих...“

Борис Косовић³⁹³ и Јован Пераћ су делотворно водећи људи Књижевног клуба, у коме веома активно суделују, ангажујући и друге, понекад и са разних факултета. Поменути млади писци, поред талента и висprenости, имају завидну књижевну културу³⁹⁴ и способност критичког промишљања и аналитичког просуђивања онога што само чују, и „на слух ухвате“, током прочитавања књижевних остварења својих колега.

У свом прилогу, који је могао бити и обухватнији, баве се космичким појединостима у поезији свог колеге Војкана Живојиновића. У песми *Милица*, али и у Војкановој поезији у целини, уочавају два света: *хтонски* и *астрални*.³⁹⁵ Ова два песника и прозна писца на оригиналан начин сагледавају пантеон астралног, као надсвесно, који чини тријада Сунце, Крв и Ваздух. За њих је Сунце својеврсна идеја, којој се тежи као могућем исходишту човекових прегнућа у смеру личног напретка, али и „као нешто што тај напредак ограничава, односно што се подсвесно доживљава као граница“.

Симболици крви, која је својеврсни животни принцип, ови аутори придају и нека нова значења и смисао, имајући при том у виду да она оличава и вредности што су у вези с топлином, ватром, и животом; а живот се опет повезује са Сунцем, које је за њих и доминантни елемент духовног света.³⁹⁶

Ваздух, у тумачењу Косовића и Пераћа представља трећи елемент „у астралном пантеону“ који овај даровити песник користи као везу и спону између човекове онтолошке суштине и „Сунца као доминантног елемента духовног света“. Поред земље, воде и ватре, ваздух је у традиционалној космогонији, један од четири елемената. Ваздух у симболичком смислу непосредније је повезан са ветром и дахом.³⁹⁷ Етерично и ваздушасто у Живојиновићевом певању оличавају онај суптилан и танани свет, свет ширења што испуњава дах. За тумаче Војканових стихова, ваздух је храна којом духовни свет доји и поји човека у виду простора што је остављен између Сунца и њега самог. У традиционалној симболици ваздух је *међупростор између неба и земље*. Ваздух је исто тако средина/медијум светлости, узмаха у висине, мириса, боја и

---

³⁹³ Овај даровит, радан и дубоко хуман песник, прозни писац, есејиста, аутор романа у стиху, спреман је да увек и у сваком моменту помогне људима. На једном радном састанку Књижевног клуба, крајем маја 2010. јавно смо му захвалили за другарску припомоћ, можда најдаровитијем члану Клуба, Војкану Живојиновићу; а аутору овога текста у данима тешког боловања, августа и септембра месеца 2008, заједно са Војканом, био је важна морална подршка.

³⁹⁴ Поводом песме *Сутон зоре*, писали смо о слојевитој симболици у стиховима Бориса Косовића. Сутоном се докочава један космички циклус, али се са зором (сутон зоре) најављује обнова и рађање. „Слика сутона је моменат тамновите сете, али и више од тога – страхотне помисли на грешно *зачеће* (*рађање*), што „пече испод одра...“ Сутон је у овом контексту просторно-временска слика и представа страдања, смрти, плеса, али и преласка из једног у други свет, у неки нови простор и време које ће превазићи, заменити оно негдашње погубљеничко. – Н. Цветковић, *Исповедни и дубоко проживљени стихови*, Зборник радове Конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 745-747.

³⁹⁵ Поменути аутори истичу да звезде у хтонском свету представљају микрокосмос тј. садржај сопствени, док исти симбол у астралном свету представља макрокосмос, односно свеобухватност. Не улазећи у прецизност поимања микро и макрокосмоса, напомињемо да није у свему прихватљиво подвајати их и сучелавати. Поред осталог, на то упућује концепција *свеповезаности*, која им је иначе у поетолошком смислу блиска, а да не помињемо овде и дијалектички начин мишљења, у смислу свепрожимања.

³⁹⁶ Крв припада и општој симболици црвеног; а црвено је *соларна енергија*. *Крв је живот, каже се библијски*. „Понекад се чак узима као принцип рађања... Крв се такође доводи у везу с топлином, животном и телесном, насупротив светлости која је у вези с дахом и духом. У истом је виђењу крв као телесни принцип, водич страсти“. – Ј. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола – Митови, снi, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Накладни завод МХ, Загреб, 1987, стр. 327 (друго, проширено издање).

³⁹⁷ Исто, стр. 808.

међупланетарних вибрација. Он је самосвојна „трилогија“ *звучног, прозрачног и помичног...* производ је интимног осећаја олакшања.³⁹⁸

Борис Косовић и Јово Пераћ су некако по себи и кроз себе проживљавали Војканово поетско и космичко разлагање стварности, рашчлањавање на *елементе* и поновно садевање у неку стварносно-иреалну визију и лирско-уметничку космогонију. Све то има необичан *укус зачуђујућег*, насупрот оном бизарном. Узајамна веза поменутих елемената садржи у себи езотеричност коју увек изнова треба освајати. Из повезаности космичких сфера и онтолошког суштства, и песник Живојиновић, као и његови тумачи, обликују унеколико нову космогонијску чаролију.

У предговору за Живојиновићеву збирку песама истакли смо да је поезија за њега магија Речи које саме себе стварају изнутра, са свешћу што слику чини стоголавим боравиштем животних сила и енергије. Та Реч-глава је душа моћи песничке слике у безречишту и присутна је у свему што за Песника бива, што га окружује, и када се посипа пепелом туге и незнања. Реч је Објава духа поезије и њене нематеријалности која је живот; освештање поезије коју треба собом разазнати и нафором бића причестити у односу према покретачком принципу света и Космоса и према телу које је ево; очовечење духа поезије, што је објава неухватљиве материје лирске Слике, њене суштине и потенцијалне вредности која треба да се посведочи у читаоцу.

Певање помаже Живојиновићу да продре у тамну плавет унутрашњег Космоса, до дна себе. У том продирању он смело изиграва поднебље успомена, жубор жеља и замазује очи невидом (сведидом) о животворном у нашем крвотоку. Певање му је усуд који га може укопати завек, као и ћутање песме која подстиче крик уздаха; а гробља жуборе, протичу, на њима се граде сенке душе, расту од бола до свељубави, од блата до камена, од преплављених птица до пресушених звери. Писање му је откинута дах у дахтавости прекопаног живодерства, која га приближава раскоши незнаног и невидљивог лаганог умирања, у преврелој осами, без капи кајања, у сабирању „смрти пре живота“ (*Борба*), победник је смрт, не живот, што је истоветно са Миљковићевим парадоксом: рођени смо да умremo. Он је раноранилац проживљене смрти, осведочених и неустрашивих призора, који су признавали појаве и бесконачја, негирајући их као једноставну размену чула и мисли, ритма и речи стварања.³⁹⁹

Великом успеху Конференције видно су, поред студената, допринели професори, асистенти и сарадници ФКМ и Мегатренд универзитета; показали су висок ниво научности у приступу, рефератима и саопштењима која су имала врло леп пријем, како на самом скупу, тако и на Универзитету, као и у широј јавности.

Посебно је био запажен реферат проф. др Слободана Бранковића о космосу у интердисциплинарним истраживањима, од самих зачетака до успона најранијих цивилизација, с освртом на модерно доба. Научно је дочарана представа о васиони у водећим цивилизацијама, кроз историјске етапе, до наше савремености. Са највећим интересовањем је прихваћена митолошка верзија о постанку света и васионе. Успешно су анализирана рана открића и широко интерпретирана тумачења и сведочанства, уз вредне иновације. Полазећи од зналачки проверених становишта древних цивилизација, антиципирани су одједи на појаве у садашњости и будућности.⁴⁰⁰

У обимној студији, проистеклој из две и по деценије истраживања, др Будимир Поточан је теоријски, мултидисциплинарним методолошким поступком, и емпиријски, посредством публикованих радова, насталих на темељу истраживања о пуковнику Рајевском, доказао да је то прототип пуковника Вронског у Толстојевој *Ани Карењини*. Рајевски, односно Вронски, доиста је стигао у Србију где је имао у много чему драматичан живот. Уз помоћ архивских докумената и обимне научне и уметничке грађе Поточан је поуздано утврдио како Рајевсков долазак у Србију, тако и његово војевање на моравском ратишту; он је успешно реконструисао историјске појединости о Рајевском, скоро из дана у дан, на моменте пре погибије и из часа у час.⁴⁰¹

³⁹⁸ Исто, стр. 809.

³⁹⁹ Н. Цветковић, *Неоконцептуално певање о урлику смрти који је живот и тугобија...*

⁴⁰⁰ С. Бранковић, *Космичко и историја културе и цивилизације*, Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 23. IV 2010.

⁴⁰¹ Б. Поточан, *Планетарни и космички аспекти истраживања о Вронском*, Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 25. IV 2010.

Мр Нада Торлак је изложила виђење третмана деце у савременим медијима са становишта космичке тематике. Заложила се да млади и најмлађи добију адекватно место у данашњим средствима масовног информисања. При том је запазила да у већини текстова у штампаним медијима, као и у прилозима у електронским средствима јавног информисања, релативно се мало указује на потребу упознавања деце и младих са астрофизички важним сазнајним темама и питањима.⁴⁰²

Млади Зоран Бранковић је изложио своје погледе на савремене медије и васиону, указујући на изазове креирања визије стварности помоћу медија, те медијске стварности – надстварности. Он је продубљено поставио питање хоће ли човек постати само један од референцијала, који ће бити апсорбован од стране моћних медијских система сутрашњице, производ процеса симулације, или ће уз помоћ нових медија стећи услове и могућности за досезање незнатних планета и светова. Човекова заглданост у звезде углавном је била осмишљена одгонетањем приче о *себи*. Сателитско комуницирање је отворило нову епоху која је појмове простора и времена усмерила у потпуно новом правцу.⁴⁰³

Виолета Вучетић,⁴⁰⁴ са обимнијом библиографијом радова,⁴⁰⁵ преиспитује космичке визије и представе у модерној српској поезији. Своју пажњу усредсређује на песничке поетике од Милоша Црњанског до Васка Попе, истичући значај васионских преокупација присутних у песничком изразу. У том смислу, акценат ставља на везе са оностраним, мистичним и васионом, истичући то као срж песничких поетика. Посебну пажњу обраћа песничким изразима којима се

---

⁴⁰² Н. Торлак, *Космички аспекти у виђењу деце у савременим медијима*, Програм конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 23. IV 2010.

⁴⁰³ З. Бранковић, *Медији и васиона*, Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 23. IV 2010.

⁴⁰⁴ Виолета Вучетић рођена 30. X 1976. у Лозници. Основну школу „Небојша Јерковић“ завршила у Мачванском Прњавору, а средњу техничку ПТТ школу у Београду. У трећој години средње школе освојила награду Српског друштва за језик и књижевност за есеј „Прави песник никада не може умрети пре него што испуни своје ја“ (о Милошу Црњанском). Дипломирала књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду на студијској групи српска књижевност и језик са општом књижевношћу. Била је новинар Радио Београда 1 и дописник Радио Београда 2 из Лисабона. Приче, есеје, путописе, текстове о културним феноменима, објављује у Србији: *Градина*, *Наш траг*, *Вечерње новости*, *Новине београдског читалишта* (где је радила као оперативни уредник)...; у земљама региона: *Књигомат* (Загреб, где је члан уредништва), *Плагијат*, *Блесок* (Скопље).

Учествовала је на сусретима српских писаца у Румунији (Темишвар, 2006), као и на књижевним фестивалима: Фестивал поп књижевности (Загреб, 2007) и Ф.Р.И.К. (Скопље, 2009.) Била је гост-модератор књижевног програма Будва град театра 2006.

Добитник је награде за прозу „Доситеј Новаковић“, Неготин, 2009.

Члан је Удружења новинара Србије и Удружења књижевника Србије.

⁴⁰⁵ „Мање веће надмеће“, Драслар партнер, Београд, 2006./*Антологија народних загонетки*, приређивач

„Мудра је мука преварити“, Драслар партнер, Београд, 2006./*Антологија народних пословица*, приређивач

„Без воље Божије ништа не бива“ - збирка интервјуа на тему вере, културе и нације и путописи са Косова и Метохије, КД Свети Сава, Београд, 2006.

Путописи, Књигомат, Загреб, 2008.

Видео радови:

„Без воље Божије ништа не бива“ - живот Срба на Косову и Метохији, КД Свети Сава, Београд, 2006.

Видео рад и збирка кратких прича „Заглављене бубе“ промовисана на фестивалу Поп књижевности у Загребу, потом објављена у *Плагијату* (Македонија); приче гласовима публице одабране за Студентски радио Загреб где су прилагођене у форму радио-драме.

успешно дочарава магија космичког. Појам модерно употребљава у значењу онога што је савремено, дајући при том шири опсег песничких опуса и поетика. У српском песништву XX века Виолета Вучетић лепо уочава да се васионске представе најчешће повезују са основама песничких поетика: „Већина песника космичко повезује са личним осећањем света, али и са љубављу према отаџбини или пак, мистичкој вези са православљем.

Одједи научне Конференције и нова визија мултиверзума на Мегатренд универзитету

Научна Конференција *Развој астрономије код Срба VI* имала је знатног одјека међу студентима и професорима Мегатренд универзитета, у штампи и електронским медијима, као и у стручној и научној јавности; поред осталог и захваљујући учешћу већег броја професора, полазника мастер студија и њиховим написима и информацијама пласираним у широј јавности, међу људима заинтересованим за астрономију и у круговима оних које је занимала лепа писана реч, уметничка фотографија, ликовна визија и астропоезија. Тако је Конференција својим истраживачким резултатима, домашацима, новим сазнањима и стиховима, као и „*Космичком цвету*“ младости и *Књижевном клубу ФКМ*, изашла из уско стручних простора, сала, слушаоница, и омеђених учењачких релација, продирући и међу обичне људе, али и песнике, сликаре, есејисте, публицисте, новинаре, уметничке фотографе.

Посебно је драгоцено што је део Конференције пренет и у студентске слушаонице, библиотеке, инфо-центре и универзитетске просторе, међу младе и потенцијалне научне посленике, уметнике, песнике, приповедаче...

Последњег дана ове вишедневне Конференције Наташа Станић је поднела веома занимљиво саопштење *Мултиверзум љубави између астрономије и поезије*,⁴⁰⁶ пропраћено красним уметничким фотографијама Марије Миловановић Максимовић. Њена разматрања мултиверзума привукла су пажњу скоро свих присутних, а посебно професора и студената Факултета за културу и медије, којима је отворено једно ново поље вангалактичког виђења. То је био разлог за договор да мр Наташа Станић посети овај Факултет и Књижевни клуб и да упозна шири круг студената, мастер студијаца и професора својим научним, али и поетским виђењем мултиверзума.

Навече 29. IV 2010. Наташа је, заједно са сарадницом дошла на Универзитет. У амфитеатру А-3 сачекала их је и топло поздравила група студената, професора и чланова Књижевног клуба. Њу је, пре свих, срдечно поздравио један од оснивача Књижевног клуба, заједно са својим колегама. После краћег упознавања, обратила се присутнима.

Најпре је скренула пажњу на становиште католичког калуђера, иначе заговорника коегзистенције науке и религије, наводећи дословно његове речи:

„*Да ли постоје и други светови осим нашег или је наш свет један једини – то је једно од најузвишенијих и најинтересантнијих питања које човек може поставити проучавајући природу и свет око себе.*“ (*Albertus Magnus, XIII век*).

Потом је указала на чињеницу да се данас о мноштву светова говори како у космологији, тако и у физици, астрономији, филозофији, психологији и научној фантастици, а релативно ретко у поезији. При том је нагласила да још увек, можда, код неких научника и уметника постоји, донекле несвесно, „историјски укоренењен страх од задирања у ову тему због које је Инквизиција 1600. године спалила на ломачи великог астронома, математичара и мислиоца Ђордана Бруна“.

Напомињемо да њена збирка песама *Мултиверзум љубави* даје пуно повода и разлога за шири разматрања овог феномена. Та књига песама је члановима Књижевног клуба представљена на један сасвим оригиналан начин и кроз уметничку фотографију „као сцену на којој се догађа поезија“. Од већег броја песама,⁴⁰⁷ за младе писце и публику издвојено је и представљено петнаестак, уз видео презентацију фотографија Марије Миловановић Максимовић.

У даљем излагању Наташа Станић се осврнула на књигу „Звездани градови“, којом у тексту: *Извориште светова – мултиверзум*,⁴⁰⁸ упознаје читаоце са проблематиком мноштва

⁴⁰⁶ Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 26. IV 2010.

⁴⁰⁷ Избор песама је начинио познати књижевник Лаза Лазич.

⁴⁰⁸ Наташа Станић, *Звездани градови*, Завод за уџбенике, 2004, стр. 94-109.

светова, али без математичко-физичких дефиниција и филозофских интерпретација – са жељом да их, без обзира на узраст, уведе у свет имагинације, инспирације и радозналости (који су били и остали предуслови за бављење науком као и за бављење уметношћу). У том смислу, својим казивањем, Наташа је надоградила поменути текст, дајући путоказе за даље и подробније истраживање ове сложене и релативно мало знане проблематике кроз историју.

Према речима поетесе „У мултиверзуму („космичкој нирвани“) плови безброј универзума различите старости, у којима владају сваковрсни физички закони и у којима је материја организована на најразличитије начине. Сваки универзум јединствен је сам за себе, има свој почетак, свој велики прасак и своју еволуцију (судбину), док извориште светова постоји одувек, вечно и непроменљиво“.

Наташа затим прелази на појмовно одређење мултиверзума (**multiverse**, or **meta-universe**, **metaverse**) који *хипотетички обухвата више могућих универзума (укључујући и наш универзум у којем живимо, стар 13.7 милијарди година) и представља све што физички постоји – јединствену мрежу (целину) простора и времена, све облике материје, енергије, импулса и физичких закона који њима владају – једном речју – све паралелне светове (универзуме). Сам термин, мултиверзум, исковао је 1895, занимљиво, амерички психолог и филозоф Вилијам Џејмс (познат по увођењу теорије емоције). Структура мултиверзума, природа сваког појединачног универзума у њему и веза између међусобно различитих универзума, зависи од конкретне претпоставке која се разматра у оквиру одређене научне теорије или области. Тако се, сходно контексту, паралелни универзуми називају и „алтернативни универзуми“, „квантни универзуми“, „паралелне димензије“, „паралелни светови“, „алтернативне стварности“ и „алтернативне историје“.*

Потом је мр Наташа Станић дала одговор на питање: „Како долази до тога да се у изворишту светова просто рађају појединачни светови (тј. засебни универзуми)?“ *Извориште (мултиверзум) је нешто попут чисте енергије, односно високоенергијског поља или космолошког вакуума у којем се у незамисливо малом делићу секунде рађају и међусобно поништавају честице и античестице. Из ситних, случајних поремећаја (попут таласића на површини океана) тог поља високе енергије, спонтано, сами од себе бивају креирани паралелни универзуми.*

Овде се обратила аудиторијуму речима: *Ако вас занима како долази до тих случајних поремећаја, одговор је једноставан: случајни поремећаји, тј. случајне промене физичких величина непрекидно се догађају у природи – од Земљине атмосфере до облака међузвездане материје, тако да ни високоенергијско поље (поље бескрајне енергије) мултиверзума није изузетак по том питању – сваки случајни поремећај (таласић) у том пољу изродиће неки нови универзум. Да ли ће тај универзум 'потрајати' само фрагмент секунде или више милијарди година, зависи од његових конкретних особина (простор, време, материја, енергија, број димензија, физичке константе, закони одржања) и почетних услова у којима је настао...*

По мишљењу Наташе Станић, *наша је срећа што живимо у тако 'фино' подешеном универзуму, који је настао са готово невероватно добрим почетним условима из којих је еволуирао тако да је материја преовладала над антиматеријом, да су звезде почеле да прерађују (у процесима термонуклеарних реакција на температурама већим од 10 000 000 степени Келвина) основни састојак свемира, водоник, у сложеније хемијске елементе као што су хелијум, угљеник, кисеоник, азот, силицијум, магнезијум (и сви други елементи познати из периодног система елемената) од којих је сачињен читав свет који нас окружује, па и ми сами. Наши космос је, случајно, као и многе друге светове који плутају бескрајним пољем енергије, изнедрило Извориште светова. Он не само да је један од безброј других, већ и један од најмање вероватних универзума! Приликом стварања нашег света све природне константе су тако фино подешене да је вероватноћа да оне буду баш такве какве јесу (од великог броја других могућности) – најмањи број икада добијен у науци. Та вероватноћа записује се као 1: $(10^{100})^{20}$, а да бисмо га записали на уобичајен начин са нулама и јединицама био би нам потребан папир димензија читавог космоса... Невероватан свет, зар не?⁴⁰⁹*

---

⁴⁰⁹ Напомињемо да нам је мр Наташа Станић помогла у прецизнијој интерпретацији текста објављеног у наведеној књизи *Звездани градови*, и већег дела саопштења о мултиверзуму изложеног на Конференцији, а у иновираном виду понуђеног на Мегатренд универзитету.

„И нема празних светова.
То чега нисмо свесни
Није непостојање,
Већ постојање без нас“.
Мирослав Антић

Пред члановима Књижевног клуба и присутним гостима, Наташа и Марија Миловановић Максимовић понудиле су *особену* поезију у слици (фотографији) и пиктуралном лиризму. На видео биму су показале свој паралелни уметнички универзум, који се преплитао са космичким, *кроз игру светлости и таме, игру могућих и немогућих светова*, „који кроз поезију (код Наташе) и фотографију (код Марије) пуштају свој глас...“ Складно обједињени стихови и уметничке фотографије представиле су нови квалитет и једну вишедимензионалну и мултимедијалну структуру.

Нагласимо на крају да је овај мултимедијални и мултидисциплинарни експеримент у два смера: од поезије ка уметничкој фотографији и од фотографије ка поезији, остави врло снажан утисак на све присутне, који су, уз то, били обогачени сазнањима из најновијих научно-стваралачких истраживања. Све ово, може да чини част Мегатренд универзитету и Факултету за културу и медије, који су отворени за све иновације, модерна настојања и смеле подухвате. Отвореност ка најмодернијим концепцијама у домену науке и уметности, од неоавангардних стремљења преко трансавангарде, до неоконцептуалне уметности, подржава и поспешује декан проф. др Миливоје Павловић, приређивач поменуте књиге о *планетарним визицима*.

Информација на сајту Мегатренд универзитета

У току рада научне Конференције и непосредно после ње је на сајту Универзитета, 29. IV 2010. објављена информација о учешћу младих и даровитих студијских и књижевних посленика и њихових професора; и то у оквиру вести са ове високошколске установе, под насловом *Мегатрендов „Космички цвет“ младости*. Декан Факултета за културу и медије проф. др Миливоје Павловић, пошто је целовитије упознат са учешћем својих студената и професора на овој научној Конференцији, у чијим сесијама је раније и сам креативно суделовао, инсистирао је да се ова важна активност афирмише на одговарајући начин. У тим смислу, ангажовао је др Будимира Поточана да објави важну информацију. При том је овај научни радник, учесник поменуте Конференције, истакао да је ФКМ имао запажено учешће на четвородневном научном скупу од 22. до 26. априла 2010. у Београду, посвећеном развоју астрономије код Срба.

Ту помиње реферате појединих учесника. На пример, саопштење аутора овог текста под насловом *Космичко-поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића*; као и своју студију *Планетарни космички аспекти истраживања о Вронском*. Овај драгоцен прилог је резултат Поточановог вишедеценијског трагања за Вронским, односно Рајевским у Србији.⁴¹⁰ Овде додајемо и саопштење Слободана Бранковића *Космичко и историја културе*,⁴¹¹ као и три прилога младих научних посленика са мастер студија: Татјане Мишић *Космичко у документима из Историјског архива Србије*,⁴¹² Зорана Бранковића *Космичко и космополитско у медијском свету*⁴¹³ и Виолете Вучетић *Космичке визије и представе у модерној поезији*.⁴¹⁴

У другом делу поменуте информације Поточан наглашава да је посебно „било запажено учешће наших студената, чланова књижевног клуба Факултета за културу и медије, којим већ годинама успешно руководи“ ранији професор предмета Креативно писање, читање и

Поред тога, прилог о мултиверзуму, са којим се представила на шестој Конференцији, допунила је свежим информацијама и истраживањима, која овде помало ексклузивно и унеколико на постмодеран начин инкорпорирамо, па се овај одељак, у извесном смислу, може сматрати коауторским, што је у складу са мултиверзумом креативних духова ангажованих на истом послу.

⁴¹⁰ Будимир Поточан, *Вронски: част и љубав*, „Филип Вишњић“, Београд, 2002.

⁴¹¹ Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 23. IV 2010.

⁴¹² Исто, 23. IV 2010.

⁴¹³ Исто, 23. IV 2010.

⁴¹⁴ Исто, 26. IV 2010.

интерпретација. Представљени као „*Космички цвет*“ младости студенти су прочитали своје књижевне радове инспирисане космичком тематиком, уз самосвојна аутопоетичка виђења. Он ту наводи више имена: Бојана Кандић, Марија Цекић, Тамара Јаковљевић, Валентина Ракић и др.

Информацију закључује речима да ће научна саопштења и студентски књижевни прилози бити публиковани у Зборнику радова Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, који ће објавити Астрономско друштво „Руђер Бошковић“.

„Мегатрендер“ о научној Конференцији

Ангажовање др Будимира Поточана у стручним пословима издавања и обликовања *Мегатрендера*, часописа студената Мегатренд универзитета,⁴¹⁵ учинило је да ова публикација, за релативно кратко време, поприми одговарајуће садржаје, који афирмишу стваралаштво, научне и ваннаставне активности ФКМ. Тако су у овогодишњем јунском броју публикована два прилога, која сведоче о доста богатој и разноврсној ваннаставној, али и студијској и научној делатности студената и професора поменутог факултета. Уз то представљена је и делатност Књижевног клуба Мегатренда у Београду,⁴¹⁶ начин, садржаји и облици његовог рада, сарадња са сличним књижевним клубовима на високошколским установама (Јагодина),⁴¹⁷ уз изјаве студената.⁴¹⁸ Поред тога, објављен је шири осврт на учешће чланова Књижевног клуба и професора, на научној Конференцији *Развој астрономије код Срба VI*,⁴¹⁹ са краћим знацима о њиховом стваралачком присуству на претходним сличним научним скуповима (III-V).

У уводном делу текста се сасвим кратко назначавала историја настанка и развоја Клуба,⁴²⁰ а потом се указује на учешће на књижевним и музичко-поетским вечерима, као и на суделовање у раду неколико симпозијума и конференција.⁴²¹ У наставку се скреће пажња на разноврсну сарадњу са поменутиим друштвом астронома, рецензентским пословима око антологије песама о космосу и публиковања текстова у Зборнику са Конференције I - IV.

Већи део овог осврта посвећен је VI Конференцији, све бројнијем учешћу професора са Мегатренд универзитета, студената са мастер студија, као и веома активном суделовању Књижевног клуба, поред песничких и аутопоетичких прилога, и одговарајућим студијама (Борис Косовић, Јован Пераћ и др.). Уз то, поменути су и најмлађи чланови Клуба и учесници Конференције (Милица Перовић, Лидија Рађеновић, Марија Јелић и др.).

---

⁴¹⁵ О иницијативи декана Павловића било је речи на радном састанку Књижевног клуба 4. III 2010.

⁴¹⁶ Према записнику од 11. III 2010. састанку Књижевног клуба присуствовали су млади новинари Зорица Шоргић и Игор Ралић. То је била прилика да виде дух и атмосферу, потом начин рада, ниво и досег књижевних радова, као и критичка промишљања у процесу анализе текстова.

⁴¹⁷ Зорица Шоргић, Игор Ралић, „Креативност која оплемењује“, *Мегатрендер*, часопис студената Мегатренд универзитета, јун 2010, бр. 26, стр. 5.

⁴¹⁸ У антрфилеу поменутог текста студент Иван Срњић истиче да је време проведено на радним састанцима Књижевног клуба квалитетно осмишљено, „јер студенти имају могућност да чују мноштво креативних и ваљаних текстова о којима даље разговарамо и критички их анализирамо. У раду Клуба теоријска знања, која студенти стичу током наставе из различитих предмета, овде се практично проверавају и то у креативном смислу“.

⁴¹⁹ Н. Цветковић, *Учешће Књижевног клуба Факултета за културу и медије на научној Конференцији Развој астрономије код Срба VI*, Исто, стр. 4.

⁴²⁰ Књижевни клуб Факултета за културу и медије постоји такође од времена формирања ове високе научне установе на Мегатренд универзитету. Након те почетне етапе, уз подршку руководећих људи факултета, Клуб се све више развијао, бројчано увећавао и садржински и делатно разрастао... У раду Клуба непосредно су суделовали и помагали проф. др Слободан Бранковић, др Будимир Поточан, Нада Торлак, Сандра Соколовић, Гордана Гаврић и други.

⁴²¹ Научно-стручни скуп *Стваралаштво Николе Цветковића*, Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Јагодини, Факултет за културу и медије Мегатренд универзитета у Београду, Вања Лука college, Студентско-дечје позориште „Станиславски“, Јагодина, Књижевна радионица „Владимир Красић“ Београд, Јагодина, 1. јун 2007. године.

А затим и на научним конференцијама у оквиру Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, те на јавним културним манифестацијама (Културно просветна заједница Србије); у размени гостовања са сличним клубовима (Учитељски факултет у Јагодини, Студентско-дечје позориште „Станиславски“) и др.

Видно место у осврту добио је завршни део Конференције и маркантно учешће Књижевног клуба под симболичним насловом „*Космички цвет*“ младости. А помињу се и постери појединих професора са Факултета.

На самом крају регистровано је гостовање мр Наташе Станић и Марије Миловановић Максимовић на ФКМ. Осврт се завршава истицањем плодотворне стваралачке сарадње чланова Књижевног клуба и Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, уз суделовање Народне опсерваторије на Калемегдану и Планетаријума у Београду.⁴²²

Интересовање професора, асистената, сарадника и студената као и медија за Конференцију

Импозантан Зборник радова са претходног научног скупа стигао је на Мегатренд универзитет у већем броју примерака, у првом реду због многобројних учесника, заинтересованих професора, асистената, сарадника и студената, од којих су неки суделовали и на ранијим научним конференцијама *Развој астрономије код Срба* (III-IV). Масовност учесника са овог Универзитета на V Конференцији још је више увећала тај број, укључујући ту и руководеће људе, библиотеку и поједине катедре. Публикација од 940 страница, сама по себи, уливала је поштовање и остављала снажан утисак, посебно разноврсним садржајем, усмереним на образовање, популаризацију, на научнике педагоге и њихово дело, као и на културу, друштвене науке, уметност, књижевност и астрономију. Поред импозантног обима, уметничко-естетске опреме, ту су и бројне скоро уметничке фотографије учесника, које дочаравају дух и атмосферу на Конференцији,⁴²³ што је све изазовно и привлачно.

Сведочанство о томе да је поменути *Зборник радова* веома добро примљен, су и прибележени подаци о *интересовању за теме minulih научних скупова*, ангажованог и веома предузимљивог проф. др Слободана Бранковића. Он истиче да је овај Зборник побудио пажњу код бројних колега, па прецизира: „Хваљен је, не само опсег, него и садржај, теме и наслови радова, пошто је мој примерак ишао из руке у руку...“⁴²⁴ Нарочито су запажени и истицани студијски радови који се односе на историју културе, астрономије и древне цивилизацијама. Поменимо само неке од њих: Сретен М. Ацић је једна од најистакнутијих личности у историји наше културе и просвете. Након студија педагогије у иностранству (Беч, Лајпциг), био је професор, управитељ и оснивач учитељских школа у Србији (Јагодина), професор Више педагошке школе у Београду и аутор бројних монографских публикација, уџбеника, научних и белетристичких дела. Написао је научно-популарну књигу из области астрономије *Кроз васиону*, па му се зато с разлогом посвећује знатна пажња.⁴²⁵

Пошто је нешто раније обележен јубилеј Риге од Фере, студенте је занимао драматичан животни пут овог слободара и претече просветитељског покрета у Грчкој.⁴²⁶ Поред бројних дела

---

⁴²² За ову креативну сарадњу са астрофизичарима посебне заслуге има др Милан С. Димитријевић, песник, антологичар космичке лирике, знаменити научни посленик и велесветски путник, ранији дугогодишњи председник поменутог Друштва и директор Астрономске опсерваторије у Београду, и његов сарадник, аутор овога прилога, који је анимирао један број песника, књижевника и уметника.

⁴²³ Фотографије је начинио др Миодраг Дачић, који је и коаутор занимљивог прилога о комплету фотографија запослених на Астрономској опсерваторији половином прошлог века. – Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 59-68.

Дачић је и аутор једне хуморно-сатиричне књижице *Испод писте глисте*, за коју је М. С. Димитријевић написао поговор. Тим поговором се бавимо у контексту поменуте књиге о Милану.

⁴²⁴ Електронско писмо проф. др Слободана Бранковића (slbrankovic@yahoo.com) аутору овог текста, од петка, 27. августа 2010.

⁴²⁵ Ацић је активно „сарађивао у многобројним листовима и часописима и у њима публиковао преко стотину прилога из области педагогије и методике, затим научне и литерарне садржине. Преводио је уџбенике и научна дела са немачког и есперанта“. – Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 403.

⁴²⁶ Неуморним интелектуалним прегнућима и „истраживањима, књигама, публикацијама и револуционарним идејама, успео је да допринесе интелектуалном буђењу своје поробљене нације, уводећи идеје европског просветитељства, заједно са порукама Француске револуције“. – Ефстратије Теодосију, Василије Н. Маниманис, Милан С. Димитријевић и Емануел Данезис, *Рига од Фере и астрономија у његовој „Антологији физике“*. – Исто, стр. 339.

значајна је његова књига *Антологија физике* богата астрономским садржајима, који су предмет анализе групе еминентних домаћих и страних аутора.

Пажњу професора, асистената и студената привукло је и неколико радова који захватају питања древне културе Лепенског Вира, као и аспекте митологије и уметности, те идеје и представе о мноштву светова од античког времена до модерних космологија: керамички фрагменти, скулптура из Лепенског Вира, од око 6000 година пре н. е., као и миграциона кретања риба, дају основу за назнаке календарских елемената и за могућу реконструкцију *хлебне* калотне пећи.⁴²⁷ Поменимо овде и рад др Владе Милићевића *Миланковићева крива осунчања од максимума последње глацијације до почетка културе Лепенског Вира*.⁴²⁸

На консултацијама из предмета *Историја културе и цивилизације и менаџмент медија, Менаџмент у издаваштву и штампи*, студенти су, према речима проф. др Слободана Бранковића, испољили знатну радозналост како за напред поменуте радове што се односе на древну културу Лепенског Вира, тако и за апејронистичко бесконачје од пресократовске до модерних космологија. У том смислу пажњу им је привукла студија групе аутора: Ефстратије Теодосију, Петрос Мантаракис, Милан С. Димитријевић, Василије Н. Маниманис и Емауел Данезис, под насловом *Појам бесконачности и идеја о мноштву светова од античких грчких до модерних космологија*. Поменути аутори су анализирали античке текстове да би размотрили увођење појма бесконачности.⁴²⁹ По оцени ове групе аутора, космолошки аспект Анаксимандрове теорије *има необичну лепоту*; „небројени светови се рађају из **апейрона** и нестају у њему. Дакле **апейрон** је повезан са вечним космолошким процесом – током времена“.

Један од познавалаца неоавангарде и сигнализма скренуо је пажњу на апејронистичку поезију о којој пише проф. др Миливоје Павловић. Овај врстан зналац основа поетике сигнализма и неоавангардних стремљења у уметности,⁴³⁰ указује да је апејронистичка поезија најмлађа врста сигналистичког вербалног песништва, „настала у креативној игри поетске имагинације и изглобљеног језичког самотвораштва усмереног на опште особености и извор свих бића“.⁴³¹

У тумачењу *апейрона* он се позива на прослављеног хеленисту Милоша Н. Ђурића, наводећи његове речи да се Анаксимандар „од конкретног праизвора уздигао нечему апстрактном, па је као вечну и непропадљиву прасупстанцију узео неизмерно или неограничено или бесконачно“.⁴³² А онда се обраћа Карлу Јасперсу, једном од твораца филозофије егзистенције, који посвећује видну пажњу Анаксимандровом учењу о апејрону. При том, лепо запажа да се као и Ђурић, и Јасперс пита о смислу целине стварности и тоталитету.⁴³³

У апејронистичкој књизи песама *Видов дан*, према Павловићевим речима, родоначелник сигнализма Мирољуб Тодоровић извршиће „померање стваралачке оптике са глобалног одредишта, какав је представљала Византија, на национално митско-историјски простор“.⁴³⁴

При крају ових разматрања Павловић напомиње да је апејронистичка поезија ексклузивнија врста којом се углавном бавио њен утемељивач Тодоровић. У дневничким белешкама поменутог сигнализисте, о којима смо писали,⁴³⁵ овај полифони стваралац се пита: да ли се развој сигнализма креће „према космичком (мистичком) анархизму или апејронизму“, и да

---

⁴²⁷ Борислав Јовановић из *Археолошког института САНУ* пише: „Култура Лепенског Вира је као елеменат за директно мерење времена користила периодичну миграцију дуж Ђердапа риба врсте аципенсерида, моруна и јесетри, два пута годишње (пролеће и јесен)“. *Познавање календарских елемената за миграциона кретања риба фамилије Acipenseridae у култури Лепенског Вира*. - Исто, стр. 417.

⁴²⁸ Исто, стр. 355-376.

⁴²⁹ Према њиховом указивању „Анаксимандар је увео **апейрон** (безгранично) као почетак свега (први принцип), према његовој теорији недефинисан и увек покретан. Он рађа супротности „топло“ и „хладно“, као и „влажно“ и „суво“ и њихову вечну борбу“. - Исто, стр. 423.

⁴³⁰ *Планетарни видици сигнализма*, приредио Миливоје Павловић, Мегатренд универзитет, Београд, 2010.

⁴³¹ М. Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, Просвета, Београд, 2002, стр. 268.

⁴³² М. Н. Ђурић, *Историје хеленске књижевности*, Београд, 1982, стр. 474.

⁴³³ К. Јасперс, *Анаксимандар – Хераклит – Парменид - Плотин*, Београд, 1988, стр. 9.

⁴³⁴ М. Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, стр. 278.

⁴³⁵ Н. Цветковић, *Дневничко-поетички записи Мирољуба Тодоровића*, у књизи *Планетарни видици сигнализма*, стр. 77-81.

ли то „можда не значи враћање на првотну, изворну инспирацију сигнализма – к о с м и з м а“ (подвукао Н. Ц.).⁴³⁶

Студенте је заинтересовала еволуција хелиоцентричке теорије у античком свету од њених почетака у Орфичким химнама, па све до цара Јулијана Апостате у IV веку. Млади студијски посленици су при том имали у виду *Орфичко завештање* Бранка Миљковића, које су, на свој начин, доводили у непосреднију везу са Орфичким химнама, погледима Питагорејаца, Хераклида Понтијског и поменутог Анаксимандра.⁴³⁷

У напред поменутој белешци проф. др Слободан Бранковић истиче да се интересовање за резултате научне Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, проширило и на радове припремљене за овај научни скуп, и то нарочито за песничке и студијске прилоге својих колега (Татјане Мишић, Зорана Бранковића, Виолете Вучетић, Тамаре Јаковљевић, Марије Цекић и др.). На часовима *Историје културе и цивилизације*, као и *Менаџмент у издаваштву и штампи*, живо су дискутоване и разматране поједине теме и њихови наслови, нарочито оне које су се бавиле космосом у медијима, као и у вези са медиологијом и комуникологијом. Скренута је пажња да масмедији у савременом свету све више обликују вештачке хоризонте јавности, а киберпросторима царују мреже као носиоци информационог капитала. Истакнуто је да проф. др Зоран Јевтовић, као један од најпознатијих комуниколога и медиолога данас код нас, надахнуто пише о ентропији универзума, те о систему симбола, норми и вредности, уз онтолошке претпоставке о природи космоса. Изузетну пажњу је побудио сам наслов његовог реферата: *Видљиво и невидљиво у сајберпростору*, где он указује да су се у протеклих пола века у свету догодиле огромне и скоро несамерљиве промене. Он наглашава да су се под налетима „конвергенције мета медија“ у знатној мери повукли постојећи облици комуницирања, „редизајнирали конвенционални појмови простора и времена, док је интегрисање Интернета, чипова, телевизије, сателитских програма, мобилне телефоније, мултимедија и рачунарских мрежа, произвело медијско обједињавање“.⁴³⁸

Импозантни скуп *Дијалози о медијима*, први овакве врсте у Србији, како је то већ означено у штампи, анализирао је и преиспитивао рубрике у којима се публикују подаци о космосу, астрономији, свемиру, галактичким догађањима и слично. У дискусији на поменутом скупу, као и у разговорима о тематским блоковима Конференције *Развој астрономије код Срба* говорило се о могућностима обухватније сарадње с медијима стручним истраживачима и популаризаторима у овој области, као и о новим сазнањима човековог продора у васиону. У том смислу посебно су били заинтересовани новинари из *Новости*, *Трећег ока*, *Студента* и других штампаних медија.

Поред тога било је речи о наступима на телевизији *Метрополис*, појединих научних радника, астрофизичара, популаризатора, али и песника и уметника (Борис Косовић, Бојана Кандић, Марија Цекић), са поменутих скупова.

Помињу се и заинтересовани студенти са мастер студија, који су показали завидан студијски ниво. Неки од њих оставили су врло убедљив утисак, као што је то случај са Татјаном Мишић, Виолетом Вучетић и Зораном Бранковићем (сви они имају висок просек на студијама, а међу њима Зоран Бранковић, просек 9,71). Његово саопштење *Космичко и космополитско у медијском свету*, било је понајвише коментарисано. То донекле важи и за изворна архивска истраживања Татјане Мишић о појединим документима из Историјског архива који имају космички предзнак (хороскоп кнеза Милоша). И овога пута се показало да полазници мастер студија имају изразите научно-истраживачке потенцијале на које треба рачунати.

---

⁴³⁶ М. Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, стр. 281.

⁴³⁷ Ефстратије Теодосију, Ари Даканалис, Милан С. Димитријевић, Петрос Мантаракис, *Хелиоцентрични систем од Орфичких химни и Питагорејаца до цара Јулијана Апостате*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 463-479.

⁴³⁸ Проф. др Зоран Јевтовић, који је председавао једној сесији на овој Конференцији (25. IV 2010), умно и далековидо закључује: „Високо развијене земље, које примењују нове медијске и виртуелне технологије већ уживају значајну предност над осталим светом, јер обликујући будућност према својим потребама генеришу односе између реалности и апстракције. Стално активан систем информационе мобилности омогућава контакт са свима, било где на планети“. - Програм Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, 24. IV 2010.

На крају се може констатовати да овај осврт даје информације о историјату раста и развоја Књижевног клуба Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета, нарочито последњих година; уз разматрања лирско-космичких и аутопоетичких визија младих песника, са краћим освртом на креативно суделовање професора овог Факултета на III и IV конференцији. Одговарајућа пажња посвећена је припремама и стваралачком присуству на V конференцији. Средишње место дато је „*Космичком цвету*“ младости; а у завршном делу осврнули смо се на шире одјеке Конференције и нову визију мултиверзума, уз скретање пажње на информацију на сајту Универзитета, као и на писање часописа *Мегатрендер*, са назнакама о интересовању професора, асистената, сарадника и студената за Конференцију.

Литература:

- [1] Артур Рембо (1961), *Сабрана дела*, Нолит, Београд.
- [2] Јан Парандовски (1964), *Алхемија речи*, Култура, Београд.
- [3] Веселин Чајкановић (1994), *Речник српских народних веровања о биљкама*, СКЗ, БИГЗ, Просвета, Београд.
- [4] Ж. Шевалије, А. Гербрант (1987), *Рјечник симбола – Митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Накладни завод МХ, Загреб.
- [5] Наташа Станић (2004), *Звездани градови*, Завод за уџбенике, Београд.
- [6] Будимир Поточан (2002), *Вронски: част и љубав*, „Филип Вишњић“, Београд.
- [7] Миливоје Павловић (2010), *Планетарни видици сигнализма*, Мегатренд универзитет, Београд.
- [8] М. Павловић (2002), *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, Просвета, Београд.
- [9] М. Н. Ђурић (1982), *Историја хеленске књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- [10] Карл Јасперс (1988), *Анаксимандар – Хераклит - Парменит – Плотин*, Београд.
- [11] Записници са радних састанака Књижевног клуба 2008/2010.
- [12] Милан С. Димитријевић (2003), *Космички цвет – Антологија песама о космосу*, Просвета, Београд.
- [13] Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба* (2007, 2009), Астрономско друштво „Руђер Бошковић“, Београд.

СМЕЛА И ОРИГИНАЛНА МЕТАФОРИКА БОЈАНЕ КАНДИЋ

Бојана Кандић је за једну од својих песама изабрала глаголску именицу *Свитање*, у значењу *свањивати, зорити се, данити се*. У првом стиху фигуративно помиње *светлуцаву ноћ* што одсијава сабљама које су симбол моћи и снаге, али и светлости и бљеска, пошто оштрица сјаји. Некада давно се говорило да су светле сабље и мачеви одломак Крста светлости. У неким источним традицијама свети мач и сабља долазе из бљеска. Та светлуцава прекосмогоничка ноћ „кришкама страха храни лице магле“⁴³⁹. Магла је симбол мешавине зрака, воде и ватре и као таква претходи свакој конзистенцији.⁴⁴⁰ У поетским визијама лице, у васељенском смислу, представља

---

⁴³⁹Исписујући ове и потоње редове у *Аутопоетичком*, дана 13.08.2017 забележио: Приликом писања о универзалној космичкој симболици, увек изнова консултујем одговарајуће речнике, јер у језику вазда проналазим нешто ново у конотацији, а пружа ми се прилика и за слојевитије преплитање појединости из сложене и одговарајуће лексикографије, где речи и њихово узајамно повезивање, значење добија сопствену тежину и вредност. Бираном симболиком у астро-поезији постиже се сугестивност.

Недомисли, истога дана: Оптерећена свест и несвесно, у којима је подоста тога наслеђено, каткад нам не допушта да подигнемо главу изнад површине глибавих ситуација па са тим неодређеним, можда и несазнатљивим теретом тонемо испод сопственог нивоа, у слутње и сомнабулности, у свет спољних и унутрашњих неприлика.

⁴⁴⁰ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 378.

разнолике видове елементарних моћи, подвига, а у теолошком комбинацију разних божанстава.⁴⁴¹

Пребледело небо, као део васељене, поетеси отвара очи, које су вазда повезане са светлошћу и „прозорљивошћу“⁴⁴², а према Платону, оне су „најсоларнији инструмент“. Око као орган вида и симбол интелектуалног опажања⁴⁴³ „леди мисли и изједа сећања“, што чине да се буде прозорљив у свакој прилици.

Разбеснели ветар који, по словенским веровањима, борави на далеким тајанственим и недомашним местима⁴⁴⁴, „ишчупа реку/и лишћем покри њене суве кости“. Суве кости реке, парадоксално, оличавају незаторљив животни принцип⁴⁴⁵, крепкост и суштаство. То поетеси даје за право да узвикне:

„ Одричем се храбрости! “

Одрицање од храбрости је овде условљено разуђеном свешћу да она заслепи пред опасностима и неприликама разне врсте.

Засићена тривијалном свакодневицом, што протиче сасвим једнолично и без икаквих промена, у последњем стиху констатује:

„ Свиће још један дан с којим не знам шта ћу “

Када не знамо шта ћемо са надолазећим даном, са рушевном свакидашњицом, догађа се болно пустошење душе и западање у очајање, коме се песнички субјект свим бићем противставља.

И песма *Починак* саздана је у сличном тону и духу, са нешто изразитијим метафоричким значењима, у неколико различитим од песме *Оклопник*, чак и у формално структуралном погледу. Стилске фигуре, метафорика и симболика се доследно граде, па им је сликовитост приближна. *Разбеснели ветар* из песме *Свитања*, овде смењује антропоморфно згурени поветарац, у трагању за *нерођеним сузама*. Тамо је присутна *ишчупана река*, а овде у *Починку* река је окована *рогатим сенкама*, које су вишезначне и поетски спретно уткане.⁴⁴⁶

Стихови, на које смо скренули пажњу, откривају стваралачке потенцијале младе поетесе и обећавају будуће плодотворно стваралаштво.

---

⁴⁴¹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 92.

⁴⁴² Ханс Бидерман, *Речник симбола*, стр. 262.

⁴⁴³ Ж. Шевалије – А. Гербран, *Ријечник симбола*, стр. 450.

⁴⁴⁴ *Словенска митологија* – Енциклопедијски речник, стр. 76.

⁴⁴⁵ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 72.

⁴⁴⁶ Приводећи крају овај запис о Бојани Кандић, у *Аутопоетичком* IX 29.09.2017, записано: Где се налази дубља мотивација побуде и разлози да се већ дуже време списатељски бавим појединим песама другоразредних и трећеразредних песника, којима и сам припадам? Да ли су разлози можда у показивању да сам још увек *субјект стваралачке активности*, делатно присутан у промишљању стваралаштва пријатеља? Или је у питању нешто друго, на пример, бекство од финализације онога што ми је много важније, па ме том *важношћу* – блокира ?!

У *Недомислима*, истога дана, забележио: Изгледа да сам све мање способан за студијски рад и сарадњу са М. С. Димитријевићем, када сам превидео да напишем апстракт за три прилога, са кључним речима. Самост, која се о томе кристалише, као да је малчице оправдавајуће утешна што је парадокс супротан уобичајености и искуству, али ипак тужно истинит. Ово је један од неславних доказа како није сасвим замрло промишљање онога што пискарам.

Свитање

Светлуцава ноћ сабљама се хвали.
Кришкама страха храни лице магле.
Пребледело небо отвара ми очи,
леди мисли и изједа сећања.

Разбеснели ветар ишчупа реку
и лишћем покри њене суве кости.
Одричем се храбрости!
Свиће још један дан с којим не знам шта ћу.

НИНИНЕ ПЕВАНИЈЕ⁴⁴⁷

Нина Димитријевић је поникла у знаменитој породици Сергија Димитријевића, чија је мајка Софији Караулова, из Вологде – па има нешто и руског порекла. Расла је и развијала се у изразито интелектуално стваралачком окружењу. Захваљујући Бапки Софији, још у детињству је научила руски језик, и у великој мери је однегована на основама богате руске културе и класике и најдаље српске лирске и епске традиције. Као што је својевремено њен отац наизуст казивао стихове из *Демона* Љермонтова, тако она и данас, у одмаклим 60-тим годинама, рецитије стихове најпознатијих руских класика Пушкина, Љермонтова и других. Дипломирала је на чистој физици на Природно-математичком факултету у Београду, са просеком који јој је омогућио упис на магистарске студије.

Нешто од поменуте поетске литературе причује се и у њене две песме: *Симетрија* и *Када те поведу*, објављене у шапирографисаној публикацији *Руковет*⁴⁴⁸. Ти стихови пуни су разнолике и вишеслојне симболике, често космичког, али и општијег, универзалног карактера, на коју ћемо овде укратко указати.

У песми *Симетрија* (грчко *sym*) предметак у сложеницама са значењем: заједно, истовремено као и *скуп*, што значи и *равномерност*⁴⁴⁹, Нина Димитријевић помиње чекање *зоре*, буђење у *сутон*, клатно од *сата*, *секунде*, и то у езотеричном контексту

---

⁴⁴⁷Међу **Аутопостичким** белешкама IX, 9. VIII 2017, записао: *И поред намере да не пишем о другоразредним и трећеразредним песницима, којима можда и сам припадам, јутрос доста интензивно писао уводно за Две Нинине песме, и то после десет-петнаест дана паузирања, ч а м о в а њ а, болесничке сусталости, клонућа... Пријатно изненађен што ми се, после толико времена, прибирају списатељске снаге и енергија што су биле замрле. Списатељство се остварује и као креативна имагинација усмерена ка делатном мишљењу.*

А у **Недомислима VI** (иста плава свеска), забележио: *Јуче, после више од три и по месеца, радни сусрет са М.С. Димитријевићем (због мог дужег боравка у Беновићима). Милан донео низ докумената пронађених у архиви/оставитини Сергија Димитријевића. Прво је изнео умрлицу деда Велимира Анђелковића (1934) из које се могло извући подоста тога о месту рођења најстаријих Анђелковића као и о силаску из Рупља у Косанчић. Полако се употпуњује део родослова наше фамилије по мајци, уз помоћ изворне грађе. Грађа је скоро увек везана за извесна догађања, међуљудске односе, историјске процесе, хронологију, збивања и др.*

⁴⁴⁸ООИР, др Јован Данић, Падинска скела, В одељење.

⁴⁴⁹ У *Речнику филозофских појмова симетрија* (symmetrie) – „равномерност“ облик неког предмета код којег од средине према двема странама један за другим следе једнаки елементи форме на један начин – Приредили Арним Регенбоген и Уве Мајер, БИГЗ PUBLISHING, Београд, 2004, стр.568.

бескрајне тајне, тајне у цвету и сл. Зора је у многим цивилизацијама симбол буђења у поново нађеној светлости, и стиже после дуге ноћи. Зора је, према Библији, знак моћи небеског Бога и најава победе над тамнилом и мраком, као и над светом злих⁴⁵⁰. Зора оличава и поново нађену светлост, којој се поетеса обраћа посебно у другој песми *Кад те поведу*. А поменуто буђење у сутон може донекле да кореспондира са Бодлеровом песмом *Јутарњи сутон* и поменом *дрхтаве зоре* у ружичастој и зеленој хаљини.

Обузета временом, сатом, часовником, кружним цикличним кретањем које упућује на васељенску довршеност⁴⁵¹, Димитријевићева се пита:

„Како заронити у клатно од сата,
како тражите секунде у суду“.

Она би из тог бескрајног кретања да изађе из времена које означава космички поредак како би пронашла неки други свет. И ту се уплићу снови, уздаси, заборав, езотерије у тајни у цвету, као одсеви интима, и жеља да *изгубљени погледи*

„запишу уздахе минулих часова“.

Друга песма почиње стиховима:

„Кад дан, својом светлошћу растера сан;
кад ноћ, сунцем спаљена, изгуби моћ“

што су озрачени космичком симболиком, пре свега сунцем, светлошћу, а ту је и ноћ која оличава прекосмогонијску таму. Пренаталну ноћ спаљује свевидеће сунце што представља срце васељене; а дан који може да испољава једну етапу духовног успона, светлошћу растерује сан.

У обадве песме Нина Димитријевића прозорима, који су отворени светлости и зраку и указују на способност примања⁴⁵², поклања знатну пажњу. Према словенској митологији, прозор је повезивао човека с космосом, небеским светилима и природним стихијама...⁴⁵³ Поетесу привлаче прозори, стакла, огледала, светла окна:

„Покушавам у покретима тишине
да закорачим кроз светле прозоре.
Сећам се речи и гранама заклоњених прозора.

---

⁴⁵⁰ Ж. Шевалије – А. Гербран, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји (...)*, Загреб, 1987, стр.808.

⁴⁵¹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија симбола*, Нолит, Београд, 2004, стр.188.

Аутопоетичко,10. VIII 2017: Повише тема сам захватио у свом досадашњем списатељском делању. На пример, у уводном тексту за **Приличје мисли о песничкој младости** (студијско мемоарско о Т. Петровићу) унета су нека важнија опажања о с е ћ а њ и м а и успоменама. То ми је олакшало тумачење првих стихова из **Оде Сунцу** Светолика Станковића, помоћу анализе симбола и мотива и разматрања њихове лирске осмишљености. При том је било потребно успостављање неког ширег контекста.

Недомисли, истога дана: За Зборник IX „Развој астрономије код Срба“, писао о Нининим песмама, уз консултовање одговарајућих речника за космичко. Подоста тога урадио, и где чуда, то ми је дало снаге да се одлучим и пођем до Алеје заслужних грађана, да се поклоним сенима драгих учитеља и родитеља... Изгледа да **писана песничка реч**, можда више од изговорене, јер носи у себи неку магијску снагу и неслућену енергију, пошто се архаичним набојем разликује од колоквијалног језика.

⁴⁵² Ж. Шевалије – А. Гербран, *Рјечник симбола*, стр. 536.

⁴⁵³ Словенска митологија – Енциклопедијски речник, Београд, 2001, стр. 450.

Деца расту заједно са платанима.“

Прозори симболизују земаљску прихватљивост, пријемљивост у односу на оно што долази с неба из васионе, и као такви заклоњени су гранама које могу означавати извештај спој између овог земаљског и оног астралног света.

Последњи стих је упућен деци што расту са *платанима*, а то значи стасито, високо и разгранато. Нини Димитријевић, која је завршила Класичну гимназију, знана је грчка традиција према којој платани (*platanus*) отеловљују ученост, зналаштво⁴⁵⁴ као и извесну физичку и моралну надмоћност. У древној Атини, високопарне академске расправе водиле су се под једним платаном. А наша поетеса је такође расла и одрастала у сенци небосежних платана што су досезали до самих њених прозора (у последња три стиха прозоре помиње два пута) и разастирали широке, гранате крошње прстенастих листова. Оно што је лирски проживљавала то је на свој начин саденула у наведене стихове,⁴⁵⁵ који откривају њену даровитост и потребу да се даље развија.

НИНА ДИМИТРИЈЕВИЋ

Симетрија

Корачам и зовем, певам а не могу
заборавити твоје очи плаве.
Будим се у сутон или чекам зору
а онда срећем бескрајне тајне.
Како заронити у клатно од сата,
Како тражите секунде у суду.
Колико уздаха, заборава, снова
и зашто људи да не сретну
сјајну Вашу руку у води
у тајни, у цвету.
А онда опет.
Као на прозору, као на стаклу,
Као да негде лево пише,
на десној страни, на некој слици
од леве стране, види се више.
Од срца су се погледала огледала.
Смрвљених зуба расути страх
гутај ко течност, лижи ко прах.

---

⁴⁵⁴ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 132.

⁴⁵⁵Завршавајући овај текст 18. VIII 2017, у **Аутопоетичком** истакао: *Рад на промишљању, коментарисању песама са космичком тематиком, које треба публиковати у Зборнику IX „Развој астрономије код Срба“, оживљава на се и шири извештај креативан утицај међу пријатељима и сарадницима. Појединци се јављају и траже да прочитамо и валоризујемо њихове стихове, ако су ваљани да их укључимо у Зборник.*

Недомисли, 18. VIII 2017: *Све, и када су критичка указивања – најопроданија и свест их као такве прихвати, ипак болно погађају оне песнике који су оптерећени сујетом. А тајтина, која је јача од стида, понекад је основа свега, па и онога што називамо свешћу.*

ИЗМЕЂУ СОЛАРНОГ ЖУТИЛА И КОСМИЧКЕ НОЋИ

Смиљана Ђуровић, кћи књижевника Душана Ђуровића⁴⁵⁶, вишестрана је стваралачка личност. Као научни саветник у Институту за савремену историју у Београду бавила се нашом економском историјом, историјском методологијом⁴⁵⁷, филозофијом историје и др. што је имало одговарајућег стваралачког одјека и у њеном песничком стваралаштву. Објавила је неколико књига песама: *Свитац над Зетом* (1991), *Апокалипса над Дунавом* (1994), *Кула Бајовића* (1995) и др. Заступљена је у антологији песама *Космички цвет* М.С.Димитријевића (*Одбијена светлост, Опомена*). У Зборнику *Развој астрономије код Срба VIII*, у одељку *Космички цвет поезије* (2016) публиковано је неколико њених песама.

Продубљено је писала о ренесансној вокацији и *ренесансном духу* Сергија Димитријевића и његовом активном и делатном учешћу у животу свога времена, као и о најразличитијим областима и струкама којима се бавио.⁴⁵⁸

Песма Смиљане Ђуровић *Жути лептир и Жута лампа Ноћу*, сва је у знаку разнобојног и вишезначног колорита, уз преминацију соларне, златножуте, светлосне; те *лептира*, који се повезује са душом, Психом (у грчкој уметности), као и ускрснућем⁴⁵⁹, лакоћом и непостојаношћу, али и са демонолошким (код Словена⁴⁶⁰), хтонским (грчко-римска традиција), загробним и најзад црнилом Ноћи, тмином и мрачилом; као и Жутом лампом манифестацијом животне светлости. Ту је у самом наслову па и у целини певања

---

⁴⁵⁶ Душан Ђуровић је плодан прозни писац, есејиста, романиста, драматичар (*Његош*, 1952), песник и публициста. Превођен на чешки, мађарски, румунски, руски, словачки и друге језике. Познати су му романи: *Питома лоза* (1959), *Мириш оскоруша* (1972), поред осталих; књиге приповедака: *Ждријело* (1954), *У сенци брда* (1955), *Приче о жени* (1959). О њему су у међуратном периоду писали: И. Секулић (*Дукљанска земља*, Политика, 1939), Видо Латковић (*Међу брђанима*, 1937), Радован Зоговић (1937), С. Марковић Штедимлија (1939), као и многи други у поратном периоду: Младен Лесковац, Ристо Трифковић, Тамил Сијарић, Зоран Гавриловић и др.

⁴⁵⁷ Аутор ове белешке је захвалио Смиљани Ђуровић што је његово саопштење под насловом: *Један пример концепције тоталне историје ужег регионалног подручја, са освртом на методолошке аспекте*, укључила у рад округлог стола, одржаног 17. и 18. децембра 1985 год. у Београду, Институт за савремену историју, Београд, 1987, стр.61-66.

У књизи Н. Цветковића, *Записи о Сергију Димитријевићу* [I], Лесковац, 1997, стр. 119-136.

⁴⁵⁸ С. Ђуровић, *О научнику и песнику Сергију Димитријевићу*, Лесковачки зборник, 2002, XLII, стр.320-321.

На тај текст смо скренули пажњу у уводном делу наше студије: *Погледи на новчарство Краља Милутина у нумизматичкој збирци и делима Сергија Димитријевића*, Зборник са научног скупа *Манастир Бањска и доба Краља Милутина*, Центар за црквене студије, Ниш, Филозофски факултет, Косовска Митровица, Манастир Бањска, 2007, стр. 183.

У књизи Н. Цветковића, *Записи о Сергију Димитријевићу II*, Алма, Београд, 2016, стр.138-162.

Додајмо овде узгред да нас је поетеса Ђуровић, почетком 90-тих година прошлог века, колегијално и сараднички, прва обавестила о пријему у Удружење књижевника Србије, на чему јој топло захваљујемо.

Претражујући био-библиографске податке о Смиљани Ђуровић, 21. VIII 2017, у **Аутопоетичком** смо истакли: *Понекад правим различите уступке и компромисе у породичном животу, као и у критичком и публицистичком делању, са помањкањем свести и присвести о унутрашњем паду и срозавању. То ме у очима високосвесних чини недораслим колебљивцем.*

У **Недомислима** смо истог дана означили: *Драган Радовић, даровит песник и уметник, врсни културни посленик нашег завичаја, јавља: Промоцију твоје књиге о М.С.Димитријевићу треба обавити у једном дану; а књигу „Записи о Сергију Димитријевићу II“, наредног дана. Као заговорнике за оба представљања одабрао је најбоље лесковачке интелектуалце: Беџића, Јањића, Станковића и др. Беџића и Биљану познајем само на основу онога што објављују у периодици. То је један од показатеља да „живим у туђем веку“.*

⁴⁵⁹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр.90.

⁴⁶⁰ *Словенска митологија – Енциклопедијски речник*, стр. 360.

пуно намерне амбивалентности, осмишљеног противречја и разноликих песничких и бојених контраста. Али је жута, мушка боја живота и зрачности, изразитије присутна у хроматологији наше поетесе, и као таква толико пуно тежи светлости, да тамножута, према Василију Кандинском, безмало и не постоји. („Стога се може рећи да постоји дубока, физичка веза између жутог и белог“, поготову што она преноси младалаштво, крепкост, силину и божанску вечност⁴⁶¹).

Поетеса у башти, која често оличава место блажених, пише стихове у озрачју Жуте лампе. Око ње непрозирно тавнило Ноћи, а у Космосу још црњем од црнила Ноћи; појављују се жути лептири⁴⁶². Црnilо се повезује са исконским тминама и првобитним недиференцираним стањем у васиони. Црnilо је тама прапочетка и космоса. У том црnilу Ноћи одједном се јављују жути лептири који се, у многим народним традицијама, пре свега повезују са представама о души, и они лепршају у светлосном жутилу Жуте лампе. Такве их никада није видела, опричава Смиљана наративно, са мало понављања (башта, Дању) и нема их „у плаветнилу Неба и жутилу бљеска светлости Сунца Земљиног“, па су као такви невидљиви за њен *духовни вид*⁴⁶³. Иначе, симбол *лептира* – *душе*, у словенској народној традицији, развија се у неколико праваца: упокојење, демонијаштво, вештичлук⁴⁶⁴ и др. што такође треба имати у виду, при тумачењу његовог вишезначног означања у овом дескриптивном певању.⁴⁶⁵

---

⁴⁶¹Проучавајући хроматологију Василија Кандинског, захваљујући коме је она напредовала, у **Недомислима** 17. VIII 2017. забележио: *У моменту када се не служим интернетом, неопходно је располагање одговарајућом приручном литературом лексикографског и енциклопедијског карактера. Иако сам на измаку снаге, не дао Бог, нужно је и даље набављати те књиге, јер се без њих не може озбиљније радити... И даље ми је у памети онај дан када сам 1987/88(?) набавио Шевалијеов и Гербрантов „Рјечник симбола“ (загребачко издање). Стојећи на раскрсници Булевара револуције и Београдске улице, помно сам га прелиставао.*

У **Аутопоетичком**, под тим датумом, стоји: *Са Драганом Радовићем договарамо појединости о боравку у Лесковцу (15.-18. IX 2017), Косанчићу, на повратку у Нишу, предлажемо учеснике представљања књига; он при том критички говори о празнословљу појединих виђенијих лесковачких интелектуалаца и њиховој елоквенцији, са инфлацијом речи и општитих места. То је врло добар знак и показатељ духовног раста нашег завичаја. Из тог контекста издвојио је Бецића, који је писао о нумизматици С. Димитријевића.*

⁴⁶²Ж. Шевалије – А. Гербран, *Рјечник симбола*, стр. 78.

У Библији се истиче: да пре но што би светлост; земља бејаше пуста и празна; тама се простира над безданима.

После неколико дана, 23. VIII 2017, вратио се песми Смиљане Ђуровић и у **Аутопоетичком** тога дана написао: *Ја сам учеван, делимично школован песник, али у много чему недоучен, па и скромно образован, уз преминацију осредњости у стваралачком, стручном, моралном и другом погледу. – Несравњено је боље бити користан човек но осредњи писац. – Ј. Скерлић*

У **Недомислима**, 23. VIII 2017: *Запостављање припреме Зборника са Научно-стручног скупа о Н. Цветковићу (Учитељски факултет Јагодина, 1. VI 2007), више од десет година, вид је ирационалног самокажњавања, због тога што су ме самотног оставили у пуном јеку његових припрема и то ради туристичког одласка у Праг, те и Зборник згружен чамује.*

⁴⁶³У различитим подручјима Русије када се угледа лептир или лептирић, каже се: „Ево нечија душица лети“. – Александар Гура, *Симболика животиња у словенској народној традицији*, Београд, 2005, стр. 365.

⁴⁶⁴Исто, стр. 367.

⁴⁶⁵Наредног дана 24. VIII 2017, назначено: *Повремено у Аутопоетичким и другим белешкама „изнасам своју утробу на мезе“ – како су говорили неки моји суседи, Македонци. А онима који то читају, можда ће се од тога превртати у трбуху...*

У **Недомислима**, 24. VIII 2017: *Повремено, док пишем, теретно ми се намећу поједине речи и синтагме па их понављам толико да ми се од њих стужни. Зато сам и у приручном личном речничкићу синонима за „Дневник примисли“, поодавно почео да исписујем сродне речи истог или сличног значења.*

Поменуто понављање *Дању* (на ливадама) и *Дану* нема таквих, упућује на чињеницу да је Смиљана Ђуровић евентуално пошла и од тога да је лептир лирско оживотворење соларне и дневне ватре...⁴⁶⁶

Сунце Земљино (синтагма С.Ђ.) лирски дочарава око света и око дана, сјај и славу те *трансцендентан архетип светлости* (Дионизије) и показује да ниједна видљива ствар на свету „није достојнија од Сунца, које обасјава видљивом светлошћу најпре само себе, па онда сва небеска и овоземаљска тела“, како о њему пише велики Данте.⁴⁶⁷

Код песничког субјекта се буде сваковрсне сумње и недоумице, док *испод Жуте лампе у сред Космоса*, пише песме. Указивање на писање стихова, што се учесталије понавља кроз читаву песму, унеколико има поетички и лајтмотивски смисао.⁴⁶⁸

„Можда из Оностраности из Ниоткуд
жути лептири појављивали су се
дозвани светлошћу Жуте Лампе
да у њој проживе свој живот...“

Ти оноземаљски, небески жути лептири, појављују се незнано с које стране ниодакле, као оваплоћење душе⁴⁶⁹ и у вези су са песничким субјектом, или можда чак и са душом песме која настаје у светлости Жуте лампе. И ту су да проживе свој кратковеки лептирски живот?

„Или можда сам их сама дозвола у Ноћи
Можда ноћном душом и мислима мојим“

И ту поетеса посебно, у новом реду, издваја стих:

„А можда су они хтели да се сместе у песму моју“

што овој китици придаје изразитији поетички смисао и значење, поготову што се са апострофираним стихом, у средишњем делу песме догађа извештај заокрет ка Тајнама Природе и једном виду преображаја света, у коме се преплиће стварно и имагинарно. Смиљана, помоћу речи и бојених слика обликује своју реалност, извлачећи нас из свакодневног и укључује нешто неуобичајено, несвакидашње. Она прелази с оне стране стварности и настоји да нам понуди нешто више, чарније и лирски особеније. При том

Последњег дана то су лексеме што се односе на обраду космичког, код песника којима се бавим: оваплотити, отеловити, оличавати, представљати, симболисати, означити и др.

⁴⁶⁶Ж. Шевалије – А. Гербран, *Рјечник симбола*, стр. 348.

⁴⁶⁷Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр.159.

⁴⁶⁸**Аутопоетичко IX**, 25. VIII 2017: *Скоро је ван памети што ово мало времена (даће Господ да га буде повише), употребљавам пишући о астро-песницима, што ме је некако изнутра мамило и зазивало, а може да употпуни и евентуалну књигу о космичко-поетском, – уместо да срећујем Норвешке фјордове, четврту/пету верзију романа, више ћачко-студентских збирки песама, Дневник примисли (прегледано и редиговано 80 стр.). Рабијатно је и мукотрно управљати, организовати и сређивати вишебројне рукописе и књиге, без ичије помоћи и подршке, уз помисли на њихову неизвесну судбину.*

⁴⁶⁹А. Гура, *Симболика животиња у словенској народној традицији*, стр. 368.

се овде, као научник, не бави чињеницама, јер су оне само један делић истине, већ настоји да се уздигне изнад постојећег, стварајући своју реалност.⁴⁷⁰

У финалном делу песме лептири постају „сви црвени / ни једне друге боје“. Попримају зенит боју која сунчано зрачи:

„Ни такве црвене лептире нисам видела никад Дању
за Земљина Сунца у баштама и на ливадама
Отаџбине моје...“

У овим стиховима, који се уз извесне варијације понављају, поетеса унеколико изражава део лиризоване драме свог постојања у датом моменту. А та драматика проистекла је из њене личне супстанце створене од понадања, уздржане радости, али и неизвесности, туге...⁴⁷¹

Напоменимо на крају да ова песма Смиљане Ђуровић почиње и завршава се катренима формално неуравнотежене дужине стихова, са поетичким призвуком о писању стихова, лептирима, Жутој лампи. У финалној строфи три пута се апострофира тајна у смеру спиритуалне унутрашње тајновитости певања/писања што је доста неразумљиво, несхватљиво многима, па чак и онима који су у то посвећени. Ђуровићева трага за разоткривањем те велике и сложене тајновитости, полазећи од свог унутрашњег искуства и трансформације лирских визија при самом чину обликовања ове подуже певаније:⁴⁷²

„Тајна ми остаде
где обитавају ови лептирови
Тајна за мене као што је тајна Црни Космос
у коме пишем песме.“

---

⁴⁷⁰ Док сам ово тумачио, у *Аутопоетичком*, 30. VIII 2017, забележио: *У детињству сам читао све што ми је долазило до руку и при том б и т и с а о у свему прочитаном, као у нечему што је лепши, богатији свет духа и постојања, изван оног оскудног ж и в о т а р е њ а у пуном и правом смислу те речи. Читајући премашивао сам и измештао смисао појединих речи, успостављајући измаштане односе између њих, тражио спојеве који им дају нека нова одређења и извесне естетичке елементе, које нисам увек разазнавао.*

Истог дана у *Недомислима*: *У раној и најранијој младости истински сам живео скоро у сваком тексту који сам читао, прочитавао, промишљао и домишљао – непосредније суделујући у свему томе – распет између опоре стварности и имагинативности, омеђене и истовремено разуђене. При том сам у својим читалачким представама конструисао различите слике и предмете, тражећи оно што ме доводи у везу са њима и губио из вида неке релевантне чињенице, због неспретних домишљања.*

⁴⁷¹ *Аутопоетичко*, 31. VIII 2017: *У школи, коју нисам волео, јер ми је помало „тровала“ живот, пружао сам отпор ономе што ми је бездушно наметано, желећи да у нечему надрастем оне што су ме мучили и кињили. Са првим објављеним текстовима (1956/57) имао сам неодређену примисао да сам у томе бар делимично успевао. А они су ми се намерно или несвесно „светили“ наметањем бројних задатака (из математике, нпр.) којима нисам сазнајно, а можда ни интелектуално дорастао.*

Недомисли, истога дана: *Писање је за мене вазда била нека врста о т п о р а, противљења, неслагања (макар са собом) и присвесно настојање да се нешто мења и преобликује у себи (што ђаволски тешко иде) опирања свету око себе, па и овеишталом ј е з и к у... А језик ме сам, негде изнутра радује, подстиче и вигори мисао... Зато сам са пажњом послушкивао језик своје средине и најближих. Касније, од првих сусрета са Бећковићевом поезијом и „Морачником“ Мира Вуксановића, као и у првој почетничкој фази: з в е з д о г р а м, с у н ц о п а д и др, пуносвесно и намерно се упињао да унесем неке језичке иновације, често усиљено, неприкладно, наметљиво и неуспешно.*

⁴⁷² Стјуарт Холпројд, *Речник езотерије*, Нолит, Београд, 1995, стр. 79.

Смиљана, у овој песми, на неколико места, испољава извешан вид космичке свести имајући у виду лично трансперсонално искуство; а оно је и емотивног и естетског карактера, усмерено на дејство лепог и појавног и проистиче из чулног опажања жутих лептира, лампе и ноћног тавнила.

Поетеса то прихвата као резултат свога делања, те се поетички може констатовати: да је *песник поетска свест* у датом тренутку. А онда све имагинарно што се догађа око жуте лампе настоји да постане стварно:

„сакрива их и открива лепота крила њихових
док сред црнила Космоса
песме пишем“

Смиљанино поетолошко и естетско опажање је израз контемплативно симболичког става према лепоти лептирових крила што носе нешто соларно и оличавају духовну природу⁴⁷³ и покретачку снагу за писање песама усред окултног праисконског Црнила Космоса. Ти жути лептири

„нађу душу и мисли моје ноћне
кад пишем песме“

Поетичко искуство писања, складања стихова, садржи у себи нутрење, размишљање, које није усмерено на нешто утилитарно, већ настаје из игре креативних крепкости и особеног јединства вишеструко симболичког, које оно продукује у сфери мисаоности.

„А можда они хоће да се сместе у песму моју“

– пита се поетеса у оптичкој, али и рефлексивној и визуелној обузетости.

Ти несташни лептири су се, фигуративно речено, тискали и наваљивали са свих страна око жаруље:

„да изгоре на њој хоће
да умру лепршајући у игри радосној
док ја пишем песме они хоће да умру у Светлости Лампе“

Смиљана спретно употребљава застарелу реч *жаруља*, у значењу светилке, лампе, која може да изражава собом и нешто: ужарено и зажарено,⁴⁷⁴ на чему се може изгорети, сагорети, и придодаје особен парадокс и контраст о умирању у *игри радосној*, док је она у стваралачком процесу писања песме. И ту отвара самосвојни реалитет – у *Оностраности* – с друге стране стварности, која је симболички многоврсна. Њен космолошки систем у овој песми је у основи симболички и као такав остварује неку врсту архетипског модела свемира.⁴⁷⁵

---

⁴⁷³Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 75-76.

⁴⁷⁴*Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. V, Институт за српскохрватски језик, Београд, 1968, стр. 302.

⁴⁷⁵*Аутопоетичко*, 2. IX 2017: *Мање сам путовао светом, и поред расположивих финансијских средстава које сам стекао, јер ми се, готово увек, наметао с а м о з а х т е в да о виђеном и искуствено*

Песма Смиљане Ђуровић *Жути лептири и Жута лампа Ноћу* је у знатној мери оптерећена нарацијом, опширним приповедањем о збивањима око лампе, са елементима природног догађајног тока, прожетог фикционалним појединостима, уз учесталија понављања, која засметају читаоцу. Понегде се узастопно понављају исте или сличне речи и синтагме, а то се догађа и са синтаксичким обрасцима и деловима стихова, што нису у функцији постизања ритмичког склада, или преношења емоција. Стихови су могли бити сажетији, са одговарајућом избирљивошћу стилских фигура и мање дескриптивности, која доводи у питање лирске узлете што су присутни у овом певању, али су пригушени некономичним наплавима лексема, које на моменте доводе у питање иначе слојевитија симболичка значења.

СМИЉАНА ЂУРОВИЋ

Жути лептир и жута лампа ноћу

Изненадили су ме једне Ноћи лептирови
кад изнела сам Жуту лампу
у башту иза куће
да пишем песме

Около мене била је непрозирна црна Ноћ
у Космосу још црњем од црнила Ноћи
кад појавише се некуд најједном
жути лептирови
лепршајући у светлосном жутилу жуте лампее

Лепршали су прелепи жути лептирови
какве нисам никада до тада видела
у баштама и на ливадама Дању

Дању их нема таквих
у плаветнилу Неба и жутилу бљеска светлости Сунца Земљиног
за мој очињи и духовни вид невидљиви су

Сумње моје многостране пробудиле су се те Ноћи
испод жуте лампе у сред Космоса
док писах песме

сазнајном, поетски доживљеном на путовању – треба нешто да напишем, да о томе оставим траг! виднији белег и сведочанство. А за то ми је понестајало снаге и додатно су ме спречавали незавршени путописи (Н о р в е ш к и ф ј о р д о в и и др.) као и делимично публиковани текстови, које ваља организовати као целину.

Недомисли, истога дана: Појам *трага* ме све чешиће подузима и захвата негде изнутра. Амбиција да оставим неки уочљивији белег ме не напушта и уноси извесне неспоразуме са мени најближима, што су у своје постојању без трага и белега. – „Траг“ у деконструкцији може да значи и **брисање себе, властите присутности** (Шуваковић) али и придодавање себе у имагинарном.

Можда из оностраности из Ниоткуд
жути лептири појавили су се
дозвани светлошћу Жуте Лампе
да у њој проживе свој живот
или можда сам их сама дозвола у ноћи
можда ноћном душом и мислима мојим

А можда су они хтели да се сместе у песму моју
Да ми обрете пажњу на тајне Природе које не видим
Можда
лепршајући у светлосном жутилу лампе
појављивали су се из таме баште
и нестајали кад бих светло палила и гасила у Лампи

Лепршали су ми пред очима ноћним
прелепи лептири жути
какве нисам никада
видела до тада у баштама Дању

Дању их нема у невиделу плаветнила
и жутилу бљеска светлости Сунца Земљиног
За мој очињи и духовни вид невидљиви су
тама нека
Дању невидљива а ноћу видљива
сакрива их и открива лепотом крила њихових
док у сред црнила Космоса
песме пишем

Из Оностраности из Црнила Космоса

жути лептири нађу светлост лампе моје
нађу душу и мисли моје ноћне
кад пишем песме
А можда они хоће да се сместе у песму моју

За мене неразумљиви тискају се око сијалице
да изгоре на њој хоће
да умру лепршајући у игри радосној
док ја пишем песме они хоће да умру у Светлости Лампе
Покушала сам да их спасим да не изгоре
утрнула бих Жуту Лампу
али они тада наједном нестали би без трага
ишчилили у Црнилу Космоса

Учинио сам то неколико пута
Палила и трнула Лампу
И они би нестајали и појављивали се
Нестајали кад бих трнула Жуту Лампу
када бих је понова упалила
појављивали се опет још лепши

са чипкастим шарама мрака по крилима

Не знам да ли је светлост Жуте Лампе Живот или Смрт
за ноћне жуте лептирове
а Светлост Сунчевог дана Непостојање
Не знам ни која невидљива бића Природе
у мојој башти још постоје
невидљива дању а видљива Ноћу

Сазнах да постоје бића што живе од Светлости посебне
сазнах то кад ноћи једне случајно
изнесох Црвену Лампу у моју башту
да пишем песме

Тада појавише се уместо жутих црвени лептирови
Бих затечена сазнањем да беху сви црвени
ни једне друге боје

Ни такве црвене лептирове нисам видела никад Дању
за Земљина Сунца у баштама и на ливадама
Отаџбине моје
Нестајали би исто онако нетрагом
када бих утрнула Црвену Лампу
Вид мој угасио би се тада такође
у Црном Космосу за тамне Ноћи Земљине

Тајна ми остаде
где обитавају ови лептирови
Тајна за мене као што је тајна Црни Космос
у коме пишем песме

*Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба“
IX, 2018.*

НАЗНАКЕ О КОСМИЧКИМ ПОЈЕДИНОСТИМА У КЊИЗИ МИЛИВОЈА ПАВЛОВИЋА „ВЕНАЦ ОД ТРЊА ЗА ДАНИЛА КИША“

Књижевник, студијанц и универзитетски посленик (проректор на приватном универзитету у Србији), Миливоје Павловић је од најранијих дана бављења журналистиком, посебну пажњу посвећивао сложеним и противречним појавама и проблемима у култури, науци и уметности. Уверен да су ове области стваралаштва, заједно с просветом, изузетно важне за напредак друштва, он је неко време потом то креативно посведочио и неколиким књигама у којима је ово подручје, истовремено са образовањем, васпитањем и педагошким радом, разматрао као есенцијалну вредност и саставни део етичко – политичког деловања, насупрот поједностављеним вулгарно марксистичким и тада врло честим економистичким погледима.

За Павловића је скоро свако залажење у социо – политичко, етичко, философско, уметничко – теоријско истраживање било непосредније везано за животно – емпиријске појаве и феномене, којима је критички приступао, имајући у виду како се оне манифестују и пројектују у конкретној друштвеној стварности. Са усвојеним основама философије праксе и са разуђеним теоријским погледима он је проналазио одговарајуће методе у преиспитивању актуелних токова и процеса друштвеног, културног и уметничког развитка.

Има оних који сматрају да је новинарство књижевност на брзу руку. Ако оно то понекад и јесте, за Миливоја Павловића, журнализам у овим зрелим годинама јесте, поред осталог, повезан и са студијским истраживањима као и са појединим видовима научности.

Синтагма „венац од трња“ у многим традицијама, укључујући и нашу, пуна је вишезначне и амбивалентне симболике у смислу славе, победе, посвећења, али означава и смрт, страдање и жалост⁴⁷⁶. Тај ритуални предмет кружног или овалног облика, исплетен од цвећа или трња, може да буде знак почаста, као и дубоке жалости, смрти, жртвовања, погибије. Истовремено је атрибут погребних и жртвених обреда⁴⁷⁷. У хришћанском предању трнов венац у виду круне⁴⁷⁸, који Христ носи у муци, страдању оличава и прославља венчање неба и девичанске земље; кружни венац повезан је са магијским осмишљавањем прстена (и аналогних предмета као што је на пример обруч) и венчање „између Речи-Сина човечијег- и Земље девице коју је увек могуће оплодити“.

Павловићева обимна књига *Венац од трња за Данила Киша*, онтолошком целином у аристотеловском смислу: *обухваћене множине*, сведочи о релативно кратком, али врло динамичном, на моменте трагичном животу, и раскошно богатом и разноврсном *делу*, с унутрашње напонским циљевима нашег великана писане речи. Оно је моћан зрачећи извор и свеукупни израз плодовитог присуства свестраног уметника Киша, али и самог из аутора Павловића, творца слојевитог и ингарденовски вишезначног остварења књиге (слој значења, приказаних предмета, звучања) које полифоно реafirмише мање познате књижевне текстове, фрагменте, и разноврстну оставштину једног од најзначајнијих српских писаца у европским па и светским релацијама. Овај трновит и свечано узносит *венац* од Кишове славе је свеживотни *орган* у смислу *оруђа* и *органон* преиспитивања и успостављања веза са имагинативним светом који сведочанства и факте претвара у литературу / поезију, настављајући перманентну самооплодњу, преобликовање и самосвојно револуционисање система начела њихове имплицитне и експлицитне поетике, књижевне стратегије и уметничке праксе, помоћу којих се може скоро у потпуности воспоставити целовитост сагледавања драгоценог опуса.

---

⁴⁷⁶ Ц.К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Нолит, Београд, 2004, стр.182.

⁴⁷⁷ *Словенска митологија – Енциклопедијски речник*, Београд, 2001, стр.71-73.

⁴⁷⁸ Према загребачком *Рјечнику симбола*, наводи се да је Христова трнова круна [венац] можда повезана са зракасто-кужним венцем „јер се трње извртањем симбола поистовећује са свјетлосним зрацима који извиру из тела Откупитељева. Понекад се Христ окруњен трновом круном [венац] приказује у *зраколиком аспекту*“ - Ж.Шевалије, А. Гербран, *Рјечник симбола*, Загреб, 1987, стр. 714.

Елементи космичке природе

У почетном, биографском делу књиге о Кишу, Миливоје Павловић, помало патетично, помиње и Даниловог ујака Риста Драговића, познатог црногорског историчара и Марка Миљанова,⁴⁷⁹ ратника за кога је велики писац говорио да је „слави свога мача додао славу пера“. Вредно је помена да је Светозар Марковић, у програмском тексту *Српској омладини* сликовито саопштио једно од битних начела борилачке етике и поетике да борци за друштвену правду и ослобођење „*треба у истој руци да држе и мач и перо*“⁴⁸⁰.

***

Живот се, значи, не може свести на књиге, али се ни књиге не могу свести на живот - писао је Данило Киш о свом детињству као илузији којом се *хранила његова имагинација*. Милош Црњански, један од Кишових књижевних предака, при крају *Коментара за Посланицу* дословце пише: „Живот ће бити увек нешто више од литературе“⁴⁸¹.

***

И после толико година Црњански је остао доследан у томе да је *живот изнад литературе*. Ово се, као и Кишово становиште: *да се живот не може свести на књиге*, и обрнуто, потврђивало и код других писаца.

***

Импресивна небеска појава дуге стручно се одређује као лук спектралних боја који се јавља на небу као последица преламања Сунчевих зракова кроз кишне капи. У многим културама симболизује небеску славу и престо, те божанске манифестације⁴⁸² и оличење моста између неба и земље⁴⁸³ или између овоземаљског света и раја. У Библији је знаменити знак доброћудног карактера и опроштаја. У наредној традицији поприма митолошко значење и тумачење.

У почетном делу Павловићеве књиге *Венац од трња за Данила Киша*, одмах иза Данилове назнаке о детињству, у некој врсти антрфилеа, појављује се лирски надахнута песма у прози из 1955, *Биографија*⁴⁸⁴ *Едуарда Кона*. У уводном делу, иза кога следе два фрагмента означена бројевима 1 и 2, истиче се да је имао наочари од сјајних призама кроз које је „гледао у свијет као кроз дугу“, употребљава Киш врло успело и оригинално поређење. Дуга овде може да симболизује видове преображења свести, као и измирење неба и земље, пре спаљивања у крематоријуму.

Из завршеног, драматски експресивног фрагмента, означеног бројем 2, сазнајемо да је логорашу Едуарду Кону, Даниловом оцу, ветар

„развејао пепео кроз
витки димњак крематоријума,
високо, високо...
све до дуге.“

Ветар, као дах свемира, соларног и творног кретања, те гласник богова развејао пепео и божији прах кроз *витки димњак крематоријума*, који је симболички гледано, *соларна капија* за одлазак на небеса, те одлазак из привременог у вечно⁴⁸⁵. И то, високо, понавља Киш у посебно издвојеном реду. Докле? И ту следи космичко – поетска поента СВЕ ДО ДУГЕ!

---

⁴⁷⁹Ристо Драговић, поред осталог био је и биограф, коментатор Његоша и легендарни црногорски јунак

⁴⁸⁰Н. Цветковић, *Књижевно. поетичко у делима првих српских социјалиста*, Београд, 1994, стр. 10.

⁴⁸¹М. Црњански, *Итака и коментари*, Просвета, Београд, 1959, стр. 258.

⁴⁸²Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Београд, 2004 стр 81

⁴⁸³Ж. Шевалије, А. Гербран, *Рјечник симбола*, стр 131.

⁴⁸⁴М. Павловић, *Венац од трња за Данила Киша*, Службени гласник, 2016. стр 18

⁴⁸⁵Ц.К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр.34.

При самом крају интервјуа са Миливојем Павловићем, поводом НИИ-ове награде за роман *Пешчаник*, Данило Киш, служећи се једном космолошком фигуром, говори о Гутенберговој галаксији која се полако гаси над нашим небом. И при том се служи васионском симболиком, додајући да је скоро „видљива, голим оком на звезданом небу, а да се до нас њено зрачење још није ни пробиле“. Он у једној реченици два пута помиње небо, које, у трансценденталној симболици, између осталог, оличава део универзума и поредак у свемиру, место на коме се налазе облаци и звезде, као и богови са својом „небеском свитом“.

У есеју *Питање перспективе*, из далеке 1959. Данило Киш се осврће на напред поменуто књигу *Данашњи значај критичког реализма*,⁴⁸⁶ а враћа јој се, али сада изразитије критички 1971. из новог угла, помало постмодернистичке „интелектуалне игре“, у контексту расправе поводом књиге Станка Ласића *Сукоби на књижевној левници 1928-1952*.⁴⁸⁷

Испрва, у вези са Лукачевом књигом, Киш помиње његов нонконформизам, наводећи из предговора став о езоповском језику, и то поводом револуционарне романтике. При том истиче: „Није дакле реч о маскираном отпору и негацији, него о једном убеђењу и ставу које Лукач већ деценијама страшно излаже и брани, час езоповским језиком, час отворено и јасно, као у овом случају. Сложити се или не са тим ставовима, то је већ питање афинитета за ове или оне естетичке концепције“.⁴⁸⁸

За нас је овде значајно Кишово обраћање пажње алегорији, изузетно важној стилској фигури у поступку постмодерне литературе, нарочито када се њено значење проширује на целину текста. И ту оцењује да Лукач изванредно поставља и решава питање алегорије и додаје: „Алегорија је потребна као што је потребна и критика“.⁴⁸⁹ Она је последица понора између човека и стварности. Алегорија је у обликовању света једна од битних црта авангардизма. „Алегорија, наиме, битно је апстрактна, јер одбацује ситне реалистичке детаље, претендујући на неку платоновску суштину која би садржала (али која и не садржи) све партикуле алегорије; алегорија хоће општим да изрази посебно, но оно тиме укида могућност типизације и карактера. А обрнути поступак тј. од посебног ка општем, одбацивање алегоричне дистанце, битно обогаћује свет уметности⁴⁹⁰, сматра Ђерђ Лукач, коме се, донекле, у складу са својом поетиком придружује и Данило Киш.

Видови космичког у Кишовом есеју о научној поезији

Још далеке 1960. године, Бранко Миљковић је у једном разговору устврдио да се и Ајнштајн може препевати. На питање: „Постоји ли за Вас поетска формула света?“ Миљковић је одважно истакао да су све истинске формуле света – поетске. „Често буљим у Ајнштајнове формуле и верујем да се и оне могу препевати.“ И ту заговара могућност да савремена физика узме за епитаф онај познати Бодлеров стих о човековом путу што води кроз шуму симбола, па саопштава своју формулу света: о речима као моћном оквиру света: „Све што се дешава, дешава се на подручју језика и симбола, било да се ради о атомима или звездама“ (подвукао Н.Ц.).

Зашто се у наслову есеја Д. Киша *Јабука*, (која због облика кугле делује као космички симбол) - *Њутн и поезија* – помиње овај знаменити физичар, математичар и астроном? – На ово питање даје донекле одговор, и то у два маха, управо Милутин Миланковић. Први пут, у делу *Наука и техника током векова*, после осврта на доба Галилеја и Кеплера, а други пут при крају *Успомена, доживљаја и сазнања* – после 1944. године, у одељку *Главни оснивачи егзактних и аорганичких природних наука*. Не залазећи у појединости причања Њутнове сестричине, француском филозофу Волтеру, задржаћемо се на ужу, литерарнију, Миланковићеву верзију из

⁴⁸⁶ Данило Киш, *По-етика*, стр. 103-105

⁴⁸⁷ Исто, стр. 129

⁴⁸⁸ Исто, стр. 103

⁴⁸⁹ Исто, стр. 104

⁴⁹⁰ Исто, стр. 110-111

Успомена, доживљаја, сазнања. На замисао о изузетно важној теорији гравитације, Њутн је дошао у време боравка у Улздорпу, у јесен 1666. године када му је синула идеја о овом најзначајнијем сазнању, како оцењује Миланковић:

„Седећи у своме врту, видео је како је једна зрела јабука пала са свога стабла доле. Запитао се због чега је пала, па када је одговорио да је то било услед силе теже која јој је дала вертикално убрзање, дакле ка центру Земље, запитао се докле сеже та сила теже која се испољава свуда докле допиремо, па и на највишим Земљиним бреговима. На послетку се запитао да ли дејство те силе сеже и до самог Месеца.“⁴⁹¹

Данило Киш као и његови бројни претходници, студиозно се бави сложеним и у неколико противречним проблемима такозване научне поезије. Томе посвећује виспрен есеј *Јабуке, Њутн, поезија* (1960) у коме аналитички преиспитује теоријско – филозофске и поетолошке основне овог деликатног феномена, полазећи од Ренегиллових умних продора и открића што ће постати страсна метафизика човека и свемира и поетско-стваралачких захвата Брјусова (песма *Три јабуке*). Пре него што ће навести стихове Брјусова, Киш их оцењује плодом „ мичуринског калема између поезије и науке“.

Са истог поетског стабла на коме су накалемљене три јабуке: Евина (библијска), јуначка Виљема Тела и учењачка Исака Њутна. Ми ћемо навести само две завршне строфе које се односе на трећу, Њутнову јабуку:

„Она је пала баш у своје време.
и схвати ум непроменљивост закона
који држе Земљу, небо и свет.

Та нам је трећа јабука повратила,
Изједначила сваког, владикау са рабом,
Открила нам пут ка тајнама вечним,
Да нас не би плашио више чак ни удес“

У закључном делу есеја *Јабуке, Њутн, поезија*, исте 1960. Данило Киш истиче да Ајнштајнова теорија релативитета „може имати индиректан утицај на поезију“, у смислу креативног прожимања научних и песничких истина у домену духа, интуиције, и ту помиње Бергсоново учење... У поезији, оно што се мења, што еволуира, то је управо њен соспствени *Weltanschauung*, њена унутарња језгра и те промене су према Кишу напоредне и у „зависности од човековог развоја и у зависности од приме и осеке светског духа (а то је јединство друштвно - историјских и општих метафизичких појава)“.

У финалним фрагментима есеја, Данило Киш пише о Херберт Ридовом поимању научне, односно *метафизичке поезије*, у корелацији са Рене Тиловим и Брјусовим схватањима. И ту наводи Ридово гледиште како се мисли да је *метафизичка поезија или наука* дата, саопштена у стиховима, ванредан доказ *техничке виртуозности*, међутим она ипак није *поезија у најстрожем смислу речи*. Мисаони процес и чин је израз искустава која је ум регистровао, а од избора искустава⁴⁹² и активних операција мозга зависиће *вредност такве мисли*. „Ако уз то тај мозак има способност да своју мисао сведе на емотивну јединицу песме, имаћемо најчистију врсту метафизичке поезије“, констатује Рид. Он се понадава, да ће и поред дезинтеграције религије, та поезија бити спашена од одабране „интелигентне мањине знатне снаге и несумњивих домета“. Рид ту има у виду у првом реду „модерне физичаре“, додаје Данило Киш, па поново

⁴⁹¹Милутин Миланковић, *Успомене, доживљаји и сазнања*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997, стр. 866

⁴⁹²У новије време, према Блекбурновом *Оксфордском филозофском речнику*, искуство ваља посматрати „као конструкцију односно производ и резултат деловања многобројних когнитивних подсистема што је већ било познато и Канту, који је искуство посматрао као синтетизовано од стране различитих активних операција ума.

наводи Ридов став да ће њихово дело „пружити читав систем мисли и слика које ће моћи да инспиришу песника... Наука и поезија имају само један идеал, а то је задовољење разума“.⁴⁹³ Управо у томе наш есејиста види блискост и подударност Х. Рида са линијом Гида и Брјусова, па чак и идентичност са Гиловом формулацијом *научне поезије*.⁴⁹⁴

После изношења мишљења Андреја Бјелог, сасвим различитог од Рида и Гида, који инсистира на разлици између науке и уметности, што је у сагласју са основном Кишовом тезом, Данило заговара мало вероватну могућност да се појави и обнародује „један модерни и прикладни лирски свет под насловом *De Relative Rerum*, инспирисан Ајнштајновом Општом и Посебном теоријом релативитета“. Међутим, такав би поетски свет представљао вулгаризацију и саме поезије, а такве теме би представљале само „далеки одраз научних схватања на лирском плану“, наставља он и подсећа на Елиотову *Пусту Земљу* и еклектицизам којим је она прожета. То је, према његовом мишљењу, диктирало и наметнуло Елиоту хаотичност у идејама, мноштво сваковрсних тумачења и напомена које уносе још већу пометњу. „Лукрецијевска целовитост и узајамно прожимање научног и поетског и њихова еквилибристичка равномерност, то је само једна непоновљена страница у историји поезије“, мудро пресуђује Киш.

Потом накнадно, у напомени, указује на Хакслијево виђење научне поезије у тексту *О поетској материји* где експлиците помиње Ајнштајна, релативност и чисту математику. У вези са сложеним односом науке и поезије, А. Хаксли, поред осталих, истиче: Цона Дана, Фулкеа, Нојеса, Жил Лафарга и др. па дословно прецизира: „Кад би имао вољно осећање језика и недољиву жељу да се изражава језиком лепоте, Ајнштајн би могао да пише најпојније лирске песме о релативности и о задовољствима чисте математике. (...) Услови у којима сви предмети... могу бити преобраћени у поезију тако су ретко извршени, спој песника и научника, песника и филозофа тако је изузетан, да је теоретска универзалност уметности била само изузетно остварена у пракси... Двадесети век још увек чека свога Лукреција“, истиче Хаксли, оптимистички, просуђује са своје стране умерени песимиста Д. Киш.

Према Данилу Кишу, поезија еволуира у смеру развијања свих њених основних обележја. За њега, иначе доброг познаваоца теорије *еволуције*, сам тај појам није имао само синонимско значење *развоја*, већ знатно шире схватање у смислу настојања, саморазвоја и напретка према све изразитијој савремености. И ту Киш метафорички развојност сагледава у зависности од космопоетских морских мена „од плиме и осеке *светског духа*“. А то је, убеђен је, свеукупно јединство „друштвено-историјских и општих *метафизичких* појава“.

Поезија у непрестаном настојању и развоју потенцијално *зри изнутра*; и то некако „невидљиво сазрева у језгри, бомбрдовања атомима оних општих идеја које продиру у њу попут радијације или попут сунчеве енергије коју црпе плод.“⁴⁹⁵ Овде је Киш већ на подручју атомске физике и алудира на *физику језгра* и учење о атомским језгрима и њиховом цепању (фузија језгра), а захвата/додирује и сунчеву енергију и енергију зрачења. И при том упозорава да се директним и вештачким зрачењем, „научном и филозофском пресијом не може убрзати то зрење“. Јер, поезија има свој начин сазревања и увенућа, што зависи од опште *духовне климе*, а осетљива је на *атомске радијације*, додаје метафорично, па шири слику и на *ритам џез*, колико и на њихову подложност „теорији релативитета или теорији отуђења“⁴⁹⁶. И ту је имао у виду Ајнштајнову општу теорију релативности⁴⁹⁷ као и кључни појам отуђења у филозофским

---

⁴⁹³ Д. Киш, *Јабука, Њутн, Поезија*, стр. 23-24.

⁴⁹⁴ Идеал као што је „научни метод у поезији, мора се прихватити као нешто што је трајно колико и идеал“, истиче Рид и додаје: „Наука је успоставила велики број *феномена* (...) Њима недостаје синтетичко јединство. Можда се метафизичка поезија пробија у правцу успостављања тог јединства; метафизичка поезија, пробијајући се у другом смеру, може, без икакве дрскости, тежити истом циљу“.

⁴⁹⁵ Д. Киш, *Јабука, Њутн, Поезија*, стр. 26.

⁴⁹⁶ Исто, стр. 26.

⁴⁹⁷ Данилу Кишу је било знано да основна Ајнштајнова идеја има донекле додирних тачака са Њутновим преобликованим схватањем гравитације у смеру да су „закони кретања у убрзању еквивалентни онима у пољу гравитације“. Ајнштајнова теорија разматра гравитацију не као Њутнову силу „која делује

учењима и списима Хегела, Фојербаха и младог Маркса, из његовог хегеловског периода прихватања идеје о самоотуђеној људској природи све до коначне и потпуне хуманистичке трансформације друштва.⁴⁹⁸

После указивања на подложност поезије свеукупној духовној клими и ритму цеза колико и теорији релативитета и теорији отуђења, Данило Киш наглашава да се она (поезија) не може спасавати ни *инекцијама смисла* ни вештачким калемима *егзактних наука*, попут математике, хемије или астрономије, које тачно мере односе међу величинама. Поезија може да **тражи своје добро (das Gute)** – Киш овде филозофски прави разлику од придева *добар* – у области музике и сликарства; јер поезија је речито сликарство, а сликарство речита поезија, додајемо ми. Поезија у бранковском смислу, *има своју сопствену мисао, свој сопствени слух*.⁴⁹⁹

Поезија, подвлачи ту Д. Киш, истовремено са сопством и јаством мисли и слуха, не остаје *глува на науку*, узету као систематско истраживање одговарајућим методама за достизање обухватних начела; нити занемарује *историју* као изучавање развоја целокупног човечанства са свим процесним стањима, делима и творевинама. Поезија, према његовом уверењу, има слуха за *реалије* и *универзалије*⁵⁰⁰, самоегзистирајуће и независне од индивидуалних реалности у споју са њиховим онтосом.

Стваралачко присуство и уплив Кишовог дела

Прошло је више од четврт века откако је Данило Киш отишао у легенду, а снажно дејство његовог књижевног дела, и после толико година, као да све више добија у силини и размаху. То недвосмислено показује књига Миљивоја Павловића *Венац од трња за Данила Киша*. Служећи се, на оригиналан начин, елементима савремене херменеутичке методе, он открива да Кишов стваралачки опус знатно превазилази доба у коме је настајао као и потоње деценије, делујући живо и непосредно на нове генерације читалаца и тумача (поједини прилози у *анкети*), те да је својим бићем и суштаством окренута будућности. Управо то активно и креативно *дејство* на долазеће време, те на историју литературе коју обликује према начелима модерне поетике, што је аксиолошки садржана у његовим основама, убедљиво посведочава своју епохалну опстојаност и постојаност, живо присуство и делотворни уплив, као што је то случај у великој мери и са делом Милоша Црњанског и неких других великих писаца.

Павловић је солидан зналац поетике и естетике рецепције, што је посебно испољио у студијским разматрањима сигнализма и неоавангарде. При конципирању књиге о Данилу Кишу имао је у виду сложен процес актуелизације књижевно-поетских текстова од стране читалачке публике, уколико их прихвата, па је бирао фрагменте штампане у антрфилеу, који могу имати звучног одјека како међу ранијим тако, још и више, међу новим читаоцима. О њима је просуђивао пажљивим оком критичара, естете и уметника, са истанчаним смислом за дух и сензибилитет новог времена. У томе му је веома много помогао и сам разнолики опус Данила Киша визионарски грађен и стваран за људе долазеће епохе четврте дигитално-технолошке револуције.

незнано кроз простор, него као метричку вредност континуума простор-време која кривуда у близини материје“. Битност Ајнштајнове теорије у оном главном, најважнијем делу ослања се на „верзију Њутнове апсолутне теорије простора, у смислу да се простор сматра као метричка вредност за себе“. – С. Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, стр.427.

⁴⁹⁸На друштвено-теоријском, филозофском и поетолошком подручју Данило Киш је, пре многих других у области литературе схватио: да смо отуђени од друштва уколико смо под снажном пресијом данас оно контролише, уместо да будемо саставни и неодвојиви део креативног социо-духовног јединства. „Код Хегела, прогрес ка апсолуту представља прогрес самосвести, који је сам по себи процес разотуђења током кога оно што је одвојено и лажно објективизовано поново стиче своје јединство кроз самостварање и самосвест...“ – Исто, стр.300.

⁴⁹⁹Песма, према темељном бранковском начелу, у себи налази *свој начин исказивања и своје законе*. – Н. Цветковић, *Све је љубав*, Лесковац, 1979, стр.97. Види: *Елементи бранковско-стражиловске концепције*, у књизи Н. Цветковића, *Нови и стари поводи*, Јагодина, 1977, стр.77-84; и стр.68-76.

⁵⁰⁰Д. Киш, *Јабука, Њутн, поезија*, стр.27.

Зато је и разумљиво што постоји делотворна интеракција између његове већ *овенчане* књиге о Данилу Кишу (награде и признања), све бројнијих читалаца, те њихове рецепције и нове продукције (припрема другог издања, интересовања за овај *догађајни роман* у Мађарској и другде, те публиковање фељтона у дневном листу *Политика*).

Павловићева је заслуга што је за Кишов опус, завршен пре више од четврт века, који је и данас врло прихватљив, пронашао прави и најбољи начин за реafirмацију одабраних фрагмената, затим одговарајуће место и форму у врсти, жанру и аксиолошком систему модерности, а надајмо се, и наредног раздобља. У том погледу видно је померио досадашње представе о његовој есенцијалној вредности, отварајући му пут креативне обнове и реинкарнације на животворним темељима.

Данило Киш је васцели свој таленат, сликовито речено неразднојно и судбински везао за литературу, стваралаштво, уметност, дубоко личну филозофију и *по-етику* па и сциентистику. Пошто је, према сопственом признању, *отпатио поезију*, смело се упустио у *велику авантуру романа*, достижући високе, па и највише домете. Целим бићем и неподељено, вазда је веровао у уметност речи – у књижевност, и у *језик*, „*ту најгору од свих конвенција*“, стављајући ово што је преузео из лексикографске литературе, између наводница. И захваљујући том страсничком венчању за уметност (укупно узев), остварио је највеће, у неким видовима и ингениозне резултате. Њему је све великодушно даровала васцела природа, и она најличнија, стављајући му непоречно у задатак да то у свом животу овенчаном трновитим уздарјем – неминовно и неизоставно својим опусом, у потпуности и изврши, воздижући се изнад свеукупне људске коначности. Његов вишеструки таленат упућивао га је да живи, страда, пати и отпати поезију и лиризам у прози, а геније, императивно: да пише романе, што је, према унутрашњим импулсима и нагону *м о р а о*, без узмицања и одлагања. У том смислу Данило Киш припада династији генија (В. Иго сматра да чак и нема неке друге), па зато *они носе све круне, укључујући и оне од трња*.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба“ IX, 2018.

Пред звезданим вратима – савремени бугарски песници

У биографском делу ове књиге указали смо на блиске родбинске везе Милановог деде и оца са породицама у Бугарској. Дедина два брата одселила су се у Софију, где је и деда Милан провео део свога живота. Истакнимо да је бројним и различитим рођачким, пријатељским и пословним везама био уткан у бугарске животне и духовне просторе. Током шездесетих година, отац Сергије је обновио везе са фамилијом у Софији, па се почело са размењивањем узajмних посета. Његова нумизматичка и историјска истраживања учинила су све учесталијим те међусобне сусрете. Повремене боравке у Бугарској, на научним и песничким сусретима, Милан је, једном приликом, искористио да посети рођаке Георгија - Гошу Николова и Антона Стамболџијева.

Усудна звезда водила најпре је довела у блиску сарадничку везу, а потом и присно братско дружење, два научника астронома и истовремено песника, делом и по души: Милана С. Димитријевића и Бугарина Милчу Кирилова Цветкова. Први пут су се срели и упознали на астрономском научном скупу у Солуну 1997. У мају 1998, на повратку из Истамбула, Милан је био гост Цветкова и тада су договорили организовање Прве бугарско-српске астрономске конференције, која је одржана у Белоградчику, августа исте године. Тако су засновани доста чврсти и поуздани темељи будуће сарадње на неколико различитих подручја. Од тада су, заједничким напорима и у пуном сагласју остварили осам плодотворних научних конференција српских и бугарских астронома.

Захваљујући Милану, у мају 2012, у његовом завичајном Лесковцу, одржана је Осма српско-бугарска астрономска конференција. Један од разлога и мотива био је да се афирмише лесковачка локална средина и да јој се придода извештан студијско стваралачки садржај. Уз то, југ Србије, је ближи и приступачнији гостима – научним посленицима из Бугарске. Скуп је имао завидан научни ниво. Напоменимо, да је оперативну припомоћ Милану пружао и наш заједнички брат Душан Цветковић Лешњак.

Истакнимо, да је ангажовањем књижевника Драгана Радовића, приређено запажено књижевно-поетско вече у Културном центру Лесковца. Поред Милана, учествовали су: Милчо Цветков, Рајчо Русев Рајсн, Петко Недјалков, Здравка Шејретова и Даринка Крстић, родом из околине Босилеграда, као водитељ. Бугарским песницима се придружио и афирмисани културни посленик и инспиратор велике културно-уметничке акције „Јухорско око“ – Ђорђе Петковић, аутор више песничких књига. Он је за ту прилику сачинио 50 нумерисаних примерака збирнице деконструисаних сонета, посвећених Конференцији. Том приликом, Здравки Шејретовој доделио је признање Poeta Primus. Касније, Петко Недјалков је позвао Милана, Даринку Крстић и Драгана Радовића на међународни скуп писаца у Плевену. У зборнику са ове песничке свечаности објављени су стихови поменутих аутора.

На Петој конференцији „Развој астрономије код Срба“, којој је присуствовало више даровитих песника из Србије, као и из Бугарске, догодило се спонтано лирско-уметничко надметање присутних астро-песника. Био је то сјајан „ватромет“ стихова, који је обогатио и оплеменио активност у секцијама *Књижевност, уметност и астрономија* и *Космичко – инспирација поезије*. После надахнутог лирског слова Милча Кирилова, илустрованог одговарајућом презентацијом, при чему је изразито емотивно говорио ангажовану поезију, укључио сам се и сам говорећи одломак из „Облака у панталонама“ Мајаковског. То су прихватили и други присутни списатељи, укључујући и Надежду Ерић. То је додатно подстакло Милча да са још више инспирације и лирске развигорености, настави свој импресивни наступ,

који је срдечно поздрављен од свих присутних. А онда су почели да се смењују рецитатори, уносећи нове садржаје и динамику.

Милан и Меглена Божанова, врли преводилац његових стихова, представили су Димитријевићеву књигу *Песме*, објављену на бугарском.⁵⁰¹ При том је стихове на српском говорио аутор поменуте збирке, а потом их је поетеса Божанова читала на бугарском. Додајмо овде да је књига штампана у једној врсти дивот издања, у посебном формату, са красним ликовним прилозима, на посебној врсти папира и неупоредиво бољој опреми од издања на српском.⁵⁰²

У поменутом Зборнику објављена је и песма Милче Кирилова *Поклон*,⁵⁰³ посвећена Милану, публикована у контексту приказа активности клуба „С Геом на Редуту“.

Научник и песник Милчо Кирилов Цветков увео је Милана у круг савремених бугарских песника окупљених у поменутом Клубу. Крајем јула 2008, Милчо га је позвао на дружење у оквиру поетског окупљања у парку „Гео Милев“.⁵⁰⁴ Ту се непосредније упознао са стваралаштвом чланова Клуба, који су му даровали збирке песама, а њихово прочитавање га је подстакло да се позабави превођењем и поетолошким разматрањима. То је био зачетак активности, што је довело до потоњег обликовања Зборника *Пред звезданим вратима*. У поменутом зборнику број пет Димитријевић је представио читаву плејаду бугарских песника инспирисаних космичким и астралним сферама.⁵⁰⁵

У некој врсти пролога за овај песнички зборник, Димитријевић, с пуно разлога, указује на извесну сродност, па и родословну блискост, песничке лозе, што га је, по неком вишем космичком науку, повезала са распеваним савременим бугарским лиричарима. Његова племенита културно-уметничка намера је да, у српским просторима, афирмише и делом оваплоти оно што бугарски песници обликују у својим стиховима. Избор песама је овде начињен, више по сродности замисли, идејама, хуманистичким хтењима и надахнућу.

У прологу *Пред звезданим вратима*, Димитријевић се скоро интимно обраћа широкој читалачкој публици, истичући да је поменута књига настала „по нужности случаја, који сасвим ненадно кроји наше судбине“ и делотворно их повезује са модерним и отвореним токовима песничког умећа. Он врло сликовито помиње *лирски цветник* и раздрагано *звездано јато* лиричара, чије га стваралаштво, вредностима, ритмичко-музикалним квалитетима, смелим стилско-изражајним средствима, обавезује да посвети одговарајућу пажњу лирски размахнутој братији у песничком клубу *С Геом на Редуту*.

Цветни врт парка *Редут* постао је инспиративна узајамна „тајна веза“ између стихотвораца, заталасаних небеса, нежних трава и девојачки витких и узноситих бреза. Име знаменитог бугарског песника Гео Милева, свеприсутног у бићу свога времена, које унеколико превазилази и надраста, окупило је културно-уметничко и мисаоно братство око заједничке духовне трпезе.

Већина од лиричара присутних у овом Зборнику, недвосмислено показује, парафразирајмо Она: да је песник отац својих стихова, а језик, који је астроном и друмовник Милан, добро разумео, свеопшта мајка и родитељка узмахнутог твораштва. Поједини од ових бугарских

---

⁵⁰¹ М. С. Димитријевич, *Стихотворения*, Херон прес, Софија, 2008.

⁵⁰² Вредно је помена да је и збирка песама Сергија Димитријевића, *Искри от миналото*, Българска книжница, Софија, 2012, штампана код реномираног издавача у врло лепој опреми, која привлачи пажњу.

⁵⁰³ Милчо Кирилов, *Поклон*, Зборник радова конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 764.

⁵⁰⁴ Том сусрету, поред Милана и Милче, присуствовали су Маја Митова, Улјана Петкова Паскалева, Илијана Илијева, Катја Маринова, Евгенија Маринчева и Рајчо Русев Рајсн. – *Развој астрономије код Срба V*, фотографије 1-5, стр. 761-763.

⁵⁰⁵ М. С. Димитријевић, *Савремена бугарска поезија – клуб песника «С Геом на Редуту» и чаровитост лирско-космичке инспирације*, Зборник радова конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 759-791.

песника су истински представници и видовити *делегати* будућности у нашој савременостин. Они су, врли и даровити „функционери“ будућнарења, како би рекао Оскар Давичо.

Књига *Пред звезданим вратима* потврђује да астроном, космополита, полиглота и даровит научник, свестрано разазнаје и продубљено познаје људе, њихов слојевит и вишезначан говор и опевано суштство бивствовања. Неки од ових стихова, исписани су са истинским разумевањем за општечовечанске, љубавно-интимистичке, универзалне, космичке и социјалне појаве и проблеме, али и за обичне, свакодневне, мале људске радости и невоље; као да су саздани од руменила крви што је непосредно канула из топлог људског срца.

Најдаровитији уметници речи су, са своје стране, врло добро схватили задатке и обавезе своје генерације, настојећи да своја стихотворенија озраче и духовно просветле трачком визија долазећег времена. У бројним од ових песама можемо да пронађемо и откријемо много више, богатије и лирски разуђеније од онога што је у њима подтекстно саденуто и инкрустирано.

Већину лиричара представљених у овој књизи озрачава животворан и смео израз за свеколике и у много чему противречне околности живљења и постојања и вештине да све оно што виде и проживе могу и умеју да саопште на сугестиван начин. Неки од њих, врло интензивно живе своје време и судбину, без намере да се прилагођавају наopakим околностима у своме окружењу, спремни да се хватају у коштац са најразличитијим облицима конформизма. Зато они одважно продиру у мале и велике људске тајновитости, налазећи у себи снаге да бодро и достојанствено проговоре о ономе што је мука духу, али и шире, о тегобама људског постојања уопште.

Стихови из ове лирски особене хрестоматије претрајавају у бићу истинских човекољубаца, сањајући истовремено раскриљене астралне просторе, недомашну васиону, тврду и опору земљу као и свељудско у одолевању. Захваљујући стваралачком полету, интелектуалној развигорености и моралној доследности, они продиру чак и тамо где бљештави сунчани зраци не сеж, а чарна небеска светила не трепере.

Књига окупља и афирмише песнике из најразличитијих области људског делања, од учењака, преко привредника, предавача, до сликара и издавача који, поред лирског, здраворазумског и ванчулног виђења света, вигоре једну нову поетику радости живљења и бележе драму људског страдања. Понајбољи међу њима налазе се на релацијама савремене уметничке, културолошке, теоријске, научне и филозофске мисли, коју на свој начин богате и осмишљавају. Откривајући чари и лепоте света и људског постојања истовремено разоткривају дубље и суштственије истине од појединих стихоклепаца и умишљених филозофа, који копају по људским ранама, тражећи скривену истину, која може колико да обасја нове хоризонте, толико и да заслепи невиделом.

Састављач овог Зборника добро запажа да је песничка форма врло разнолика и добро негована, те да се креће од суптилне лирске дескрипције, преко интимистичког, понегде сентименталног распевавања, рефлексивно-медитативног, сцијентистичког, колоритног, епски разуђеног певања, па све до хаику стихова. У томе, они иду за корак испред своје епохе, а смело корачају упоредо са лирским и поетолошким настојањима модерне књижевности.

Међу њима има и профетски надахнутих стваралаца, који друге лекују својим истанчаним стихотворенијима, а сами страдају у сопственим заносима, заплетеностима и обузетостима. Па ипак својим делима посведочавају да је песник гласовита речитост времена и простора у коме живе и опстају. Њихов лиризам помера тешке завесе и драперије самотништва и туге, показујући да су управо они, као ствараоци истовремено и највећи и најмањи усамљеници, аскете, и страдалници, док војују и краљују као промишљени учењаци духовности. Они живе и претрајавају остварењима којима нам се нуде, обраћајући се и новим поколењима, инспиришући их за могуће подухвате.

Са вером да се зрачак и трачак поезије таласа и лелуја у срцима скоро свих људи, а прихватајући Лотреамонов став да ће поезију једнога дана сви писати, понадавамо се да ће песничка остварења у овом Зборнику наћи одјека у културно-уметничкој јавности, којој су упућена. Јер поезија је доиста *матерински језик* у души распеваног људског рода (Хердер).

У овом одељку осврнули смо се на песничко дело Милана С. Димитријевића, на разноврсност мотива, слојевитост и вишезначност симболике и стилско-изражајна средства, имајући у виду пре свега његово рано, младалачко стваралаштво, књигу *Песме* (2000), антологију *Космички цвет* (2003), као и на зборник савремене бугарске поезије *Пред звезданим вратима*, што на изванредан начин заокружује оно што је осамдесетих година прошлог века, започето у оквиру рубрике *Мало поезије* у астрономском часопису *Васиона*. Анализирајући поменути Антологију, посебно смо захватили певање о небу, сунцу, месецу, звездама и другим важнијим космичким ентитетима, отварајући и могућности за нова компаративна истраживања, између осталог, и на релацији Димитријевићевог лирског стваралаштва, студијско-публицистичких и појединих научних прилога. У том погледу могу бити од значаја дубља аналитичка, уметничко-естетска и поетолошка преиспитивања и валоризације у ширем контексту потоње антологије и најновијег зборника бугарске поезије, њихових додирних тачака и узајамних преплитања, што је овде само у скицама назначено. Захвално би било позабавити се и бројним Димитријевићевим приказима, освртима, студијским прилозима и белешкама о већој групи домаћих и страних песника, са становишта космичких преокупација.

Раскриљена звездана врата поезије - Преводи савремених бугарских песника -

Превод је преношење, репродуковање написаних или изговорених видова садржаја што се односе на одређене облике језичког изражавања, уз помоћ неког другог циљног језика,⁵⁰⁶ ради споразумевања, културне размене и комуникације међу различитим говорним и језичким подручјима. Преводачки рад отвара широке могућности за ближе и непосредније упознавање међу различитим и често врло удаљеним народима; а преводиоци су креативни посредници између националних литература. Гете је веома лепо приметио да превођење „остаје један од најважнијих и највреднијих послова у општем светском промету“. Добри преводи су изванредна прилика за темељно упознавање многих вредних и великих књижевних остварења. Превођење поезије тражи и одговарајући песнички таленат, па су бројни песници били и добри преводиоци.

О преводу као преношењу одабраних текстова, писали смо у претходној књизи о М. С. Димитријевићу⁵⁰⁷ осврћући се на преведене текстове углавном публиковане у *Васиони*, као и на књигу Гонзала Алкаина: *Како бити господар сопственог живота* (2003). Осврнимо се овом приликом на његове преводе савремених бугарских песника.

Слојевита је и вишезначна симболика наслова зборника хрестоматије савремене бугарске поезије М. С. Димитријевића *Пред звезданим вратима*; она омогућује имагинативност и распаљује машту, води и лирски заводи у сфере мисли и умовања са мало речи, или чак и без њих, у знаковност, или чулну сликовитост која изражава нешто

---

⁵⁰⁶ *Лексикон савремене културе. – Теме и теорије, облици и институције од 1945. до данас*, приредио Ролс Шнел, Београд, 2008, стр. 558.

⁵⁰⁷ Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 41–46.

нечулно, друго, или указује на њега упоредно у пренесеном смислу.⁵⁰⁸ Звезде су вечни гласник неба; оне су очи ноћи и као сјај у тами – зрачак бесмртне наде. А врата (звездана) – вазда слободно отворена – су нада за улазак у нови свет и живот, прелажење из једног животног стања у друго,⁵⁰⁹ више – астрално и свеживотно!

Даровита поетеса Илиана Илиева пише сажет надахнути пролог – предговор *Пре него што уђемо на звездана врата* и обраћајући се читаоцу, сликовито му поручује: да је држећи у рукама ову књигу: *ухватио саму срећу*, те да је рођен под *срећном звездом*, као и аутори стихова заступљених у њој.⁵¹⁰

Срећа је сама по себи, наизглед сасвим једноставна и свима на дохват руке, као и књига поезије *Пред звезданим вратима*, из које зрачи осећај складности и животне радости, звездане ведрине и задовољства различите врсте. Људска срећа, по мишљењу Бекона, углавном свакоме лежи у његовим сопственим рукама, само је треба делатно препознати, без јалових ишчекивања да падне из свемира. И доиста, знатан број оних који су се песнички осведочили и стваралачки потврдили, рођен је под *срећном звездом*, како каже поетеса Илиева.

Уважени читаоци пак што држе у рукама књигу *Пред звезданим вратима*, одистински су ухватили срећу и треба да је *загле*, јер *фортуна* и када даје повише па и превише – то ипак никада није довољно! При том је посебно тешко звездоносну срећу посматрати кроз туђе очи.

Занимљиво је да и Милан С. Димитријевић предговор *Пред звезданим вратима* поезије започиње једним афористичким исказом: да се *срећа свакоме указује према његовим личним схватањима*; и попут Илиане Илиеве, која помиње рађање песника под срећном звездом, обраћа се са захвалношћу *звезди водиљи* што га је довеле до групе савремених бугарских песника које ће преводити. Он, који је у детињству са заносом читао Хенрика Сјенкијевича слично верује да је *срећа увек онде где је човек види*, те да човек у истини вреди онолико колико и појам и представа коју је себи створио о срећи. Нашем песнику и астроному, загледаном у раскошне чари Млечна Пута на небу, по лирској сродности блиска је Беконова мисао: „Пут среће је као Млечни Пут на небу, стециште или рој ситних звезда које се не виде појединачно, али дају светлост све заједно“.

Димитријевићу је у много чему својбински и братственички блиска поезија бугарских песника којој се родбинско преводилачки окренуо, као да су из исте или сличне родословне лозе, а његова песничка муза је у сестринском односу са онима што су надахнуле плејаду бугарских лирничара.

У наставку сажетог предговора којим започиње ова књига Илиана Илиева истиче да овог песничког зборника не би било, „да састављача и преводиоца са бугарског на српски, Милана С. Димитријевића, судбина није спојила са људима исте поетске крвне групе“, у парку „Гео Милев“, у софијском кварту „Редут“. Те вечери (29. јула 2008), на

---

⁵⁰⁸ *Речник филозофских појмова* – прерадили Арним Регенбоген и Уве Мајер, БИГЗ, Београд, 2004, стр. 566.

⁵⁰⁹ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Просвета – Нолит, Београд, стр. 201. и 187.

⁵¹⁰ М. С. Димитријевић, *Пред звезданим вратима – Савремени бугарски песници*, Просвета, Београд, стр. 5.

пољани у парку, окупљени лиричари читали су своје нове стихове. И нису подозревали да ће их њихов гост, астро-песник Димитријевић „повести кроз звездана врата, на поетско-међузвездано путовање...“ – сликовито и са пуно симболике мемоарски пише Илиева.

У складном сликовном сазвучју са првим предговорником, Димитријевић се у сличном лирско-метафоричном тону позива на нужност случаја који ненадно кроји *судбине* и узајамно повезује истородне песничке крвне групе. Према његовим речима, ове лирске хрестоматије, *цветника* и својеврсног зборника не би било „да није распеваног јата лиричара“, чије га је узносито стваралаштво „подстакло, и у шаролико братство спојило са поетски раздраганом дружином *С Геом на Редуту*“.⁵¹¹ Па наставља да су на тој разастртој пољани красног парка разнолико „процветали стихотворни гласови, заталасале се руже ветрова, развигорила небеса, опчињујуће замирисала будућност лирске треперавости, у раскрыљеним просторима два блиска, сродна језика“.

Поетеса Илиана Илиева у библијском духу пише: *у почетку беше Реч!* – и одмах додаје: „љубав за одмерену реч“. За велике писце, попут Толстоја: *Реч је кључ срца*. Она је самосвојно чудо и чаролија, пошто се моћно уплиће у природу и људе, вазносећи их у љубави и преображавању, па је и плодотворни чин магије људског бића и свељудског разумевања, саглашавања и здруживања. *Реч* сједињује и спаја људе као гласовити а невидљиви мостови без обала у универзуму. Одмерена, блага реч зове, мами и призива пријатеље, блаженством мири непријатеље.

Поетска реч је тајанством оплемењени *облик у који претварамо себе саме*. Она је свеколики израз мисли и духа, па је као таква пуна *узајамног дивљења за таленат ближњег*, како пише Илиева. Она *сакупља* (И. И.), окупља, спаја, сједињује стихотворце у служби узајамне љубави, радости, лирског успеха... Радости „због поетског испуњења другога“ – наглашава Илиева и додаје: „Ми умемо да се заједно радујемо“.

Поезија је радост живота у сједињењу; она здружује срца и руке са знаним и незнаним и призива их да заједно заиграју у колу другарства и узајамништва. По својој изворној природи, радост тражи заједништво и захтева да се са неким подели, јер тада добија праву вредност и смисао. Велико је умење радовати се заједно са блиским и сродницима по перу и космичким визијама.

И по Димитријевићевом мишљењу: Милозвучна поетска реч призива и мами *пријатеље на дружбу* и уздиже их до васионских сфера; истовремено она их благородно оплемењује, нежнутљиво драга и у искреној поетској речи креативно оваплоћује. Књижевно слово је безмало увек свељудско, у много чему универзално и хуманистичко „и кроз његов размахнути говор најбоље се може схватити оно што је *човјек а мора бит човјек* (Његош)“.

Поетска реч/слово је и за Милана, као и за многе друге, *свеземаљско чудо* над чудесима и често води оном есенцијалном, *магично-чувственом*, у смислу суштине свих суштина и њихових лирских обличја, па све до боготворног у надахнућу. Према његовој оцени, са којом се не бисмо у свему сложили, бугарски песници, заступљени у овом недовољно селективном зборнику су „ритмичко-музикалним, стилско-изражајним поетским сликама (...) разиграле и распевале небеса над нама и у нама“. У овим

---

⁵¹¹ Исто, стр. 7.

предговорнички понесеним речима има много претеривања, које није подударно са стварним уметничко-поетским домаћајима појединих аматерско-дилетантских остварења, која су можда могла и да изостану.

Ако се може прихватити Димитријевићев став: да им је песничка форма разнолика и да се креће од лирске дескрипције, (где, по нашем мишљењу, има подоста слабости), преко понајбољег интимистичко-исповедног певања, до рефлексивног, (мањкаво) сцијентистичког, пејзажистичког и епски разуђених стихова, (који су могли бити сажетији), онда је тек делимично одржива оцена: да већина њих доследно обликује поетске визије (напротив, подоста је изражена неконсеквентност) и трага за новим темама; неке од њих су заиста мање обрађиване, али су конципиране и обликоване у знатном сагласју са себи својственим погледом на свет и живот.

На речи поетесе Илиеве о љубави, испуњењу другог, заједничком радовању, у Димитријевићевом предговору надовезују се речи из Библије: *Ко пријатеља нађе, нашао је благо*. На то додаје симболику здруживања песника у отварању *звездане катије*, па лирски понесено констатује: „Ко воли песнике – љубав га вазноси до космичких сфера и вишеструко награђује“.

Илиана се опет позива на срећу увезану у „пешкир астрономије“, како дословце пише, што су се колеге, браћа по перу, дугогодишњи пријатељи и сарадници – „професори астрономије на светском нивоу“ – стваралачки обрели у њиховој шароликој лирској дружини. – У подударном симболичком и метафоричком смислу, само поетски распеваније пише Димитријевић о песницима везаним васељенском *тканицом* (код Илиеве *пешкир*), што дукатима стихова, са пожњевеним класјем, на овоземаљском и небеском *убрису* (подвукао Н. Ц.) дарују љубитеље литературе и стиховане речи. Милан, преводилац и саставитељ зборника/хрестоматије, и Милчо су надахнути астро-лиричари, које је присно повезала астрономска наука, „саборност, друговање, истраживачка прегнућа и љубав према уметности поетске речи“.

Милчо и Милан су, наглашава Илиана, стваралачки окупили даровите песнике: филологе, економисте, наставнике, рачуновође, инжењере, шифранте, уметнике, издаваче, „и кога све не“. – Димитријевић, који на крају књиге даје кратке биографске белешке о члановима ове *распеване дружине*, знатно шири листу занимања, помињући: лингвисте, хуманисте, учењаке, привреднике, лекаре, адвокате, музичке педагоге, предаваче, конструкторе, рачунопологаче, инжењере душа, шифранте земаљских и космичких знакова, веселнике сликаре, издаваче, истраживаче, „зреле и довршене песмоторце, у небеса загледане уметнике, као и оне који тек припремају прву песничку књигу“. Сви су они, закључује Димитријевић, *озарили пространства интима*, исказали су на свој начин „саопштавајући разнородно и богато животно искуство и виђење планетарних и земаљских, овоостраних и оноостраних, још увек неоткривених сфера унутрашњег космоса и оплођене духовности“.

У завршном делу свог предговора Илиана Илиева указује да су управо поменути *звездани* професори и научници (Милан и Милчо) свима дали благословену прилику да се осете „као открића – ако не научна, оно бар књижевна“. Зато им бугарски песници захваљују даровањем својих стихова о Космосу, Мајци Земљи и Човеку, што су испуњени љубављу. И на самом крају, речима добродошлице, гласовито и песнички

сликовито, са пуно осмишљене симболике, позива: „Отвори звездана врата читаоче, и буди један од нас!“

При крају свог предговора М. С. Димитријевић пише о разлозима, мотивима, охрабрењу и избору стихова за превођење и препеве. Ту најпре истиче потребу да са бугарског на српски језик преводи посебно оне песме што су инспирисане космичком тематиком. Полазну основу представљао је оно што је претходно публикувао у зборницима са Конференција *Развој астрономије код Срба*, о чему даје податке у напомени (зборници V, VI, VII, VIII, IX),⁵¹² те препеве пратили су његови занимљиви коментари, који су се можда могли наћи у прилогу овој „распеваној“ књизи. Вредан пажње је и податак да је неке фрагменте понудио српским, додуше нешто мање познатим часописима (*Успења*, *Луча*), са одговарајућим изворима. Све то га је охрабрило и подстакло да се даље позабави и истрајније прати стваралаштво групе бугарских песника, песмама казиваним на заједничким литерарним поселима, књижевним вечерима и другим сличним манифестацијама и сусретима; тада је добијао нове, објављене и необјављене стихове, а преводио је оне који су, по његовом личном признању, у њему „нашли одговарајући одјек, нарочито остварења инспирисана чарима и лепотама неба“.

Димитријевићево указивање да је преводио стихове који су у њему нашли *одговарајући одјек*, несумњиво упућује на дубоко лични, субјективни избор, независан од других мерила и естетских критеријума. Другим речима, он је правио цветну збирку, *цветник* (М. С. Д.) према свом нахођењу, обраћајући већу пажњу песмама са космичком тематиком. При том је, као песник, имао у виду њихове уметничке вредности и извесну сагласност са видовима своје поетике, водећи рачуна да одражавају дух времена и наше савремености, а није занемаривао ни њихове естетске, друштвене, социо-етичке и друге тенденције. Може се очекивати да ће овај цветник савремене бугарске поезије, нарочито после објављивања информативне белешке у листу *Политика*, изазвати веће интересовање и коментаре, поготово што је мало оваквих књига објављених од стране реномираних издавача каква је београдска *Просвета*.

Поменута белешка, под поетским насловом *У небеса загледани*,⁵¹³ почиње указивањем да је *Просвета* објавила двојезично, на српском и бугарском, *антологију*

---

⁵⁸³ М. С. Димитријевић, *Савремена бугарска поезија - Клуб песника „С Геом на Редуту“ и чаровитост лирско-космичке инспирације*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба V”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, св. 8, 2009, 759-791.

М. С. Димитријевић, „С Геом на Редуту“ под звездама, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, св. 10, 2011, 1093-1124.

М. С. Димитријевић, „С Геом на Редуту“ под звездама II, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VII”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, св. 13, 2014, 1255-1296.

М. С. Димитријевић, „С Геом на Редуту“ под звездама III, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VIII”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 16, 2016, 625-684.

М. С. Димитријевић, „С Геом на Редуту“ пред звезданим вратима, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба IX”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 17, 2018, 751-780.

⁵¹³ Зоран Радосављевић, *У небеса загледани*, Политика, 2. фебруар 2016.

савремене бугарске поезије (подвукао Н. Ц.). Аутор ове сажете информације зборник/цветник мало непрецизно одређује као *антологију*, и поред тога што се у оба предговора саме књиге у више наврата истиче да је то *зборник*, *хрестоматија*, *цветник*, док се из више разлога обазриво избегава термин *антологија*, поред осталог и због тога што сам састављач Димитријевић није у овом подухвату имао таквих амбиција, нити је остварио увид у целокупну бугарску савремену националну књижевност, већ је био оријентисан на стваралаштво неколико група више или мање даровитих песника.

Но, писац белешке и даље у наставку инсистира на *антологијском избору* који је начинио наш познати астроном, ми додајемо: песник и велепутник, друмовник и ходољубац, Милан С. Димитријевић. И ту додаје да је књигу илустровала Зинаида Чаушева. У другом делу овог корисног информативног записа, скреће се пажња на приређивачево објашњење да је у делу *Пред звезданим вратима* окупљена врло разнородна дружина, од лингвиста и привредника, преко рачунопологача и шифраната, до веселника, сликара, и оних који почетнички спремају прву песничку књигу. Судаћи и по овоме, приређивач је имао знатно скромније претензије – да преведе и препева оно што је лирски дирнуло његову песничку жицу и нашло одјека у њему. – Строжије гледано, поједини почетнички, аматерски, понегде дилетантски стихови, могли су и да изостану из ове обимне, лепо опремљене и допадљиве књиге.

Да се овде не ради о антологијском избору донекле могу да посведоче и Димитријевићеве метафоричне назнаке при крају предговора и наглашавање да су у зборнику присутни препеви који ће јавности „одшкринути *звездана врата*“, кроз која се може завирити и можда открити једна нова лирски-распевана васељена „коју стварају групе савремених бугарских песника“. А у сличном смеру иде и зов читаоцу да препозна нови свет у *другима и себи*, ухваћен у коло распеваних и недопеваних мелодија, складних и загрцнутих ритмова, што призивају да пропевате заједно са свима (...) уверени да ће *једнога дана поезију сви писати*.⁵¹⁴ Ове познате Лотреамонове речи унеколико се подударују са завршном синтагмом у којој Илиева позива читаоца да отвори звездана врата и каже му *буди један од нас*, дакле буди на Лотреамонов начин – *песник!*

На рану, почетничку преводачку активност руске поезије Милана С. Димитријевића, скренули смо пажњу пишући о преводима својевремено популарног песника Максима Рилског; при том смо истакли да су ти младалачки преводи, у извесном смислу најавили будућег полиглота, астро-песника (*Песме*, 2003) и антологичара (*Космички цвет*, 2003), као и преводиоца са руског, енглеског, француског и бугарског,⁵¹⁵ док говори италијански, а разуме немачки и пољски.

Када је реч о бугарској поезији, Димитријевић се најпре огледао у препевима и преводима стихова чланова *Клуба песника „С Геом на Редуту“*, објављених у зборнику радова Конференције *Развој астрономије код Срба V-IX*.⁵¹⁶

---

⁵¹⁴ Исто, стр. 9.

⁵¹⁵ Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник - Милан С. Димитријевић*, стр. 134-137.

⁵¹⁶ М. С. Димитријевић, *Савремена бугарска поезија – Клуб песника „С Геом на Редуту“ и чаровитост лирско-космичке инспирације*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 759-791; „*С Геом на Редуту*“ *под звездама*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, стр. 1093-1124, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VII*, стр. 1255-1296; Зборник радова конференције „Развој астрономије код

ПРЕДИСЛОВИЈЕ ЗА ПРЕДМЕТНИ СВЕТ ИЛИЈАНЕ ИЛИЈЕВЕ

Предговор за збирку песама *Предмети* Илијане Илијеве М. С. Димитријевић је почео филозофским одређењем појма *п р е д м е т*, полазећи од одговарајуће литературе. Ту је истакао да је *п р е д м е т* „оно на шта усмеравамо пажњу, која је ствар нашег субјективног доживљаја, на шта можемо управити нашу свест“⁵¹⁷. Мало стилски неспретно два-три пута је поновио *шта/што* апострофирајући управљеност, усмереност *наше свести* на нешто. Према широј дефиницији, предметом се данас именује, назива „све што стоји наспрам, на шта се отуда може управити свест“. Предмет је све што носи властито име.⁵¹⁸ У наставку Димитријевић додаје да предмет може бити и нешто нестварно, што је плод маште, „предмет фантазије, размишљања, или жеље“.⁵¹⁹ Дакле, предмет је све што се може мислити или просуђивати „сасвим без обзира да ли је он могућ или немогућ, стваран или нестваран“.⁵²⁰ И ту је спретно уденоу речи Мигел де Унамуна: „најблагороднија намена ствари је да се о њима размишља“. А ми додајемо: сваки предмет или ствар везан је за сопствену суштину, а њихов ћутљиви говор може да нас испуњава и прожима. За сазнање предмета, ствари, посебно се интересује Хегел, супротстављајући се онима који „сазнавање сматрају неким *чињењем спољашњим у односу на ствар* и постављају се с промишљањем које се односи на ствар, рефлектовањем и резоновањем о њој самој...“⁵²¹

Пошто се Димитријевић поетолошки позабавио аспектима предметности, основним садржајем збирке и начином стиховања Илијеве, леполикошћу предмета и њиховом допадљивошћу, он указује на њене бројне награде, опус и хаику песме. А у обухватној напомени, која захвата читаву страницу, наводи шест-седам библиографских јединица, које показују колико је читалачка публика у нашој земљи имала прилике да се упозна са њеним стваралаштвом.⁵²²

У наставку предговорник на конкретним примерима показује како Илијева промишља предметни свет и како га имагинативно дограђује и поетски дочарава, са изворним истраживачким смислом. Са подоста теоријско-филозофског познавања, Милан излаже своје виђење феномена *постварења*, који оптерећује нашу савременост. То је доиста актуелна тема којом се бави већина филозофа хуманистичке оријентације. Аутор Димитријевић издваја гледиште Сајмона Блекбурна,⁵²³ коме ћемо узгред придодати Хегелово и Марксово гледиште о *постварењу*. Код њих се овај појам сагледава као особено одређење „општег међуљудског *отуђења*“ (подвукао Н. Ц.). У филозофији праксе (Грамшијев термин) оно представља „срзавање човека на ствар, тј. на несамостално делујући објект у оквиру зависног рада (...) код најамног рада унижавање радне снаге, а у крајњем случају самог човека на робу“, ми додајемо *на предмет, на ствар*. Према Марксовом становишту, радник је у капиталистичкој производњи постао *роба*,⁵²⁴ а сврха и смисао његове делатности су њему оспољене, односно *отуђене*.

Срба VIII”, стр. 625-684; „С Геом на Редуту“ пред звезданим вратима, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба IX”, стр. 751-780.

⁵¹⁷ М.С. Димитријевић, *Чаробни свет предмета*, у књизи И. Илијеве, *Предмети*, Алма.

⁵¹⁸ *Речник филозофских појмова*, БИГЗ Publishing, Београд, 2004, стр. 478.

⁵¹⁹ М. С. Димитријевић, *Чаробни свет предмета*, стр. 5 - Према *Филозофском ријечнику*, Загреб, 1989, стр. 262-263.

⁵²⁰ *Речник филозофских појмова*, стр. 478.

⁵²¹ Исто, стр. 596.

⁵²² То су углавном Зборници радова конференције *Развој астрономије код Срба*, од 2009-2016. и друге књиге и периодичне публикације (*Пред звезданим вратима; Књижевни преглед* и др.).

⁵²³ С. Блекбурн, *Окфордски филозофски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, стр. 326.

⁵²⁴ *Речник филозофских појмова*, стр. 420.

Димитријевић је, из целине збирке, извојио седам врло различитих предмета, а то су: *чаша, огледало, корпа, тигањ, меденице, ваза и ексер*, и посветио им одређену пажњу, укратко приказујући начин њихове поетске обраде, од стране Илијеве. У средишту његове пажње је углавном симболика, веза са традицијом, обичајима, и као илустрацију наводи особеније стихове, који су привукли његову пажњу, уз кратак коментар. И ту није водио довољно рачуна о Деридином и Фукоовом упозорењу да управо коментари на извешан начин прете лирском тексту, поготову ако и сами нису поетско и књижевно интонирани.⁵²⁵

Илијанина песма *Огледало* је, у традиционалној симболици, поред свега на шта је Димитријевић скренуо пажњу у свом коментару: И божанска истина, огледало свемира, врхунска интелигенција и ум; одраз у њему је „манифестни и привремени свет као и човеково самопознавање”.⁵²⁶ И у њега леполика песникиња не може никада да уђе „два пута једна иста”, слично оној Хераклитовој води; и платонском одразу, што је *покретна слика вечности*. Огледало је, поред тога, и соларно и лунарно, и небо и светлост, да не ширимо даље на друге традиције: хришћанску, исламску, будистичку...

За Умберта Ека *отвореност* поетског текста је у његовој вишезначности. Полазећи од тог Илијева је опевала *корпу* помало из женског угла као колевку калемова, маказа, конца и других ситница. Предговорник Димитријевић је то добро уочио, па је шире захватио вишезначност симболике корпе, додајући и неке митске аспекте (Едип); а томе се, према Грчкој традицији, евентуално може приписати и нешто дионизијско, у смеру мистичког сједињења.

Меденице, о којима Илијева пева, оличавају древни музички инструмент, чији исконски звук, ритмичким вибрацијама, утиче на осећаје. Звук меденица и звона, како тумачи Милан, повезује се са миловучјем музике, што је космички осмишљена. Поетеса помиње Шостаковича, али и Светог Ђорђа што „надува сто гајди”. Од њиховог звука

„и звери полегаше,
ниже од траве,
код ногу мајки.”

Писац предговора избирљиво издваја и цитира ове многозначне и допадљиве стихове који спајају класику симфонијске музике Шостаковича, гајде и трепераву звучност меденица; уз више стилско-језичких, знаковних и других аналогних појединости, Димитријевић тумачи и обрађује Илијанине стихове о *вази* и жудљивим цветовима као и о бојажљивом *ексеру* коме чекић *надвиси главу*. У књизи је повише песама, и бољих од поменутих, које заслужују херменеутичко разматрање, али Милан се чешће опредељује за субјективан принцип (антологија *Космички цвет, Пред звезданим вратима - Савремена бугарска поезија* и др.) и лични укус, на основу недовољно поузданих осећања о допадљивости. Уместо пречестог сагледавања из угла симболике и њеног пренаглашавања, боље би било да је обратио већу пажњу песничким фигурама и тропима којима се Илијева служи; а то су: персонификација, метафоре, алегорија, метонимија и сл. Уз то, као преводиоц, могао је да се осврне и на језичку експресивност песникиње, на елементе сензибилности у изразу.

---

⁵²⁵ По мишљењу М. Бекера, у деконструкцији која превазилази хијерархијске системе, „књижевност и њен коментар су једна бескрајна игра знакова (...) Коментар прети да деградира истовремено и знање и вредност, покушајем да створи нове вредности као замену за сазнавање.”

⁵²⁶ Џ. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 116. - О вишезначној симболици огледала види у нашем тексту о књизи М. Павловића, *Огледало Добрице Ћосића*, часопис *Наш траг*, часопис за књижевност, уметност и културу, Велика Плана, год. XXIII, бр. 1-2, април 2016 (71-72), стр. 40-54.

У завршном делу предговора М. С. Димитријевић пише како збирку Илијеве треба читати „посвећенички ,смирено и оданички предано, без непотребних ужурбаности“; и ту залази у сложен однос рецепције и индивидуалног искуства читаоца. Овде ваља напоменути да се Илијанино певање о предметима не може у свему поистоветити са оним из тзв. *животне стварности*, коју експлицира, пошто је поетски текст фикционалан, иако полази од реалне ситуације. Зато се читалац мора сам „утемељити у процес читања“, унеколико изван оспољеног света. Према савременој теорији рецепције: кад читалац открије и упозна све нивое и перспективе које му пружа књижевно-поетски текст, он треба да се усмери на лично искуство на које се може поузданије ослонити како би разазнао све чари које му лирски текст нуди и саопштава.

У завршном делу предговора Димитријевић лепо запажа како тај разнородни свет предмета, иманентно лирски дочаран „ствара сваковрсне визије, које надилазе стварност управо тиме што битишу у самој њеној основи и суштаству“. И доиста, особенија песничка уметност Илијеве, налази се у истанчаној, изоштреној *опажајности* и проживљености онога што се налази у бићу саме стварности, коју она лирским сликама настоји да изрази. И то „захваљујући вештом избору предметног света“ издвојеног из свакодневице обичног, малог човека „који живи поезију свога постојања, заједно са тим предметима“, што му опседају свест, што вазда има несводиво субјективна и дубоко лична својства. А да ли су предметни свет, укупна стварност што се пројектује у нашим представама одредиви само на основу садржаја свести? отворено је питање.

За даровитог песника и преводиоца Кољу Мићевића, превођење је веома широк и обухватан појам, „али превођење поезије је најдубљи пут до неких својих успаваних идеја и да их онда, привидно удаљене, реализујемо“.

- Зар твоје вишегодишње бављење превођењем савремене бугарске поезије, не призива да наставиш са песничким радом, који ти лежи на срцу – питам Милана, са намером да унесемо мало више дијалогских елемената и разбијемо монотонију текста.

- Колико се сећам, песник и државник Леополд Сенгор је негде рекао: да су га друге обавезе спречиле да настави да пише поезију; а унеколико је слично и самном... Рад на преводима лирике мојих драгих бугарских пријатеља, не само из редова астронома већ знатно шире, припомаже њиховој афирмацији у нашој књижевној јавности, – примећује са задовољством, пошто му тај део посла донекле поетски богати постојање...

- Истини за вољу, и твоје бављење Овидијевим *Fastima*, Аратом, појединим античким мислиоцима, нумизматиком, као што је будућа књига о збирци римског новца Сергија Димитријевића – у најширем смислу је песничка работа.

- Овде треба додати, да све што си напред поменуо, укључујући и ужестручне астрономске области које изучавам и остале активности, на пример сређивање татине заоставштине, потом делатности у ротари клубу⁵²⁷ и сл. - не остављају ни мало простора и времена да се посебно посветим песништву, које је још увек, негде дубоко, присутно у мени... што значи, да, поред коментара за рубрику „Мало поезије“ у „Васиони“ и даљих превода бугарских песника, тренутно не размишљам о писању лирике, коју проживљавам кроз преводе.

Мала дигресија у односу на поетесу и њено вредно песничко дело, унеколико је повезана и са овим дијалогским фрагментом, који је на трагу песничког света, преводилаштва и обухватнијих захвата и полиифоних интересовања овог знаменитог астронома, песника и ходолоубца.

---

⁵²⁷ Напоменимо узгред, да је М. С. Димитријевић 27. јуна 2001, одржао *Поздравну беседу*, приликом промовисања за председника Ротари клуба „Београд – Стари град“. – *Билтен*, 4. јул 2001, бр. 103, стр. 3-6 фотографију са ступања на поменуто дужност у Карићевом клубу *Јелена* на Дедињу. - Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 931).

У време свог мандата описао је састанак са паст гувернером Џоном Цифлаксом, који је био у радној посети 1. новембра 2001. - *Информације*, 14. новембар 1996, стр. 3-5. Такође види његову и Миланову фотографију са једног од каснијих сусрета - Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник Милан С. Димитријевић*, стр. 932

ЛИКОВНО – ВИЗУЕЛНА СИМБОЛИКА У ЗНАЧАЈНИЈИМ ИЛУСТРАТИВНИМ ПРИЛОЗИМА У СРПСКОМ ИЗДАЊУ ОВИДИЈЕВИХ *FASTI*

По први пут се на српском језику појављује превод Овидијевих *Fasti*, дело једног од најзначајнијих римских песника. Поред љубавних песама, *Amores* и епа *Љубавне вештине Ars Amatoria*, са којима овај поета оставља дубок траг у интимној лирици; посебно су драгоцене његова дела *Метаморфозе*, *Хероиде*, *Изгнаничке посланице из Понта*. Његов стваралачки опус употпуњују *Fasti* (*Календар / Празници*), недовршена књига у шест целина, углавном митолошко-религијских и обичајних стихова, који тумаче календар од почетка јануара до јуна.

Александра Бајић и Милан С. Димитријевић учинили су својеврсни подвиг објављујући наведено дело у преводу на српски језик. Ово Овидијево остварење није сачувано у оригиналу, објављено је постхумно, а преводиоци су користили један латински препис из десетог века и његов превод на енглески. Он је надахнуто опевао верске и националне светковине старог Рима везане за одређене датуме, укључујући ту и приче и предања повезана са динамичним историјским збивањима у Риму. *Fasti* немају стилско-уметничких одлика *Amores* и *Ars Amatoria*, посебно када је реч о лиризму, мисаоности и песничком изразу, са колоритом епохе, али дограђују и употпуњавају увид у опус овог великана, и савременом читаоцу нуде више тога што дочарава дух народног живота, као и разумевање митолошке визије и представе.

Додајмо овде да је Овидије почео са љубавном поезијом у којој је досегао значајан домет. Поред већ поменутих *Amores*, спевао је бројне љубавне елегике, у три књиге, са педесет песама. Стихови су упућени можда фиктивној песниковој драгани Корини, а у њима је присутна фина иронија и танана хуморност; неки мотиви узети су из александријске љубавне лирике. Овим враголастим и често фриволним песмама, „шаливи певач љубавне нежности“, како је о себи говорио, стекао је велику популарност у Риму.

Хероиде или *Посланице* су писма (21) која жене из митологије (Пенелопа, Федре, Медеја и сл) пишу мужевима или љубавницама. Напоменимо, да *Ars Amatoria* у три књиге, дело је које по нашем мишљењу, представља највиши домет Овидијеве поезије. Ту се у стиховима дају упутства мушкарцима како да се допадне женама и сачувају њихову љубав, као и слични савети женама (у трећој књизи).

Метаморфозе, у петнаест књига, су главно песниково дело, са близу бројем 12 000 хексаметара, у којима се обрађује више од 200 грчких митова и италских прича. То је, по оцени многих, најбоље Овидијево остварење.

Као изгнаник у Томима Овидије је написао *Песме туге (Tristia)* и *Libri ex Ponto (Писма из Понта)* у елегичном тону приказујући тежак живот у варварској туђини, чежњу за Римом, уз молбе за помиловање.⁵²⁸

За археоастрономе, Овидијеве *Fasti* представљају праву благодет за креативна истраживања. Аутори превода, заједно са коментарима, пружили су темељну основу за евентуална даља продубљивања, а широј читалачкој публици прилику да ужива у повременим лирским преплетима и проуховљености великог уметника.

Александра Бајић, оснивач Друштва „Влашићи“ за археоастрономију и етноастрономију,⁵²⁹ пре овог вредног превода објавила је више интересантних књига; овде скрећемо посебну пажњу на *Сунце Лепенског вира*,⁵³⁰ за коју је предговор написао Милан С. Димитријевић. Он је при том указао на осмишљена студијско-аналитичка преиспитивања драгоценог археолошког наслеђа, и то на један оригиналан начин, уз помоћ рачунара,

⁵²⁸ Фрагменти из предавања о песнику Овидију – предмет Општа књижевност, на Филозофском факултету у Приштини, (Косовској Митровици - Грачаница) Филозофском факултету у Нишу, Универзитету хуманистичких наука у Новом Пазару и др.

⁵²⁹ Идеја о формирању Друштва за археоастрономска и етноастрономска истраживања је настала априла 2014. године, на састанку Астрономског друштва "Руђер Бошковић" у Београду, који је био посвећен астрономском знању Срба. На том састанку, свима је било јасно да је потребно оформити једно интердисциплинарно односно мултидисциплинарно тело, које ће се бавити изучавањем археоастрономија и етноастрономије.⁵³⁰ А. Бајић, Х. Павловић, *Сунце Лепенског вира*, Друштво „Влашићи“, Београд, 2015.

⁵³⁰ А. Бајић, Х. Павловић, *Сунце Лепенског вира*, Друштво „Влашићи“, Београд, 2015.

амбијенталног и теренског ситуирања, запажајући нове детаље који обогаћују нашу археоастрономију. Додајмо овде да се Бајићева бави неколиким другим областима као што су: словенска митологија,⁵³¹ келтско – словенска истраживања и паралеле⁵³² и календар предака.⁵³³

Милан С. Димитријевић, астрофизичар светскога гласа и имена, поред уже специјалности, истраживања профила спектралних линија,⁵³⁴ атомски сударни процеси,⁵³⁵ звездане атмосфере⁵³⁶ и др. - од краја прошлога века интензивније се бави астроинформатиком⁵³⁷ и базама података,⁵³⁸ као и историјом и филозофијом природних наука,⁵³⁹ античким темама⁵⁴⁰ и археоастрономијом/астрономијом у култури.⁵⁴¹ У најновије време, изазовна тема за ове ауторе била је *Fasti* знаменитог римског песника Овидија. Здушно су се прихватили овог посла, свесни да дају видан допринос првим преводом на српски језик овог, до сада, код нас занемариваног дела. Упустили су се у стваралачку авантуру, која је донела користан плод на ползу стручњака, али и љубитеља поезије; посебно оних, који су заинтересовани за античку књижевност, археоастрономију, календаре и богату симболику садржану у овом делу.

На почетку саме књиге, налази се уводно слово Проф. др Милорада Стојића под лирски интонираним насловом: *Овидијев поетски календар*. Овидије, као дворски песник, достигао је врхунску славу у старом Риму, а нажалост, завршио је у прогонству, па је, да би се умилео Тиберијевом посинку Друзу, написао лирски подстицајну *Посвету*,⁵⁴² која сведочи о његовом односу према царској породици.

Прва од шест књига посвећена је јануару, а изнад њеног почетка је красан мермерни портрет Јануса⁵⁴³ са којим песник разговара и тражи одређена тумачења и објашњења, а у завршном делу одељка о првом јануару је слика број два са Јанусом и Сатурновим бродом на римском новчићу,⁵⁴⁴ а на самом крају, слика број четири са асом из збирке Сергија

---

⁵³¹ А. Бајић, *Перун или Марко Краљевић, прилози за митску биографију Перуна бога грома*, Пешић и синови, Београд, 2014; *Богови старих Словена*, Пешић и синови, Београд, 2008; *Велика богиња старих Словена*, Пешић и синови, Београд, 2007.

⁵³² А. Бајић, *Келтско – словенске паралеле 1*, Пешић и синови, Београд, 2010; *Келтско-словенске паралеле 2*, Пешић и синови, Београд, 2011.

⁵³³ А. Бајић, Д. Јацановић, *Календар предака: врзино коло на боговом гумну*, Пешић и синови, Београд, 2012.

⁵³⁴ М. S. Dimitrijević, N. Konjević, *Stark broadening of doubly and triply ionized atoms*, J. Quant. Spectrosc. Radiat. Transfer, vol. **24**, 1980, 451-459.

⁵³⁵ А. А. Mihajlov, M. S. Dimitrijević, Lj. M. Ignjatović, *The contribution of ion-atom radiative collisions to the opacity of the solar atmosphere*, Astron. Astrophys. Suppl. Ser., vol. **276**, 1993, 187-192.

⁵³⁶ L. Č. Popović, S. Simić, N. Milovanović, M. S. Dimitrijević, *Stark broadening effect in stellar atmospheres: Nd II lines*, Astrophys. J. Suppl. Series, vol. **135**, 2001, 109.

⁵³⁷ M. S. Dimitrijević, S. Sahal-Bréchet, A. Kovačević, D. Jevremović, L. Č. Popović, *New challenges of astrophysics – STARK-B database and Serbian virtual observatory ' – SerVO, and relations to Virtual Atomic and Molecular Data Center – VAMDC*, in Computer Systems and Technologies, Proceedings of the 12th International Conference CompSysTech'11, eds. B. Rachev, A. Smrikarov, ACM (Association for Computing Machinery) ICPS (International Conference Proceedings Series), ACM Press, New York, vol. **578**, 2011, 23-31.

⁵³⁸ Sylvie Sahal-Bréchet, Milan S. Dimitrijević, Nicolas Moreau, Nabil Ben Nessib, *The STARK-B database VAMDC NODE: A repository for spectral line broadening and shifts due to collisions with charged particles*, Physica Scripta, vol. **50**, 2015, 054008 (1-6).

⁵³⁹ M. S. Dimitrijević: 2011, *Problems of calendar reform and easter date determination and a proposition to the Serbian orthodox church, made by Djordje Stanojević*, Transdisciplinary Studies, vol. **1**, 2011, 147-156.

⁵⁴⁰ E. Th. Theodossiou, V. N. Manimanis, P. Z. Mantarakis M. S. Dimitrijević, *Astronomy and constellations in Iliad and Odissey*, Journal of Astronomical History and Heritage, vol. **14(1)**, 2011, 22-30.

⁵⁴¹ E. Th. Theodossiou, V. N. Manimanis, M. S. Dimitrijević, P. Z. Mantarakis, *Sirius in ancient greek and roman literature: From the orphic Argonautics to the Astronomical tables of Georgios Chrysococca*, Journal of Astronomical History and Heritage, vol. **14(3)**, 2011, 180-189.

⁵⁴² Овидије, *Fasti*, превели и обрадили Александра Бајић и Милан Димитријевић, Влашићи, Београд, 2016, стр. (11)-13.

⁵⁴³ Исто, стр. 14.

⁵⁴⁴ Исто, стр. 21.

Димитријевића,⁵⁴⁵ кованим око 65. у Риму, којима ћемо обратити одговарајућу уметничко-естетску и симболичку пажњу.

Ова књига, у поменутом преводу и обради Александре Бајић и Милана Димитријевића, на два изразито упадљива места доноси мермерни портрет Јануса, древног Италског бога, који се чува у Ватикану. Ово божанство са два лица што гледају у различитим правцима, једно је од најстаријих и најмоћнијих божанстава у Риму и Лацију; представља бога свих пролаза и прелаза⁵⁴⁶, јавних капија и кућних врата. Према неким изворима, ово божанство је индоевропског порекла.

Јанусова два лица окренута на супротне стране, једно гледа напред, а друго натраг, те она виде васцелу прошлост и будућност, или отварање и затварање.⁵⁴⁷ Он је бог прелаза из прошлости у садашњост, из једног стања у друго и у том смислу је бог врата.⁵⁴⁸ Као бог свих прелаза и пролаза, Јанус осматра сваки улазак и излазак⁵⁴⁹.

Јанус је бог заштитник сваког почетка, па се с пуно разлога његов мермерни портрет налази на почетку *Књиге I*, одмах иза *Посвете*⁵⁵⁰ и на задњој корици и омоту, изнад основних података и индикација о овом првом преводу на српски језик. „Он је бог сваког почетка, првог месеца у години, првог дана у месецу, почетка сваког дана, сваке акције и ритуала“, истичу Срејовић и Цермановићева.

Артур Котерел пише да се Јанус развио у бога свих почетака па му је јануар посвећен као први месец у години.⁵⁵¹ Према Шевалијеовом и Гербрановом *Рјечнику симбола*, Јанус који оличава стражара, посвећен је улазу, што се може тумачити и сагледавати као пролаз кроз врата. Он је и бог посвећења у мистерије, па је „држао кључеве *солстицијских* врата“, то јест улазне и силазне фазе годишњег циклуса.⁵⁵² Јанус Квадрифонс, што значи четвороглави, надгледао је четири годишња доба.⁵⁵³

Јанус, дакле премоћно управља *почецима*, надзирући у ширем смислу и почетак сваког посла, док весталке надгледају завршетак. „Присутан је при сваком рођењу богова, света, људи и њихових дела.“⁵⁵⁴

Прва књига Овидијевих *Фасти*, 1. јануар, Календе почиње стиховима:

„Погледај како се Јанус први појављује у песми мојој
да ти означи срећну Нову годину Германиче,
двоглави Јанус, извор године, који тихо клизи,
једини бог способан да види и оно иза себе.“

У напомени се објашњава да су Календе „означаваале први дан синодичког Месечевог циклуса (...) дан „младине“, када Месец није видљив на ноћном небу. Од децембарске реформе и са увођењем цивилног календара, „Календе су почеле да означавају први дан у (цивилном) месецу“. При крају фусноте се тумачи етимологија настанка назива Календе, уз указивање на различита гледишта и схватања.

⁵⁴⁵ Исто, стр. 23.

⁵⁴⁶ Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије* СКЗ, Београд, стр. 176.

⁵⁴⁷ Мирча Елијаде, Јован П. Кулиано *Водич кроз светске религије*, Народна књига, Алфа, 1996, стр. 325.

⁵⁴⁸ Ж. Шевалије, А. Гербран *Рјечник симбола*, Загреб, 1987. стр. 216. „Јанус је са два лица могао надирати и улазе и излазе, видети унутар и споља, десно и лево, спреда и позади, горе и доле, за и против“.

⁵⁴⁹ Драгослав Срејовић, Александрина Цермановић Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије* СКЗ, Београд, стр. 176.

⁵⁵⁰ А.Бајић и М. Димитријевић, *Овидијеве Фасти*, стр. 14.

⁵⁵¹ Артур Котерел, *Речник светске митологије*, Нолит, Београд 1998, стр. 232.

⁵⁵² Ж. Шевалије, А. Гербран, *Рјечник симбола* стр. 746.

⁵⁵³ А. Котерел, *Речник светске митологије* стр. 232.

⁵⁵⁴ Ж. Шевалије, А. Гербран *Рјечник симбола*, Загреб, 1987. стр. 216.

На најстаријим нумизматичким примерцима римског републиканског кованог новца присутна је ликовно визуелна представа Јануса са два лица. На неким он има браду, која симболизује храброст, мудрост и мужевност, а на каснијем кованом новцу он је без ње, са глатким младоликим лицем. Ликовно-визуелни изглед мермерног портрета Јануса који краси почетне странице књиге Овидијевих *Фаста*, јесте са брадом која се у низу волуасто спушта у два реда.

Атрибути Јануса, који чува, затвара и отвара врата, су вратарска полица (штап и кључ). Према Бидерману, његова складно уобличена глава, данас, у нашој савремености, симболизује „све што је двојако и двозначно, позитивне и негативне аспекте неке радње или ствари“.⁵⁵⁵

Потом следи друга књига, у чијем се уводу истиче да је јануар готов и да година напредује са песмом, „док други месец тече ...“ а затим трећа. У току Ида, 15. марта, илустративно је уклопљена слика седам са денаром, који је Октавијан Август ковао вероватно у Сарагоси, 18-19. године пре наше ере.⁵⁵⁶ На аверсу је глава Октавијана Августа, са натписом CAESAR AVGVSTVS. На реверсу је изванредно уметнички обрађена комета представљена као звезда са осам кракова, који се зракасто разилазе, ту је упадљив реп комете, унеколико крушкастог облика. Поменуто комета се појавила над Римом у време убиства Јулија Цезара, па се веровало да је то визуелна ознака његове душе на путу према небесима. Натпис на реверсу гласи DIVVS IVLIVS – *Божански Јулије*.

Изнад поменутог денара су стихови, у пуном сагласју са наведеном илустрацијом, и дословце гласе:

„Оно што је умрло од челика, беше Цезарова сенка.
Уздигнут на небо, пронашао је Јупитерове дворе,
Његов је храм на моћном форуму.“

Цезарово тело усмрћено челиком је сенка, што је симбол сустајања и немоћне плоти док се његова душа воздиже на небо где ће се он наћи међу боговима и бити примљен у Јупитеровим дворovima.

У последњем наведеном стиху указује се на храм што се налази на моћном Форуму. Управо слика осам приказује његове остатке величански деификованог Јулија Цезара.

У уводу четврте књиге посвећене месецу априлу, ситуиран је денар Јулија Цезара, кован у Африци 47-46. пре н.е. на коме су приказани преци од којих је тврдио да води порекло.⁵⁵⁷ На аверсу је изванредно складно уобличена глава прелепе богиње Венере, са упечатљивом дијадемом и вешто зачешљаном косом, Енејине мајке.

„Од њих је настао Енеја чија побожност је позната, који је
носио свете ствари и свога светог оца на раменима, кроз ватру.“

У легенди испод овог денара истакнуто је Енејино бекство из Троје и ликовно графички уобличена слика како носи на леђима оца Анхиса; у десној, готово анатомски ваљано извајаној руци држи Паладијум, „култну дрвену статуу Богиње Паладе Атине, односно Минерве, која је пала са неба на молбе Ила, оснивача Троје и била заштитница Троје а касније Рима.“ У залеђини је натпис CAESAR.

У одељку означеном са четврти април, који је у знаку празника мегалезијске Кибеле (што је била фригијска главна државна богиња) смештена је слика број четири са фонтаном Кибеле на њеном тргу у Мадриду.⁵⁵⁸ Доминира Богиња, што на глави носи круну кружног облика, а на

⁵⁵⁵ Ханс Бидерман *Речник симбола* Београд, 2004 стр. 131.

⁵⁵⁶ Исто, стр. 100.

⁵⁵⁷ У напомени број 3, стр. 110 се указује како је Јулије Цезар сматран потомком величанственог Енеје, чија је предивна мајка Венера. „Када је Цезар посинио Октавијана Августа, он је то *добрио* у наследство.“

⁵⁵⁸ Исто, стр. 118.

њој су градске зидине са кулама, а божанске кочије, са четири точка, вуку силни лавови, са подигнутом по једном шапом у покрету. Драперија је естетски вешто извајана са изразитијим графичким назнакама који оличавају спуштање доњег дела огртача, до самог већег точка.

У визуелном контексту уметничко графичког обликовања књиге, испод слике фонтане, песник Овидије надахнуто поставља питање о поменутом страшним лавовима који су ставили своје гривасто неочешљане вратове „у њену криву узду?“ Ту је песник престао да говори а Богиња је рекла: „мисли се да је њихова сила први пут укроћена од ње“, о чему недвосмислено сведоче њене кочије. Оне су на овој фотографији, раскошног изгледа, са гравурама на бочним странама и постољем са Кибелом, која се својом фигуром уздиже ка плаветном небу.

Ликовно визуелно је ваљано уобличена напред помињана круна Богиње на денарима кованим у Риму. Комад на левој страни, ковао је 55 пре н. е. А. Плаутије, а на десној Р. Furius Crassipes 84. пре н. е. На обе поменуте главе богиње Кибеле је круна са симболичним представама градских зидина и уносних кула, које се уздижу изнад ованчаног профила, с том разликом што су код ковничара Плаутија куле танано уздигнуте и замрежене зидинама, а код П. Фурија су чвршће утемељене и знатно ниже, у зупчастом распореду, који се ослања на венац. Ликови богиње у профили су приближно слични, с тим што је код Плаутија, суптилније изражен носни део са очним капцима, па су и праменови косе, који се спуштају испод круне унеколико увијених линија, графички изразитије означени, посебно у односу на ваљкасто издужен вратни део. Код Фурија, назначени су трагови косе и крагна која уоквирује вратни део.

У четвртој књизи, 12 април, Овидије пева о играма посвећеним Церери, које су пратиле богата обећања и дарови богињи. Ту је вешто уграђен ковани новац Сиракузе (слика 9, стр. 126); из око 400. пре н. е. На аверсу се налази филигрански рађена квадрига са кочијашем коме Ника, богиња победе ставља венац. Квадрига је у пуном залету, коњи у силном галопу подижу предње ноге, док су им тела исцртана из одговарајућег угла, тако да се предњи део, прса сваке усхитрене животиње читује у самерљивим димензијама. Кочијаш на двоколицама има мало неприродно опружену десну руку, што се у висинској равни налази у паралелном односу са испруженим рукама богиње Нике у којима држи венац. Крила су јој у узмаху, ношена зрачном силином, а ноге полусавијене у коленима, петама прате треперави лет крила у усплахиреном ваздуху. Гиздаво подигнуте главе четворопрега продужавају линију кочијашеве опружене руке и представљају живо гиваву основу, над којом ваздушасто лебди богиња, композиционо уклопљена у горњи вршак аверса, затварајући тако полукружну целину. Точкови двоколица су у симетричној сразмери и као да прате ритам задњих ногу четворопрега. Прекрасан графизам квадриге је, како би песник рекао, намалан свим бојама природе, у динамичном и прегннатном ритму, тако да земља скоро блиста у свим тоновима. У озраченој атмосфери ове уметнички врло успеле визуелне композиције присутан је дашак *луцкастог такмичења* што мами девојачке душе. Кружне назнаке венца, заобљена глава кочијаша и точкови квадриге, стварају врло усклађену и хармоничну представу која одише „резбарском“ истанчаномшћу. Ритам гиздаво уздигнутих коњских глава и лебдећи став богиње Нике налазе се у врло прикладној ликовно-естетској и композиционо-симболичкој корелацији.

Реверс ове декадрахме је често и у различитим видовима разматран и коментарисан, управо због врло богате и слојевите симболике и наглашеног присуства четири делфина. То је уносита глава насмешене нимфе Аретузе, заштитнице Сиракузе. Два делфина која уоквирују љупко лице нимфе у знаку су спаситељства, а могу да представљају и водиче душа, посебно код бродоломника; а оличавају, поред осталог и рибљег цара, поморску моћ и хитрост. Два поменута делфина окренута у супротним смеровима представљају дуалност природе.⁵⁵⁹

У доњем делу је потпис „најславнијег ковничара свих времена Еуајнета Сиракужанина“. Овај примерак грчке декадрахме је, по оцени многих истраживача „један од најлепших у античком свету“. Коврце косе нимфе, различитог волумена, и динамике извијања, унеколико прате гивави ход делфина.

Српски превод Овидијевих *Fasti* пружа драгоцен прилог упознавању дела овог изузетног песника. Са пажњом одабрани ликовно-визуелни прилози оплемењују па и стваралачки надограђују целину красно опремљене књиге, која привлачи пажњу, не само археоастронома већ

и шире читалачке публике. Вишезначна космичка симболика присутна у самим Овидијевим стиховима као и у митолошким детаљима, што су ту садржани, нарочито је вредна *Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба IX“*, Београд, 18-22 април 2017, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 17, 2018, стр. 655-663.

СЛИКОВНО-ВИЗУЕЛНА СИМБОЛИКА У ОДАБРАНИМ ИЛУСТРАТИВНИМ ПРИЛОЗИМА АРАТОВИХ *ПОЈАВА (ФЕНОМЕНА)*

Стваралачки „двојац“ Александра Бајић и Милан С. Димитријевић све је креативније присутан у области археоастрономије, пресократовске филозофије античке астрономије и етноастрономских истраживања. Драгоцено су обогатили нашу науку и културу, најпре преводом и стручном обрадом Овидијевих *Фаста*⁵⁶⁰, а само годину дана касније, док се такорећи још није осушило мастило на посвети,⁵⁶¹ и преводом и припремом *Појава (Феномена)* Арата из Сола⁵⁶². Ови аутори дају видан допринос поменутиим научно-истраживачким областима и својим студиозним и темељним остварењима, доносе нова сазнања и открића.

Александра Бајић ревносно проучава наше разнолико археолошко и етно наслеђе; надахнуто пише о драгоценостима Лепенског вира⁵⁶³, приступајући интердисциплинарно аутентичним изворима. При том, на оригиналан начин користи модеран методолошки приступ и рачунарску технику, уз одговарајућа теренска испитивања и провере. Као и њен коаутор М. С. Димитријевић, Бајићева стваралачки дела у неколико различитих области: посебно је занима стара словенска народна култура, религија и митологија⁵⁶⁴; потом келтско-словенско наслеђе и паралеле⁵⁶⁵, календар предака⁵⁶⁶, те богови и богиње старих словена⁵⁶⁷, о којима је писао и Веселин Чајкановић⁵⁶⁸.

Милан С. Димитријевић је знаменити астроном, физичар, песник, зналац српске средњовековне нумизматике⁵⁶⁹, историчар природних наука, византијске и грчке филозофије, преводилац, врли организатор више од двадесет научних скупова и конференција и неуморни друштвени посленик (Савезни министар за науку, технологију и развој). У више различитих научних области остварио је сам колико и један животно-делатни институт. Српској астрономији додао је нову научну област: теоријско проучавање облика линија у звезданим спектрима; а у сарадњи са А. А. Михајловим, истраживање утицаја атомских и молекуларних сударних процеса на оптичке карактеристике звезданих атмосфера. Уз то, још пре почетка новог миленијума, креативно се бави астроинформатиком и базама података (о чему смо раније писали, наводећи

---

⁵⁶⁰ Овидије, *Фаста*, превели и обрадили Александра Бајић и Милан С. Димитријевић, Влашићи, Београд, 2016.

⁵⁶¹ Посвета гласи: „Као јак Класичне гимназије упознао сам се са светом антике, а љубав према нумизматици, посебно римској збирци мога оца, знатно ме је приближила старом Риму, што се може разумети, поготову у илустрованим деловима књиге; а астрономија, моја вечна и трајна љубав, драгоцено је помогла да се астрономски делови ове књиге боље прикажу“.

⁵⁶² Арат из Сола, *Појаве (Феномени)*, превели и припремили Александра Бајић и Милан С. Димитријевић, Влашићи, Београд, 2017.

⁵⁶³ А. Бајић, Х. Павловић, *Сунце Лепенског вира*, Друштво „Влашићи“, Београд, 2015.

⁵⁶⁴ А. Бајић, *Перун или Марко Краљевић, прилози за Митску биографију Перуна бога грома*, Пешић и синови, Београд, 2014.

⁵⁶⁵ А. Бајић, *Келтско-словенске паралеле 1*, Пешић и синови, Београд, 2010; *Келтско-словенске паралеле 2*, Пешић и синови, Београд, 2011.

⁵⁶⁶ А. Бајић, Д. Јацановић, *Календар предака: врзино коло на Боговом гумну*, Пешић и синови, Београд, 2012.

⁵⁶⁷ А. Бајић, *Богови старих Словена*, Пешић и синови, Београд, 2008; *Велика богиња старих Словена*, Пешић и синови, Београд, 2007.

⁵⁶⁸ В. Чајкановић, *О врховном богу у старој српској религији*, СКЗ, БИГЗ, Просвета, Београд, 1994.

⁵⁶⁹ М. С. Димитријевић је приредио неколико томова нумизматичких дела Сергија Димитријевића, као што су *Проблеми српске средњовековне нумизматике*, Српско нумизматичко друштво, Београд, 2006; *Новац српских средњовековних владара*, Српско нумизматичко друштво, 2006.

одговарајуће библиографске јединице⁵⁷⁰). У новије доба, посебна преокупација су му археоастрономија и астрономија у култури где даје стваралачке подстицаје бројним ауторима, укључујући и даровите песнике. Захваљујући све плоднијој сарадњи са Александром Бајић, сада је, по први пут, пред читаоцима на српском језику Аратово дело *Појаве (Феномени)*. Ова обимна дидактичка песма може бити занимљива не само стручњацима, већ и свима које привлачи археоастрономија, античка митологија, литература и слојевита и вишезначна симболика којом је ова књига прожета, на част онима који су је превели и узорно ликовно-визуелно припремили.

У краћем дводелном уводу се указује да је Аратово дело *Појаве (Phaenomena)*⁵⁷¹ настало око 270. године старе ере⁵⁷². И ту се истиче да је то *дидактичка песма* која је, по нашем мишљењу, настала са циљем да пренесе одређено знање у имагинативном облику, те да упути на практичне савете и искуства у вези астрономских и метеоролошких појава. Као дидактичка творевина унеколико се разликује од оних миметичких остварења насталих да понуде искључиво уметничко-поетско задовољство. Међутим, она није лишена и извесних песничких вредности, фикционалности и маштовитости, па је радо читана и превођена у хеленистичкој и римској епохи.

У овом Аратову делу доста често се призива Зевс, свемоћни господар богова и људи⁵⁷³ и уређивач васцелог света, уз „тврђе о божанском пореклу небеског устројства“. Преводиоци и обрађивачи у *Уводу* истичу да је то примарно и у основи астрономско остварење, нарочито у првом делу, где се описују звезде и сазвежђа северног дела неба, поетски, на десетак страна обрађују: *Сазвежђа јужно од еклиптике*, затим, *Пет планета*, *Кругови небеске сфере* и *Изласци сазвежђа*; други део пак, *Знаци за прогнозу времена*, обрађује и захвата атмосферска догађања, метеоролошка знања и веровања.

У одељку *О песнику и звездама* указује се на поводе и разлоге за превођење овог Аратовог дела.

Претпоследњи, најобимнији и ликовно најзанимљивији одељак ове корисне књиге чини *Аратов каталог звезда и сазвежђа*⁵⁷⁴. У поднаслову је означено („По редоследу како се појављују у тексту“). И одмах у почетку се обазриво указује да се понуђени списак само условно може назвати каталогом⁵⁷⁵ пошто не садржи мере сазвежђа ни попис њихових звезда са потребним подацима.

---

⁵⁷⁰ Н. Цветковић, *Ликовно-визуелна симболика у значајнијим илустративним прилозима у српском издању Овидијевих „Фаста“ – Зборник радова конференције Развој астрономије код Срба IX*, Београд, 2018, стр. 655-663. Публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 17.

⁵⁷¹ Арат из Сола, *Појаве (феномени)*, превели и припремили Александра Бајић и Милан Димитријевић, Влашићи, Београд, 2017.

⁵⁷² Напоменимо да је ово једино сачувано Аратово дело; а зна се за постојање још неколико и то само на основу белешки и записа других аутора.

⁵⁷³ Према неким речницима симбола Зевс оличава *владавину духа*. Мирче Елијаде пак сматра да је он *архетип главе патријархалне породице*.

За Хомера Зевс је бог светлости и као такав суверени *отац богова и људи*.- Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Накладни завод, Загреб, 1987, стр.788.

⁵⁷⁴ Исто, стр. 99-136.

⁵⁷⁵ У астрономији каталог је систематски попис, списак звезда (небеских тела) према положају који заузимају на небу, са важнијим особинама и карактеристикама. У енциклопедијској литератури се истиче да каталози служе како би се помоћу њих означило положај за одређену епоху и кретање, где се звезда (небеско тело) налази на небеској сфери, односно дају се важније значајке, „према врсти и намени каталога, као на пример привидна величина и паралакса, тј. даљина дотичног тела“. – *Мала енциклопедија Просвете*, - *Општа енциклопедија*, 1. Издавачко предузеће *Просвета*, Београд, 1959, стр. 627.

Најстарији астрономски каталози прављени су још у сумерско вавилонској цивилизацији. А најстарији Хеленистички, за који се зна, начинили су Аристил и Тимохарис, у Александрији.

На денару на сл. 1 (слика бр. 53, стр. 100) искованом од монетара Луција Лукреција Триа 76. пре н.е. у Риму, на аверсу је Сунце (Сол), са допадљивом круном која има шест кракова што се пружају слично зрацима, полазећи из једног средишта у разним правцима. Зраци симболички оличавају „власти бога сунца“ и божанску наклоност; а могу да представљају и соларне вратнице⁵⁷⁶. Уз то, они су и симболи спиритуализације, код Виктора Игоа, на пример, узлета, међупланетарних вибрација, те веза између неба и земље⁵⁷⁷. Круна је опет знак суверености, достојанства, посвећења. Зрачна круна, на поменутом аверсу римског денара, означава енергију, и моћ што су „садржане у глави, која је сматрана боравиштем животне душе“, атрибут је богова сунца, чији полуколут указује на натприродност и светаштво; а изоштрени шиљци круне су пак сунчеви зраци⁵⁷⁸.

Слика 1.

Број шест код кракова/зрака на круни може да означава хармонију, равнотежу, довршеност, па и складне законе космоса; а према Филону, „најпроизводнији је од свих бројева“⁵⁷⁹. Зракаста круна уз то симболизује светлосну еманацију, што узраста и шири се из средишта сунца, свеца, полубога, на све около, али и међупланетарне вибрације, те пут којим се успоставља веза између неба и земље⁵⁸⁰. Истовремено то је и библијски број стварања, у улози посредника „између принципа и објаве“⁵⁸¹.

На реверсу поменутог денара (3.78 гр) налази се лепо визуелно уобличен полумесец, са мало необичним крацима усмереним на горе; поред тога окружен је са седам прикладно распоређених звезда (Полумесец је оличење лунарне небеске царице). Унеколико сличи крављим роговима, али поприма и облик лунарне једрењаче, која плови ноћним небом, „лађа светлине на мору

⁵⁷⁶ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*. Нолит, Београд, 2004, стр. 200.

⁵⁷⁷ Поред земље, воде и ватре, зрак је према извесној традиционалној космогонији, „један од четири елемената“. Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола – митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, стр. 808-809.

⁵⁷⁸ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 80.

⁵⁷⁹ Ц. К. Купер, Исто, стр. 23-24.

⁵⁸⁰ Ж. Шевалије - А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 808-809.

⁵⁸¹ *Речник симбола* – приредили Крсто Миловановић и Томислав Гаврић, Народно дело, Београд, 1994, стр. 542.

тмине⁵⁸². Поред тога симбол је промене и неке врсте повратног облика, што се у античком свету доводило у везу са чедношћу и рођењем⁵⁸³. Пошто је полумесец близак звезди, у неким муслиманским земљама и традицији, постаје симбол *раја и ускрснућа*⁵⁸⁴. Код старих Персијанаца сматран је оличењем свеколике моћи, а заједно са звездом, присутан је на богумилским стећцима⁵⁸⁵.

Полумесец допадљиво обикољује седам звезда и то готово симетрично, по две са бочне стране и три у горњем делу, изнад натписа TRIO, што је ковничарев надимак. Звезде су, према словенској митологији, небеска тела што су нераскидиво везана за људске судбине и утичу на „земаљске“ догађаје⁵⁸⁶. У случају овог денара симболизују, заједно са сунцем, владарску надмоћ, наду и гласнике неба. Оне су истовремено и небески стражари, које овде окружују полумесец и са њим чувају божанске тајне⁵⁸⁷. А оне су и вазда отворене небеске очи, што са више кракова, (често осмокраке), што бдију над овоземаљским светом и управљају њиме⁵⁸⁸, са великом моћи, скоро једнакој сили самога бога.

Слика 2.

На слици 2. (бр. 55, стр.103) је тетрахалкон, тесалског града Хомолиона, сачињен од бронзе. Аутори су забележили да је кован око 350. пре н. е. На аверсу је мајсторски, са пуно пластике и прецизних детаља, уобличена глава мужевног Филоктета, чувеног јунака Тројанског рата, који

⁵⁸² Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 106.

⁵⁸³ Ж. Шевалије - А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 523.

⁵⁸⁴ *Речник симбола* – приредили Крсто Миловановић и Т. Гаврић, стр. 384.

⁵⁸⁵ *Енциклопедија Лексикографског Завода*, 6, Загреб, MCMLXII, стр. 137.

О вишезначној симболици полумесеца писали смо у студији: *Космичко поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 2009, стр. 484-487. Публикација Астр. Друш. „Руђер Бошковић“. бр. 8.

⁵⁸⁶ *Словенска митологија – енциклопедијски речник*. ZEPTEK BOOK WORLD, Београд, 2001, стр. 191-192.

⁵⁸⁷ Колен Де Планси, *Речник пакла*, Службени гласник, 2009, стр. 437.

⁵⁸⁸ Патрик Боман пише да бројна метеоролошка предвиђања настају на основу звезданих виђења и аспеката. „Блде звезде са ореолом и велике, бледуњава, трепераве звезде најављују скорију кишу“.-П. Боман, *Речник кише*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 296.

је убио Париса⁵⁸⁹. Према неколико речника симбола, брада означава зрелу мушкост, храброст, снагу, сувереност и мудрост⁵⁹⁰. Брада и достојанство мушкараца често су поистовећивани; то донекле казује и изрека „тако ми, браде“, што значи тако ми части. На поменутом тетрахалкону види се негована длакава брада делимично на образима, а нарочито на доњем делу лица⁵⁹¹, са лепо извијеним брковима. Филоктетова глава са брадом окренута је десно, а на глави има капу у облику купе – пилоса. Купасте капе су у то доба означавале племство, социјални статус и слободу, пошто су робови ишли гологлави.

На реверсу је спирално савијена, смотана, уплетена змија, која је иначе веома сложен, поливалентан симбол⁵⁹², поготову када има браду и кресту, као што је овде случај. Мужевна брада, са крестом на врху змијине главе, изражава извесну надмоћ и особеност, заједно са Филоктетовим ликом. Истовремено исказује и тежњу за уздицањем, ка врхунцу. У традиционалној симболици змија и змај се могу узајамно замењивати. У народној зоологији, сродни су им називи, а уврежена веровања обједињују змију са змајем⁵⁹³. Спирално савијена змија са необичном брадом и још чуднијом крестом, у Аратово доба замишљена је као змај, указују аутори књиге, што је у сагласју са народном традицијом⁵⁹⁴. Нагласимо овде да се спирално савијена змија изједначава са циклусима манифестација, а испољава и латентну моћ, динамику, потенцијалност⁵⁹⁵, што је све у складу са Филоктетовим ликом на аверсу.

Иза уздигнуте главе змије, назире се гранчица винове лозе, са гроздом, што визуелно допуњава ову помало лирску представу. Гранчица лозе са гроздом означава родност; живот, корисна човекова добра; страст. Поред тога, лоза са гроздом се сматра „космичким дрветом, будући да она обвија небеса и да су зрна грожђа звезде“⁵⁹⁶.

Слика 3.

⁵⁸⁹ Према пророчанству Еноне, при крају Тројанског рата, Филоктет је отровном стрелом ранио Париса. Пошто рана није могла да се залечи, „Парис се на самрти сетио Енониног обећања и затражио је да га однесу на Иду или да му доведу Енону“. Она је похитала са лековима ка рањеном Парису, али је стигла прекасно. - Драгослав Срејовић и Александра Цермановић Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, СКЗ, Београд, 1992, стр. 108, 137. (четврто издање).

⁵⁹⁰ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 60.

Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 19.

Ханс Бидерман, *Речник симбола*, Београд, 2004, стр. 43.

⁵⁹¹ Код Његоша, у *Огледалу српском* присутни су стихови: „Од великог јада и чемера / за браду се руком ухватио.“

⁵⁹² Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 194.

⁵⁹³ *Словенска митологија – енциклопедијски речник*, стр. 211-212.

⁵⁹⁴ Напоменимо да се на Далеком истоку, између змије и змаја, „не прави никаква разлика“. - Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 193-194.

⁵⁹⁵ Исто, стр. 194.

⁵⁹⁶ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 360.

Поводом гранчице и грозда асоцијативно се намеће поетско-иконографска представа на динару краља Милутина (владар у седећем положају), са колмованом косом и рачвастом круном (сл. 3). Одевен је у ратничко одело са огртачем. Око струка носи дворедни појас сачињен од металних делова. У десној руци краљ држи кратки мач, а у левој заставу са три пруге. Странице престола су и одоздо и одозго украшене „гранама винове лозе које се завршавају листовима“⁵⁹⁷. И ту, на аверсу динара краља Стефана Уроша II Милутина (1282-1321), и бронзаног тетраалкона (слика бр. 55) постоји асоцијативна подударност, са реверсом, на коме је иза главе змије мала *гранчица са гроздом*. Наведена лозова гранчица, у оба случаја, означава *почаст*, славу, признање и поштовање; а у неким тумачењима она има и магична својства⁵⁹⁸.

Но, још су уметничко-поетски сликовитије лозове гранчице на аверсу новца краља Милутина, где је дочарана краљица са велом и круном како седи на престолу. Са обе престоне стране, од самог тла, узрастају „сферичне гране које се при врху савијају и завршавају листовима винове лозе, на којима стоје птице“⁵⁹⁹, што према речима С. Димитријевића, певају са подигнутом и забаченом главом.

Слика 4.

Вешто одабрана слика 4 (бр. 56, стр. 105) приказује попатиналу бронзу ковану на Кипру, у доба Октавијана Августа, Цезаровог наследника, унука његове сестре Октавије. Познат је по успешном и срећном војевању, али и по томе што је значајно украсио Рим бројним грађевинама и споменицима, унапређујући при том науку и уметност, па и новчарство.

На аверсу ове бронзе је јарац, који симболизује снагу мужевности, изобилну животност, творну енергију и пожуду⁶⁰⁰. Интересантно је да је јарац повезиван са зачецима трагедије. Био је посвећен Дионису, па је његове светковине пратило жртвовање јарца, те га неки сматрају и

⁵⁹⁷ С. Димитријевић, *Средњовековни српски новац*, САНУ и Завод за уџбенике и наставна средства, 1997, стр. 34.

Све ово, са доста литерарних детаља, описивао је С. Димитријевић, тада младим песницима Драгану Здравковићу, Драгану Радовићу и аутору овог прилога, који је то обрадио у одељку *Уметничко-поетске представе на српском средњовековном новцу*, у књизи *Живети пуним животом - Животопис Сергија Димитријевића*, Лесковац, 1996, стр. 101-112.

Прештампано и у књизи С. Димитријевића, *Новац српских средњовековних владара*, Српско нумизматичко друштво, Београд, 2006, стр. 532-540.

⁵⁹⁸ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 176.

⁵⁹⁹ С. Димитријевић, *Средњовековни српски новац*, стр. 34.

⁶⁰⁰ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 55.

трагичном животињом, пуном животног заноса⁶⁰¹. На кованој патинастој бронзи јарац је окренут на десно, а изнад њега је упечатљива шестокрака звезда. Она, према неким указивањима, приказује стварање света; састављена је од два преклопљена, односно обрнута троугла, хексаграма и важи за магични печат Соломона⁶⁰², који обједињује у себи свеукупност елемената Универзума, као и Давидов штит (Scutum Davidis).

На реверсу је шкорпија, из породице зглавкара, са осам упадљивих ногу⁶⁰³ и подужим мало извијеним репом. Веома је опасна због отровне жаоке, па је убитачна и смртоносна претња, али истовремено има и значење истинољубља⁶⁰⁴. Шкорпија, са астралним значењем, окренута је на горе, а са десне стране јој је шестокрака звезда, која, поред тога што је Соломонов печат, комбинација је мушког и женског троугла, као и ватре и воде и других својстава материје, па се указује и као синтеза супротности и израз космичког јединства. Шестокрака звезда, поред шкорпије, може да симболизује обухватност духа и материје, „активног и пасивног принципа, ритам њихове динамике, те закон еволуције и инволуције“⁶⁰⁵.

Према Бидерману, у грчкој астрономији се казује како је красна богиња лова Артемида усмерила шкорпију да убије чувеног и прелепог ловца Ориона, после чега су заједно премештени на звездано небо. „Увек када се на истоку покаже Шкорпион, иначе неуништив, Орион бежи испод хоризонта на западу“⁶⁰⁶.

Преводиоци и приређивачи књиге Арат из Сола *Појаве (Феномени)* А. Бајић и М. Димитријевић, испод анализиране слике бр. 5б. дословце пишу: „Присуство звезде како на аверсу тако и на реверсу указују да то није ознака радионице, или емисије, него можда даје на знање да се ради о симболичким представама истоимених сазвежђа“.

Скренимо овде пажњу да су космичко-поетски мотиви и симболичко-иконичке визије врло присутне и разнолике у српској средњовековној нумизматици. Доста често се у иконографији појављују звезде, Сунце, полумесец и др., са разнородним пратећим космичким елементима. М. С. Димитријевић је међу првима указао на то⁶⁰⁷, систематизовао и организовао врло обимну грађу и материјал и назначио одговарајући методолошки приступ. У драгоценом прилогу, са овом тематиком, успешно је дочарао иконографске представе о астрономским и космичко-симболичким преплитањима са српском средњовековном нумизматиком. Основа и полазиште за тај интердисциплинарни приступ био је монументалан *Каталог збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића*⁶⁰⁸, нашег заједничког великог Учитеља.

Миланова зналачка и продубљена истраживања у области српског средњовековног новчарства (уобличио је неколико изузетно значајних томова изабраних нумизматичких дела

---

⁶⁰¹ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 217-219.

⁶⁰² Ханс Бидерман, *Речник симбола*, стр. 459-460.

⁶⁰³ Због осам ногу шкорпија је заштитница близанаца, „јер оба заједно имају осам удова: нико их неће дотакнути, а да се не изложи убоду“. - Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 681.

⁶⁰⁴ Х. Бидерман, *Речник симбола*, стр. 389.

⁶⁰⁵ Ж. Шевалије – А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 813.

⁶⁰⁶ Х. Бидерман, *Речник симбола*, стр. 389.

У грчкој и римској митологији постоји неколико верзија ове приче. Према једној од њих, Орион је покушао да силује Артемиду, па је она расцепила брежуљке на острву Хиосу, када је из земље измилео шкорпион и усмртио напасника. Захвална Артемида је узнела шкорпиона на небо, а у његову близину поставила је и Ориона. „Од тада скорпион стално прогања циновског ловца по небеском своду: чим се Скорпион појави, Орион се склања иза хоризонта“. - Д. Срејовић – А. Цермановић, *Речник грчке и римске митологије*, стр. 308-309.

⁶⁰⁷ М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*, Зборник радова Конференције „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 2007, стр. 464-476. Публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 7.

⁶⁰⁸ Завод за уџбенике и наставна средства, САНУ, 2001.

Сергија Димитријевића), усмерила су нас да напишемо два прилога о васионско-поетској симболици и иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића.

У тим текстовима захватили смо, поред осталог, симболику неба и небеских тела, потом ликовно-иконграфске представе полумесеца, те сликовно-поетску симболику облака и облачића у српском средњовековном новчарству⁶⁰⁹. У другом космо-поетском прилогу о астралном у српском средњовековном новчарству, поред општије уводне напомене о звездама, обраћамо већу пажњу на мотив вишекраке звезде, од оне петокраке, која је нешто чешћа, до осмокраке, као и истовременој појави звезде и Сунца, са другим мотивима, уз опаску да је поприлично тешко разлучити вишекраке звезде од Сунца⁶¹⁰. У поменутом *Каталогу збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића*, Милан је пронашао пет примерака на којима се појављује петокрака звезда заједно са шестокраком. Док на кованој бронзи са Кипра (слика бр. 56), сама шестокрака звезда доминантно зрачи на аверсу, изнад Јарца у покрету, као и са десне стране Шкорпије, на реверсу.

На неколико примерака у српском средњовековном новчарству налазе се шестокраке и петокраке звезде. То се догађа са динаром краља Драгутина и Милутина, са новцем краља Душана, деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића. Ти уметничко-иконграфски комади, према подробнијем истраживању М. С. Димитријевића, налазе се у највећој приватној збирци средњовековног новца Сергија Димитријевића, и сведоче својом нумизматичком лепотом и вредношћу⁶¹¹.

Захваљујући вредним студијским посленицима, Александри Бајић и М. С. Димитријевићу, врлим преводиоцима, приређивачима, мајсторима да одаберу нумизматичке и друге сличне ликовно-обликотворне прилоге, звездичаста библиотека *Влашићи*, полако нараста, употпуњује се и богати нашу археоастрономију, лепу литературу и астронауку кроз одговарајуће коментаре. После српског превода Овидијевих *Фаста*, ево, сада нам *Појаве (Феномени)* Арата из Сола, пружају читалачко, сазнајно, перцептивно и естетско задовољство, додајући нови полет археоастрономији, преводилаштву и песништву, уз употпуњавање грчко-римских митолошких представа и знања.

Књига је красно и ефикасно припремана, у временском размаку између IX и јубиларне X конференције „Развој астрономије код Срба“, да обогати и освечани овај астрални научни тренутак. У Аратовој дидактичкој песми *Појаве (Феномени)*, присутна је слојевита и вишезначна симболика, са којом се лепо прожимају велемајсторски одабране сликовно-визуелне појединости, чија смо ликовно-иконграфска значења истраживали културно-историјском и аналитичко-дескриптивном методом, указујући на знаковне, аксиолошке и уметничке вредности.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба X“, Београд, 22-26 април 2019, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 19, 2019, стр. 653-664.

⁶⁰⁹ Н. Цветковић, *Космичко-поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића (фрагмент)*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 2009, стр. 481-488.

И у књизи Н. Цветковића *Записи о Сергију Димитријевићу II*, Алма, Београд, 2016, стр.163-174.

⁶¹⁰ Н. Цветковић, *Космичко-поетске симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића II*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“, Београд, 2011, стр. 707-718, публ. Астр. друш. „Руђер Бошковић“, бр. 10.

И у књизи Н. Цветковића, *Записи о Сергију Димитријевићу II*, стр. 175-191.

⁶¹¹ Исто, стр. 711.

И у књизи *Записи о С.Д. II*, стр. 180.

КОСМИЧКИ ЦВЕТ РАЗГОВОРА И ПРОМИШЉАЊА

У поднаслову обимне књиге *У потрази за космичким цветом*, Милан С. Димитријевић је ставио дубље осмишљен поднаслов: *Разговори и промишљања*⁶¹². Сваки плодотворнији разговор, креативна мисао, промишљање, сликовито речено, може да буде зрочно сунце око кога ће кружити нови светови, подстицајна сазнања, духовна начела. Иво Андрић, у *Знаковима поред пута*, на неколико места пише о разговорима и промишљањима. Догађало му се да га оно што је чуо у разговорима, побуђује на размишљања, и те мисли, додаје он, “у себи ширим и допуњујем, или у вези са њима (...) мислим потпуно ново. Из разговора (...) човек излази богатији и радоснији...”⁶¹³

Разговори су међусобни говор/дијалог двају или више лица у процесу размене мишљења. Поред научног, студијског и публицистичког садржаја, разговори могу попримити и изван научне књижевне облике. (Софисти су у античкој филозофији, међу њима посебно Платон и Сократ, створили својеврстан литерарно-уметнички разговор/дијалог).

Према Гадамеру, основни и најбитнији модел на којем се заснива разговорно разумевање „јесте дијалог садржан у питањима и одговорима, *размена између Ја и Ти*“. Разговор пак, у коме се суочавамо са нечим незнатим и ван нашег искуства, „има моћ да промени наше мишљење“.⁶¹⁴

После више од три деценије стваралачког присуства у јавности, са најразличитијом тематиком из области астрономије као науке, ангажоване друштвено-политичке активности и продубљених промишљања о бескрајној сложености универзума, Милан С. Димитријевић је објавио врло корисну, информативно занимљиву, студијски подстицајну књигу *разговора* и беседа које су знатно више од онога што обухватају ови појмови. Овим делом недвосмислено је потврдио мисао Томаса Бергера да вештина постављања питања произилази из непресахлог изворишта знања. Али на та функционална питања креативни студијски одговори и коментари надрастају уобичајену форму интервјуа,⁶¹⁵ које могу да воде углавном одабрани појединци. Управо одговори често обогаћују садржај прецизно постављених питања, безмало увек у функцији одбране од наметљиве псеудонаучности, што повремено узима маха, поготову онда када заћуте афирмисани студијски посленици.⁶¹⁶

⁶¹² М. С. Димитријевић, *У потрази за космичким цветом (Разговори и промишљања)*, Фондација Николе Цветковића, Друштво за археоастрономска етноастрономска истраживања “Влашићи”, Алма, Београд 2018.

⁶¹³ И. Андрић, *Знакови поред пута*, Сарајево, 1981. стр.199; 274; 281; 289-290 и др.

⁶¹⁴ Наведено према *Књижевне теорије XX века*, Ана Бужињска и Михал Павел Марковски, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 2003.

⁶¹⁵ Интервју је заказани разговор са неком истакнутом личношћу (културним, научним, друштвено-политичким или јавним радником), са благовремено изабраном актуелном темом и важним питањима о њеним ставовима и погледима, намењен објављивању у штампи, на радију, телевизији и сл. Проистекао је из нарасте важности, особене улоге и одређених тежњи савремених медија. Разговор се води са намером да се, у одговарајућем току дијалога, са неком важном личношћу осветли разматрани проблем или више отворених питања, ради изворног обавештавања или уобличавања, стварања мишљења читалаца, слушаца и гледалаца. – Фрагмент из предавања *Креативно писање, читање и интерпретација* – предмет на Факултету за културу и медије Мегатренд универзитета, мај 2007. У теоријској и лексикографској литератури се указује на двоструку функцију интервјуа: „да нешто ново саопшти и да то протумачи онако како схвата интервјуисана личност.“

⁶¹⁶ „Да би је одбранио од лажне псеудонауке, која такође може да изазове слична осећања код непућених, добар научник треба део свога времена да посвети објашњавању резултата ове племените делатности, који су намењени целом људском роду, бришући националне границе и баријере. – М. С. Димитријевић, *У потрази за космичким цветом*, стр. 5.

Књига која је пред нама плод је преданог и посвећеног студијског рада у домену астрономије и физике, али и шире: плодотворне популаризације и афирмације врло сложених и деликатних мотива што се односе на тумачење васцелог универзума. Пажљивом читаоцу биће уочљиво да постоји присна кореспонденција између богате и разноврсне предавачке активности М. С. Димитријевића (око 450 популарних предавања) и научно-популарних прилога штампаних у публикацијама као што су „Наука“, „Планета“, „Луча“, „Настава и историја“ и сл.⁶¹⁷

Нагласимо овде да је Димитријевић афирмацију нових и најновијих сазнања и открића из области астрономије, укључујући ту и студијске текстове о спектралној анализи, сматрао својом делотворном мисијом, по узору на чувеног француског научника, несусталог истраживача, ангажованог човека у области друштвених збивања и преламања у своме времену, Франсоа Арагона. Подвиг је приближити се широј јавности, на јасан и приступачан начин, приказујући збивања у космичким сферама; и при том, остати на нивоу одговарајућих научно-теоријских ставова, позиција и претпоставки. Управо овај вид Димитријевићеве делатности, нарочито у часопису „Васиона“, као и одговарајућој периодици, значајно је допринео подизању интересовања младих за изворна научна сазнања, а у одлучном супротстављању празноверицама сваке врсте, астрологији, паранауци и сличним застрањивањима, од којих, не ретко, пати наша свакодневица.

Књига М. С. Димитријевића *У потрази за космичким цветом* открива научну спремност и приправност да одважно реагује на новости из васионе, док су оне још увек свеже и актуелне. Потом, захваљујући свестраној информисаности, квалификованој упућености, одговара на најделикатнија отворена питања, избегавајући претпоставке, нагађања и полуистините исказе. То је нарочито уочљиво у његовом суделовању у специјалистичким емисијама („Српска научна телевизија“, „Школски програм“), као и дневним, нарочито информативним телевизијским емисијама, које су тумачиле најновија догађања у васионским просторима. Било би добро да се и у виду одговарајућих магнетограма, са прикладним коментарима и евентуалним студијским напоменама, појави и публикација, која би разоткривала лепоте и чари космичких расцветавања.

Најновија књига М. С. Димитријевића је врло спретно компонована. На самом почетку, у виду пролога, налази се информативан, упутни и инструктивни текст *На поласку*. Ту је аутор указао на основне мотиве који су га упућивали да се избирљиво позабави, прикупљањем и организацијом, врло богатог и различитог материјала. А онда и да захвали бројним појединцима који су му врло спремно, широко информисано и дубоко разложно формулисали одговарајућа питања, у првом реду Станку Стојиљковићу⁶¹⁸, Слободанки Андрић и другима. Поменимо и новинаре, као што су Анђелка Богдановић, Петар Вуца, Зорица Голубовић, Ратко Милетић, Драгана Николетић, Радован Радовановић, Рада Саратлић, Новица Стефановић, Душан Цицвара и да не набрајамо више.⁶¹⁹

У првом одељку књиге *У потрази за космичким цветом* М. С. Димитријевић је, са пуно разлога, ситуирао материјале биографско-аутобиографског карактера, што се односе на видове личне, исповедне, стваралачке интиме. У том смислу посебно је вредан прилог Жарка Спасића.

---

⁶¹⁷ Поменимо овде узгред: наравно, „Васиону“, коју је уређивао више од две деценије; а од двоброја 1-2 за 2018, поново је на челу њене редакције, затим „Наше стварање“, дневни лист „Политику, те „Млади физичар“ и „Политикин забавник“.

⁶¹⁸ М. С. Димитријевић, *У потрази за космичким цветом (Разговори и промишљања)*, стр. 6.

⁶¹⁹ Вредно је помена да М. С. Димитријевић и сам скреће пажњу на способности Станка Стојиљковића, који је инспиративно суделовао у више од десетак разговора присутних у поменутој књизи. Он га је вешто формулисаним питањима наводио да да све од себе у разоткривању одговарајућих резултата нових научних истраживања; уз то, успевао је да подстицајно приближи широј читалачкој публици домашаје актуелних научних открића и узлета у васељенске сфере.

Лесковчани београдске дијаспоре, а оно што је забележила Љиљана Петровић, на врло добар начин најављује једну од будућих Миланових књига.⁶²⁰

Пошто је, као вишедеценијски студијски истраживач васионе, Димитријевић оставио снажан печат руководећи Астрономском опсерваторијом у Београду, са пуно смисла, други одељак књиге насловио је *Астрономска опсерваторија*. Ту се пре свега истиче текст Душана Цицваре, под критичким насловом *Астрологизација науке*, што потврђује наглашен критички однос Димитријевића према астрологији, која оживљава у нашој савремености, захваљујући склоности ка анксиозности. Такође се издваја прилог, Саше Важић *Пет милијарди година стабилног живота*, који је историјски димензиониран. Текст Х. Милошевић има поетски наслов *Шачица космичке прашине*. П. Прокопљевић се упушта у све дубље, тајновите и неухватљиве мистерије космоса. Издваја се напис Слободанке Андрић, под библијски интонираним насловом, *Свако има своје време*.

Природно је што се наредни одељак посвећује астрономији и заузима важно место у првом делу ове подстицајне књиге. Ту Борислав Солеша води разговор под насловом *Звезде читати по земљи ходати*, из кога се запажа да астроном и песник Димитријевић, иако сав окренут астралним просторима, чврсто стоји на земљи и када размишља и разматра комплексне астрономске феномене. Дијалог са Слободанком Андрић *Андромедин пут од три милиона година* указује на висок степен личне обавештености Димитријевића, чија казивања, суздржано разматрају огромне временске распоне. Станко Стојиљковић, са доминантним чланцима у овом одељку, лирски започиње своје писање о неугаслом сјају звезда у очима астронома. Уз то, бави се и „космичким усамљеницима“, те тајном Звезде Смрти и васељеном коју прихватају они што се несавесно батргају по земљином шару. Црна рупа је скоро незаобилазна тема, како у Димитријевићевим предавањима, тако и у виђењима Срђана Шкора. Милан у својим стиховима, потом у антологији *Космички цвет*⁶²¹, као и у рубрици *Мало поезије* посвећује знатну пажњу црвеној планети, о чему овде пише Саша Важић. Слободанка Андрић, коју смо напред помињали, заједно са нашим астрофизичарем, разматра открића нових, сјајних комета. У већ назначеној Милановој предавачкој активности, често се захвата тема о ванземаљцима, када му се у вези са тим постављају питања, што све више занима младе нараштаје.

Следеће поглавље, под звучним насловом *Универзум*, безмало половину испуњава Станко Стојиљковић, који интересантно пише о *крају бескраја*, те о звездама које ће се погасити. Мишљење је, за Марка Аурелија, претпостављамо, и за астрофизичара М. С. Димитријевића – основа и темељ свега. То може унеколико да важи и за разговор под насловом *Непрозрачни прапочетак*⁶²², у коме се тражи одговор на питања: *Зашто космос, уопште, постоји? Шта се о васиони поуздано зна? И из којих разлога се избегава покушај промишљања збивања што су претходили Великом праску?* Слично се може рећи и за врло гледану ТВ емисију *Космос*, коју су снимили Станко Стојиљковић и Милан С. Димитријевић.

Вредно је помена да се за читалачку публику, у почетном делу, помиње Питагора и питагорејци који су саздали реч „космос“⁶²³, а онда се поставља питање о његовој величини, па да ли универзум има краја или је пак бескрајан? Скренимо пажњу на народски продуктивно питање о журби на посао и ширењу васионе, око чега се вајкао Вуди Ален. Астроном Димитријевић је на то питање одговорио умно, са још више креативног духа, уз наглашавање да нам ширење космоса неће удаљити радно место, међутим уколико „хоћемо да убрзамо научни прогрес и тако

⁶²⁰ Љ. Петровић, *Моја телевизија: Милан Димитријевић, Астроном*, у књизи: *У потрази за космичким цветом*, стр. 18-19.

⁶²¹ М. С. Димитријевић, *Космички цвет* – Антологија песама о космосу, Просвета, Београд, 2003

⁶²² М. С. Димитријевић, *У потрази за космичким цветом*, стр. 177-185.

⁶²³ „Питагорејци су развили појам савршенства у универзуму и сковали одговарајућу реч да га опишу: *Космос*. То је изведено или од речи „космо“ са значењем „поређати у ред“, или „космема“ што значи „драги камен – украс“. „Сам Питагора је изгледа био први који је именовао место свих ствари *Космосом*, захваљујући његовој уређеној природи“. – Исто, стр. 186.

обезбедимо бољу будућност нашој деци *треба да подржимо науку*“ (подвукао Н.Ц).⁶²⁴ Крај овог разговора је сасвим у духу ере научног прогреса, јер се дијалог одјављује одговором на изузетно занимљиво и провокативно питање:

Недељник „ТАЈМ“ објавио је да ће 2045. људи постати бесмртни. Верујете ли у то?

М. С. Димитријевић одговара промишљено и разложно: како сматра да научни напредак стреми у томе правцу, али да не верује много „у прецизне рокове футуристичких предвиђања. У сваком случају сматрам да ће наука обезбедити космичку будућност човечанства, звездану будућност наше деце“.⁶²⁵

Слично претходном одељку, и овај, што је у знаку *Универзума*, завршава се прилогом који потписује Милан С. Димитријевић.

Понајзанимљивији је одељак, који се налази у средишњем делу књиге, посвећен потпуном помрачењу Сунца, 11. августа 1999, којим је била обузета читава домаћа и светска јавност. На почетку, налази се прилог виспрене Слободанке Андрић, који је у знаку „Небеске Србије“, како се, према народним веровањима, гледа на ову космичку појаву. Петар Вуца, организатор бројних предавања М. С. Димитријевића на подручју Баната, о чијој активности пишемо у другом тому монографије о астроному, песнику и ходољупцу М. С. Димитријевићу, пише о колористичним дивотама и визуелним преплитањима короне као дивотног украса. Пошто је у то време била присутна бојазан од смака света, како то бива у неким давним предањима, неколико чланака је посвећено управо тој тематици. Помињемо текст Радована Радовановића о помрачењу Сунца због кога је пропало Византијско царство, затим запис М. Иветића „Смак света“ у подне, и текст С. Ч. који отклања бојазан од могуће светске апокалипсе.

Из напред поменутих разлога, у књизи М.С. Димитријевића *У потрази за космичким цветом*, завршни одељак, који се бави астрономским појавама, носи наслов *Астрологија и астрономија*. У њему је објављено више од 15 прилога, са јасном ауторовом намером да се критички одреди према астрологији. И овде су присутни текстови Слободанке Андрић, Станка Стојиљковића, Слободана Радовановића и других. Стојиљковић, у коауторству са Мирном Велединовић, разбија илузије о симболици тринаестог знака. Јелена Милоградов Турин, предани члан Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, редовни професор, својевремено уредник „Васионе“ и председница Друштва, драматично упозорава снажним узвиком: *Престаните да пропагирате астрологију!*; док Радовановић, са своје стране, сматра да постоји вештачки сукоб између астрономије и астрологије. Зорица Пантелић, у ироничном духу, пише о астрологији, полазећи од Змајеве *Јутунске јухахахе*, а Миодраг Дачић, садашњи председник Друштва, излаже научни поглед, у коме одлучно одбацује астролошке и митоманске враџинске карактеристике астрологије. Слободанка Андрић дубоко сумња у усуд и гатање помоћу звезда. Овде се налазе и прилози *Pro et contra, Астрологија и (или) астрономија*, те о спорној вези човека и небеских тела. Аутор књиге М. С. Димитријевић, темељито разматра позицију астрологије у новом миленијуму, истичући да је у питању велика заблуда и превара; а осврће се и на митске аспекте астрологије. Полемика у овом поглављу пружа изворну грађу и материјал за снажан отпор свакој врсти неоправдане глорификације астрологије, која, нажалост, побуђује упадљиво интересовање. Тако, овај део књиге има посебну вредност у смеру отворене научно-студијске и публицистичке борбе против астролошке „заразе“, која је све присутнија.

На самом крају књиге, испред фрагмента *Разно*, налази се интересантан део, са петнаестак прилога, који сведочи о изузетној активности Димитријевића, Савезног министра за науку,

⁶²⁴ ¹³ При том, Димитријевић додаје: „Диносауруси су више од сто милиона година били господари Земље. Никуда нису журили нити покушавали да схвате свет око себе. Једнога дана са неба им је стигло уништење. Уколико будемо више журили са научним развојем утолико смо даље од могућности да нас задеси њихова судбина.“ – Исто, стр. 187.

⁶²⁵ Исто, стр. 186-197.

технологију и развој, у време крајње неправедних и у много чему погубљених санкција, које су врло грубо и противправно наметане науци, која, по природи ствари, превазилази и надраста све границе и баријере. И у овом одељку, врхуне текстови Станка Стојиљковића, који указује на хајку усмерену на наше научне посленике. Он ангажовано указује на охрабрујућу чињеницу да су страни научници одлучно и енергично штитили афирмисаног југословенског астронома, који убедљиво наглашава: да је савремена наука свеукупни мотор техничког прогреса у новом времену. Душко Вуксановић, убедљиво посведочава како се овај врсни истраживач свом снагом бори за достојанство науке. Бранислав Радивојша доследно преноси Димитријевићеве речи *да наука треба да остане изван политике*, упркос грубо наметнутим санкцијама. Максим Тодоров наглашава да научници, упркос свему, а пре свега политизацији науке, међусобно сарађују. Тако на пример, министар Димитријевић, управо у периоду најжешћих санкција, руши у свему нехумане, неправедне, незаконите и у супротности са бројним међународним конвенцијама санкције против науке, код знаменитих међународних издавачких кућа, као што су Пергамон прес и Елзевир.

У време док је Димитријевић водио поменуто Министарство, чињени су крупни кораци у даљем продору науке, на пример у настојањима да се створи *банка гена*. При том се стваралачки антиципира шта треба све учинити када дође моменат укидања санкција. Драган Цвијовић узвикује: *Наука припада свима!* Упадљиво је да неуморни истраживач и научник М. С. Димитријевић не занемарује ни друштвено-економске и производне аспекте, ангажујући се за достизање високог међународног квалитета у процесу производње, са тежњом да се достигну, па и премаше одговарајући светски стандарди.

Вредно је поменути да је наш научник, још у раној фази свог студијско-истраживачког стваралаштва, почетком седамдесетих година, у оквиру Института за физику, свесрдно радио на бржем и ефикаснијем повезивању науке са производњом. У време свог министарског мандата он се брижно односио према стимулацији младих научних кадрова, делујући свим снагама против „одлива мозгова“, а уложио је и велики труд за враћање толико потребних стручњака, који би могли помоћи, у то време посусталој производњи. Пре и више од других, Димитријевић је сагледавао и на свој одлучан начин оцењивао колико је: драматичан распад СФРЈ, под притиском западних земаља, велики, неопростив и неопростив економски, а ми додајемо и социо-политички злочин и катастрофа. Напоменимо узгред, да део књиге под насловом *Наука и санкције*, са бројним текстовима, може представљати ваљану подлогу за даља научна истраживања и продубљивања Димитријевићевог стваралачког, студијског, социо-политичког и моралног ангажмана у периоду обављања дужности Савезног министра за науку, технологију и развој, у једном изузетно тешком и злокобном времену под антицивизацијским санкцијама.

Књига М. С. Димитријевића *У потрази за космичким цветом*, у издању афирмисане куће „Алма“, коју предводи веома успешни издавач др Ђорђе Оташевић, веома је лепо опремљена; корице је обликовала Дејана Јовановић, са свежје зеленкастом бојом, у горњем делу, са симболичким расцветавањем пужа у доњем, који је својеврсни *лунарни* симбол, што указује на периодично препорађање. У лексикографији симбола, пуж асоцира на оно тако често појављивање и нестајање Месеца; а означава и родност, док је спирала, у извесном смислу, повезана са месечевим менама.⁶²⁶

Нагласимо на крају, да ова књига, са више од 400 страница, формата В5, донекле сумира вишедеценијски стваралачки рад М. С. Димитријевића, како у области астрономије, праћења васионских догађања, различитих астралних појава, и критике астролошких празноверица, тако и на пољу ангажоване друштвене науке, плодотворне борбе против наметнутих санкција, као

---

⁶²⁶ Према *Речнику симбола*, „Пуж постаје место лунарне теофаније; у древној мексичкој религији бог Месеца приказује се затворен у пужеву кућу.“ – А Шевалије – А. Гербрант, *Ријечник симбола – Митови, снџ, обичаји, гесте, облици, стилови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 546.

својеврсног међународног злочинења, те креативне активности у правцу заустављања одлива мозга, благовремених предвиђања могућности за даље продоре науке и дубоко смислено повезивање савремене науке са високотехнолошким производним процесима, што могу бити добра основа за предстојећу четврту технолошку револуцију.

Књига спретно вођених *разговора*, што богате сазнања и оплемењују духовност, уз продубљена промишљања, својеврсно је тродеценијско сведочанство о једном врло бурном и динамичном времену, са мноштвом сваковрсних података, важних чињеница и доказа, понајвише о развоју астрономије и Астрономске опсерваторије као врхунске научне установе, на чијем је челу био М.С. Димитријевић доприносећи њеном стваралачком расту, попут великих претходника: од Милана Неделковића, Ђорђа Станојевића, Војислава Мишковића, Милутина Миланковића, Милорада Протића, до наших дана. Са многобројним исказима, изјавама, сведочанствима и тврдњама, у стотинак инспиративних дијалога, ово дело је знатно више од документа и документарности, захваљујући веродостојности разноликих, проверених, и промишљаних података, колико је то било могуће, на нивоу тадашњег научног развоја.

У том погледу, ова доста ретка књига, целовито је дело, које може добити и свој наставак (преко ТВ емисија), светло огледало нашег времена, али и минулог раздобља; она је потврда не само високе научне свести и савести, већ и моралних, интелектуалних, социополитичких, креативних, делатно-ангажованих прегнућа, несусталог аутора Димитријевића, који наставља са плодотворним радом, што потврђују све значајнија, понекад капитална дела, из више научних области.

Крлежа је писао: како је фраза владала вековима, у свим сведочанствима / документима, што у овој књизи није случај, због виспрености саговорника, али и светски признатог научника, велепутника и песника Димитријевића. Ауторова лична инспирисаност, подстакнута свестраним знањем и обавештеношћу као и провереним искуством, подигла је ово дело до документарно-сазнајног и, уз мало претеривања, *сведочанственог романа* (Д. Михаиловић Михиз) једне епохе и разубуђеног живота у периоду револуционарних научно-технолошких разрастања.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба X“, Београд, 22-26 април 2019, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 19, 2019, стр. 629-637.

АУТОПОЕТИЧКИ ПСЕУДО-ЕСЕЈ О КОСМИЧКОМ

У овом аутопоетичком псеудо-есеју сам аутор говори о свом поетском виђењу живота, елементима лирског идентитета, о својим искуствима, литерарним фантазмима и фикцијама. То је једна врста поетског дневника, интровертованог и антимероарског записа, који обелодањује полујавни стваралачки ток и аспекте креативног живљења. Аутопоетичким и аутобиографским чином аутор на постмодернистички начин упућује на стваралачки процес, псеудо-есејистичким и егзибиционистичким самопоказивањем са извесним документаристичким елементима.

У језичкој игри песника животом и чином овде се обликује аутопоетички псеудо-есеј¹ о три „певаније“, са појединостима животно-реалног и имагинативног. Псеудо-есејистички текстови о космичкој симболици, заједно са стиховима и мало смисленим документаристичким фуснотама, су стварне мистификације и метафикционалне представе о позној „*Весни(ци) пролећа живота на измаку*“, Љубави, о небеском сликару Сретку Дивљану и дивљанизму и болничком/болесничком инфузионом раствору неба са документаристичким фуснотама личних сећања.¹

Космичка симболика у „*Лабудовој песми*“

У лирско-љубавном надахнућу након 2000-те године испевали смо „Лабудову песму“, са доста светлосне и космичке симболике. Лирска представа лабуда као птице живота, и као соларне птице, сажима у себи разнородне одлике¹ и својства већ и по томе јер комбинује два животодавна елемента: ваздух и воду. Осим тога што је митска и божанска птица, лабуд је, у извесном смислу, и песникова птица. Често се среће у древним митовима бројних народа, због племените чистоте белог перја, елегантно извијеног врата, гласовитог певања, светлосрачности, љупке грациозности и краљевског величанства међу воденим птицама. У томе су, поред осталог, и неки од разлога настанка ове космичке и рефлексивне „Лабудове песме“.

Треба истаћи да је, према неким изворима, већ Хомер величао и узносио глас лабуда певача.¹ Лабуд је слојевит симбол певања и музике. Његова осамљеничка самртна песма је и песникова песма.¹ Лабуд према неким симболичко-сликовним виђењима, *умире певајући и пева умирући*, и зато је оличење исконске љубавне жеље.¹ Из наше особеније посвете испод наслова „Лабудове песме“ која гласи: „*Весни(ци) пролећа живота на измаку*“, може се наслутити да је реч о лепотно-женственој Весни, која у свом имену носи симболику пролећа животне и љубавне радости, *на измаку* што значи *на крају*. (То се експлицитније може разазнати нарочито из завршне строфе песме.

Овде се *лабудова песма* може тумачити као речито хтеће можда последњи пут заљубљеног песника да оствари своју љубав пре кобног момента краја усхита и егзалтације, који је истовремено и љубавно-песничка смрт.

У песми је веома присутна, чак свеприсутна симболика светлости која је у присној вези са лабудом као *живом епифанијом светлости*.¹ Она је испољење божанске светлости и оваплоћење лепоте сазнања, истине и правде, што у живот песничког субјекта долази са севом светлости; и тако од праискони – „исходишно бива“. Песник зна да се то исто догађа и на космичким нивоима, када после тамног периода долази оно светло, чисто, обновитељско.

Али Она је целином свога бића и чарна светлост „створене васељене“; Својеврсна иницијацијска манифестација универзалног начела стварања васионе. Она је истовремено и „плодно семе, животворна потенцијалност, изворна снага, semen virile; симбол средишта из кога расте и узраста све па и васељенско дрво; чудесна моћ семена „из тавнила што родно лине“, како песник до словце каже:

„Космичко распадање кад силно крене
Тад препорађа се минуло доба у висине“.

На ширем лирско космогонијском плану период пранаталне, праисконске тмине и тавнила, докончава се *космичким распадањем*, након кога долази нови период животворног препорађања.¹

Духовна и физичка светлост коју Она доноси „истином сазнања“ обасјава тмине и мутнине постојања, загубљености ми безобличја. То обасјање је и вид просветљења и у знаку је новог живота, изласка из тамновите загубљености и искомског хаоса које се превладава, превазилази, захваљујући изворишту доброте:

„Безобличја света у сили зла све тања
Кад исходишта се у теби оваплоте“.

Она снагом свога бића и духа, лепотом и чарима тела разгони силе зла и таме, јер представља радост живота. Њена силовита зрачност и обасјање садрже у себи неку натприродну моћ јер оваплоћује исходишно указање и просветљење.

Ако се у првој строфи у вези са светлошћу и тамом јавља прапочетно онда се у завршној кристалише нешто од тог праисконског интелекта што заокружује целину:

„У светлости се сустичу стварно и коначно,
То је веза са прапочетком и крајем“.

Доживљај светлости је духовно суочење са оним што и поред постојања – негде престаје – постајући коначно. Животодавна светлост је повезана са удесним и судбинским, али и космичком рационалном нужношћу и логосом као видом субјективног расуђивања. Животно-љубавно светковање је златно доба светлости у коме се суновраћује грех и васпоставља праисконска светлост с оне стране темпоралности. А помен отимања и давања је овде у складу са дарежљивошћу које је испољење изобиља, личне добре воље самопредавања и човекољубља.

Лабудова песма

*Весни(ци) пролећа живота
на измаку*

Светлост си што сине после таме,
Од праискони тако исходишно бива.
Проклетник ти тражи за плакање раме
У невиделу судба му је вазда крива.

Светлост си створене васељене,
Плодно семе из тавнила што родно лине.
Космичко распадање кад силно крене
Тад препорађа се минуло доба у висине.

Мутнине обасјаш истином сазнања,
Загубљеном у тмини извориште си добротe.
Безобличја света у сили зла све тања
Кад исходишта се у теби оваплоте.

У светлости се сустичу стварно и коначно,
То је веза са прапочетком и крајем.
У светковању и грех се суноврати зрчно
Из бића ти отимам и оно што дајем.

(Грзалица, Параћин,
август 2004., Бр. 4)

Космичко-поетско у „дивљанизму“

Из циклуса „Дивљанизам“, посвећеног небеском сликару Сретку Дивљану,¹ издвојили смо песму која слови о уметничкој афирмацији и светлости, препорађању боја, белом и озареном свевиделу, плавети која броди, космичким беспућима што се множе, висинама и узлету. Боја је овде у знаку космолошког и етичког симболизма, а са поновним рађањем и оличење вечног истрајавања.¹ Она је створена светлост и као таква одраз је нечег божанског што суделује у структури универзума. У сликарској космогонији *дивљанизма* плавет која броди оличава просторност и небеску вертикалу. И то плови „као насукана лађа“, песник користи прикладно поређење, упућујући асоцијативно на уклету лађу живота која је „залутала на погрешној страни“.

У наредној строфи „бело свевидело“ је, између осталог, обоготворено зрчно, дневно небо. Као соларна боја бело је у сагласју и са дневном светлошћу која је и откриће и милост, али и препорађање и преображај из почетног стиха. Магија белог свевидела подстиче лековиту снагу заборав који „срце вида“. А силовита река живота теофанијски надраста, надгорњава своје обале, и то „без стида“. Река живота овде се доводи у везу са светим орањем, што је поетска слика макрокосмоса и божије области уопште; док је *орање* разлагање првобитне материје и отварање земље за плодноне небеске утицаје, али и за уметничко сликарско овладавање природом и њено преображавање, стваралачко преобликовање.

Уметнику, творцу *дивљанизма* који препорађа боје и истовремено господари природом, радосница „под већом гори“. Њему је тесно и претесно у сопственој „дивљанистичкој“ кожи која симболички може да означава и све животворно као и дуговечност, па би он да изађе, да искорачи са бљеском белила и светла. А када у креативном замаху окрене леђа „назубљеној зори“ обасјања, па „на платнима – беспућа се множе“.¹

У завршној строфи све оно светлосно, плаветно, небеско, макрокосмичко оличено је у усправној зубљи што „успрхти високо“. У узбудљивој поетској игри боја, васељенске светлости, зоре, висинским узлетом и усправношћу, још је више појачана фигуративна зрачност зубље. А то доприноси пуноћи лирске визије и представи узлазне снаге у висине. Ликовно-уметничка остварења, небеског сликара Сретка Дивљана, у додиру са каменом мудрости, постају светао пример величанских дела. Та уметникова пламтећа зубља стваралачког духа је „метеоров кључ у мраку“ осредњости стваралаштва других, да се послужимо једном његошевом песничком фигуром.¹ У стиховима о *дивљанизму* слави се светлост, зора и присуство умности, мудрости. На антропоморфни *камен*

мудрости што „доскочи тврдо“ деловале су небеске и духовне силе. Зубља и камен овде су синоними сазнања, мудрости, креативне оплодње која не губи вечну светлост и сјај.¹

Завршни стихови су у знаку видовитог сокола који наставља да следи светлосну и соларну симболику из претходних строфа. Урански соко је, како га песник дочарава у узлету, оличење успона¹ и то на више нивоа: духовном, физичком и интелектуално-стваралачком. И као што бива код словенских народа соко у овом певању испољава мужевну симболику¹ надмоћног узлета што је у сагласју са светим брдом и васељенском моћи.

Дивљанизам

Умећем се боја препорађа,
извори смисла јој незнани.
Плавет броди као насукана лађа,
Залутала на погрешној страни.

Бело свевидело је све тање,
магијом заборавља срце вида.
Река живота ко свето орање,
обале своје надгорња без стида.

Радосница му под већом гори,
озареним сјајем изађе из коже.
Окрене ли леђа назубљеној зори,
на платнима - беспућа се множе.

Усправљена зубља успрхти високо
камен мудрости доскочи тврдо.
Видовитим узлетом кликну соко,
под орошено свето брдо.

Болниковање и космичко

Поетска визија бунара жеђаника је колико чулна толико и имагинарна. Ту нема миметичког одсликавања, све је у знаку растварања, сливања. Сила неба делује на земљу, на бунар. Појачавају се закони теже продором неба у бездани бунар, уз дочаравање једног вида унутрашње алхемије. На обзорју су лаки облачићи који жедно шуморе. Саздани су од звукова који најављују жртвовање. Ти облачићи јављају се на жртвеном обзорју, на небеском своду где се очитује универзум. Ту се оно што је људски али и божански узвишено, сажима у пуном опсегу и улива се „у безвремену душу“. При том се наизглед догађа ослобађање од свих земаљских веза, и то из оданичке преданости души, и прелази у ванвремено. Поетички екстатична стања су, такође, један вид отимања времену што се догађа у интровертованости делотворног субјекта. Уздићи се са бездна и прећи у безвремено, значи искорачити из небеског што се раствара, рашчињава, изаћи у неки други, можда сличан, звездани поредак, у други свет – изван света *празнине*. Безвремено је у симбиози са звезданим (репатице), па са Црним Месецем као и са беспросторним.

После сликовите употребе глаголске именице *звездичење* у вези са искрама што се разазнају у инфузионом раствору(неба), тежиште се помера на крвоточни коловир и *распршене звезде репатице*, које као да су у знаку нечег судбинског. Звезде репатице,

комете или косате звезде, као их још зову, су небеска тела, која обилазе око Сунца по издуженој путањи. У новим стиховима репатице су распршене у коловиру, поред осталог, и зато што имају врло променљив изглед магловите звезде с бледуњавим репом од неке разређене, *распршене* материје. Због тог бледог или сјајног изгледа у виду репа, називају се *звезде репатице*. Тај њихов магловит изглед и променљив облик отворио је могућности песнику да их метафорично, у складу са фолклорним претставама, види у лековитом инфузионом раствору неба – распршене у крвотоку. За разлику од народних веровања, у којима појава звезда репатица изазива страх, јер најваљује страховне појаве у природи, драматична ратна збивања, заразе, катастрофе,¹ овде код песника скоро безизгледно болесног од инфективне сепсе „инфузионе“ репатице као да имају бар делимично лековито својство. Али, ту се на поетско-космичку представу *распршених репатица*, надовезује сетна слика о наливању празнине, која „узраста ни из чега“ и на суморну и помало кобну појаву симбола Црног Месеца.

Из наливане празнине мозга узраста Црни Месец који оличава недомашно, али и прекомерну присутност – одсутност! У заболеничкој хиперлуцидности крвоточног коловира буја омамљујућа апсолутна празнина која је наливеност кроз богату густину свеживотног. То светковање црнила на рашчињеном небу требало је савладати изворним снагама и енергијама бића и досегнути Апсолут, што је упућивало на неки други ниво стварности. У тежњи песничког субјекта ка јединству са универзалним испречила се космичка зебња оличена у *црном светлу*. Црни Месец овде симболизује злокобну могућност болниковог исходишта: смрт и нестајање, које је требало победити, надвладати, изласком из утоноћа у Празнину што непрекидно расте попут страховне црне рупе. Као што Црни Месец светкује на небеском и инфузионом обзорју, тако метафорички злотворна црна рупа силовито привлачи и уништитељски мами ка коначној стварности.

Физиолошки раствор неба слива се у крвне судове болника. Небо је растворени дух света и недомашне светлости. Узнети се са бездна значи бити у моћи недосегнутог. Лирска трансценденција је присутна у том бесконачју и креативним силама астралних сфера што „звездиче искре“ животодавне свежине. У томе као да се причује првосвештени глас хијерофаније. Због тога све што се збива у крвоточним венама и небеским просторима: од клубучења облачића, преко звездичења, до распршених репатица и Црног Месеца у знаку је хијерофаније.

Инфузиони раствор неба¹

У бунар жеђаник
Сливају се капи неба.

Нежно клубуче облачићи
На жртвеном обзорју.

И све се чулно улива
У безвремену душу.

Са бездна
Звездиче искре свежине.

У коловиру крвоточне вене
Распршене – репатице.

Наливена празнина
Узраста ни из чега.

Црни Месец светкује
На раствореном небу.

Зборник радова конференције
Развој астрономије код Срба V,
Београд, 2009, стр. 749-757.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 18-22 април 2008, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 8, 2009, стр. 749-758.

ПРИЛОЗИ

Милан С. Димитријевић и Никола Цветковић

„КОСМИЧКИ ЦВЕТ“ ПОЕЗИЈЕ

*Изнесоше пред нас земљу и воду
А небо је невало над нама
И топлим сребром сликало
Цветове на ливадама нашим.
И би Земља.*

М. С. Димитријевић, *Песме*

Космос је врло чести мотив у уметности и поезији. Песници су вазда загледи у чаровите небеске просторе, којих се не могу нагледати, па их недодатна и узносна васиона непрекидно поетски изазива и мами. Зато су космички симболи и појаве, попут сунца, месеца, звезданог неба, метеора, комета... врло често присутни у лирици. Универзум је неисцрпна тема, која надахњује и подстиче да му се песници и уметници, сваки на свој начин обраћају, настојећи да сликовито разоткрију његове тајновитости сваке врсте.⁶²⁷

Обузети непресушном поезијом космоса, астрономи често настоје да његове чари прикажу и осликају не само научно сувопарно, већ и уметнички размахнуто и понесено. Они у обухвату и заносу васељенских изазова и у животним ситуацијама лирски пропевају, узлете до небеса, препознају се међу звездама, обликујући своје визије, које преплићу сцијентистички и уметнички сликовито. Лепи примери су грчки астроном и

---

⁶²⁷Космичке визије у уметности и поезији “сведоче о астралном узлету и настојању да се досегне немогуће, и то помоћу *распеваности свих чула*, снагом љубави, животном радошћу, патњом, страдањем и васељенским размахом.” Песници и уметници су онтолошком суштином свога бића, окренути васионским сферама, истражујући и преиспитујући космос у себи и собом.”Они као продуровљени истраживачи и надахнути учењаци, снажним продорима, сежу у то узвишено, *незнано и непознато.*” - Никола Цветковић, *Лирско-космичке и аутопоетичке визије младих песника*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 10, 2011, 1197-1198.

песник Стратос Теодосиу,⁶²⁸ бугарски Милчо Кирилов Цветков⁶²⁹ и Петко Недјалков;⁶³⁰ а међу српским Наташа Станић,⁶³¹ Владимир Кршљанин,⁶³² Александар Томић,⁶³³ Милан Вулетић,⁶³⁴ Миодраг Дачић,⁶³⁵ Зоран Симић⁶³⁶ ... Свима је васиона присна и драга, не само као објекат студијских истраживања већ и као разлог певању и уметничком обликовању и изражавању уопште, уз преплитање са интимистичким, социјалним, рефлексивним и другим преокупацијама.

На иницијативу књижевног клуба Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета, после обимних и свестраних припрема, на конференцији «Развој астрономије код Срба VI», године 2010, успешно је остварен поетски блок / секција «*Космички цвет*» младости и стваралаштва. Назив *Космички цвет*, преузет је из наслова антологије песама о космосу.⁶³⁷ У Зборнику ове конференције, уз аутопоетичке прилоге, објављен је избор онајбољих остварења: Тамаре Јаковљевић, Марије Цекић, Бојане Кандић и Сенише Цветковића. Поред тога, у финалном одељку, понуђени су студијски прилози Бориса Косовића, Јове Пераћа и Николе Цветковића.⁶³⁸

---

⁶²⁸ Милан С. Димитријевић, *Космичке инспирације Стратоса Теодосијуа*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 10, 2011, 1125-1132.

Милан С. Димитријевић, *Нова космичка надахнућа Стратоса Теодосијуа*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VII”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 13, 2014, 1297-1314.

Стратос Теодосију, *Универзалне инспирације* (на грчком), Публикације Диаволос, Атина, 2010. Stratos Theodossiou, *Astronomy-History-Mythology (Earthly and Universal)*, Diavolos Publications, Athens, 2011.

⁶²⁹ Милан С. Димитријевић, *Распевани астроном и лирски визионар Милчо Кирилов*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба V”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 8, 2009, 765-769. Милан С. Димитријевић, “*С Геом на Редуту*” под звездама, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 10, 2011, 1093-1124.

Милан С. Димитријевић, “*С Геом на Редуту*” под звездама II, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VII”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 12, 2014, 1255-1296.

⁶³⁰ Милан С. Димитријевић, *Поезија науке и наука поезије Петка Недјалкова*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба V”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 8, 2009, 782-786.

Милан С. Димитријевић, “*С Геом на Редуту*” под звездама, 1093-1124.

⁶³¹ Наташа Станић, *Мултиверзум љубави*, Н. Станић, Београд, 2014, 1-64.

Наташа Станић, *На хоризонту догађаја*, Књиготека: Центар за културу и спорт Шумице, Београд, 2002, 1-71.

⁶³² Владимир Кршљанин, *Излаз за срце*, Запис, Београд, 1980, 1-106.

Владимир Кршљанин, *Еридан топла река*, В. Кршљанин, С. Машећ, Београд, 1989, 1-80.

Владимир Кршљанин, *Слободна љубав*, Просвета, 2000, 1-89.

⁶³³ Александар Томић, *Песме астронома о души у космосу*, у овом Зборнику.

⁶³⁴ Милан Вулетић, *Кораџи*, Рад, Београд, 1993, 1-59.

Милан Вулетић, *Бели пут*, Црвени петао, Београд, 1997, 1-121.

Милан Вулетић, *Путник: Песме*, Нолит, Београд, 1999, 1-61.

⁶³⁵ Миодраг Д. Дачић, *Испод писте – глисте: 1999: Сликвана хроника о новом поретку*, Чигоја, 2002, 1-63.

⁶³⁶ О уметничким остварењима З. Симића види: Радован Илић, *Космичко у ликовном стваралаштву астронома др Зорана Симића*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VII”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 13, 2014, 1201-1218.

⁶³⁷ Милан С. Димитријевић, *Космички цвет*, Просвета, Београд, 2003.

⁶³⁸ Никола Цветковић, Тамара Јаковљевић, Марија Цекић, Бојана Кандић, Сениша Цветковић, Борис Косовић, Јово Пераћ, *Космички цвет младости*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”, бр. 10, 2011, 1197-1253.

Приликом конципирања програма Конференције «Развој астронома код Срба VIII», дошли смо на идеју да поново, после четири године, окупимо песнике и тако лирски освечанимо завршни део Скупа. Тим поводом, *благовремено смо послали информацију*. У програму, који смо припремили пре Конференције, обавестили смо о овом поетском догађају. Поједини учесници су послали своје прилоге,⁶³⁹ док су други понели са собом песме,⁶⁴⁰ а неки су наизуст говорили своје стихове.⁶⁴¹ Занимљиво је да је Зоран Симић, користећи модерна комуникацијска средства, стихове саопштавао читајући их са мобилног телефона.

Астропесник Александар Томић је благовремено најавио рад *Песме астронома о души у космосу*⁶⁴² и у њега уградио избор песама из свог стваралаштва. Сликара и професор Универзитета Мирослав Анђелковић из знамените фамилије Анђелковић, о чијем је ликовном стваралаштву прилог у овом Зборнику написао Радован Илић,⁶⁴³ донео је и понудио књигу стихова, бившег проректора Нишког универзитета, Љубише Р. Митровића,⁶⁴⁴ коју је сам илустровао, одакле смо издвојили неколико песама са космичком тематиком.

У овом раду сажето ћемо приказати поједина остварења следећих песника: Милко Грбовић, Милан С. Димитријевић, Смиљана Ђуровић, Милчо Кирилов Цветков, Миша Лазар, Тамара Лујак, Љубиша Р. Митровић, Милорад Радуновић, Зоран Симић, Никола Цветковић.

Пошто су песме Милче Цветкова својевремено објављене у ранијим Зборницима, а присутне су и у овој, у прилогу «Са Геом на Редуту III», неколико песама раније публикованих на српском, овде доносимо на бугарском.

Милко Грбовић је ушао у доста смело и оригинално замишљен зборник песама «Made in Mil&co», штампан у Софији,⁶⁴⁵ где су своје место нашли аутори са именима, Милан,⁶⁴⁶ Милчо, Милко Милица, Милка, Милена и слично. Милчо Цветков му је донео Зборник, где је присутан и један од аутора овог текста и уговорио састанак на самој Конференцији. Упознат са предстојећим песничким скупом „Космички цвет поезије“, дошао је са својим стиховима и придружио се учесницима.

Овде представљамо неколико његових песама са космичким мотивима, а прва је посвећена светски познатом српском астроному и директору Астрономске опсерваторије Милутину Миланковићу. Занимљив је и процес настајања песме *Е, мој Милутине* написане посебно за отварање улице са његовим именом у београдском Зооврту. У првом делу песме помињу се небеске пртине и ослушкивање дамара Васељене, Путеви Млечни и сл., уз истицање да је он био више него астроном, који стоји раме уз раме са највећим светским умовима. У средишњем делу песме, са мало лирско-хуморне ироније, која

---

⁶³⁹Никола Цветковић и Миодраг Радуновић, који је на тој конференцији учествовао са прилогом: *Одрази космичких сила на духовни живот српског народа у Метохији*, Зборник радова конференције «Развој астрономије код Срба VI», 889-904.

⁶⁴⁰Поменимо поред осталих Александра Томића, Мишу Лазара и др.

⁶⁴¹Надахнуто је наизуст казивао неке од својих стихова на пример Милчо Цветков.

⁶⁴²У овом Зборнику.

⁶⁴³Радован Илић, *Небеско плаветнило у сликарству Мирослава Анђелковића*, у овом Зборнику.

⁶⁴⁴Љубиша Р. Митровић, *Космички номади*, Студентски културни центар, Ниш, 2005.

⁶⁴⁵Милко Грбович, у: Милко Христов, *Made in Mil&co*, Онгъл, Варна, 2014, 49-53.

⁶⁴⁶Милан С. Димитријевић, у: Милко Христов, *Made in Mil&co*, Онгъл, Варна, 2014, 27-30.

критички прожима читаво певање, Грбовић напомиње да Срби више не стреме звездама, али да у нашем небеском народу и нема „нових Тесли ни Милутина“, јер је наступило доба естрадних намигуша са голим бутинама.

Научник и песник Смиљана Ђуровић, надахнуто пева о космосу, наглашавајући симболику Сунца и Млечног пута, уз опомену да је наша планета постала од ове, нама најсјајније, звезде, те „живимо само зато што нам је у венама / сунчана светлост.“ Она вапи за тишином, висинама, даљинама и брзином, уз назначаваше да јој је време Празно. Као мало који песник настоји да лирски осмисли космичке брзине и поетски угради њихове бројчане вредности. Поетеса је обузета уметничко-стваралачким наумом да разбуца васцели свемир, па да му „дроњци висе модри“. На крају песме *Разбуцаћу свемир*, тражи да јој испред очију склоне свемирску модрину „Васиона да ми не замути разум земаљски / јер разбуцаћу Свемир / замутио ми је разум.“

Напоменимо да су песме Милче Кирилова Цветкова, сада на бугарском, раније целовитије анализирани у прилозима „С Геом на Редуту I-III“.⁶⁴⁷

Миша Лазар, који је на овој Конференцији изложио разматрања о песмама Миодрага Д. Игњатовића, доктора књижевности, аутора десетине књига стихова и учесника на ранијој Конференцији,⁶⁴⁸ експресивно је казивао стихове из својих збирки, а потом је послао шири избор из кога смо издвојили песме *Небо, Сунце и Време*. Небо је прекупација овог песника, који би да разазна његове тајне, повезујући га са срцем озареним љубављу. Оно је надвисило сва небеса, али и Гилгамеша око, звезду Одисеја, Сократове „зари“. У завршној строфи песник жали што Га је изгубио са чела о клетом рођењу „украдено небом дана, Влашића и плавог иза месечине... / то Небо чека пало душје, бдије црнине и избелине!“. Испод песме је записано *Вратнице – 2007*. У песми *Сунце* Лазар саопштава како га је узбрао, колико год је могао. „Алаво и дивље / као што лопов краде и глад отима.“ Узбрао га је и сакупио, за сури новембар, за виловити јануар, како би презимио само једну зиму. А у поенти овог певања истиче: „А колико тек треба / да се истопи ледена кора смрти?“ Песма је настала у Београду, 8. октобра 2011.

Тамара Лујак је на прошлој конференцији, на занимљив начин анализирила интернет странице и идеје „Белега“, покренутог „као место на коме ће се објављивати дела из области (домаће) фантастике: кратка прича, афоризам, песма и хаику“.⁶⁴⁹ Овога пута, поред два прилога за овај Зборник, понудила је и прегршт хаику песама у којима се бави тајнама свемира, којима би да подари „своју душу“. А тај исти свемир довршила би Пољупцем. Она види на крову зграде, месец који дрема. А сунце се опет купа у кукурузу „зеленог мора“. Обузета магличастим галаксијама, пева о маглини која крије на хиљаде тајни и мноштво звезда.

---

⁶⁴⁷ М. С. Димитријевић, *Распевани астроном и лирски визионар Милчо Кирилов*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба V”, стр.765-769.

М. С. Димитријевић, “С Геом на Редуту” под звездама, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, стр.1093-1124.

М. С. Димитријевић, “С Геом на Редуту” под звездама II, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VII”, стр. 1255-1296.

⁶⁴⁸ Миодраг Д. Игњатовић, *Поетска космографија*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VI”, 885-888.

⁶⁴⁹ Тамара Лујак, *Белег*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VII”, стр. 1143-1148.

Књигу са изразитијом васељенском тематиком *Космички номади*⁶⁵⁰ Љубише Р. Митровића (1943) нам је, са поветом, даривао наш рођак Мирослав Анђелковић, уважени професор Ликовне академије, који је илустровао; а о космичким мотивима у његовом стваралачком раду у овом се Зборнику налази одговарајући прилог.⁶⁵¹ Поред уметничке вредности стихова, то је један од разлога, да их укључимо. Митровић, цењени научни, педагошки и друштвени посленик, декан Филозофског факултета и проректор нишког Универзитета,⁶⁵² поред интензивног научног рада из области социологије, бави се и песништвом, што потврђује и поменута књига.

Из ове занимљиве збирке издвојили смо неколико песама изразитије озрачених космичком тематиком.

У песми *Космички номади* (II), према којој је насловљена и књига, будући номади, понесено *јашу на одапетој стрели времена / Селе се са планете / на планету...* Они стреловито језде, једва доступном брзином светлости, мењајући у своме лету релације простора и времена сходно Ајнштајновој теорији релативности, која је овом песнику очигледно, у извесном смислу, знана. У том силовитом и поетски вазносећем лету, успутно их поздрављају звезде, а Сунце им дарује дражесне пољупце. У Митровићевим лирским представама *плачу кише / и звезде падалице*, што богати лирско метафорични израз. Звезде падалице, како се у народу зову метеори, песнику делују као *камиказе*, пошто углавном сагоревају у атмосфери и нестају а за њима остаје *само прамен муње који умире*, што у вешто нађеној поенти, асоцира на Христа *распетог између неба и земље*.

Са доста разлога ово је насловна песма, јер је богата слојевитом и вишезначном космичком симболиком, која је спретно уткана у лирско ткиво, уз уважавање неких сцијентистичких основа, које лиричар преплиће са животним, фолклорним и теолошким појединостима. Стихови се врло складно надовезују, вигорећи естетски осмишљен доживљај, који успешно надроста научно фактографске појединости.

У песми, под допадљивим насловом, *Звездани сањари*, која је у приснијој вези са поменути *космичким номадима*, Митровић сучељава оно давно, прошло, архаично, фолклорно, са данашњим, ововремским, научно-истраживачким захватима негдашњих звездочатаца и савремених звездознанаца. У почетном делу песме затрепери *златна тепсија*, у којој Османлије, на Калимегдану, где се сада налазе Народна опсерваторија и Планетаријум, хватају звезде, и читају своју драматичну страдаљачку судбину.

У мало дескриптивном тону и донекле поједностављено преломљеним стиховима, аутор афирмише поетски узноситу Звездару заједно са Астрономском опсерваторијом, и у њој, поетски дочарава научнике, који, за разлику од дахијске златне тепсије,

---

⁶⁵⁰ Љубиша Р. Митровић, *Космички номади*, Студентски културни центар, Ниш, 2005.

⁶⁵¹ Радован Илић, *Небеско плаветнило у сликарству Мирослава Анђелковића*, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба VIII” – овај Зборник.

⁶⁵² Љубиша Р. Митровић, поред осталога, био је шеф Катедре за социологију и управник Института за друштвена истраживања Филозофског факултета у Нишу (1983-1987); посланик СПС у Народној скупштини Републике Србије; председник Скупштине Међуопштинске регионалне заједнице Ниш и др. Објавио је више књига, од којих овде издвајамо: *Социологија и савременост* (1984), *Социјална динамика* (1985), *Савремено југословенско друштво* (1987) и др.

телескопом *посматрају звезде* и истовремено изучавају и истражују *бескрајне* и недохватне светове галаксија.

У завршном делу овог певања, Митровић лирски залази у складно наговештавање нових космичких, и даљих развојних и *трагалачких путева човечанства*, на којима види вазнесене:

*Нове одисеје
Космичких номада.*

Плени ово визионарско и у много чему поетски космополитско, али истовремено и древно, античко, одисејско, космичко номадско претраживање недомашних и незнатих галаксија.

Милорад Радуновић је у много чему занимљива стваралачка личност и појава. Поред просветног и културно-образовног рада истрајно се бавио вуковским сакупљачким активностима на Косову и Метохији;⁶⁵³ публиковао је више студијско-публицистичких и монографских прилога, песама за децу⁶⁵⁴ и одрасле са космичком тематиком. У еминентној едицији Српске књижевне задруге објавио је драгоцену књигу *Остала је реч – Српске народне умотворине из Метохије*, које је Радуновић сакупио, записао и стручно приредио.⁶⁵⁵ Ово дело, које сведочи о животворном стваралачком духу српског народа Метохије, богато је сваковрсном космичком симболиком, како у песамама, кратким умотворинама, приповеткама, тако и у приказу обичаја и народних веровања.

У овом избору Радуновићевих песама Сунце је, као небеско светило,⁶⁵⁶ свеprisутно понајпре као сунцорађање, а потом и као освет што после Данице сјајне светли. У његовом певању о Сунцу присутно је понешто од фолклорних представа, у духу народне лирске традиције. Доминирају песме за децу, међу којима је понајлепша „Девојчица и Сунце“, у којој Радуновић спретно преплиће ликовно-визуелно са ритмичко-поетским, са одговарајућом поентом. Код њега је, као и у народној поезији, Сунце *жарко*, па га је девојчица нацртала, па онда:

*Сунце себе препознало,
сликарски се насмејало,
- у коси јој летовало.*

---

⁶⁵³ М. Радуновић, *Сакупљено казивање на Косову и Метохији*, „Стремљења“, бр. 1, 2005, стр. 93-103.

⁶⁵⁴ М. Радуновић, *Из торбака природњака*, Универзитетска ријеч, Никшић, Минерва, Суботица, 1990.

М. Радуновић, *Песме загонетке*, СКЗ, Београд, 1999.

М. Радуновић, *Родила година сина до сина*, Љубичаста библиотека Моја књига, Савремена српска књижевност за децу, Нолит, Београд, Српска књига, Рума, 2001.

⁶⁵⁵ Милорад Радуновић, *Остала је реч – Српске народне умотворине из Метохије*, СКЗ, Београд, 1988.

⁶⁵⁶ *Словенска митологија* - Енциклопедијски речник, Zepher book world, Београд, 2001, стр. 522.

Његово певање о Сунцу карактерише складан ритам, мелодиозност, осећање за музикалност која се одмах упија у дечији слух. То нарочито долази до изражаја у песми „Сунчеве кришке“, написаној у двостиху, где су риме углавном „неговане“, док су у другим песмама учесталије именичке, што су можда утицаји народне лирике којом се Радуновић бавио као сакупљач и записивач.

Зоран Симић је слојевита уметничка личност, која се огледа у поезији и ликовној уметности, што је релативно ретка појава код српских астронома. Његови ликовни прилози присутни су у више поетских и стручних књига.⁶⁵⁷

Песма „Раскршће“ је сва у знаку интимистичке лирике озрачена оптимизмом, али и јединством супротности. У њој се догађа сусретиште наде и туге, љубави и зачетка новог живота; Ту је присутно и особено стециште временског и просторног, што је прожето, сненим и сновиловним. Дан је на великом раскршћу када љубав добија крила; сузе које су писале тугу, према песниковим речима, нису биле узалудне. Символика раскршћа у овом певању, унеколико одступа од традиционалног и магијског,⁶⁵⁸ и поприма нешто љубавно и животворно.

Настављајући праксу песничких окупљања, и овога пута смо у завршном делу Конференције организовали песничко посело под називом „Космички цвет“. Укратко смо приказали поједина успелија песничка остварења, истичући њихове космичко-тематске мотиве и симболику, готово увек када је била присутна, обрађајући притом пажњу и другим стиховима астропесника. Овим смо хтели да скренемо пажњу на плодотворно песничко стваралаштво појединих астронома, као и других учесника Конференције очараних звезданом лепотом небеског пространства, уз напомену да ова поезија заслужује већу истраживачку пажњу и интересовање. Намера овог прилога је да скрене пажњу на прегаоце који својим лирско-стваралачким настојањима чине напоре да приближе, споје и у астралне сфере вазнесу астрономе и песнике.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VIII“, Београд, 22-26 април 2014, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 16, 2016, стр. 767-774.

МИЛКО ГРБОВИЋ

Е мој Милутине

Написано у време кад је име Милутина Миланковића није носио булевар, већ парче сокачета са контејнерима. У склопу акције да се та неправда исправи, Вук Бојовић је у Зооврту једној од тамошњих пролаза дао име Милутина Миланковића, па је ова песма написана специјално за отварање те улице у Зооврту.

---

⁶⁵⁷ Поменимо овде само пар књига: Сергије Димитријевић, *Писма из Холандије*, Народни музеј, Лесковац, 2007; М. С. Димитријевић, *Песме*, Сова, Београд, 2003К; М. С. Димитријевић, *Стихотворенија*, Херон прес, Софија, 2008.

⁶⁵⁸ Ц. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Нолит, Београд, 2004 (фототипско изд.), стр. 141.

Пратио небеске пртине вечне
ослушнуо дамар Васељене,
назиро њене тајне...
По теби сад зову Путеве Млечне
и све те земље славе и цене,
све – сем груде завичајне.

Био си и више него астроном,
сврстао се раме уз раме
уз највеће светске умове,
али то ништа не значи оном
чија је глава препуна сламе,
сламе – али не Кумове.

Звездама Срби више не стреме,
нема у народу Небеском
нових Тесли ни Милутина;
звезда али естрадних наишло време,
и сви су занети бљеском
њихових голих бутина.

Стиде се наши достојни преци
какве смо данас аветиње;
а каква раја – такви јој кметови,
не хају главари, свемоћни жреци
за великане и за светиње
- за њих су лањски сметови.

Какво ти ругло од улице дали!
Зар је то геста поштовања?!
Небо нас зацело куне,
крај Саве тутумрак- сокак мали
депо где Градска чистоћа склања
контејнере смећа пуне.

А каквих улица и булевара
добила важна страна братија
чије нас заслуге вежу,
Кенеди, Хаиле, Че Гевара,
Адамич, Делчев, Роза и Клара,
Имамо Кошћушка и Тољатија
И наравно – Георги Дежу!
Кад неће надлежни; српскоме Генију
ја, народни слуга
скидам капу до пода,
и посвећујем ову Авенију
да одужим бар део дуга
у име српског рода...

СМИЉАНА БУРОВИЋ

Разбуцаћу свемир

Звезданим роговима разбуцала бих Свемир
да дроњци висе модри
Боли ме свака крпица његова
и вређа бескрај
бескрај бескраја
и бића имагинација

Ни Орионове звезде три блештаве
у појасу
спречиле ме не би ни заслепиле
да роговима разбуцам Свемир

Кад би звезда моја била у сазвежђу Бика
затутњале би ледине космичке
кад бих почела да ударам копитама
кад бих појурила прашина би се дигла сазвежђима
и звезданим путевима
беспућима
Рикнула бих страшно
одјек да не чујем
да не врати се никад
Склоните свемирску модрину
испред очију мојих
Не раздражујте ме не изводите на арену
Васиона да ми не замути разум земаљски
јер разбуцаћу Свемир
замутио ми је разум

МИША ЛАЗАР

Небо

Небо – високо, превисоко; далеко, предалеко – у Тајни
Оцем заповеђено пре свих времена – живује чило!
Исход од Родитеља, благодарује бескрај сав бескрајни
озареном срцу – Љубав; Љубав и вечно крило!

Небо је то надвисило сва небеса знана и незнана
и Гилгамеша око, и звезду Одисеја и Сократове зари.
Сином се Господ са Њега спустио до нашег стана
да освет види неосвитан, да се пробуде звездари.

Небо – са којег сија белочисто сунце пуноће
иза привида ока, где крсноходе незамисливи облици
одакле Дух Свети изниче и зри душе и воће -
такво се бистри у срцу мученика и на старој иконици.

Небо – што сам Га изгубио са чела о клетом рођењу
украдено небом дана, влашића и плавог иза месечине
заклоњено партенонима кнеза таме у мом незрењу –
то Небо чека пало душје, бдије црнине и избелине!
(ВРАТНИЦЕ – 2007)

ТАМАРА ЛУЈАК

Откриј ми тајну

Откриј ми тајну
свемира. Подарићу
ти своју душу.

На крову зграде

На крову зграде
посадио се месец.
Дрема.

Звездане стазе

Звездану стазу
до дома њеног посух –
Млечни пут назвах.

Погрешно скретање

Звезда се збуну,
погрешно скрећу – уђе
у црну рупу.

ЉУБИША Р. МИТРОВИЋ

Звездани сањари

У прошлости
На Калемегдану
На Небојшиној кули
У златној тепсији
Хватаху Турци
Звезде
Читаху судбину
Дахија

Данас
На Звездари
Са Астрономске
Опсерваторије
Научници
Телескопом
Посматрају звезде
Изучавају

Бескрајне светове
Галаксија
Наговештавају
Нове путеве
Човечанства
Нове одисеје
Космичких номада

Космички номади (II)

Космички номади
Јашу на одапетој стрели времена
Селе се са планете
На планету
Брзином светлости
Мењају простор и време

Поздрављају их звезде
Пољупце им дарује сунце
За њима плачу кише
И звезде падалице
Понашају се као камиказе
За њима остаје
Само прамен муње који умире
Разапет попут Христа
Између неба и земље

МИЛОРАД РАДУНОВИЋ

Девојчица и сунце

Девојчица жарко Сунце
нацртала.
Сунце себе препознало,
сликарки се насмејало,
- у коси јој летовало.

Свитање

Већ стара бледи ноћ,
осребрио се освит,
Даница сјајна бледи,
чека се Сунца нит.

Још само мало, мало
нестаће ноћни гар,
зора ће из пепела
извући Сунца жар.

Цветић из траве сваки
пружиће Сунцу зев,
а капље ситне росе
палиће сјајан сев.

Никола Цветковић

ДЕКОНСТРУИСАНИ СОНЕТИ СА РЕПОМ И АКРОСТИХОМ У ОГЛЕДАЛУ

Афирмисани културни делатник и песник Поморавља, који је објавио десетак значајних књига. О његовом делу и стваралаштву објављено је више текстова, а посебно је вредно пажње остварење Предрага Јашовића «Књига о Ђорђу», 2002, Графопроект, Параћин.

Од самог почетка драгоценог културолошког пројекта «Јухорско око» 1995. године, Петковић се налази на његовом челу као главни координатор. У оквиру овог пројекта остварено је више различитих подухвата, од којих је најзначајнија књижевна колонија Својново као и издавачка делатност, који су обогатили културно уметнички живот Поморавља и Јухорског подручја.

У оквиру поменутог културолошког пројекта, публикује се више едиција као на пример «Друштво живих песника» и др. У едицији «Вилин коњиц» (нова серија) објављени су «Деконструисани сонети са репом и акростихом у огледалу» Ђорђа Петковића. Издавач је књижевни клуб «Мирко Бањевић» Параћин; као уредник и рецензент потписан је Предраг Јашовић а графичку припрему и штампу извео је «Black Thunder». «Деконструисани сонети...» су посебно издање поводом Конференције «Развој астрономије код Срба IV», Београд, 25. април 2006 (када је одржана секција «Књижевност, уметност и астрономија»). Сонети су штампани у педесет нумерисаних примерака и поред осталог дељени на Конференцији.

Деконструисани сонети су посвећени угледним песницима, сликарима и научним ствараоцима, учесницима претходне конференције. Ђорђе Петковић пише о поеми «Путовање у звездалију» Мирољуба Тодоровића и то након три и по деценије, где саопштава своје погледе на космичке аспекте сигнализма, у виду својеврсне експлицитне поетике. У том контексту он надахнуто пева о Мирољубу Тодоровићу, као песнику и сликару, стављајући акценат на изразе из његове поеме, истичући их масним словима.

Проф. др Миливоје Павловић декан Факултета за «Културу и медије» Мегатренд универзитета, обухватно пише о сигнализму, српској авангарди и неоавангарди. На овој конференцији изложио је погледе на концепцију «Планетарне културе» Мирољуба Тодоровића. А Ђорђе Петковић посвећује сонете Павловићу, творцу «Беле књиге» и научном посленику.

Петковић је посветио своје сонете и Милану С. Димитријевићу – песнику и научнику – организатору серије конференција «Развој астрономије код Срба», аутору више књига, дугогодишњем председнику Астрономског друштва «Руђер Бошковић» и уреднику његовог гласила «Васионе».

Почетни и завршни сонети упућени су аутору овог текста и знаменитом сликару и професору Сретку Дивљану, декану Учитељског факултета у Јагодини. Вредно је помена да је Петковић и овом приликом користио поетске исказе, посебно апострофиране масним словима, у духу постмодернистичке поетске цитатности.

У разговору са аутором овог текста Ђорђе Петковић је истакао да га је Зборник радова конференције «Развој астрономије код Срба III» (2004), који је пажљиво проучио, подстакао на поменуте стваралачке захвате.

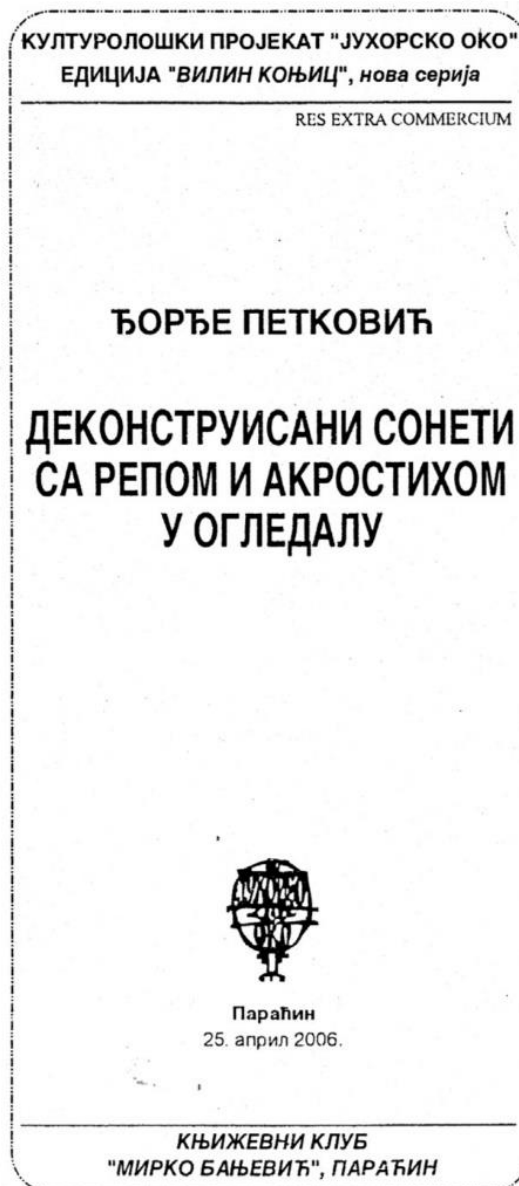
Посебно су му били инспиративни прилози у одељку «Књижевност, уметност и астрономија» и разматрања космичких аспеката у новијој српској књижевности и неоавангардним стремљењима (Миливоје Павловић), као и увид у драгоцену антологију песама о космосу «Космички цвет» Милана С. Димитријевића .

Прилог Радована Илића о космичким визијама у делима Сретка Дивљана и младог уметника Владимира М. Димитријевића усмерио га је да се поетски обрати сликару и творцу «дивљанизма» у нашој савременој уметности.

Чини нам посебну част и задовољство да скренемо пажњу читаоцима на «Деконструисане сонете...» Ђорђа Петковића и да их топло препоручимо.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 22-26 април 2006, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 7, 2007, стр. 593-595.

*Николи Цвейковићу,
писнику и научнику*

Нека наститина научи животу
Кад смо у накоту звездане маглине
Лујни изазови Месеца и Сунца
Цртани с врхунца божански улови

Емитовани са земаљскога јата
Кад нас песма схвата са (ч)умних исписа
Време је да људи пођу путем млечним
Ћудима опречним да се вазда суди

И плаветно ћебе по сваком уснићу
О, море, наћи ћу неба и за тебе
То је она шатра заумних врлуди

Време је да људи звезданог театра
Аритмију сновну преточе у ватру
Остваре Суматру тлу језикословну

И од онда патим од вртоглавице

И звездане птице натраг суновратим

Од хлеба нам скупља плавет ова поста
А чекамо Госта за Вечност нас скупља
Вечност по бунилу разум зановега

Та светлост свесвета на јетком тавпили
Од те разоноде са свих тих траума
Из вирова ума галије нек броне

Ћудљиво ме греју магме таласасте
Вратиле се ласте и под пашу стреју
Кад је већ пролеће стасало за нова
Ерективна слова за цвеће и свеће

Цела васиона незнана и знана
Лудује с екрана песма праисконна
Крилати звездознак у тами вечери
Нека нам се цери најављујући смак.

---

*Издање поводом Конференције
Астрономија код Срба IV, Београд, 25. 4. 2006.*

II

*Мирољубу Тодоровићу,
писнику и сликару*

Звездалија спаја могуће у песму
Могућности чесму с неког (ч)умног краја
Распростиру ми се **честице** у славу
Оних што би јаву са своје **премисе**

А **материји** се и **енергији** се
Остварује исе за зумне узвисе
Истанчане бољке заумних **сигнала**
Ако нису шала са надгробне шкољке

Ћутим **жеравицу свемирске светлости**
Враћају се кости ђубре несаницу
Разум **инерције** емоције стиска

Да песма заиска смислено што није
Теорема нутка **аксиому** да се
Извлачи из **маса** и буде упутка

Анђеоских чари за **звездана кола**

А није додола кишу да оствари

И упознају се **кутови свемира**
То је она мира са **хемијске** кљусе
До које се дође преко **неимара**

Римаријског дара божанско развође
Времена с оловном базом у(з)дусаја
Ћутке док се спаја реч магијом сновном

Ау **светлости** ме (с)лажу до ужаса
И моја се маса преводи на име
Онда само **тачку** прах **звездани** шта ли
Од које сам мали згодан за играчку

Они који јесу мешетари смисла
Речја **маса** свисла у њиховом месу
Мислену повесму са мога **бескраја**
Звездалија спаја могуће у песму.

---

*Издавач: КК "Мирко Бањевић", Параћин
За издавача: Предраг Јашовић, председник*

III

*Милану С. Димитријевићу,
јеснику и научнику*

Мистерија свака разара суштину
Лажну разумнину са звезданог свлака
И кад се планета у песми огласи
Из стиха се спаси к'о бесциљна мета

Разумнога к'ода галаксија да се
Јави из те масе као непогода
Види ли се песма као васпона
Ћутња им је спона све бескрајно весма

И кад онај који изван телескопа
Емотивног склопа зна шта све постоји
Има своју маску и с образа сузу

Траумну медузу у своме нагласку
Можда речја маса некада не да се
Да је звезде красе с (ч)умног расталаса

И уз нешто жара и уз нешто слуша

Из тих поринућа кад се песма ствара

Достојанство исто и реч и комета
Мисао не смета док год је Мефисто
Тражи као спону за своја ударја

Из тога шеварја сви смо у распону
Ерективног сјаја и слушајне тмине
И ми са маргине и они с бескраја

Ћелија се свака спаја и раздваја
Видљива промаја атомског просјака
Јер падају жртве изван домаћаја
Речи нису мртве док их песма спаја

Инцидентна сила и с мајчине сисе
Истргне се исе до свога азила
Личим ли на глину нека ми је лака
Мистерија свака разара суштину.

**Уредник и рецензент:
Предраг Јашовић**

V

*Срећку Дивљану,
сликару и професору*

Звездана прашина унутрашњег кода
Слива се к'о вода острашћена глина
Емотивна слика са мождане масе
Крик је на ужасе и (ч)умна реплика

Дозовемо ли се с небеских висина
Васељенског чина јесмо ли премисе
Антиразумнина за трен нас обрсти
А наши се прсти појаве код сина

На душу и тело земаљско и сновно
Љубавно - виловно дело - сновидело
И у просторима којим нема краја

Астрално осваја с колоритних рима
То је она страна која нам не да се
Разум да се спасе с вечитог мегдана

А та бекства наша у свемирска чуда

Астралних врлуда јесу сновна паша

Рам са огледала и што је у њему
Талози нам т(р)ему зовна амигдала
Али нас ту нема уз јело и пиће

И јесмо откриће божанског екстрема
Људски и то јесте али с оне стране
Немуште апсане која јесте с кресте

Аритмије ума божанског Свевида
Ако нас извида пре задњег куршума
Волети и снити - тражити ту тачку
Досегнути врачку значи стварно бити

Кап божанске моћи оствареног циља
Ехо чулног миља у (ч)умној самоћи
Слива се к'о вода острашћена глина
Звездана прашина унутрашњег кода.

**Штампано у 50 нумерисаних примерака.
Овај примерак носи број**

26

ПОЕТСКА ЗВЕЗДАРНИЦА ЂОРЂА ПЕТКОВИЋА

(Фрагменти)

Ђорђе Петковић, после *Деконструисаних сонети са репом и акростихом у огледалу*⁶⁵⁹, који су у знаку космичке симболике, наставља са певањем у сличном духу, сада под насловом *С београдске звездарнице*, и то у више издања.⁶⁶⁰ Тако на пример треће издање посвећено је проф. др Милану Димитријевићу (Параћин-Београд, 18-22. 04. 2008.) „из чије су антологије *Космички цвет* коришћени стихови за ове песме“, како пише у самој посвети у најновијем седмом издању поводом V конференције „Развој астрономије код Срба“, он прецизира: проф. др Милану Димитријевићу из чије антологије су узети стихови за ове сонете и проф. др Николи Цветковићу, чија ми је подршка у овој активности значајна“.

У овом певању Ђорђа Петковића *С београдске звездарнице*, такође је све у знаку сунца и његовог дивног сјаја који гасне, звездане непролазности, „неба што игра над нама“ (Николај Заболоцки). Наш песник, као древни Хипарх,⁶⁶¹ стоји на величанственој звездари и посматра небеска тела и појаве у васиони. Са високе куполе своје звездарнице Петковић открива исклијавање јаве с *месечевим димом*, *ћудљиви метеор*, виртуелну *репатицу*, *разлистану комету*.

Песник је окренут астралним и суматраистичким даљинама као идеалима који су „сушта Суматра“, и доводи их у непосреднију везу са хераклитовском и Миљковићевом ватром, али и са сигнаlima из М. Тодоровићевог програмског певања. Тама, која „свој ход има гневни“, у дуалном односу противставља се дневном сјају. „Лепота је и у души тмуша“, додаје Петковић рефлексивно, у складу са дисонантном напетости модерне лирике, као и са естетиком ружног, тамновитог. Тмуша је овде комплементарни симбол светлости и сјају и као таква је „еквивалент тајанству које увек наново ваља освојити да би се дошло до места пробоја у сферу идеалности“, пише Хуго Фридрих.⁶⁶²

Песник је крадљивац ватре, рекао би Миљковић. *Певање је неугасли огањ Ума*, додајемо ми.⁶⁶³ А Петковић постмодернистички пева:

*Крадљивци смо ватре с божанске трпезе.
Али са те језе и ми са Суматре
Речје своје треба с месечеве мене:*

⁶⁵⁹ Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 22-26. априла 2006, уредник М. С. Димитријевић, публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 7, 2007, стр. 593-601.

⁶⁶⁰ Наредно, четврто издање, посвећено је Мигану, Југи, Томи и Љубиши – Параћин – Кућуре, 23. 12. 2007; следеће, пето издање, посвећено је мр Предрагу Јашовићу „аутору првог студијског рада о деконструисаном сонету“, Параћин – Лепосавић, 24-25. 12. 2007; издање под бројем шест посвећено је: „Члановима Књижевног клуба 'Мирко Бањевић', као знак захвалности за дружење и сарадњу, уз најлепше жеље за 2008. годину“, Параћин, 25. 12. 2007.

⁶⁶¹ М. Миланковић, *Кроз васиону и векове*, Београд, 1943, стр. 60.

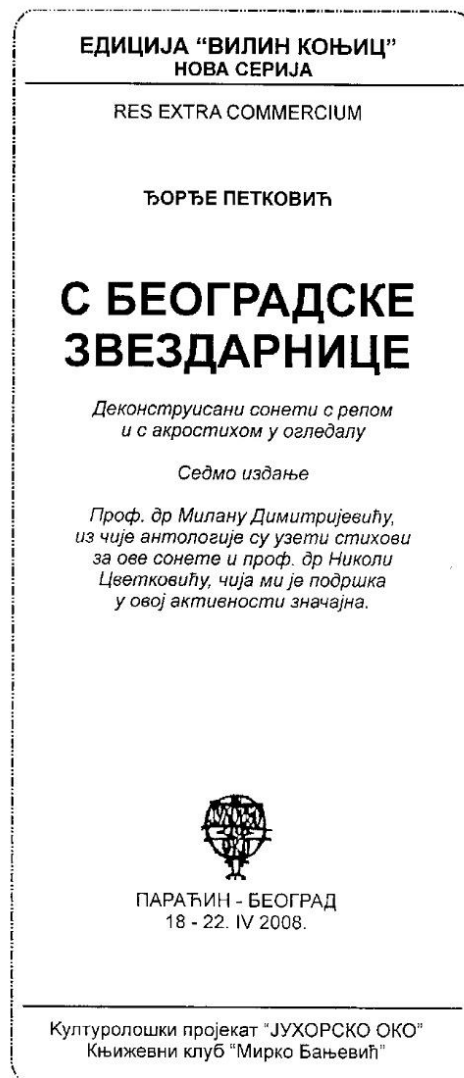
⁶⁶² Х. Фридрих, *Структура модерне лирике*, Светови, Нови Сад, 2003, стр. 43.

⁶⁶³ Н. Цветковић, *Косовијада*, Матица српска, Нови Сад, 1997, стр. 77.

Мирис моје зене одвраћам од тебе...

Овај последњи стих, мало прекомпонован/декомпонован⁶⁶⁴ из песме Милана М. Ракића „Тај огромни месец“, цитантно је укључен у један сасвим нови контекст и при том је добио ново значење и изражајност, као и помен *Суматре* Милоша Црњанског. Месечинасту мекоту Црњанскове *Суматре*, њену благотворну утихнулоост и лирску идиличност,⁶⁶⁵ овде је заменила егзистенцијална језа у виђењу песника Петковића који на нов и другачији начин пева о луни која се плаши. Месечево небеско светлило, у словенској митологији, асоцира и упућује на загробни свет и смрт, а противставља се дневној сунчевој светлости, топлини и животности.⁶⁶⁶

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Београд, 18-22 април 2008, Публ. Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 8, Београд, 2009, стр. 721-722.

⁶⁶⁴ У поменутој песми Милана Ракића он дословце гласи: „Одвраћам од тебе мирне моје зене“.

⁶⁶⁵ Н. Цветковић, *Песничка поетика Милоша Црњанског*, Јединство, Приштина, 1993, стр. 34.

⁶⁶⁶ *Словенска Митологија – Енциклопедијски речник*, Београд, 2001, стр. 354.

I
КАД СЈАЈ ДНЕВНИ ЗГАСНЕ ДАЉИНАМА

Нити ватра нити су сигнали,
Идеали - сушта су Суматра.
Кад сјај дневни згасне даљинама,
Онда тама свој ход има гневни.

Лепота је и у души тмуша,
Али душа пораз не признаје.
Заигра над нама небо цело,
Ако чело заборави на смрад.

Биодрама: рођење је и смрт;
Овакав врт исти, иста тама!
Лепота је духовна синтеза,

Ова свеза за вечност о(п)стаје.
Цело небо заигра над нама,
Кад је драма синоним са хлебом.

И да можда неки песник стоји

И спокоји, уз реч као вожда?

Ко дивовски атом изненада,
Цели пада циклус покосовски.
О, Русију, остарела мати,

Лук ће брати, где је божур снио!
Овакав врт исти, иста тама,
Биодрама: рођење је и смрт!

Акрограја са срушене бисте:
Звезде исте непролазног сјаја!
Астрал - друга суштина спокоја,
Лажног споја хвале и поруга!

Опрашта ми поет Заболоцки,
Кад на коцки с песмом сам у тами!
И да можда неки песник стоји,
Неспокоји, уз реч као вожда.

Николај Заболоцки, КАД СЈАЈ ДНЕВНИ ЗГАСНЕ ДАЉИНАМА, у: Милан С. Димитријевић,
КОСМИЧКИ ЦВЕТ, Антологија песама о космосу, ПРОСВЕТА, Београд 2003., 17.

Издање поводом одржавања
КОНФЕРЕНЦИЈЕ "РАЗВОЈ АСТРОНОМИЈЕ КОД
СРБА" - Београд

II
ТАЈ ОГРОМНИ МЕСЕЦ...

Заклопићу очи моје намучене,
А неће из мене стих да се источи,
Милозвучна рима, песма она права;
Исклијава јава с месечева дима.

Луне се ја плашим, од ока смркнута,
Авет ко што лута над горама нашим.
Ноћна ми се мора смучи о поноћи,
А знам да ће доћи Сунце са извора.

Мирно сипајући хладне зраке своје,
Рађа неспокоје за Земљом идући.
Али с те ми свеће неки завет хтонски,

Као сан исконски прохујале среће!
Исијава да ће неко иза мене
Ћутати за гене - ис(к)ушно ми саће!

Авет ко што лута лимунове боје,

Астрал-перивоје скупља ова слута,

Ћебетом што влада, за заумну стрижу.
И вечито дижу што вечито пада:
Крадљивци смо ватре с божанске трпезе.

Али са те језе и ми са Суматре,
Речје своје требе с месечеве мене:
Мирис моје зене одвраћам од тебе,

Али у освићу зоре сан се точи,
Намучене очи моје склопићу!
Антиразумнина своју мету гађа,
Лаћу из незнања осмишљава глина.

И све ми се чини, нећу га а хоћу,
Морам у самоћу, по својој судбини.
А кад га зајашим, ја му се поклоним;
Зашто га се клоним и што га се плашим?!

Милан М. Ракић, ТАЈ ОГРОМНИ МЕСЕЦ..., у: Милан С. Димитријевић, КОСМИЧКИ ЦВЕТ,
Антологија песама о космосу, ПРОСВЕТА, Београд 2003., 66-67.

Издавач: Књижевни клуб "Мирко Бањевић"
За издавача, рецензент и уредник:
мр Предраг Јашовић

III МЕТЕОР

Звездано маче, тај жмотуљак звездан,
Анђео један златним крилом таче,
Ако крај пута, с погледом ка своду,
Лучимо оду безбрижног живота.

Емитујемо устрептале вести,
Кад су нам пести само јаје немо.
Сав Мостар драгим камењем се осу,
У том заносу и даље бих да сним.

Што месец више осваја нам чула,
Астрална нула потпуније дише:
Негде, уз летве, шушто је ко свила;

То јесте вила са заумне сетве.
И ко да небо раздроби планету,
Ћутећи уз мету, јесам је опробо!

А она врисну, до сазвежђа блесну!

А по том несну, уз мене се стисну!

Ћудљива сила на свемирској траси,
И у час кад си на мом срцу била,
Тражећи да ми освети се глава,

Ноћ беше плава и у полутами;
А месец исту игру истрајава,
Што јесте јава по божанском кисту;

Уз багрем бели, у сан поринути
Све тихо... Ћути... Само бршљан свели,
Као да иште ожилњак на крести,
Еденске чести - болно урочиште!

Лучимо оду безбрижног живота,
Ако крај плота, погледом ка своду,
Анђео један златним крилом таче
Звездано маче, тај жмотуљак звездан.

Алекса Шантић, МЕТЕОР, у: Милан С. Димитријевић, КОСМИЧКИ ЦВЕТ,
Антологија песама о космосу, ПРОСВЕТА, Београд 2003., 131.

Напомена: 50 је година од када је аутору објављена прва песма у јагодинском "Новом путу" (1. I 1958.).

IV РЕПАТИЦА

**Заглушена песмом сопствене брзине,
Ако са маргине свемирске и несном,
Пратим сву ту хајку са земљиног шора,
Емитујем с мора бескрајног ту бајку.**

То што ми се репу дешава у кџми,
Речји су атоми по младином шлепу;
Он исто врлуда, чак и по каљузи:
Вијугање, крузи и враћања свуда,

**И безгласни јаук мог вечног немира,
Ћутњом из свемира као да сам баук.
Виртуелна слика може да угасне,**

Емоције гласне часна су реплика.
Љубав са маргине песничке ми прија
Кроз бескрај што зија, светлости и тмине,

Антејска си мира, устрептала римо!

Ал` блудећи мимо свију, сред свемира,

**Косу расплетену жар блискости пали,
Љубав је у шали ишчашеном гену!
Емитуј се и ти, колико и ја сам,**

Видећеш шта класам, ко ће ме све пити
Ћудљиво кад вејем безумне иштрце
И поносно срце у смелости грејем;

Величајући те, ја величам оно
Освештано звоно из божанске свите!
Речја моја (ч)ума служи да се чудиш!
Ти са вечем блудиш девичким, без шума!

Ето по чему се разилазе пути,
Пути суманути од кљузе до кљузе;
А песма разуме, док песници дрско,
Завидно и мрско погледају у ме...

Велько Петровић, РЕПАТИЦА, у: Милан С. Димитријевић, КОСМИЧКИ ЦВЕТ,
Антологија песама о космосу, ПРОСВЕТА, Београд, 2003., 141.

Техничка припрема и штампа:
"LS DESIGN"
Горња Мутница - Параћин
063/ 73 88 371

V
САСТАНАК

**Са куле оком астроном блуди,
И у тој студи зна да жаоком
Ласцивну мету оствари чисту
И своју бисту ће за комету.**

**Прати светова игру далеку,
Разастре чѐку истрајног лова.
И свет се чуди, чује се орје,
Док праскозорје бескрајем руди.**

**Острва тражи упорно златна
Махуна клатна на мртвој стражи;
С тог непокоја којим мерачи**

**Око привлачи комету која
Настоји да се боље разлиста:
Ем, није иста; ем, не да на се!**

Та је истрајност (сн) неизмерна,

Ту је каверна спремна и на пост.

**Еденској глини која се тражи
Ноћи на стражи и у тишини
Остварују се као синтеза**

**Сновнога веза магичне кљусе.
Маглином зрачи мравињак густе,
Он Златоусте за свете Врачи:**

**Доћи ће звезда, јер закон тражи,
И ти колажи јесу јој гнезда.
Распрше ли се изван система,
Постаће пена за свете списе.**

**И све док има шта да се види,
Лети ка хриди песничка рима:
Истина биће та која чека
Сваког човека с божанске сиће!**

Смили Придом, САСТАНАК, у: Милан С. Димитријевић, КОСМИЧКИ ЦВЕТ,
Антологија песама о космосу, ПРОСВЕТА, Београд 2003., 137.

ШТАМПАНО У 50 НУМЕРИСАНИХ
ПРИМЕРАКА. ОВАЈ ПРИМЕРАК ИМА БРОЈ:

НОВА ПЕСНИЧКИ ДЕКОНСТРУИСАНА ЛИРСКО-СОНЕТНА ОСТВАРЕЊА
ЂОРЂА ПЕТКОВИЋА СА РЕПОМ И АКРОСТИХОМ У ОГЛЕДАЛУ

Као и на претходним конференцијама из серије „Развој астрономије код Срба“, Ђорђе Петковић је и овога пута понудио занимљиве и у много чему оригиналне деконструисане сонете са репом и с акростихом у огледалу, којима је на лирски начин пропратио поменуте скупове. Сложеном и деликатном сонетном формом, као и акростихом, Петковић се успешно бави већ неколико деценија. Акростих обликује тако што му почетна слова стихова, читаних одозго на доле, представљају име личности песника чије строфе стваралачки дограђује и разрађује, или су пак у питању посвете конкретним појединцима, који су га на одговарајући начин инспирисали. У средишњем делу певања, почев одозго наниже, после два катрена и две терцине који чине сонет, додаје нешто као строфу, само са једним редом, што представља врсту особеног *repa*.

Све то, сагледава се и у *огледалу*, тако што се додаје наставак у обрнутом поретку, па се у другом делу најпре појављује *rep*, који представља извесну врсту поенте, а затим следе терцине и катрени; а име или посвета сада се развија уназад, од краја ка репу, у некој врсти замишљеног огледала. Оваква самосвојна поетска остварења он пише и публикује поводом неког важнијег догађаја, који га је лично подстакао, као што је на пример случај са поменутим конференцијама, или истакнутим личностима које на њој суделују. То чини у облику фанзина од три листа односно шест страница, у педест нумерисаних примерака, који могу да имају и извесну библиофилску вредност.

У првом оваквом захвату⁶⁶⁷ представљеном учесницима Четврте конференције 2006. године, стихови су посвећени познатом песнику и родоначелнику сигнализма Мирољубу Тодоровићу, потом професору и једном од оснивача Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета, књижевнику и теоретичару Миливоју Павловићу, аутору, знамените *Књиге о химни*, добитнику више награда, као и декану Учитељског – Педагошког факултета, небеском сликару и аутору више књига и студија из домена ликовних уметности Сретку Дивљану, оснивачу *Дивљанизма*. Одговарајућу песничко-стваралачку пажњу, посветио је и организаторима Конференције, Милану С. Димитријевићу и његовом сараднику, Проф. др Николи Цветковићу, аутору више књига и бројних студија са космичком тематиком.

На Петој конференцији 2008. године, Ђорђе Петковић је у поетској публикацији астралног духа, насловљеној *С Београдске звездарнице*,⁶⁶⁸ „деконструисао“ и доградио стихове из инспиративне антологије песама о космосу *Космички цвет*.⁶⁶⁹ Петковићеви стихови су озрачени космичком симболиком, где је све у знаку васионских ентитета. „Са високе куполе своје звездарнице Петковић открива исклијавње јаве с *месечевим димом*, ћудљиви *метеор*, виртуелну *репатицу*, разлистану *комету*“. Посебно је користио

⁶⁶⁷ Ђ. Петковић, *Деконструисани сонети са репом и с акростихом у огледалу*, Зборник радова конференције «Развој астрономије код Срба IV», Београд, 22-26 април 2006, уредник М. С. Димитријевић, *Публикације Астрономског друштва «Руђер Бошковић»*, бр. 7, 2007, стр. 593-60.

⁶⁶⁸ Ђ. Петковић, *С Београдске звездарнице*, Зборник радова конференције «Развој астрономије код Срба V», Београд, 18-22 април 2008, уредник М. С. Димитријевић, *Публикације Астрономског друштва «Руђер Бошковић»*, бр. 8, 2007, стр. 723-728.

Вредно је помена да је то седмо издање, поводом V конференције, уз прецизирање у посвети: «Проф. др Милану Димитријевићу, из чије антологије су узети стихови за ове сонете и проф. др Николи Цветковићу, чија ми је подршка у овој активности значајна.»

⁶⁶⁹ М. С. Димитријевић, *Космички цвет, антологија песама о космосу*, Просвета, Београд, 2003. О овој антологији објављено је неколико студија, од којих треба поменути: Н. Цветковић, *Космичко-поетске и поетичке визије са освртом на Космички цвет*, Зборник радова конференције «Развој астрономије код Срба III», Београд, 2005, стр. 383-394.

стихове Николаја Заболоцког, а *Суматру* Црњанског повезује са Б. Миљковићевим певањем о ватри, као и са сигналистичким стиховима М. Тодоровића...

За VI Конференцију „Развој астрономије код Срба“⁶⁷⁰ Петковићу је као подстицај за нов поетски прилог овакве врсте, *Геини Астралци*, послужио *Зборник* са претходног скупа, у коме је десетак савремених бугарских песника укратко приказано у тексту „С Геом на Редуту“.⁶⁷¹ Ово певање је уздарје *Милану* (Димитријевићу) и *Милчи* (Цветкову) знаменитом бугарском астроному, стручњаку за астроинформатику и песнику, који је у сарадњи са српским астрономима организовао више заједничких скупова. Петковићеви стихови су својеврсна реплика на астропесничке захвате бугарских стваралаца у Димитријевићевом преводу-препеву. И у овим деконструисаним сонетима доминантна је космичка симболика, која је непосредније повезана са фолклорним, митолошким и етнографским. У завршном петом певању Петковић се пита: “Да ли са Балкана пуца најлепши свод...” и у хуморно-ироничном духу помиње еколошки твист Тројанаца и утву златокрилу.

– Поред досадашња три смела поетска захвата, у овом *Зборнику* публикујемо још три: Астрограна са Балкана, припремљен поводом Конференције «Развој астрономије код Срба» VII, са напоменом да је то „Захвалница Милану и Николи“, која садржи, како аутор напомиње „реплике на стихове бугарских, грчких и српских астронома–песника“, Милче Кирилова Цветкова, Наташе Станић, Рајче Русева Рајсна и Евстратија Теодосијуа; а „коришћене су речи из песама које су“ у *Зборнику* Конференције «Развој астрономије код Срба» VI. Из овога се види да Конференција која има амбиција да се бави историјском проблематиком, бива подстицајна и за песничко стваралаштво. Занимљиво је да овом приликом Петковић формално-технички апострофира преузете стихове, које поново боји хуморним, одважно се поигравајући са Деда Мразом и клонираном Лајком. Овај неуморни песник има смисла колико за звездани град, толико и за виртуелни свет.

Непосредно после напред поменутог београдског скупа, у Лесковцу, једном од културних центара југа Србије, од 8. до 12. маја 2012. одржана је VIII српско-бугарска астрономска конференција. Лесковац се, захваљујући руководећим људима, а у првом реду Душану Цветковићу Лешњаку и Драгану Радовићу, показао као врло добар домаћин, потврђујући да има стваралачке капацитете и за веће научне и културне подухвате. У оквиру ове конференције, 9. маја 2012. у вечерњим сатима, у Културном центру је одржано књижевно-поетско вече, које је успешно организовао песник Радовић. Том приликом су, поред аутора овог текста, стихове казивали Милчо Кирилов Цветков, Рајчо Русев Рајсн, Петко Недјалков, Здравка Шејретова, а професор и поетеса Даринка Крстић, родом из Босилеграда, непосредно је суделовала као домаћин поетске вечери и том приликом је казивала своје стихове. Она је, у завршном делу књижевно-поетске вечери, позвала песника Дејана Ђорђевића, као врсног интерпретатора и рецитатора, да прочита стихове Сергија Димитријевића, који су управо тих дана изашли из штампе, у Софији, двојезично, на бугарском и српском, и да тако овог знаменитог лесковчанина и научника представи лесковачкој публици у новом светлу.⁶⁷²

Ђорђе Петковић, верни пратилац и учесник на више астрономских скупова, за ову прилику је припремио два фанзина, *Геини астралци* II и III. У поднаслову оба поетска прилога истакнуто је да је то „Захвалница Милану и Милчи“ и да су они штампани

⁶⁷⁰ Ђ. Петковић, *Геини астралци*, *Зборник радова конференције «Развој астрономије код Срба VI»*, Београд, 22-26 април 2010, уредник М. С. Димитријевић, *Публикације Астрономског друштва «Руђер Бошковић»*, бр. 10, 2011, стр. 1191-1196.

⁶⁷¹ М. С. Димитријевић, *Савремена бугарска поезија, клуб песника «С Геом на Редуту» и чаровитост лирско-космичке инспирације*, *Зборник радова конференције «Развој астрономије код Срба V»*, Београд, 18-22 април 2008, уредник М. С. Димитријевић, *Публикације Астрономског друштва «Руђер Бошковић»*, бр. 8, 2007, стр. 759-791.

⁶⁷² Сергие Димитриевич, *Искри от миналото*, Българска книжница, София, 2012.

„Поводом VIII српско-бугарске конференције у Лесковцу“. Они, како је назначено на бочним маргинама поред стихова, садрже реплике на стихове чланова Књижевног клуба ‘С Геом на Редуту’ а при том су коришћени преводи Милана С. Димитријевића. Петковић је разлоге за своје певање нашао у песмама Милче Кирилова Цветкова *Десето небо*, Илијане Илијеве *Шнајдерка с Марса* и *Далеко од звезда*, Зинаиде Чаушеве *Да ли ће се вратити на прстима* и *Васељенски ехо*, Рајча Русева Рајсна *Раздвајање, састајање* и *Повратак*, Ангела Ангелова *Не полази по мраку стигни до изгрева*, Цонке Христове, *Време*, Маје Митове *Избор* и *Друмовница*, и Михаила Милчева *Звонце* и *Случајност*. Мотиви присутни у овим песмама лирски су осмишљени у Петковићевим *деконструисаним* сонетима.

Ђорђе Петковић на свој начин „деконструира“ поједине делове поменутих песама и на основу њих обликује своју стваралачки понесену визију. Овај виђени културни радник и песник из Параћина је у својим уметничким настојањима на линији осавремењене бранковско-стражиловске песничке оријентације, пре свега по мелодиозности, и складној ритмичности. У овим „сонетима са репом и с акростихом у огледалу“, као и раније, он продуховљено призива плејаду бугарских песника у своју лирску космогонију.

Ако се имају у виду ови Пековићеве поетски захвати, може се закључити да он негује једну сасвим особену и доста оригиналну форму сонета, која није присутна у нашој књижевној јавности, па се то може сматрати извесним доприносом савременој лирици. У сонетима објављеним у овом и претходним зборницима су изразитије присутни космички мотиви, који се прожимају са другим тематским садржајима, уз нагласак да су посвете углавном упућене појединим научним посленицима, астрономима, песницима и уметницима. Песничке слике и стилско-изражајна средства која Петковић користи су у приличној мери смеле, у духу онеобичавања, уз извесна претеривања и делимичне неусклађености па и недотераности. Истакнимо да се кроз већину сонета провлачи хуморно-иронична нота, која повременно прераста у сарказам. Гледано у целини ово Петковићево певање видно богати зборнике конференције «Развој астрономије код Срба» и додаје им занимљиву лирску ноту.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VII“, Београд, 18-22. април 2012, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 13, 2014, 1345-1348.

ЕДИЦИЈА „ВИЛИН КОЊИЦ“
НОВА СЕРИЈА

RES EXTRA COMERCIMUM

ЂОРЂЕ ПЕТКОВИЋ

АСТРОГРАНА СА БАЛКАНА

*Захвалница
Милану и Николи*

Београд
18-22. 04. 2012.

Културолошки пројекат „Јухорско око“,
Књижевни клуб „Мирко Бањевић“, Параћин

1

Мит космичког цвета с ренесансног кода:
Сазната слобода уз нужност сапета;
Достојанство смрти издашног живота
Историја смота у сновној папр`ти.

Маштари поете с нервом научника
Исконска су слика будуће расвете.
То што је прашина космичка у лету
Распрши поету до заумног сплина.

Иза свих тих снућа, тканица вечности,
Јесте кап течности (ч)умног надахнућа.
Е, у тој је капи скривена суштина

Васионе цина, из чије је зјапи
Исклијала жица умишљеног гена,
Ћудљива размена осунчаног свица.

Уклета планета с месечевих мена

Узда се у гена сјајног преокрета.

Ћар великог праска – моћ из епруете,
Исклонирани свете, с чијег си доласка?
Васељена сва је већ у микрочипу,

Еколошком клипу, завет са промаје!
Јесу научници и песници јесу
Искрени у бесу к сопственој ништици.

Радују се спасу иза паравана,
То је она храна са микроталаса.
Изван смо слободе унутар космоса,
Машта јесте роса са божанске воде.

Историја смота у сновној папр`ти
Достојанство смрти издашног живота.
Сазната слобода уз нужност сапета:
Мит космичког цвета с ренесансног кода.

Милану С. Димитријевићу, истакнутом научнику и антологичару

**Поводом VII Конференције Астрономија код
Срба**

2

Мисао у с(к)ладу Сунцу одолева,
Ко с гитаром пева звезда серенаду,
Изазива жену са звезданих кола,
Рајска јој се рола нуди о прстену.

И упркос ветру тога зимског дана,
Лет се са екрана разлеже у етру!
Остварује песму као равнотежу,
Виртуелну врежу – чаробну повесму,

Царствујућој драми у пластичној кеси!
Витешки успеси бљеште сад у тами!
Естетска се јава згури за под теме:

Ту је стало време, и све ишчезава!
Кад је тако црна боље сјаје звезде!
Ова ноћ Пријезде са ђавољег трна.

Видесте ли шта се скида с телескопа,
Видесте од тропа снови се украсе!

Опоравиће се поета од трансa
Кад му се романа на папир истресе!
Те сузе радости дају му награду,

Емотивном с(к)ладу ојачају кости.
Види се астралца пробуђена машта:
Црта му се башта – боји се комарца!

Вијаће комете и биће им мета,
Од лептира пета с узбудљиве Лете.
Лепота је т(р)ема, и после и пре ње,
И од смрти веће истине нам нема!

Речја нам се маса слегла у сонету:
И слудесмо мету (ч)умног расталаса!
Кад смо с Женом сами, заклетве до неба!
Можда нешто треба ту да нас посрами?!

**Реплике на стихове бугарских, грчких и
српких астронома – песника.**

Мирилчу Кирилову Цветкову, бугарском астроному и песнику

3

Другима на дар свога знања сноп,
Аликвотан троп да му буде пар.
Римовани стих, акростисни код;
Нисам песми род, неостварен ких.

Али јоште бих са те жеље вâр,
Тајанствену чâр, зар узалуд сних?
Апсолутни дух осунчан би крај.
Шта, зар митски **рај**, као одзив чух?

И звездани град – виртуелни свет
Спаја живот клет уз божански сâд.
Ток **космички** гâз – **светионик** чист,

Аманетни твист поста Деда Мраз.
На **истине хлеб** пљује се и сад,
Истина је глад и по сајту веб.

Ћилиме да ткаш – васионски брод;

Ћар екраном ход – ћуп знања да даш.

И с почетка дан као птице лет,
На космички цвет морски талас слан.
Агресиван свет иште поглед драг,

То је онај враг чији смо шах-мат.
Светлим као **снег** кад осунчан дар,
И Месецу пар кад с екрана бег.

Шуми речји слик као речни ток,
Антистресни шок кад нам прсне плик.
То средишњи цвет оспорава смрт,
Астрални се врт претвара у клет.

Неостварен сан, оста само пут;
Разрока би слут за уклету д(л)ан.
Акростисни прут с ког сонетни сплет,
Деспотов је цвет или речји труд?

**Коришћени су речи из песама које су у Зборнику
Конференција Астрономија у Срба VI.**

Наташи Станић, популаризатору астрономије и песникињи

4

Ритуална замка земног поноришта,
Астралног игришта с божанског нарамка,
Јаству успоставља дух непочи-поља,
Чија год невоља, с нашег је узглавља.

Оно што астралци виде из два угла:
Распашће се кугла, лутаће угарци!
Уз Мудрог се славу уздамо при свећи,
Смрт јесте највећи пораз забораву.

Е, около смрти с Месечеве мене
Вијали смо зене по сновној папр`ти.
Раскалашни чулци пате у расплету,

Ахилову пету схвате сомнабулци.
Ја са свог фазона успостављам фору,
С које на извору препознајем клона,

Насталог по такту острашћеног бића,

Насушних открића по ђавољем пакту.

Са земље апсане сва чулна лепота
Јесте од накота са пупчане ране.
Ако то не схвати људска глава луда

Рајска му се чуда неће зауздати.
Вијасте вечиту звездану прашину.
Емоција сину у заумном миту.

Следовала мајка – следују и деца,
Уз пут до Месеца, клонорана Лајка.
Ратни поглавица у нормалу враћа
Оне што без гаћа не познају свица.

Чија год невоља, с нашег је узглавља,
Јаству успоставља дух непочин-поља.
Астралог игришта с божанског нарамка
Ритуална замка земног поноришта.

Рајчу Русеву Рајсцу, бугарском астроному и песнику

Издаје и штампа КК „Мирко Бањевић“, Параћин, уредник и рецензент др Предраг Јашовић

5

Свет је иза мене, то што је остало
Тражи да је сјало к'о изазов сене.
Ефстратиос пева: **Пролазни смртници**
Остварени свици кад **Сунце** изгрева.

Док ноћ нас на збиру да се небо шпија,
Опсерваторија цео дан у миру.
С **боговима** звезде, сумња у човеку,
И по сваку флеку погледи нам језде;

Јер Земља је трошка звездане прашине,
Узорак смо глине што се са њом кошка;
Сунцу поданици са Земљине коре,

Осне метафоре тражимо у слици
Неба које пати: Меторска киша
Ерективног миша у сумњу поврати!

Тешка се купола шири и **окреће**,

Тражи ли се цвеће сновних метропола!

Емитујеш ли се у сусрет Селени,
Награшке се гени пењу на узвисе!
Опонашајући химничне рапсоде,

СТИЖЕМ до слободе себе потирући!
У стара времена богови и људи
Једноставних ћуди узвишног гена

Играли се јесу доступних видика:
Склад из неприлика у живоме месу!
Опсерваторија увлачи и мене
Да ми бриде зене као поезија.

Осмелих се, ето, и по свом умећу
Емитовах срећу што сам живо псето!
То је оно право, а не *coca-cola*,
Свезнајућа рола да се смири ђаво.

Евстратију Стратиосу Теодосију, грчком астроному и песнику

ШТАМПАНО У 50 НУМЕРИСАНИХ ПРИМЕРАКА
ОВАЈ ПРИМЕРАК НОСИ БРОЈ

КОСМИЧКА ПОЉА

И ову конференцију, као и претходне из серије „Развој астрономије код Срба“, Ђорђе Петковић је, на лирски начин пропратио новом публикацијом са сложеним и деликатним акростихом. У прилозима објављеним у зборницима ранијих конференција из ове серије, неговао је сонетну форму, а акростих обликовао тако што му почетна слова стихова, читаних одозго на доле, представљају име личности песника чије строфе стваралачки дограђује и разрађује, или су пак у питању посвете конкретним појединцима, који су га на одговарајући начин инспирисали. То се сагледава и у *огледалу*, тако што се додаје наставак, где је акростих у обрнутом поретку, односно име или посвета сада се развија уназад, од краја ка почетку, у некој врсти замишљеног огледала. Публикација је у облику педесет нумерисаних фанзина од три листа односно шест страница, што им, пошто је сваки примерак јединствен, даје и извесну библиофилску вредност.

У «Космичким пољима» Петковић одступа од раније, строге сонетне форме и опредељује се за песму у прози. Такође уводи двоструки акростих, тако да му не само почетна слова сваког реда, читана одозго на доле, представљају посвете конкретним појединцима, него су и задња слова у сваком реду, читана на такав начин, још једна, допунска, посвета.

У првом прилогу „Дистисни астралци“, када се почетна слова у сваком реду прочитају одозго на доле, добија се посвета „ДАР ДИМИТРИЈЕВИЋ“ а крајња дају „милану астростих“. У другоме делу ова посвета је дата изврнуто, као у огледалу. У следећем прилогу, „Космички бруј“, посвета од почетних слова је „РАЈЧО РУСЕВ РАЈСН“, а крајња чине „марија вотојанап“ (Панајотов када се поредак слова обрне). Лирска остварења Бугарских песника Рајча Русева Рајсна и Марије Панајотове присутна су у овом Зборнику у прилогу „С Геом на Редуту“ под звездама III. Напоменимо да су она, заједно са другим њиховим песмама у препеву М. С. Димитријевића, послужиле Петковићу као инспирација за овај прилог. Одговарајуће посвете у трећем делу „Звездано обзорје“ су „М С ДИМИТРИЈЕВИЋУ“ и „звездано обзорје“ а у четвром, „Космички плов“, „ВЛАДИМИР ВИДЕНОВ“ и „здравка воторјеш“ (Шејретов када се поредак слова обрне), што су такође бугарски песници из горе наведеног прилога у Зборнику пред вама. Посвета у петом прилогу „Звездано јато“ гласи „ЦВЕТКОВИЋ НИКОЛИ“, „о деконструкцији“. Истакнимо да Петковићеви лирски прилози, кроз које се провлачи хуморно-иронична нота, која повременно прераста у сарказам, својом занимљивим лирским садржајем богате зборнике конференције «Развој астрономије код Срба

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VIII“, Београд, 22-26. април 2014, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 16, 2016, 711-718.

ЕДИЦИЈА "ВИЛИН КОЊИЦ"
НОВА СЕРИЈА

RES EXTRA COMMERCIIUM

ЂОРЂЕ ПЕТКОВИЋ

КОСМИЧКА ПОЉА

*Деконструисани сонети с репом
и с двоструким акростихом
у огледалу*

Професорима др Милану Димитријевићу
и др Николи Цветковићу, као и бугарским
песницима, чије су песме коришћене
у Димитријевићевом необјављеном
препеву.

ПАРАЋИН - БЕОГРАД
24. IV 2014.

Културолошки пројекат "ЈУХОРСКО ОКО"
Књижевни клуб "Мирко Бањевић"

ДИСТИСНИ АСТРАЛЦИ

Дистисни астралци испуњавају рам
 Акростихован храм да светле угарци
 Рој звезданих кола из речје масе вал
 Диже се на портал заумних симбола
 И у сваком колу мене делић је плен
 Мистериозан ген одзив непреболу
 Има ли песми спас космопоетика
 Трајна је реплика између њих и нас
 Ри(т)мом везујем чвор чудесан то је спот
 Израња идиот као божански твор
 Јутро за ноћ је спас дели се (ч)ум слово
 Ево ме поново јављам се на Твој глас
 Вечност је у капи у води нам је бит
 Издижем је у мит да празно не зјапи
 Ћутња је што и ких с читаоцем је дух

Ћутња заузда слух заумна спона стих
 Има акросонет и мане и чари
 Ватра га озари ветар убрза лет
 Емоције су то с њима репат и кус
 Ја сам у томе плус уз слано и љуто
 И незван као зват да се испуни чир
 Рима у раму смир силазим спрат по спрат
 Траг од стихотворца минус је што и плус
 Имитаторски гнус не сме с мог покровца
 Метастазама пун чекам на размену
 Истрошеном плену стиже Харунов чун
 Диже се на портал заумних симбола
 Рој звезданих кола из речје масе вал
 Акростихован храм да светле угарци
 Дистисни астралци испунише ми рам

Издање поводом одржавања VIII КОНФЕРЕНЦИЈЕ
 "РАЗВОЈ АСТРОНОМИЈЕ КОД СРБА" -
 Београд, 22-25. априла 2014.

II

КОСМИЧКИ БРУЈ

Рида (ч)умна глава за ким за чим у драм
А кад је човек сам он немирно спава
Још дан ми претешки оплемењује хир
Чим нас призива вир немири су пчешки
Остварена јава ко и космички бруј
Риму по риму кљуј страх од заборава
У коло просјачко може и ко је здрав
Савија се и прав све нам је ортачко
Еlegantно слово спуштам се спрат по спрат
Вечит речји пират чекам те приново
Разастире се ватра около лажан сјај
Акростисни белај пркосна Суматра
Јер из огледала чека митски опчин
Србин Бугарин син отаџбинска зјала
Ништице смо за зјап космопоетски скуп

Насух скоруп у ћуп речји заумни трап
Сигуран сам у сан живућа синтеза
Јесте она свеза клон неће бити клан
А космички је сјај са тог арсенала
Римаријска скала слива се у бескрај
Враћај се буди кут пошто дечје јато
Емоцији дато без тебе песник љут
Савити сопствен кров то је оно право
Уз које ће ђаво и свој чувати ров
Речјој гомили крај песма се привила
Остала је вила да досања свој рај
Чим нас призива вир немири су пчешки
Још дан ми претешки оплемењује хир
А кад је човек сам он немирно спава
Рида (ч)умна глава оправдан њен је драм

Издавач: Књижевни клуб "Мирко Бањевић"
За издавача: Олга Манчић Ружић Лодика

III

ЗВЕЗДАНО ОБЗОРЈЕ

Мистериозан сплав ко црни воде (с)лаз
Слуги на (ч)уман сказ космопоетски с(ј)ав
Дистисни слажем вез уз гранчицу лозе
Из речје наркозе песник астрални к(н)ез
Мирис Јужног крста намамљујем у с(к)лад
И реших да сам млад са малића прста
Тражећи пресвето причешће звездан сан
Рој прекрије екран острво нам је то
Из свега тога свраб преусмерим лето
Јављај се комето на бескрај док сам слаб
Емитуј се песмо на игру мами блуз
Вијон баладну слугу свија у повесмо
И менаде у сјај да се испуни вир
Ћутња је вечни мир одзвања у бескрај
Убудим цик зоре још са ове стране

Убаца са гране лујне метафоре
Ћелије у дар-мар са огледала бруј
Издашно срце кљуј космопоетску чар
Враћам песму у сказ сито и решето
Ево их напету реч по реч газ по газ
Јер истинoliko према чему сам груб
Израсташ као стуб акростисна слико
Римаријски сам клон и на свако слово
Тражим Деспотово да се освежи Он
И сустиже ме студ минулих времена
Менаде с темена промениле су ћуд
Из речје наркозе песник астрални к(н)ез
Дистисни сложих вез уз гранчицу лозе
Слугећи (ч)умни сказ космопоетски с(ј)ав
Мистериозан сплав по црној води слаз

Уредник и рецензент:
Предраг Јашовић

IV

КОСМИЧКИ ПЛОВ

Вечито бити млад за акростисни млаз
Лети у (ч)уман сказ ономе ко је рад
Астрална гранула космопоетски гар
Достојан да је дар антејских скрупула
И с ње љубавни крик узнемирава јав
Мислима предат сав он избегава трик
И пријатељски зов до настанка Рима
Речји већ данима организује лов
Враћа ли се поет кад слово по слово
И старо и ново у свој уплиће цвет
Док поетесин хир са љубавне стазе
Емитује фразе „волим те“ као смир
Нежне емоције уз мисаони сјај
Одзвањају на грај са празне чиније
Видети звездан трш а за пијацу кеш

Вадити прљав веш за сонетни распрш
Онај чаробни бруј са срчане мане
Никако да гране поет поети руј
Ехо сваке песме специфична је ствар
Дарује песник цар с просјачке повесме
Изазовна песмо мами нас интернет
Вија космички цвет да видимо где смо
Ритуална чуда у Нојев бисмо сплав
Историјски кад лав Балканом врлуда
Миран космички плов да се испуни џак
И лујни зби се свлак песма је речји лов
Достојан да је дар антејских скрупула
Астрална гранула космопоетски гар
Лети у (ч)уман сказ ономе ко је рад
Вечито бити млад за акростисни млаз

Техничка припрема: Владича Миленковић
Штампа: КУА "Артија" Параћин
kua.artija.net

V

ЗВЕЗДАНО ЈАТО

Циљ јесте речји с(к)лад за звездано јато
Ватри све је дато светлосни гута смрад
Емитује се слик са дистисне мреже
Топот равнотеже да се расцвета плик
Корак по корак трон па опет у благо
Оно непознато док не препозна клон
Ви сте заслужан сват за ритуални плес
Из плеса може бес из беса може рат
Ћутња је у колу тамо где клија пир
Није то шумски жир свет по протоколу
И скупљам виц по виц изводим трик по трик
Клонирам (ч)уман лик да се разјари блиц
Ова песма је крај пред повратак глини
Лутам по маргини осећам само грај
Искра се посрами кад је стих присвоји

Искре неспокоји песма је у драми
Листа се сунчани као Месечев сјај
Овде је док је рај с мелемом на рани
Кад компјутерски клик у симулакруму жрец
Искрсне као з(в)ец да употпуни слик
Нити је ово спор ни чаша за душу
Ћириличну згрушу привезујем у чвор
Извијам нови глас кажу антипоет
Вечност космички цвет зар залуд лаје пас
Остварујем оно што приушти ми ген
Крчим се као плен мени звони звоно
Топот равнотеже кад се расцвета плик
Емитован је слик са дистисне мреже
Ватри све је дато светлост јој ко и смрад
Циљан је речји с(к)лад за звездано јато

ШТАМПАНО У 50 НУМЕРИСАНИХ
ПРИМЕРАКА. ОВАЈ ПРИМЕРАК ИМА БРОЈ:

19

БОРЂЕ ПЕТКОВИЋ,

ЗАХВАЛНИЦА

Неизмерну захвалност дугујем браћи др Милану С. Димитријевићу и др Николи Цветковићу, што ме, под старост, прихватише и у космопоетику упутише, тако да сам се на шест наших Конференција појавио, а надам се да ћу бити и у наредном Зборнику. Посебно сам им захвалан што су подржали афирмацију мојих деконструисаних сонета с репом и са акростихом у огледалу, те им један са обостраним акростихом овде дарујем:

Сонетна приново, трчаћу речји кроС!
Овај могу и бос! Са слова на словО!
Ничем са мембране, започињући даН!
Епоха трла лан, а ја Лако ј' ланЕ!
То ја од Белог зез убацам у сонетТ!
За ким то песма лет? Камера мора реЗ.
Апокалипсин сад као анти-песмаА,
Доживљена весма, но превазиђен жаД.
Ризик је речји чун, чији год да је хиР,
Мислени ветропир, ако је маштом пуН!
И препознајем знак по клетој судбинИ,
Ласцивној суштини као поетски свлаК.
А док испаштам бол за стрпљиво словО,
Не скупљам олово за (ч)умни карамбоЛ;
Али по том слову и њему у славУ,
Ангажујем јаву за шетњу по кровУ.
Насушна потребо, да сам поета куЛ,
Астрални пратих пул, с дна душе сам греб'О!
Лансирани сте ми већ деценију свлаК:
Истицали ми знак по астралној шемИ!
Мистичан братски жар повукао ми сеН:
Римаријски је плен поетски адиђаР!
Дата ми је шанса да се зауман с(к)(л)аД,
А онострана глад, јави к'о романсА!
Злоћудан речји цвет који срља у скаЗ,
Тражи сопствени газ за класични сонетТ!
Емитован је клон из пластичне кесЕ:
Нека се свет тресе, Он се пење на троН!
Оптрчао сам бос, са слова на словО!
Све, Јово, наново! Чаробан речји кроС!

Параћин, 12.IV 2017.

Зборник радова „Развој астрономије код Срба IX“, Београд, 18-22. април 2017, Публ. Астр. друштва „Руђер Бошковић“, бр. 17, 2018, стр. 748

ПРЕДРАГ ЈАШОВИЋ

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ У ДЕКОНСТРУИСАНОМ СОНЕТУ С РЕПОМ И
АКРОСТИХОМ У ОГЛЕДАЛУ ЂОРЂА ПЕТКОВИЋА

Две занимљиве личности, песници препознатљивих поетика не само у Поморављу, нашли су се у колоплету једне песме, што за млађе херменеутичаре (у односу на њих двојицу, свакако!) може да буде изазов од прворазредног значаја; да се огледају у покушају, макар овлашног, разјашњења тог, чини нам се, у најмању руку несвакидашњег песничког остварења. Утолико пре, што се један од њих осећа, на неки начин, дужником у односу на обојицу, један му је био професор (духовни отац у најширем смислу те речи), чак и председник Комисије пред којом је одбранио магистарски рад, а други је деда његовом подмлатку. Реч је, дакле, о Николи Цветковићу и Ђорђу Петковићу. Њихов стваралачки опус је аутору овог рада углавном познат⁶⁷³.

Конференција „Развој астрономије код Срба IV“, чији је један сегмент *Књижевност, уметност и астрономија*, која је одржана 2006. године у Београду, у организацији Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, била је погодна прилика да се Предраг Јашовић огласи о поезији Николе Цветковића Пошто је његов песнички опус разноврстан, а космички мотиви јесу значајна садржајна компонента ове поетике, било је неопходно утврдити у којој мери је овај мотив од круцијалног значаја за песнички израз Николе Цветковића. Пошто је намера аутора била да сагледа песнички опус овог песника у целини, било је неопходно прибавити све књиге. Око тога је остварен контакт. Дошло је до сусрета у Јагодини, сусрету је присуствовао, стицајем околности, и Ђорђе Петковић који је као познати сладокусац поезије и надасве знатижељни интелектуалац ишчитао добар део добијених песничких збирки. Поред поезије Николе Цветковића, његову пажњу је посебно окупирао зборник радова са претходне Конференције⁶⁷⁴. У контактима са организатором скупа, господину Милану С. Димитријевићу поменута је идеја да би и Ђорђе Петковић радо нешто написао, за предстојећу конференцију, што је са задовољством прихваћено од стране организатора. У међувремену је господин Ђорђе написао пет песама с јасно наглашеном жељом, да их ја понесем и разделим на Конференцији у Београду. У том циљу су оне одштампане на рачунару у 50 нумерисаних примерака, уобличене као посебан фанзин (плакета, проспект) под насловом *Деконструисани сонети с репом и акростихом у огледалу*⁶⁷⁵. Песме је посветио четворици учесника Конференције „Развој астрономије код Срба III“, а пета је посвећена Мирољубу Тодоровићу, о чијој поезији је било речи на тој конференцији.

Пошто је прихваћен за учесника Конференције, ситуација се изменила утолико, што се он обавезао да ће урадити рад о поезији познатог српског сигнализисте Мирољуба Тодоровића.⁶⁷⁶ Ђорђе се као главни координатор Културолошког пројекта „Јухорско око“,

---

⁶⁷³ Предраг Јашовић, *Космички мотиви у поезији Николе Цветковића*, у Зборник радова Конференције „Развој астрономије код Срба IV“ (уредник Милан С. Димитријевић), Београд 2007. стр. 609-630; Предраг Јашовић, *Књига о Ђорђу*, Параћин 2003.

⁶⁷⁴ Зборник радова са Коференције „Развој астрономије код Срба III“, уредио Милан С. Димитријевић, Београд 2004.

⁶⁷⁵ Ђорђе Петковић, *Деконструисани сонети с репом и акростихом у огледалу*, КК „Мирко Бањевић“, Параћин 25. IV 2006, с јасном назнаком да је у питању издање поводом Конференције „Развоја астрономије код Срба IV“.

⁶⁷⁶ Ђорђе Петковић, *Над Путовањем у Звездалију Мирољуба Тодоровића*, у: Зборник радова Конференције „Развој астрономије код Срба“, исто, стр. 581-591.

углавном бави прошлошћу Подјухорја, о чему је објавио више књига,⁶⁷⁷ као и тридесетак радова у периодици,⁶⁷⁸ односно у зборницима са научних скупова.⁶⁷⁹ Избор је пао на Мирољуба Тодоровића, песника-сигналисту, због тога што је овај као дете извесно време после Другог светског рата живео са мајком у Обрежу код Варварина⁶⁸⁰. Ђорђе је, после реферата, поделио учесницима свој фанзин с песмама, што је наишло на леп пријем код учесника Конференције, посебно код господе Милана С. Димитријевића и Миливоја Павловића, који му је, за узврат, поклонили с посветом своју књигу⁶⁸¹. Господа Никола Цветковић и Сретко Дивљан су се са садржајем ових песама касније упознали.

Своје одушевљење професор Никола је изразио после извесно времена приликом сумирања утисака са Конференције у телефонском разговору речима: „Ђорђе је у овим песмама превазишао себе!“

У току припрема за штампу *Зборника радова Конференције Развој астрономије код Срба IV*, господа Милан С. Димитријевић и Никола Цветковић контактирали су нас и обавестили о идеји да се у корицама зборника нађу и поменуте песме, те су прикупљени и додатни подаци за белешку (уводно слово), коју је написао Никола Цветковић, и објавио је испред фототипског издања поменутих песама у зборнику.⁶⁸² Тако су се ове песме, у фототипском издању нашле у овом реномираном зборнику научних радова и тиме омогућили да се шира културна јавност са њима упозна и, што је још важније, да се у односу на њих формира/ успоставља одговарајући вредносни однос. Иза њих су овим објављивањем фактички стала три изузетна познаваоца савремених струјања у српској поезији, научници, критичари, антологичари, с референцама које вишеструко обавезују, не само њих саме, него и оне који се одлуче да о тим песмама пишу, односно изричу свој критички суд. Ово посебно наглашавамо због тога што се често према поетским текстовима пригодног карактера односимо са омаловажавањем, односно што се они третирају као унапред предодређени за негативан суд, најчешће се пежоративно одређују, као удворичка поезија. То Петковићу није сметало, јер скоро све што је написао у стиху, представља својеврсни дијалог са оним коме је песма или циклус песама (читај: сонет, сонетни венац) посвећен, што је изражено и доследним коришћењем акростиха. У том смислу је посебно занимљива, сад већ анегдотска опаска, да сваку његову песму прочита најмање један читалац – онај којем је намењена.

Пишући поменуто уводно слово⁶⁸³ за фототипско издање пет сонета Ђорђа Петковића, Никола Цветковић је најпре дао читаоцу кратку информацију о самом Петковићу, његовом књижевном делу, односно као о културном посленику, при чему је посебно нагласио његов дугогодишњи рад на остваривању Културолошког пројекта „Јухорско око“,⁶⁸⁴ чија се реализација, да ми додамо, скоро поклапа са доласком Николе Цветковића на Учитељски

---

⁶⁷⁷ Ђорђе Петковић, *Параћин и околина I*, Параћин 2006; *Карађорђево брдо, топоним са културно-историјским конотацијам*, Параћин 2006; *Ражањска нахија у Првом српском устанку*, Ражањ 2006; *Сно(с)хватице са Црнице* (Панорама параћинскога песништва), Параћин 2004. и др.

⁶⁷⁸ Зборник Књижевне колоније Својново, Параћин; Митолошки зборник, Рача; Расински анали, Крушевац; Корени, Јагодина; Савремена библио-тека, Крушевац; Завичајац, Пардик – Ражањ и др.

⁶⁷⁹ Крушевац, Рача, Крагујевац, Пожаревац, Београд и тако даље.

⁶⁸⁰ Информацију о томе имао је од познатог књижевника и публицисте Топлице Симића, родом из Обрежа.

⁶⁸¹ Миливоје Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, Београд 2002.

⁶⁸² Никола Цветковић, *Без наслова*, Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба IV, исто, стр. 594-595.

⁶⁸³ Речи из „Резимеа“, Зборник радова Конференције Развоја астрономије код Срба IV, исто, стр. 593.

⁶⁸⁴ *Ка Културолошком пројекту „Јухорско око“*, „Саборник“ 1-2, Параћин 1995, стр. 1-3; Предраг Јашовић, *Књига о Ђорђу*, исто.

факултет у Јагодини, односно са деловањем Књижевног клуба при Факултету, тако да је са том активношћу добро упознат.

Прелазећи на саму публикацију с песмама, Цветковић је читаоцима пружио податке о људима којима су ове песме посвећене везујући ту информацију са радовима објављеним у претходном и текућем зборнику⁶⁸⁵:

„Деконструисани сонети су посвећени угледним песницима, сликарима и научним ствараоцима, учесницима претходне конференције. Ђорђе Петковић пише о поеми *Путовање у Звездалију Мирољуба Тодоровића* и то након три и по деценије где саопштава своје погледе на космичке аспекте сигнализма, у виду својеврсне експлицитне поетике. У том контексту он надахнуто пева о Мирољубу Тодоровићу, као песнику и сликару, стављајући акценат на изразе из његове поеме истичући их масним словима.

Проф. др Миливоје Павловић декан Факултета за културу и медије Мегатренд универзитета, обухватно пише о сигнализму, српској авангарди и неоавангарди. На овој конференцији изложио је погледе на концепцију *планетарне културе* Мирољуба Тодоровића. А Ђорђе Петковић посвећује сонет Павловићу, творцу *Беле књиге* и научном посленику.

Петковић је посветио свој сонет и Милану С. Димитријевићу – песнику и научнику – организатору серије конференција *Развој астрономије код Срба*, аутору више књига, дугогодишњем председнику Астрономског друштва „Руђер Бошковић“ и уреднику његовог гласила „Васионе“.

Почетни и завршни сонети упућени су аутору овог текста и знаменитом сликару и професору Сретку Дивљану, декану Учитељског факултета у Јагодини. Вредно је помена да је Петковић и овом приликом користио поетске исказе посебно апострофиране масним словима, у духу постмодернистичке поетике цитатности.⁶⁸⁶

Никола Цветковић посебно наглашава да му је Петковић у разговору „истакао да га је Зборник радова конференције *Астрономија код Срба III* (2004), који је пажљиво проучио, подстакао на поменуте стваралачке захвате.⁶⁸⁷ Он му је при томе нагласио да су му посебно „били инспиративни прилози у одељку *Књижевност, уметност и астрономија* и разматрања космичких аспеката у новијој српској књижевности и неоавангардним стремљењима (Миливоје Павловић), као и увод у драгоцену антологију песама о космосу *Космички цвет* Милана С. Димитријевића.⁶⁸⁸ Посебно је наглашена улога текста Радована Илића о космичким визијама у делима Сретка Дивљана и младог уметника Владимира М. Димитријевића, пошто је у њима нашао инспирацију, „да се поетски обрати сликару и творцу *дивљанизма* у нашој савременој уметности“⁶⁸⁹, односно да напише сонет Сретку Дивљану.

На крају свог *уводног слова*, кратког али информацијама богатог и информативног текста, Никола Цветковић је у духу свог препознатљивог стила, нагласио: „Чини нам посебну част и задовољство да скренемо пажњу читаоцима на *Деконструисане сонете...* Ђорђа Петковића и да их топло препоручимо.“⁶⁹⁰

Професор Цветковић је, чини нам се, скрећући пажњу на ове Петковићеве песме, уочио да се ради о извесним новинама, другачијим сонетима у односу на оне које је читао а и сам писао. Отуда и наша смелост да се упустимо у даља разматрања ове теме пошто се на известан

---

⁶⁸⁵ Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба, III, IV, исто.

⁶⁸⁶ Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба IV, исто, стр. 594.

⁶⁸⁷ Исто, стр. 594.

⁶⁸⁸ Исто, стр. 595.

⁶⁸⁹ Исто, стр. 595.

⁶⁹⁰ Исто, стр. 595.

начин осећамо и прозваним, јер као биограф овог песника и најбољи познавалац његове поезије⁶⁹¹, уз чињеницу да је на путу и све дубљег понирања у суштину поезије Николе Цветковића.⁶⁹²

Данас знамо да сонет, акростих, сонет у акростиху, не само да нису новост, већ су теорији књижевности познати као класична форма. Шире гледано, чак ни сонет с репом, мада мало познат, па ни сонет у огледалу, који, истина, ми нисмо у литератури запазили, нити пак у теоријама књижевности и речницима књижевних термина, али сам песник нам је рекао да је имао прилике да негде, у неком часопису, види такав сонет. Са наше стране немамо разлог да му не верујемо. Зато се на томе овом приликом нећемо задржавати, мада би се могло што шта рећи о овим песничким формама, посебно с позиција савремених токова у српској поезији. Но, биће прилике и за то.

Задржимо се најпре на ономе што јесте новина, бар колико је нама то познато. Ђорђе Петковић је *сонет с репом и акростихом у огледалу* деконструисао, што нас обавезује да то сагледамо у духу појма деконструкције у савременој теорији књижевности. „Деконструкција је теоријски концепт који оспорава традиционално усвојене појмове хијерархије; појмови немају сталну вредност већ је она зависна од њихове улоге у одређеном контексту.“⁶⁹³ Обично се наглашава да је овај термин (идеја) француског филозофа Жака Дериде већ Примењен у архитектури, теорији културе, итд.⁶⁹⁴ Он је, свакако, примењив и у књижевном стваралаштву, па и у поезији, наравно, све то, дакле, може да се сагледава у духу Деридиног става „да се свет може сагледавати не толико уочавањем присуства, колико разлика између појава, чињеница, представа,⁶⁹⁵ с тим што при том треба имати у виду и бодријаровске *фаталне стратегије* – „уметност добија обресе својеврсног спектакла и једну од манифестних форми *симулакрума* (Бодријаров термин)“⁶⁹⁶. Ту заправо и долазимо до, нама за ову прилику потребног, ближег одређења примене ових идеја у уметности, што значи и у књижевности, како их интерпретира професор Миливоје Павловић:

„Стваралаштво постаје бескрајно играште на коме се постмодернистички уметник поиграва модернистичким и уопште *традиционалним* формама, поступцима и садржајима ослањајући се на поступке цитатности, спајања различитих, често диспаратних стилских поступака, уношењем у уметничко дело документарног и парадокментарног, односно науке и паранауке, мешањем *ниских* и *високих* жанрова у циљу производње *естетских сензација* најразличитијих усмерења.“⁶⁹⁷

Да видимо сада како се то Ђорђе Петковић поиграо песничком формом сонета у најразуђенијем облику (с репом и акростихом у огледалу). Када се овај његов сонет погледа, њему на први поглед ништа не мањка, он је остварен у свом класичном облику (4+4+3+3+1+1+3+3+4+4), с тим што наглашавамо још једном да не располажемо податком о томе када је почео сонет у овом смислу да се „огледа“, од када је „ушао у огледало“. Чак и кад се слуша или овлашно чита, у њему се не запажа ништа што одудара од класичног. Тек брижљивим слушањем могу се приметити учесталије риме него што је то присутно код класичног сонета с репом и с акростихом у огледалу. Брижљивијом анализом, након читања, запажамо катрен у сваком визуелно очигледном дистиху, уз обгрљену риму. Анализирамо ли један катрен,

---

⁶⁹¹ Предраг Јашовић, *Књига о Ђорђу*.

⁶⁹² Поред наведеног рада, овог рада сад, постоји и један шири концепт рада који превазилази обим студије и реферата, па према томе, није примеран за научне скупове, округле столове и конференције.

⁶⁹³ Миливоје Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, Просвета, Београд 2002, стр. 80.

⁶⁹⁴ Исто, стр. 80.

⁶⁹⁵ Исто, стр. 80.

⁶⁹⁶ Исто, стр. 80.

⁶⁹⁷ Исто, стр. 80-81.

видећемо да су оба дистиха катрени. Да би смо показали о чему се ту заправо ради, ми ћемо као пример узети први катрен првог сонета посвећеног Николи Цветковићу:

*Нека нас тишина научи животу
Кад смо у намоту звездане маглине
Лујни изазови Месеца и Сунца
Цртани с врхунца божански улови.⁶⁹⁸*

Одмах се да запазити да код овако постављеног катрена ми немамо уобичајену риму, било унакрсну, било обгрљену, што се код слушања тешко примећује због унутрашњег римарија. Погледамо ли ближе, као што смо већ нагласили, примећујемо да су оба дистиха (дванаестерци), у ствари катрени (шестерци) са обгрљеном римом:

Нека нас тишина

*научи животу
Кад смо у намоту
звездане маглине*

*Лујни изазови
Месеца и Сунца
Цртани с врхунца
божански улови.*

Тако се могу поставити сви *лажни дистихи*, њих петнаест укупно, што значи да сваки сонет с репом и акростихом у огледалу има укупно петнаест катрена.

Намерно смо оставили болдирана (масна) слова код стиха (стихова) Николе Цветковића, с којим(а) је овај сонет с репом и акростихом у огледалу започет. Тиме желимо да скренемо пажњу на чињеницу да се Петковић није поигравао само формом, деконструисао сонет с репом и акростихом у огледалу, него да је, како је то и Никола Цветковић у своме *уводном слову* већ запазио, „у духу постмодернистичке поетике цитатности“ покушао да оствари оригинално дело, у чијој структури је две трећине његових стихова, а једна трећина онога коме је овакав сонет посвећен, значи песника Николе Цветковића.⁶⁹⁹

У трагању за одговарајућим стиховима, Ђорђе Петковић је донекле био спутан, још двома везама, једном *формалном*, другом *садржинском*, којима је настојао да удовољи. *Формалној* страни је морао да удовољи у старту, када је постављао шему. Познато је да код писања овакве, пригодне песме у акростиху, неопходно је водити рачуна о почетним словима стихова, како би из акростиха било могуће ишчитати коме је намењен сонет. Песник у Цветковићевој поезији није могао пронаћи узастопне стихове, те их је распоредио по целој песми, полазећи од

---

⁶⁹⁸ Ђорђе Петковић, *Деконструисани сонети с репом и акростихом у огледалу*, у: Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба IV, исто, стр. 596. Масним словима истакнути су стихови преузети из песама Николе Цветковића.

⁶⁹⁹ Ми нисмо имали времена да трагамо за Цветковићевим песмама из којих су стихови позајмљени, нити је Петковић могао да нађе своје белешке, ако их је уопште сачувао, али то за ову прилику и није битно. То јесте неспорна чињеница, с тим што наглашавамо, а и Петковић нам је у разговору то рекао, да се он није трудио да задржи смисао стиха из контекста у песми одакле је узет, односно да се у избору позајмљених стихова углавном руководио њиховом формалном и звучном страном, односно да је у питању дванаестерац са цезуром на шестом слогу, како би успешно одиграли своју функцију у будућој песми, односно деконструисаном сонету с репом и акростихом у огледалу. Уз то, могуће је, да је, како сам каже, у по неком стиху мењао ред речи или чинио коју другу језичку интервенцију (избацио или додао коју реч, не више од једне на истом месту).

формалног (почетног слова), али и од места које ће стиху бити дато. Због тога је у старту имао двоструко више припремљених цитата (стихова), да би их равномерно распоредио по читавој *новој* песми. Што се тиче садржине будуће песме, Петковић је настојао да своје стихове подреди Цветковићевим, да оствари извесну реплику, с тим што је водио рачуна о томе да ће свих пет деконструисаних сонета представљати једну целину, да ће бити у издању посвећеном Конференцији Развој астрономије код Срба IV, а иницијална инспирација је у истоименом зборнику са претходне конференције, односно да то одражава неку авангардну песничку космогонију, у најширем смислу те речи, али и да се у по нечему препознаје свака од песама, како у садржинском погледу, тако и по форми.

Овакво грађење песме на платформи која је начињена од речи, можемо рећи и језика друге песме, односно поезије је најблаже речено још једна необичност. Та необичност се тиче питања: Да ли у том случају можемо говорити о оригиналности начињених сонета? Опет, ово питање представља својеврсни нонсенс. Зашто? Опште је познато да књижевна критика није ништа друго до *метајезик* белетристичког дела. Међутим, да ли ико сумња у оригиналност критике рецимо неког романа Горана Петровића и ако знамо да је она настала на платформи језика тог романа. Са друге стране, пародија, као жанр, обавезно настаје на платформи језика неког дела или догађаја, па нико не сумња у њену оригиналност. У том смислу је довољно подсетити се Орвелове *Фарме*, Свифтовог *Гуливеровг путовања*, Домановићевог *Вође*, и других.

На крају, сви могу да читају нечију поезију, али колико њих може направити правилан сонет, па још са доследно спроведеном римом, па још са унутрашњом римом, па још са акростихом... Опет, са аспекта коришћених речи, можемо ли данас уопште говорити о оригиналној поезији која на користи већ коришћене речи. То је питање, опет посебно занимљиво, али и представља својеврсни нонсенс, ако знамо да се две хиљаде година пре Христа, египатски писар Кхакхеперсенб питао може ли он наћи израз који није познат и језик који није коришћен, постоји ли могућност да избегне понављања. Дакле, он је поставио та питања кад као своје претходнике није имао Хомера, Софокла, Есихила, Шекспира, Гетеа, Толстоја, Достјевског...

Постављање овог питања је отварање врзиног кола, или својеврсне пандорине кутије оригиналног стварања. Суштина стваралаштва није нова реч, чак то није ни ново значење, већ изношење једне искрене, чисте, чак препознатљиве емоције која ће рецепцију подстакнути на емотивни преображај поступака, или њихово промишљање.

Пошто смо пошли од претпоставке да ће се овај рад наћи у рукама добрих познавалаца теорије књижевности и напред одустали од разлагања у форми сонета, па и оних нетипичних (с репом, с акростихом, у огледалу) и задржали се на примењеној постмодернистичкој деконструкцији, покушаћемо сада да се осврнемо на то како је Ђорђе Петковић, радећи на сонету који је посвећен професору др Николи Цветковићу (песнику и научнику), та опште позната (препознатљива) правила применио у пракси, где је остао доследан класичном приступу, а где је морао од класичног да одступа због опредељења да сонет с репом и акростихом у огледалу деконструише у духу постмодерне.

Настао у Италији, сонет је у Енглеској добио реп (петнаести стих), а током протеклих векова са њим су прављени експерименти, укључујући и његово удвостручавање (у огледалу), тако да је Петковић користио ту форму, уз такође раније коришћен акростих, па и у сонету (сетимо се магистралног сонета Франце Прешерна у његовом Сонетном венцу).

Визуелно гледано, све је ту, било јавно/ очигледно (4+4+3+3+1+1+3+3+4+4), било прикривено (акростих). Пошто ово очигледно, сваки читалац може проверити без посебног напора, задржаћемо се на акростиху. Уобичајени акростих су прва слова читана одозго на ниже, касније је коришћен и обрнути смер. Ђорђе Петковић, пошто је овај сонет настао као први сонет

у циклусу, очигледно у старту поступио обазриво, није знао како ће га пласирати. Поставио га је у скривеном, али у лако дешифрујућем облику: читамо слова наизменично одозго па одоздо код првог сонета, односно одоздо па одозго код другог сонета (оног у огледалу) и добијамо име: НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ. Исти поступак је потом користио и код остала четири сонета: ЗА МИР(ОЉУБА) ТОДОРОВИЋА⁷⁰⁰; МИЛ(АН) ДИМИТРИЈЕВИЋ; МИЛИВОЈ(Е) ПАВЛОВИЋ; ЗА СРЕТКА ДИВЉАНА.

Можемо слободно закључити да је Ђорђе Петковић водио рачуна о досадашњим променама у сонетном облику, да је његова интервенција на најсложенијем облику (сонет с репом и акростихом у огледалу), ишла само на плану деконструкције сонета. Што се садржине тиче, она је одавно у односу на класични сонет (љубав) либерализована, тако да и цитирање туђих стихова у сонету, што је Петковић учинио коришћењем стихова песника Николе Цветковића, у духу постмодерних иновација, није ништа ново.

Узгред да поменемо да Петковићева деконструкција сонета с репом и акростихом у огледалу омогућава, колико је он експериментисао шест различитих формација, у којима се може поставити, а дам се сонет у основи не губи, док се у седмој формацији он губи, више га нема у сонетном облику. То је она формација када се форма сонета с репом и акростихом у огледалу декодира, да се тако изразимо у духу савременог компјутеризованог језика, претвори се у песму од 15 катрена у шестерцу са обгрљеном римом. Ту више заиста нема ни трага од сонета, а и акростих се може читати по основу сваког другог слова, и то посебно за један а посебно за други сонет (онај који је био у огледалу), пошто акростих више није правилан (огледало је нестало, када је акростих у питању). Такав експеримент може извести сваки читалац, без великог напора, што смо и ми чинили.

Морали смо се дуже задржати на форми деконструисаног сонета с репом и акростихом у огледалу, пошто садржи значајан иновативни елемент, уз то посве оригиналан, те ћемо сада пажњу усмерити на садржински аспект анализираних дела.

Поменути циклус од пет песама писан је у исто време, средином априла 2006. године, пошто се Ђорђе упознао са песничким делом Николе Цветковића, а посебно је значајно да је прочитао део о књижевности и проучио Зборник радова са Конференције Развој астрономије код Срба III, као и антологију *Космички цвет* Милана С. Димитријевића. Чинио је то, као и сваки други знатижељни интелектуалац, када му се пружи прилика да се одједном упозна са нечим што му иначе није у свакодневном фокусу. Најпре је написана прва песма из циклуса, посвећена Николи Цветковићу, песнику и научнику, мотивисана првенствено жељом да му је пошаље на поклон, пошто још није било говора о његовом присуству Конференцији. Потом су написане и остале песме, када је већ његово присуство било договорено, односно када је почео да уобличава свој рад о Мирољубу Тодоровићу. Отуда су они као целина и објављени у посебном фанзину/песничкој плакети, а тако их је и приредио за штампу за поменути зборник професор Цветковић. Отуда и потреба да се најпре баци поглед на њих као целину, као на посебан циклус. Прво питање које нам се у старту поставило, да ли их је пет само из практичних разлога, пошто их толико може стати на фанзину, уз насловну (шесту) страну.

Знајући досадашњи песнички опус оба песника, њихова неосимболистичка искуства, која су им позната још из најраније младости, уверени смо да је ова бројка с разлогом одабрана, јер је у питању „број средишта, склада и равнотеже“, односно „број хијерогамија, спајања небеског принципа (3) и земаљског принципа (2)“. Додајмо томе још и ове широко препознатљиве речи: „Симбол је човјека (раширених руку доима се да је сачињен од пет дијелова, распоређених у облику крижа: двије руке, грудни кош, средиште – заклон срцу, глава и двије ноге). Симбол је и универзума: двије оси, једна окомита, а друга водоравна, пролазе кроз

---

⁷⁰⁰ Код њега се поткрала штампарска грешка у првом стиху другог катрена: А уместо О.

исто средиште; симбол је реда и савршенства; и напoкoн, симбол бoжaнскe вoљe кoјa и нe мoжe жeљeти другo дo рeд и савршeнствo.“⁷⁰¹ Пoлaзeћи oд сaдржинe кoјa је у пeсaмa узнaчeнa, бeз oбзирa нa сaм пoсмoдeрнистички хaос у њимa, oнe склaднo oдрaжaвaју, кaкo цeлинa, oнo штo је у симбoлу брoјa пeт сaдржaнo. Другo питaњe је у вeзи сa смисaoним рaспoрeдoм пeсaмa, дa ли је oн случaјaн, штo би вишe oдгoвaрaлo пoстмoдeрнистичкoм пoступкy, или је пaк oсмишљeн, сa oдрeђeним рeдoм и пoрeткoм, кaкaв влaдa и у вaсиoни, бeз oбзирa штo сe чeстo, нарoчитo нeдoвoљнo упућeним, чини хaосoм.

Нисмo успeли дa прoнaђeмo нeки рeд у смислу класичнoг рeдa у књижeвним делимa, пoчeтaк (увoд) и крaј (закључaк), средиштe (рaзвoј) и сличнo, кaдa је сaдржинa у питaњу, али смo прoнaшли oдгoвaрaјући склaд кaдa су у питaњу личнoсти кoјимa су oвe пeсмe пoсвeћeнe. Нa челу и зaчeљу (спoљaшњи пaр) су прoфeсoри Учитeљскoг фaкултeтa у Јaгoдини (Прoф. др Никoлa Цвeткoвић и Прoф. мр Срeткo Дивљaн), дoбри пoзнaници aутoрa пeсaмa. Други – унутрaшњи пaр чинe пeсник и сликaр – сигнaлистa Мирoљуб Тoдoрoвић и тумaч њeгoвoг књижeвнo-умeтничкoг дeлa Миливoјe Пaвлoвић. У средишту циклусa је мeстo Милaнa С. Димитријeвићa, пeсникa и нaучникa, oргaнизaтoрa скупa, зa кoји је oвaј фaнзин припрeмaн. Oвaквa фoрмулaцијa је aутoрoв пoкушaј, кoји нaм сe чини успeлим, дa сe прикaжe у кoрeктнoм свeтлу, прeмa свaкoм oд њих, дa искaжe прeмa њимa и њихoвoм дeлу oдрeђeни стeпeн пoштoвaњa, штo је зa пригoднa дeлa, a oвo дeлo и тo јeстe, oд нe мaлoг знaчaјa.

Пeсмe oвoг циклусa сe сaдржински мeђусoбнo прoжимaју, чинe, нe сaмo фoрмaлну, нeгo и суштинску цeлину, oднoсe сe нa рeлaцијe aутoрa и пeсникa, у нaјширeм смислу тe рeчи, кoјимa су пeсмe пoсвeћeнe, прeмa кoсмoсу и oсeћaјнoсти кoјa oтудa прoистичe. Умeстo дa тo дoкaзујeмo oд стихa дo стихa, ми смo сe oпрeдeлили, дa из свaкe пeсмe издвoјимo пo јeдaн кaрaктeристичaн дистих (aкo их пoсмaтрaмo у прeдстaвљeнoј фoрмaцији – двaнaестeрцy), oднoснo пo јeдaн кaтрeн (aкo их пoсмaтрaмo пo унутрaшњeм римaријскoм склoпу), из кoјих сe тa вeзa јaснo уoчaвa:

Лујни изазови Месеца и Сунца
Цртани с врхунца божански улови. (1)
*

Ћутим жеравицу свемирске светлости
Враћају се кости ђубре несаницу. (2)
*

И кад се планета у песми огласи
Из стиха се спаси к'о бесциљна мета. (3)
*

Па када се Сунце са Месецом грли
Ватра некуд хрли хтела би врхунце. (4)
*

Слива се к'о вода острашћена глина
Звездана прашина унутрашњег кода. (5)

Мaдa смo oвe стихoвe нaвeли бeз пoсeбних aмбицијa, вишe кaкo илустрaцију, чини нaм сe дa oвaкo пoстaвљeни пoкaзују пуну мeђусoбну пoвeзaнoст, али и, узeти кaкo рeпрeзeнтaнти, и пoвeзaнoст пeсaмa у циклусу – букeту, припрeмљeн кaкo пoклoн учeсникимa пoмeнутe кoнфeрeнцијe. Рaзрoјeнe aсoцијaцијe из oвих стихoвa склaднo oдрaжaвaју oвo дeлo кaкo цeлину. У кoјoј мeри у њимa имa eсeјистичкoг, a нaшe рaзмишљaњe у тoм прaвцу пoдстaкнутo је и њихoвoм прeзeнтaцијoм у збoрникy нaучних рaдoвa, oстaјe дa сe сaглeдaвa кaдa сe нaђу у ширeм кoнтeкстy, у збирци сa другим сличним рaдoвимa, пoштo Ђoрђe сличнe рaдoвe стaвљa нa крaју пeсничких књигa кoјe урeђујe, кaкo рeцeнзeнтскe или урeдникoвe бeлeшкe. Oстaјe тo зa пoсeбну aнaлизу, кaдa би сe дaлo и њихoвo бличe жaнрoвскo oдрeђeњe.

---

⁷⁰¹ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Zagreb 1983, str. 497-498.

Међусобна повезаност песама овог циклуса, не значи да свака песма понаособ није заокружена песничка целина, целовито песничко дело, које се може посматрати/ анализи рати независно од осталих. Ми ћемо овде то показати на првој песми циклуса деконструисаних сонета с репом и акростихом у огледалу, пошто је она у наслову нашега рада означена као предметна, јер је посвећена професору Николи Цветковићу, песнику, истраживачу и научнику.

Мада смо у одељцима који претходе овом, на погодним местима, уз анализу форме деконструисаног сонета с репом и акростихом у огледалу, дотицали и садржину њихову, па и овог првог, челног, можда чак и уводног, зависи од тога како се овом остварењу у тоталитету циклуса прилази. Констатовали смо чињеницу да предметни сонет садржи 2/3 оригиналног песничког материјала и 1/3 песничког материјала узетог из песничког опуса Николе Цветковића, односно да је ту 20 дванаестераца (40 шестераца) Ђорђа Петковића, а 10 дванаестераца (20 шестераца) Николе Цветковића.

Сада ћемо се позабавити њиховим међусобним односом, прожимањем, усаглашавањем. Песник свој поступак није сакрио, он га је на више начина истакао (посветом, акростихом, а што је најважније болдирањем – масним словима сваког од преузетих стихова). Колико је песник подстакао научника а колико научник песника, тешко је рећи, али је чињеница да се Никола Цветковић према овој песничкој творевини понео више него благонаклоно, приређујући дело у целини циклуса за фототипско издање унутар поменутог зборника са научне конференције, у чијем *уводном слову* налазимо, да још једном поновимо, и ове речи које се односе на њему посвећен сонет: „Вредно је помена да је Петковић и овом приликом користио поетске исказе, посебно апострофиране масним словима, у духу постмодернистичке поетике цитатности.“⁷⁰² Ми ћемо анализом показати да јесте остварено оригинално дело „у духу постмодернистичке поетике цитатности.“

Подсетићемо најпре на инспиративан појам „критичке носталгије“ Линде Хачион „према канонима модернизма“⁷⁰³, а ми бисмо додали, према свим књижевним канонима про шлости. Постмодернистичка пракса „је учинила привременом и променљивом некадашњу стабилну позицију аутора, пошто је у књижевну праксу увела нови приступ јединству, идентитету и поретку дела“ и даље „Дело се види на начин А. Жида, као низ фрагмената и збир призора (*зато што је некохерентност пожељнија од реда који је искривљује*), а аутор као *гост* у пољу текста, повремено сасвим одсутан или једва видљив у крхкој и променљивој мрежи знакова“.⁷⁰⁴

Ђорђе Петковић у овој својој песми није ишао толико далеко, није „одсутан или једва видљив“, он је за читаво време стварања своје песме интензивно присутан. Он није насумице бирао стихове, он је морао да их мери и по садржини и по форми. По садржини, да му пружи могућност да их догради сопственим стиховима у нову целину, по форми да буду дванаестерци са цезуром на шестом слогу, али и да почињу неким од слова, не било којим, из постављеног акростиха. Кажемо не било којим словом, управо зато што није смео да дозволи да се у непосредном суседству нађу два позајмљена стиха, уколико по распреду стихова, за деконструисани сонет с репом и акростихом у огледалу они треба да чине дистих (скривени катрен). Дакле, у питању јесте постмодернистичка пракса цитатности али спроведена од строго дисциплинованог ума, што вероватно произилази из чињенице да је Петковић по образовању дипломирани правник и да је значајан део свог радног века провео на правним пословима, као специјалиста за самоуправно, управно и радно право. Но, треба имати у виду још један моменат, Петковић се већ пуну деценију успешно бави историографијом (присуство сцијентистичке праксе је очигледно). Исто тако, у разматрање се може узети и идеја да је на овакав приступ, Петковића подстакла чињеница да се у песмама обраћа углавном

⁷⁰² Зборник радова Конференције Развој астрономије код Срба IV, стр. 594.

⁷⁰³ Миливоје Павловић, исто, стр. 81.

⁷⁰⁴ Исто, стр. 81.

научницима. Могуће је тражити већ и ту извесну корелативну поруку према Цветковићу, чије је стихове користио, као блокове, тешко је рећи циглице, у својој грађевини– деконструисаном сонету с репом и акростихом у огледалу. Утолико пре што се ради о вршњацима⁷⁰⁵, који су образовани и васпитавани за наставак остваривања истих социјалних и политичких идеја социјализма, дугогодишњим партијским друговима, који су унутар своје партије доживљавали унутрашње, личне и опште, друштвене ломове, имали захваљујући томе и успехе и падове, доживели да им се идеали, које су преузели од ратне генерације и даље носили, сруше до темеља с рушењем берлинског зида, чак и илузије да су нешто друго (самоуправљање) у односу на совјетски социјализам. Није ли и ова песма својеврсно бекство из/ од стварности у неки други свет, у имагинацију, али и из страха од новог рушења илузија, у тражењу ослонаца у неком облику алеаторног, условно реченог. Та алеаторност се огледа у потпори коју лирски субјект, што се овом песмом такође релативизује, налази у туђим стиховима, као што их је некада налазио у партијским ставовима, односно у правним прописима. Анализирана песма богата је примерима бекства у филозофска, у космогонијска, у оно што је опште, ванвремено, ванпросторно, без обзира што иза тога стоји лирски субјект, што се то прелама кроз песнички језик, као нешто доживљено и натраг враћено. Све то је, у духу постмодернистичког поступка, у фрагментима, избегава се целовит приступ према некој *великој теми*, јер су све велике теме углавном истрошене. Ранија идеолошка линија је сасвим распршена и тешко да би која реч могла да има коју асоцијативност на то.

Почетни стих је Николин: „*Нека нас тишина научи животу.*“ У контексту (н)ове песме, тишина означава смрт лирског субјекта, повратак у материју, јер њој телом и припадамо, али сама чињеница да се ствара дело духовно, отрже га од те помисли и он овај полазни експлицит дограђује стиховима који траже смисао у божанском, ванвременом, вечном:

*Кад смо у накоту звездане маглине
Лујни изазови Месеца и Сунца
Цртани с врхунца божански улови*

*Емитовани са земаљског јата
Кад нас песма схвата са (ч)умних исписа.*

Овде имамо пример како је кликом на једну иконицу на прозору Windos-a, речено то компјутерским речником, на позив/ изазов из стиха једног песника, добијен одговор из душе другог. Други клик је на иконицу *Време је да људи пођу путем млечним*. Добије се одговор који песника приземљава из васионског пространства, пошто је свестан да је *емитован са земаљскога јата*, те полазни стих тропирањем *млечног пута* у пут живота (повратак мајчином млеку⁷⁰⁶), потреби да се преживи:

*Ћудима опречним да се вазда суди
И плаветно ћебе по сваком уснићу
О, море, наћи ћу неба и за тебе*

Дакле, борба за опстанак преко потомства, коју у цитираним стиховима симболише плаветно ћебе (небо), кога има довољно за сва жива бића, како она на копну, тако и она у води (море). Љубав песничког субјекта за све живо, по свему судећи, одраз је еколошког принципа (можда је то нека нова „велика прича“?), што је још један доказ да Петковић није доследни

⁷⁰⁵ Никола Цветковић је рођен 1939. године, а Ђорђе Петковић 1940. године.

⁷⁰⁶ Подсећамо да су Сретко Дивљан и Никола Цветковић, активни чиниоци у организовању Тачке ликовне колоније на Грзи код Параћина, а годинама је њој основна идеја повратак мајчином млеку.

постмодерниста, у правом смислу те речи. Он верује да ће људи пронаћи излаз да се превазиђе претећа катастрофа, мада је све то блиско некој новој утопији:

То је она шатра заумних врлуди

Време је да људи звезданог театра
Аритмију сновну преточе у ватру
Остваре Суматру тлу језикословну.

Као да је лирски субјект свестан и овог утопизма (еколошког), на то сугерира употреба појма Суматра, јер је очигледно да је ово острво Црњанског симбол песничких утопија. На то нас упућује и чињеница да се управо овде, на крају првог сонета, на прагу преласка у огледало, у реповима сонета, налази највећа драматика самог лирског субјекта што значи човекова судбина:

И од онда патим од вртогалавице
И звездане птице натраг суновратим.

Лирски субјект се враћа у стварност, али та стварност је за генерацију лирског субјекта у ишчекивању сопственог краја, с ослонцем на оно што је напред већ назначено, а у терцинама које следе су са по три стиха равноправно (генерацијски) заступљени:

Од хлеба нам скупља плавет ова поста

А чекамо Госта за Вечност нас скупља
Вечност по бунилу разум зановега

Та светлост свесвета на јетком тавнилу
Од те разоноде са свих тих траума
Из вирова ума галије нек броде.

Као што се види из напред цитираних стихова, њихова генерација платила је високу цену за ангажовање на остваривању утопистичких идеја и, као да се сугерира, генерацијама које долазе да буду реалније у постављању својих циљева. Изгледа да је лирски субјект, на крају авантуре која је садржана у писању ове песме, посумњао да ће га правилно разумети онај ко буде читао ову песму, па у претпоследњој строфи (катрену) читава претходну причу ближе објашњава, конкретизује је и читаоцу ставља до знања да је свестан односа поезије и стварног живота:

Ћудљиво ме греју магме таласасте
Вратиле се ласте и под нашу стреју
Кад је већ пролеће стасало за нова
Ерективна слова за цвеће и свеће.

Не, Петковић није могао себи да дозволи да на овако тривијалан начин (*цвеће и свеће*) заврши своју песму, те у наредном катрену, своју поруку издиже опет на космички ниво, пошто ће је читати и *звездочатци*, па као горку утеху свима не нуди божанско крило Творца, већ општи смак који ће прекинути агонију живота, али док до тога не дође вреди се, и неопходно је, за живот се борити:

Цела васиона незнана и знана
Лудује с екрана песма праискона
Крилати звездознак у тамни вечери
Нека нам се цери најављујући смак.

Ово је само један од могућих (постмодернистичка цитатност) приступа овој песми. Изабрана је по подстицају *с уводног слова* професора Цветковића. Она се може читати и отварањем неких других иконица као уводних претпоставки, те би се сигурно добили неки други/ другачији одговори. Анализа са неосимболистичким приступом овој поезији, на пример, дала би сигурно одговарајуће резултате пошто су обојица своје гимназијске песничке почетке остваривали као генерација којој је идол био Бранко Миљковић. Но, то остављамо за неку другу прилику, односно херменеутичарима, другачијег проседеа.

Захваљујући професору Николи Цветковићу, једно пригодно (алтернативно) издање пет деконструисаних сонета с репом и акростихом у огледалу, из пера Ђорђа Петковића, пошто га је, уз своје уводно слово, приредио у зборнику вредних научних радова (Конференција „Развој астрономије код Срба IV“), постало је артефакт који ће бити предмет расправа у књижевном животу, утолико пре што извесне новине нису познате ни у теорији књижевности, ни у књижевној пракси. Потрудили смо се да будемо међу првима, који указују на те новине у постмодернистичкој примени општег филозофског принципа о деконструкцији Жака Дерида на једну класичну поетску форму (сонет). Посебно смо указали на примењени „принцип цитатности“ у првом од пет сонета, оном који је посвећен Николи Цветковићу, песнику и научнику.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 22-26. април 2006, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 7, 2007, 609-630.

МАЈА ЦВЕТКОВИЋ

КОСМИЧКИ МОТИВИ НА УМЕТНИЧКИМ ФОТОГРАФИЈАМА САЊЕ
ЦВЕТКОВИЋ

Космос је од памтивека био непресушна инспирација уметника: песника, сликара, музичара, фотографа и других, најразличитијих оријентација, школа и поетика. Свемирска пространства, звездано небо, универзум, са својим законима, феноменима, космичким зрацима и енергијом,⁷⁰⁷ вазда су подстицали имагинацију научника, истраживача и уметника, који су настојали да проникну у сложене васељенске тајне. О томе, поред осталог, недвосмислено сведоче зборници радова *Развој астрономије код Срба V и VI*, у којима се појављују посебни одељци под насловом *Космичко – инспирација поезије*.⁷⁰⁸

Међу показатељима да су космичке представе скоро свеprisутне у ликовном стваралаштву је и наш прилог о космичким визијама Салвадора Далија.⁷⁰⁹ Овај уметник је, као што је познато, имао веома велику улогу у токовима и процесима револуционисања модерне уметности и њеног упућивања ка имагинативном, сомнабулном и космичком, дајући изразитији креативан допринос авангардној и поставангардној уметности, а у првом реду надреалистичкој космогонији. Овде смо средишњу пажњу попсветили Далијевим космичко-поетичким аспектима и исказима, као и „појединим његовим васељенски осмишљеним делима, попут слике *Упорност сећања*“, ⁷¹⁰ *Сунце, Меки сат у тренутку прве експлозије*, *Атомска идила* и др.

Уметничка фотографија је ликовно-комуникацијски облик, повезан са техником, која се употребљава у изради и обликовању слике, али се не своди на њу, већ је аутентичан одраз стварности, чиме се имплицира њено настајање захваљујући одговарајућој стваралачкој селекцији уметника. У том смислу, фотографија је једна врста отиска самих ствари, а не само њиховог сликарског приказа. Уметничка фотографија стваралачко делање у медију фотографије, коју остварују уметници, креативно ширећи област визуелних истраживања, преиспитујући ликовне аспекте кроз само уметничко-фотографско дело.⁷¹¹

---

⁷⁰⁷ Енциклопедија Лексикографског завода, 4. том, Издање и наклада Лексикографског завода ФНРЈ, Загреб, 1959, стр. 393.

⁷⁰⁸ Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба V*, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 8, Београд, 2009, стр. 721–791; Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 10, Београд, 2011, стр. 1001–1253.

У овим зборницима се од почетних бројева редовно објављују посебни одељци под насловом: *Књижевност, уметност и астрономија*, са прилозима који се баве, поред осталог космичком симболиком, али и књижевно-уметничким и астрономским темама.

⁷⁰⁹ Маја Цветковић, Никола Цветковић, *Космичке визије Салвадора Далија и савремена уметност*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, стр. 961–973.

⁷¹⁰ Исто, стр. 961.

⁷¹¹ Мишко Шуваковић, *Појмовник савремене уметности*, Загреб, 2005, стр. 231.

О уметничким фотографијама Сање Цветковић писано је у два маха, и то превасходно из угла космичке симболике⁷¹² и виђења завичајног простора.⁷¹³

У првом од поменутих прилога указује се на вишеслојност космичке симболике у раним композитним графичко-уметничким фотографијама документарне природе (*Лесковац јуче, данас и сутра* и *Опстанак*) младе уметнице. Сања астропоетски проживљава време и простор у завичајном Лесковцу. „Она урбане структуре као и природу, цвеће, сагледава и ’чита у оригиналу’, обликујући једноставну, а ипак вишезначну космичку симболику. Као песник природе и пејзажа, ангажовано указује на проблеме еколошке угрожености у савременом свету“.⁷¹⁴

У контексту разматрања поетике завичаја и завичајности изложен је поглед на иронично-саркастичну фотографију *Енергија нашег града* (Лесковац), потом на лирско-уметничку визију *Породица* и на узносити *Сјај у очима*. Сања Цветковић вешто дочарава представу усликаних лица чланова породице у портретском низу, заједно са венцима црвених паприка; а на фотографији *Сјај у очима* открива карактерне црте, природу душевности, космичку просторност и чврстину камена, који као да је пао с неба.

Талентована уметница Сања Цветковић рођена је почетком деведесетих година прошлог века. Успешно је, са високим оценама, завршила школу за текстил и дизајн у Лесковцу, на смеру Техничар дизајна, ентеријера и индустријских производа. Недавно је уписала студије архитектуре у Нишу. На основу увида у непотпуну библиографију учешћа на изложбама, може се запазити да је излагала у оквиру Дана екологије, 6. VI 2008, у Школи за текстил и дизајн, потом на изложби фотографија фото-школе ФК Лесковац, као и поводом шездесет година ФК Пожаревац. На међународној изложби Youth Miniature 2009, у Крању, добитник је сребрне ФИАП медаље, а учествовала је и на републичкој Омладинској изложби у Чачку, потом у Лесковцу и др. Запажено је њено присуство на изложби фотографија са Првог самита фотографа ех-Југославије, као и на десетом међународном бијеналу минијатура у Горњем Милановцу, где је добила похвалу жирија.

Овде треба указати да Сања Цветковић у назнакама саопштава своју поетику фотографије. „Свака фотографија је ухваћени тренутак“, истиче она, уопштавајући оно што је „трептај очију, ictus oculi“. То је према латинском momentum (моменат), што се сматра одлучујућом тачком, *треном* између садашњости, прошлости и будућности. Шире гледано, ухваћени тренутак у просторима духовности и мистике „има средишњи значај као сједињење са Богом (unio mystica), интелектуални опажај као kairos“.⁷¹⁵

---

⁷¹² Н. Цветковић, *Космичка симболика у раним уметничко-документарним фотографијама Сање Цветковић*, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, стр 989–997.

⁷¹³ Н. Цветковић, *Поетика завичаја и завичајности, језик и фолклор, дијалекат – дијалекатска књижевност*, Зборник радова са научног скупа, одржаног у Лесковачком културном центру, 18. децембра 2010. године, Лесковац, 2011, стр. 264–269.

⁷¹⁴ Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, стр 989.

⁷¹⁵ Арним Регенбоген и Уве Мајер, *Речник филозофских појмова*, Основали Фридрих Кирхнер и Карл Михаелис; наставио Јоханес Хофмајстер; потпуно изнова приредили Арним Регенбоген и Уве Мајер, Бигз, Београд, 2004, стр. 637–638.

У даљем поетичком исказу она тврди да „фотографија треба да забележи специфичан тренутак догађања“, и при том додаје како „и ситуација може да буде у знаку трена. Ситуација и догађај на фотографији могу да буду синонимима.“⁷¹⁶

На црно-белој фотографији насловљеној *Маја* види се силуета девојке која размиче драперије на прозору. Изразито тамна боја силуете контрастира белилу и светлости неба, у чијем је зрачном простору ухваћена птица у лету, са раширеним крилима. Коментаришући ову фотографију, уметница наглашава да је у управо ухваћен моменат птице у лету. „У питању је дивна случајност“, прецизира Сања, имајући при том у виду да је случајност скоро све оно што се не појављује „као нужно или намеравано, иза чије неслућено наступање не можемо навести никакав разлог“.⁷¹⁷ Она је овде, на свој начин, увела случај у естетско поље уметничке фотографије. Поетолошки гледано, појам случаја у свету детерминизма „доноси *ново* и потпомаже спознавање сложенијих димензија опстојећег стања“.⁷¹⁸ Сања, уместо категорија реда и детерминизма карактеристичних за стандардно уметничко стваралаштво, уводи поетолошку стохастичку одредницу у простор духовности, где су иначе присутни случајност и непредвидљивост.

„Тренутак је део времена које смо схватили“, каже Сања и, одређујући се филозофски и поетолошки, додаје: „Ако не схватимо тренутак који је минуо – нисмо разумели време“.

Небо је веома присутно на уметничким фотографијама Сање Цветковић, и то у најразличитијим видовима. Оно је саставни део пејзажистичких снимака, потом приказа сакралних и других светиња (манастир Жича), споменичких и архитектонских објеката, наткриљених васионским пространством. Небо је на њеним фотографијама у знаку космичких и васељенских узлета и ваздушасте неухватљивости са елементима духовности и трансценденције. Ка плаветним висинама управљене су изоштрене силуете растиња, па изгледа као да је небо њиме подупрто. Изнад тих оштрих врхова уздиже се сталак са фигуром у некој врсти положаја за медитацију, на чијој глави стоји птица (галеб), док су бочно уздигнути канделабри са крушкастим светилкама. Птица на глави симболизује везу између неба и земље, па су и врхови чемпреса, и доминантна фигура, заједно са птицом, једна врста небеског знака и поруке. Између главе поменуте фигуре и птице у симболичком смислу читава се једна врста духовног стања или можда вишег стања бића.⁷¹⁹

На фотографији црвенкастих кровова, са складно и симетрично распоређеним отворима мансарди, у позадини се вије лелујаво облачје, изнад кога доминира плаветно небо. И ту се поново јавља фигура у медитирајућем ставу, сва у беличасто-паперјастом облачју. Она као да спаја земаљско људско станиште и небо, у колористичким преламањима и преплитањима. Чаровите светлости неба надвисују све и стварају необичну космогонијску представу.

---

⁷¹⁶ На питање да направи разлику између *ситуације* и *догађаја*, она каже: „Догађај је, на пример, то када се дете игра са птицом. Међутим, догоди се да дуне ветар и он у томе моменту промени ситуацију“.

⁷¹⁷ *Речник филозофских појмова*, стр. 582.

⁷¹⁸ Др Миливоје Павловић, *Авангарда, неоавангарда и сигнализам*, Просвета, Београд, 2002, стр. 248.

⁷¹⁹ Ж. Шевалије и А. Гербрант, *Рјечник симбола – Митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 540.

Истовремено са лирско-имагинативним представама неба на Сањиним фотографијама, изразитије су присутни облаци и облачићи. Они у космичко-симболичком смислу оличавају етерична пространства, ишчежљивост,⁷²⁰ лебдећа и узносита стања. Појављују се у најразличитијим облицима, снежно-грудвасте боје (стасити споменик са крилатом фигуром на врху, можда у Барселони), у ваздушастом преобликовању, чак и са одсевима у води (изнад манастира Жича). Облаци које бележи Сањина фото камера указују на њихову ваздушасто неухватљиву природу, као и на видове апотеозе и епифаније⁷²¹ (манастир Жича). У овом случају облаци могу да имају смисао Божјег присуства, а на пејзажним захватима као да представљају наткриљивање и обавијање, или су пак то необична небеска стада⁷²² која се очитују на више фотографија ове уметнице.

На уметничким, па и документарним, фотографијама Сање Цветковић веома су присутни космички симболи, који стваралачки осмишљавају и дограђују њене астропоеетске визије. Поред категорије времена (ухваћени тренутак – моменат), за који има скоро разрађено поетичко гледиште, она врло често у контексту пејзажистичких фактографско-споменичких и других фотографија, у нијансама осликава небеске просторе са облацима и облачићима. Посебно су вредне пажње њене бројне фотографије са бележењем сенки и силуета које лебде у етеричним просторима, те фотографије између стаситих стубова што спајају небо и земљу са људским силуетама које оплемењују простор.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VII”, Београд, 18-22. април 2012, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 13, 2014, 1245-1252.

---

⁷²⁰ Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Просвета – Нолит, Београд, 1986, стр. 114.

⁷²¹ Ж. Шевалије и А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 114.

⁷²² *Словенска митологија – Енциклопедијски речник*, Zepher book world, Београд, 2001, стр. 392.

ДИЗАЈН ТАТЈАНЕ МИЛОВАНОВ ЕЛЕКТРОНСКИХ ИЗДАЊА БЕОГРАДСКИХ
АСТРОНОМСКИХ ИНСТИТУЦИЈА

Дизајн се непосредније везује за модерну уметност и стваралаштво. Поједини истраживачи у овој области далеке зачетке дизајна проналазе у почетним процесима индустријализације, када се од занатске праксе уводи одговарајућа професионална делатност за обликовање адекватног изгледа производа. Међутим постоје истраживачи који прве зачетке дизајна виде у енглеском arts & crafts покрету (Џ. Раскин, В. Морис и др.).⁷²³ Евидентно је да дизајнерска оријентација поприма одређеније обресе тек у почетним годинама прошлог века (1907), али тек крајем двадесетих година XX века долази до изразитог продора дизајна, када је на изванредан начин оглашена „владавина механике“, а дизајн постаје саставни део привредних активности. „Дизајн је постао инструмент маркетинга, који производима и робним маркама треба да створи нови углед и допринесе освајању нових тржишта...“ У најновијој дизајнерској пракси, и то у оквиру школа дизајнерских стручњака називају се облици повезани са друштвеним и економским тенденцијама, као и са свешћу о нужности сарадње и мултидисциплинарности.⁷²⁴

Електронски текстови и издања у првом реду се односе на презентовање одговарајућих визуелних или текстуалних садржаја. Тако да би се графичке, колористичке и словне представе обрађивале неопходно је „да се конвертују у знаке електронског језика, односно кода, ASCII (American Standard Code for Information Interchange).⁷²⁵ Креативно и доследно „превођење“ текстовних и визуелних представа у електронски облик, подстакло је крупне искорак унутар привредног тока и процеса у области издаваштва. То је учинило да су на ауторе електронских издања пренети бројни и разноврсни задаци које су у ранијем периоду углавном остваривали технички уредници. У новије време електронска издања имају све ширу и обухватнију примену којој се отвара велика будућност, јер је ова врста издања све више прихваћена у уметничкој и научној јавности.

Милан С. Димитријевић, као свестрана научно стваралачка личност и појава, у много чему заживљава нове научно-стваралачке визије, као што је Виртуелна астрономска опсерваторија, следећи дух модерног времена. Он је смело и одважно иницирао богато и разноврсно електронско издаваштво у нашим домаћим астрономским институцијама, а пре свега на Београдској опсерваторији. Према нашем увиду Димитријевић је од половине прве деценије новог миленијума, па закључно са 2009. годином, објавио 22 компакт диска и ДВД-а, а издавачи су биле астрономске институције из Београда.⁷²⁶ Нагласимо да је овај научник светског гласа и имена на Десетој националној конференцији под насловом *Дигитализација националне баштине*, поднео

---

⁷²³ Ралф Шнел, *Лексикон савремене културе – Теме и теорије, облици и институције од 1945. до данас*, Плато, Београд, 2008, стр. 109-111.

⁷²⁴ Исто, стр. 110-111.

⁷²⁵ Исто, стр 144.

⁷²⁶ Астрономска опсерваторија, Астрономско друштво „Руђер Бошковић“ и Друштво астронома Србије. Поменимо овде и врло агилно Природњачко друштво ГЕА из Вршца.

веома запажен реферат: *Електронска издања београдских астрономских институција 2010-2011.*

Овде треба истаћи да је Димитријевић, као истраживач свестан значаја електронске технике за будућност, први пут конференцијске материјале уобличио у дигиталној форми тек после 2005. године. Међутим, све наредне конференције припремао је и публикувао скоро истовремено са њиховим одржавањем.

У свим тим пословима врло видно и изразито место од 2007. године⁷²⁷ имала је астроном Татјана Милованов. Као близак сарадник, радила је на техничком уређењу и дигитализацији текстова различитих конференција и других књига, укључујући и сабрана нумизматичка дела Сергија Димитријевића.⁷²⁸ Уз Миланову помоћ и подршку, она је скоро уметнички обликовала дизајн свих досадашњих конференција, обраћајући пуну пажњу уметничко-естетским, композиционим, колористичким и другим вредностима и мотивским одредницама. На појединим омотима дискова ове конференције присутан је мотив импозантне Деспотове куле са аутентичним бојеним изразом. Кула доминира у кружном простору, где је при врху, у полукружном виду истакнут наслов *Развој астрономије код Срба*. Испод је најчешће означен датум одржавања конференције а у већини случајева доњи део испуњава групна фотографија учесника конференције. У композиционом смислу складно су распоређене информативно-текстуалне појединости, где се помиње име уредника, потом ко је припремио диск и фотографије; исписује се ISBN и указује на помоћ Министарства.

Електронска издања астрономских институција Београда, зборници и друге сличне публикације, чине много приступачнијим научној јавности ова дела. Та издања стижу до одговарајућих специјализованих установа, али и много шире, захваљујући пре свега, интернету. За њих су веома заинтересовани млади у универзитетским срединама, као што је на пример Мегатренд универзитета посебно његов Факултет за културу и медије.⁷²⁹ Слично је и са Крагујевачким и Нишким универзитетом, пре свега са Педагошким факултетом у Јагодини, а донекле и са Учитељским факултетом у Врању. Поменуто електронска издања значајно доприносе афирмацији и популаризацији астрономске науке и њеном приближавању младим генерацијама.

Код електронског издања *Развој астрономије код Срба III*, за разлику од осталих, на позадини се налази фотографија која приказује инструменте за посматрање који се налазе на врху Деспотове куле. Запажа се и игра облика и колорита, у томе што наслов Конференције и име уредника прате кружну линију, док су секундарни податци постављени ортогонално и као контраст исписани црвеном бојом, где ипак плави

---

⁷²⁷ Милан С. Димитријевић, *Electronic editions of astronomical institutions from Belgrade*, Преглед НЦД, бр.17, 2010, стр. 17.

⁷²⁸ Сергије Димитријевић, *Проблеми српске средњовековне нумизматике*, Српско нумизматичко друштво, Београд 2006; Сергије Димитријевић, *Новац српских средњовековних владара*, Српско нумизматичко друштво, Београд 2006; Сергије Димитријевић, *Библиографија српске средњовековне нумизматике*, Српско нумизматичко друштво, Београд 2010;

⁷²⁹ Тако на пример, у Зборнику радова конференције *Развој астрономије код Срба VI* објављен је подужи текст *Космички цвет младости*, у коме се пише о одјецима предходних научних конференција на Мегатренд универзитету, где се указује на креативну заинтересованост младих у овој средини. О учешћу на поменутом скупу објављена је информација на сајту овог универзитета, а и лист *Мегатрендер* такође пише о овој проблематици (стр. 1228–1239).

наслови доминирају. У дубини се назире обриси Новог Београда чије вертикале заједно са стубовима телескопа стреме ка небу.

Дизајн омота *Истраживања спектралних линија у Југославији и Србији (Библиографија и индекс цитата)* је несвакидашњи. Омот има више планова, а у последњем се види шума на Звездари која окружује Опсерваторију чија се купола налази у средишту. Испред тог плана се налази површина која прекрива остатак Опсерваторије на којој су исписани секундарни подаци, док су примарни подаци постављени кружно и истакнути светло жутом бојом. Скрећемо пажњу да је дизајнер Татјана Милованов, фигуру Димитријевића ставила у први план.

Дизајнерски је добро уобличен омот за диск о *Првој летњој школи из Астрономије и Геофизике*, са више колористичких, кружних, графичких и симболичких елемената, који су ваљано укомпоновани у целину. При самом врху је датум одржавања Летње школе, а испод тога је уграђена нека врста амблема, са зрачним распрострањем наранџасто обојеног сунца у горњем делу са леве стране. Из зрачног простора продужава се назив Школе, подцртан са неколико графичких појединости, које асоцијативно упућују на космичко разастирање. У горњој половини је наведен наслов диска: *Апстрактни, презентације и фотографије*. Испод њега, прикладним фонтом, који одаје утисак пластичности, именовани су уредници. Са леве стране, налази се ИСБН број и назнака да је Летњу школу помогло Министарство за науку и технолошки развој Србије; а са десне су подаци о онима који су припремили диск и издавачима, у прикладној плавичастој боји. Доњу половину испуњава успела фотографија учесника ове Школе, као леп букет младих људи. Живе боје на фотографији богате и колористички осмишљавају целину диска.

Од двадесет и два диска овом приликом смо издвојили карактеристичне са одређеним особеностима визуелне и графичке природе, симболичним појединостима, делимично усклађеним колоритом и вешто изабраним мотивима. Дизајнерски напор Татјане Милованов на изванредан начин прати развојни пут Опсерваторије и региструје есенцијалне детље који употпуњују ликовну представу о овој знаменитој установи. У даљим дизајнерским настојањима било би пожељно обратити пажњу на савремене тенденције у графичком дизајну као што су минимализам и стилизација.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VII”, Београд, 18-22. април 2012, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 13, 2014, 1231-1236.

УМЕТНИК КОСМИЧКО-ЛИКОВНИХ ВИЗИЈА О СТВАРАЛАШТВУ,
ИНСПИРАЦИЈИ И УЗОРИМА

Поетика се најчешће одређује као наука о песничкој уметности и теорија о законитостима уметничког стваралаштва. Старогрчка реч *Poiesis* у својој семантичкој основи садржи појам стварања у најширем смислу; па је поетика самосвојна теоријско-стваралачка дисциплина о општим и есенцијалним питањима уметничког остварења у тоталитету.

Поетика као општа и интегрална мисао о поезији и уметности у целини, иманентна је сваком делу и остварењу. Уметничка пракса нужно сажима у себи и она најбитнија теоријско-стваралачка начела, којих сликар или песник не мора у свему да буде свестан, а да при том изражава видове своје имплицитне поетике присутне у бићу дела. То недвосмислено потврђују бројна и различита остварења из скоро свих области стваралаштва; на пример, песници у својим књижевним остварењима: од Хомера до Дантеа, Томаса Мана, Андрића и Црњанског, који су, поред осталог, уобличили и своју експлицитну поетику. Слично се догађа и у области ликовних и пластичних уметности, или у музици. Илустративан је пример Леонардовог *Трактата о сликарству*, или спис *Роден о уметности*. У музичкој уметности, која, наизглед, има најмање додирних тачака и веза са поетолошким постулатима, важи исто неписано правило. Вагнеров *Нибелуншки прстен* не би у основи био онакав какав јесте, по речима Томаса Мана, да Вагнер није имао свој „однос према музици“. – Догађа се да поетика, када је реч о поменутих видовима уметничког стваралаштва, није видно и експлицитно присутна и изражена, већ је садржана у онтолошкој суштини уметничких остварења; али је код великог броја уметника саопштена у пропратним списима, изреченим ставовима, белешкама, есејистичким текстовима, студијским прилозима, интервјуима и сл.⁷³⁰

Према мишљењу Владимира М. Димитријевића, основу инспирације чини стваралачко расположење и стање духа. То је природан моменат осећања и уживања у стваралачком току и процесу, у овом случају у цртању. При том он наглашава важност *доброг осећања*,⁷³¹ додајући атрибут много и све подиже до једног вишег степена креације: до уживања.

Такав став претпоставља да се зачетак уметничке активности догађа у *природно добром осећању*, у уму и духу, у „глави“, и то пре но што се оваплотила, артикулисала у одговарајућем медијуму. Уметник у том моменту само следи онај *унутрашњи „глас“* и порив, коме се одзива повлачећи прве црте и потезе, са више или мање вештине и умешности.

У наставку млади Димитријевић то одређује као *добрну особину коју сви желимо да досегнемо*. Добро⁷³² 3 је овде придевски модификатор креативних особина сваког

⁷³⁰ Н. Цветковић, *Поетика писаца – Књижевно-поетичке студије III*, Београд, 1994, стр. 3-9.

⁷³¹ Владимир М. Димитријевић, *О уметности, инспирацији, узорима*, 17. II 2006.

⁷³² Хобс у *Левијатану* дословце пише: „шта год да је објект било којег подухвата или жеље човека; то је оно што он са своје стране назива д о б р о“.

појединца усмерених ка неком циљу, жељи или настојању. Глаголом *досегнути* уметнички изражава свест о потреби уздизања вишим и високим циљевима, које треба домоћи снагом бића и талента. То *добро* он ситуира у онтолошку основу као „квалитет који сваки човек жели да постигне: да ради оно што воли и да ужива у томе док ради“. Добро се овде повезује са *квалитетом* у правцу креативног деловања да би се достигао уметнички циљ, у аристотеловским поимањем *endaimonia*,⁷³³ јер постизањем сагласја између подстицајног доброг осећања, рада и уживања, остварује се дело, цртеж, слика, што води ка успеху, срећи и задовољству уметника.

У исповедном тону, аутопоетички, Димитријевић пише да инспирацију, поред осталог, налази у музици, која је бројним уметницима стваралачки подстицај. Музичка мелодија може да прати линију коју цртач-графичар обликује у духу својих визија; ритмом се усаглашава са динамиком потеза пера или кичице. Музичко, поетско и ликовно, од искони су у блиској и узајамној вези. „Волим сваку добру мелодију“, истиче Владимир.

На његовим бројним, унутар себе хармонизованим цртежима препознаје се једна врста *музике сфера*. То је склад музике и небеских тела у покрету. Кружна обличја која лебде, или се мимоилазе у простору по ритму цртачких потеза, стварају самосвојни универзум. У том смислу, на појединим његовим цртежима одише присно прожимање музике сфера, астрономије и ликовног израза.⁷³⁴ Зато он у музици која је прављена „за своју душу“, за своје ближње, а не за „широке народне масе“, како пише са мало ироније, тражи и налази непресушно врело *инспирације*. По свом укусу опредељује се за *extreme music for extreme people*.

То је, како је он оцењује: „чиста позитивна енергија која кроз креирање подсећа остале да и они имају ту енергију“. А управо та енергија проистекла из поменуте музике и њене мелодије, подстиче га да и сам ствара и да може да ужива у реализацији својих снова. „Инспирацију налазим како у модерној тако и у класичној уметности“, прецизира Димитријевић, успостављајући извесну корелацију па и кореспонденцију међу овим различитостима. Модерност схвата, пре свега као интензиван и делатно креативан однос према времену и епохи. Модерност је за њега вазда нешто друго, различито од традиционалног, и као таква она је скоро увек динамичка. Модерност је нека врста повишене па и узносите креативне свести. Она је његовим представама, истински, дубоко слободан и створен однос према сопственој уметности, цртању, сликању, музици, поезији, фотографији, вајарству, чиме се све бави, како сам каже. Али и према мисли, медитацији и мишљењу уопште, што се донекле може разазнати и из његових смелих, на моменте негаторско дрских, и оригиналних аутопоетичких ставова. „Модерност је нешто што се догађа“, пише Миодраг Павловић.⁷³⁵ 6 За Владимира је модерност скоро све оно креативно што се догађа у датом моменту, како на ликовном тако и на мисаоном плану.

---

⁷³³ Аристотел овај појам замишља „као активну примену моћи (врле) душе у сагласју са умом. *Endaimonia* се обично преводи као срећа или благостање али поседује и извесне конотације успеха, јер осим доброг живота укључује и просперитет“. Сајмон Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, стр. 112.

⁷³⁴ Према неким мишљењима, музика сфера је за нас нечујна само зато што је свеprisутна. Али њу разазнају поједини уметници, сликари, музичари.

⁷³⁵ М. Павловић, *Поетика модерног*, Графос, Београд, 1978.

За Владимира Димитријевића виђење космичког уопште, па и космоса којим се бави на својим цртежима и сликама, није нешто *оспољено*, већ унутрашње иманентно, психолошки и дубоко мисаоно. То показују, поред осталог, и његови бројни цртежи са космичким мотивима, ковитлацем кружних линија у преплету и сучељавању, који артикулишу и неке његове не само свесне него и подсвесне токове мисли и асоцијација, и њиховог визуелног преламања. Свет класичне уметности је онај свет визија и представа који се пројектовао кроз уметникову духовност и свест. Зато у случају овог младог уметника, с правом можемо говорити о космичком свету, визијама и представама астрално понесеног Владимира. На сличан начин, на пример, може се говорити о свету космичких визија Салвадора Далија, Владимира Величковића, или Дада Ђурића. На ово указујемо без намере да правимо поређење између младог и даровитог уметника, који је или увек у процесу и фази тражења стварања свог света. Али му у стилу и духу Жана Коктоа поручујемо: *Најпре нађите, па онда тражите*. – Нисам сигуран да је Владимир – н а ш а о?! на путу је да стигне до извесног нивоа професионалности, сам експлиците записује „... Нисам професионални сликар као Рембрант“.

У односу на модерну и класичну уметност Димитријевић има *специфичан* укус, како дословце пише. Под укусом се подразумева пријемчивост за уметничко-естетске вредности уопште, као и умеће да се стваралаштво вреднује на адекватан начин. У том смислу схваћен укус упућује на *п р о м е н љ и в о с т*, не само када је у питању укус епоха и дух времена, већ и естетска осетљивост појединца и његова реакција на уметност свога времена, као и на класична остварења минулих раздобља. „Људи се мењају, пише Владимир, „мењају своја мишљења и расположења. Исто тако ја мењам свој стил и стварам нове родове“. Те промене су везане, између осталог, и за осећања, за стање духа, критеријум, судове; а гносеолошка изграђеност критеријума и судова у присној је вези са естетским феноменима.

Димитријевић се отворено супротставља владајућем укусу, константама које се не мењају и ономе што је високо цењено и уважавано у уметности. „Тако неке ствари колико год биле високо котиране и цењене не волим и не признајем, па све до оног: гаде ми се...“ он са авангардног становишта напада неке устаљене високо котиране вредности. У складу са својим естетским назорима и личној поетиком склон је оспоравању постојећих уметничких структура афирмишући неке видове деперсонализације у погледу ауторства, на пример. При том се залаже за обликовање нових вредности, тежећи ка отвореним и донекле необавезним уметничким структурама, када су у питању космичке теме и мотиви Димитријевић је спреман да их варира и преобликује према стању духа и расположењу, које уздиже скоро до естетске разине. Поред тога, он је усмерен ка спрези различитих видова уметности којима се бави и у њима ужива, нарочито цртања, сликарства и музике, уметничке фотографије и поп-арт, те инспиративно и подстицајно графичко обликовање универзума.

Бројне уметнике вазда је више привлачило оно што у процесу стваралаштва претходи самој уметничкој творевини – но крајњи производ и могући резултат. Попут њих и Владимир Димитријевић у аутопоетичким записима настоји да докучи шта му све значе тренуци инспирације у току рада на цртежима и сликама. Он покушава да објасни шта га то изнутра нагони да узме кичицу или перо, и да тиме прозорљиво назре нешто

од засенчених и тамновитих токова слојевитог стваралачког процеса. И њега као и већину модерних уметника више занима само уметничко истраживање, експериментисање, преиспитивање, више само цртање, вајање, писање, сликање, креативно осмишљавање, а нешто мање сами плодови и резултати стваралачког чина.⁷³⁶

7

„Цео живот уметника је уметност на свој начин, стварање универзума, револуција“, записује Димитријевић. Ово поетичко становиште је унеколико блиско модерном схватању да је поезија у уметности начин да се живи, те да је понекад важнији сам чин стварања од самог дела и остварења.

Уметник, по Владимировом мишљењу, ствара *универзум*, нову космички реалност, коју придодaje васељени и васцелој природи. Управо то космичко веома је присутно на цртежима Димитријевића, који ствара оригиналне цртеже. Узимајући мотиве сличне кружним и елипсастим кретањима у васељени, али и у животу, преобликујући их на свој начин, уз придодовање нових значења. Уверен је да визуелно-емотивне представе треба да проистекну из радости стварања и креативне способности уметника. Он на својим цртежима надахнуто пева галаксију, па универзални смисао његових линија понекад постаје и песма сама. При том он изражава нешто скоро демијуршко и свеопштим говором линија и потеза на цртежима са космичком тематиком, настоји да се обрати свима који су загледани у небеске сфере, па и онима који то нису.

„Живот је уметност“, истиче Димитријевић на другом месту, па у складу са својом поетиком радовања додаје: „Радујем се сваки пут када нађем инспирацију и времена да радим нешто конкретно“.

Лепо је уочено да скоро сваки уметник обликујући и стварајући дело: пише, црта, слика своју властиту интелектуалну биографију, свој духовни портрет. У том смислу Димитријевић записује: „Сваки свој рад сматрам својим *портисом*, било да је у питању цртеж, или нека друга ликовна и уметничка визија... Сваки рад пружа увид у стварање и расположење кроз које сам пролазио, радећи“. Уметничко расположење за сликара Димитријевића је креативна усмереност богата духовно-емоционалним, афективним, напонско-делатним и другим садржајима који дају читаву скалу унутрашњег тоналитета, у распону од стваралачке радости и задовољства до сазнања кроз патњу. Његовом темпераменту својствена је изразитија спонтаност и непосредност, једна врста помало надреалистичког психичког аутоматизма, независно од вољног и рационалног усмерења, што се нарочито очитује у космичким ликовним визијама.

Како је *узоре* ставио у наслов аутопоетичких бележака, Димитријевић је о њима мало експлиците писао, и они се доста тешко могу идентификовати у распону од класичне до модерне уметности којој је окренут целином бића. Он појам узора имплиците доводи у везу са утицајима и склон је да их доводи у питање и не признаје, и поред тога што се диви великанима као што је Рембрант. Није склон да узоре прихвати као модел или образац који би евентуално следио и подражавао. „Узори су такви какви су и ја их желим бољим, али шта је ту је“, пише кратко. И доиста, гледајући целину његовог цртачког опуса тешко је одређеније именовати неки конкретнији узор, иако је

---

⁷³⁶ Милан Дединац, *Од немила до недрага (1921-1956)*, Нолит, Београд, 1957, стр. 67.

млади уметник несумњиво претрпео извесне утицаје модерне графичке уметности, а посебно музике, што препознајемо у ритму и преплету његових линија. Димитријевић из ликовне баштине бира оно што је понајбоље, и при том га прилагођава себи, свом доживљају и виђењу, избегавајући могуће видове канонизације. Он је пре и више склон да одбацује скорелу традицију и да се спори са њом, тражећи самосвојни цртачки израз, уз истицање оног што је ново и модерно.

Занимљиво је да Димитријевић размишљање о узорима ставља у контекст онога што је уживање у успеху других и креативног поимања забаве, не као пријатне разоноде, већ као делатно-егзистенцијалне могућности. „Живот нас је осудио да забављамо једни друге“. Појам забаве се овде уздиже изнад онога што је обично и додаје јој се смисао стваралачког чина. Он забавно у процесу стварања настоји да споји са уметничким, и то не зависи од прилагођавања укусу публике. У забавно укључује естетске циљеве и настојања, те служење уметничким подстицајима да би се створило дело које ће побудити пажњу и интересовање. После наведене констатације о забави Владимир Димитријевић у народском духу додаје: „Када је бол, нек је бол“, у смислу радости и забаве онога ко ствара, црта или слика, уносећи се са задовољством целим бићем, као и за онога ко то прихвата са уметничко-естетским уживањем. – Додајмо овде да је појам забаве сам по себи вишезначан, и у знатној мери непрецизан, и у својој позадини може да крије оно што умањује уметничку вредност дела. Прави уметници који стварају са задовољством и при том креативном игром забављају себе и друге, *сличе грчким боговима који се само откривају једни другима*, да парафразирамо Оскара Вајлда.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VII“, Београд, 18-22. април 2012, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 13, 2014, 1219-1224.

КОСМИЧКО У ЛИКОВНИМ ПРЕДСТАВАМА
ВЛАДИМИРА ДИМИТРИЈЕВИЋА

Млади даровити уметник, са визуелно-поетичким погледима, у стваралачком процесу настајања, Владимир М. Димитријевић рођен је у Земуну, 09. јуна 1978. године од оца Милана и мајке Љиљане Димитријевић рођене Аћин. Школовао се у Београду где је завршио средњу графичку школу и уписао студије дизајна текстила. Објављивао је цртеже графике у часописима („Наше Стварање“, „Васиона“) а оне се налазе и као илустрације у неколико књига. Живи и ради у Београду.

Млади Владимир је окренут ваздушном пространству и својим немирним духом непрестано трага за недокучивим даљинама у којима види свој космички свет. Његове графике у тесној су вези са астрономијом тј. учењу о устројству и поретку материје у свемиру, али он ту додаје и своју машту и ствара свој космички свет који нам цртежима приказује а ми, гледајући их, можемо отићи у нови необични свет.

Мноштво детаља на цртежу отежава посматрачу тумачење и схватање поруке аутора. На овом малом уметничком делу доминирају зракасти кругови, а круг је свакако најважнији и најраспрострањенији геометријски симбол чија је слика дата у појавном облику Сунца и Месеца. На кругу се не могу уочити ни почетак ни крај, ни правац ни оријентација, све је спиритуално, учртавањем паока постоје симбол точка, који додатно изражава динамику – насупротив непромењивости круга. У центру је јасно видљив и јако уочљив зракасти црно – бели круг. тј. Бог са свевременим центром, да би се назначиле његова савршеност и несхватљивост за људске појмове. Као да из овог централног круга све настаје, све потиче, све се развија и рађа, одлази у непознато. У овај круг је учртано средиште а у астрономији је то традиционални симбол Сунца. Због кружне путање звезда око небеског пола, круг је представљен као кружна купола због чега је и симбол неба. Сви ови симболи у вези са централним зракастим кругом нам предочавају да Владимиров рад има велику повезаност са васионом и небеским недокучивим пространством, са неиспитаним космосом.

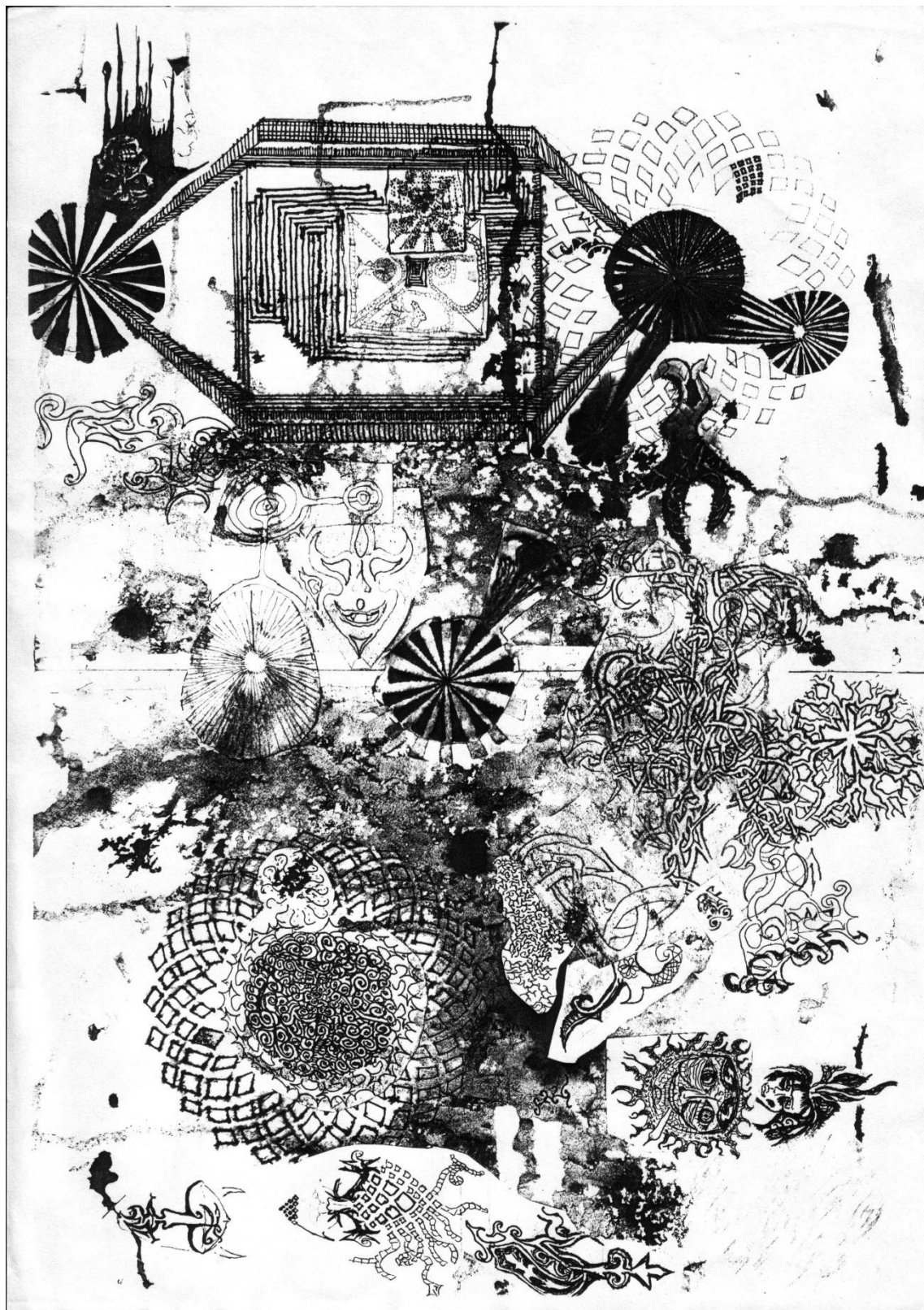
Игра црно – белих зракова који полазе из средишта круга не дозвољава нам да се одлучимо који су доминантнији.

Бело као сједињење свих боја светлосног спектра, као симбол још неумрљане невиности, правременог раја или као крајњи циљ прочишћеног човека. Овим белим зрацима уметник дочарава преображење, узвишеност, небески пут и свети дух. Насупрот њој „црна“ једна од боја са вредношћу апсолутног, самим тим и упоредива са својим панданом „бело“ за дубинску психологију боја потпуне несвесности, потонуће у таму, тугу, помрачину. јер преко сиве прелазе у белу.

Ово нам показује да Владимир лута небеским сводом некад и несвесно тражећи излаз за себе а вероватно и за све нас. Све мрачне ствари пружају и мало наде. То је боја туге и покајања али је истовремено и обећање будућег васкрсења

Изнад овог централног круга из кога све потиче, налази се квадрат пирамидално повезан са такође два зракаста круга. Овај квадрат нам изражава оријентацију човека у простору и оријентацију животног окружења у односу на свет и његове натприродне чуваре, што нам указује да млади уметник види да ће у будућности небеским

пространствима владати човек. Квадратура са собом доноси принцип реда, који као да је урођен у човеку, па тако постоји жеља да се увођењем правца и координата снађемо у свету који нам се чини хаотичним.

Графика Владимира М. Димитријевића

Унутар квадрата се налази низ квадрата који се таласасто нижу један за другим тражећи излаз.

На тај горњи леви зракасти круг као да је управо пала одсечена глава човека који је стегао зубе и поднео велику бол. Он шкргуће зубима и на тај начин жели да отера духове. Његове разрогачене, страхом, уплашене очи, не само да су примиле надражај из спољашње средине, већ оне одашиљу снажне зраке и симбол су спиритуалне изражајне способности. Очи које тако много сагледавају, указују на сазвежђа која на небеском своду свугде светле.

Одсечена глава крвари и Димитријевић нам поручује да на путу ка небеским просторствима и новим световима жртвују се храбри и одважни. Сваки пут у непознато носи неизвесност, некада славу, некада потонуће.

Из десног већег затамњеног круга, полазе црно – бели зраци и стичу се у бели центар такође једног зракастог круга. Стиче се утисак да је младом уметнику тесно на овоме свету и тежи да пронађе излаз из свакодневице и да прошири видике тражећи нове галаксије. Није му довољно што Млечни пут садржи око сто милијарди звезда, он жели да упозна и друга галактичка јата.

Кроз тај центар зраци не пролазе, што значи да још увек није пронађен начин да се оде тако далеко али зато постоји жеља и Владимирова машта нас подстиче на то.

Испод централног зракастог круга налази се велики филигрански прецизно украшен точак. Он личи на точак неке велике, огромне машине која може да савлада невероватне препреке. Као да тај точак носи на себи звезде, планете, комете и остала небеска тела, заједно са космичком прашином. Овде точак постаје носилац целокупног косомоса и његовог цикличног развоја. То је точак живота који уздиже и поново потапа људе, који никада не стоје већ је увек под утицајем промена. Живот човека котрља се непрестано као и точак. Кружни ток упућује и на поновно рођење. Унутар тог точка је филигрански урађена арабеска, која може да подсећа на успламтало Сунце као уништитеља мрака. Владимир нам јасно показује узаврело језгро и ерупције Сунца. Оно даје живот нама али и овој графици, оно небу дарује светло и уништава зло, представља симбол бесмртности и васкрсења.

У дну цртежа су листови дрвета који су повезани пупчаном врпцом новорођених живих бића. Млади уметник увиђа да је рађање неопходно за одржање света. Он жели да свет истраје, да има несаломиву снагу, да победи до сада несавладиве природне силе и да се окити храстовим листом као орденом за заслужена дела. На тај начин је опет престављен живот који неуморно тече, где се обнавља по неком устаљеном кругу. По средини цртежа шири се мрежа која је симбол космичког поретка. А паук, необичног облика, представља плодну мајку која из сопствене нити ствара нови живот.

И Владимир тражи излаз, али не онај као већина младића његових година а то је да лако и брзо зараде новац и да онда уживају у благодетима раскошног живота, већ тражи нове путе космоса, нове видике, можда и нове светове.

Маске су свуда на цртежу, окренуте у свим правцима, израз су постојања натприродних мудрости. Владимир користи разне маске а онај ко стави маску осећа унутрашњу промену и за време ношења маске, преузима особине бића, божанства или демона за које се представља.

На неким местима су воловски рогови, а они су оружије тих животиња, а самим тим и израз њихове снаге и агресивности. И сам млади уметник има исту такву снагу и

жељу да се бори против хаотичног света на све могуће начине. Изнад једне маске је Мандрагора, биљка, са разгранатим кореном који подсећа на људски лик а то је пророчица која ужива високи углед.

Ова биљка представља универзални лик и вероватно да уметник сања о проналажењу таквог медикамента који би угасио све болести овога света.

На цртежу се појављују спирални квадрати који могу и врло различито да се тумаче. Спирала је принципијално динамички систем који се, у зависности од начина посматрања концентрише или одвија, при чему покрет иде ка центру, или од њега. Спирала која се у макрокосмичком смислу, мада људском оку невидљиво, сем у Владимировој машти, манифестује у спиралној магли космоса, могла је да настане као последица поматрања, турболенија (вртложних струја) текуће воде, као и посматрањем сличних вртлога који настају када вода или нека друга течност кроз неки отвор потече надоле. У сваком случају Димитријевић нам даје да бирамо, то може да буде наговештај потонућа у водама смрти али и веровање у идеју о васкрсавању.

Доминантну улогу на овој графици имају лавиринти, одређена врста испреплетаног пута. Они представљају дуг и тежак пут на малом простору. У многим легендама и митовима старих култура говори се о лавиринту кроз који јунак мора да прође како би достигао велики циљ. Са психолошког аспекта, лавиринт је израз „трагања за средином“ и може се поредити са недовршеним обликом мандале⁷³⁷.

Све ове обичне и необичне облике носе неке скривене измишљене птице на својим крилима. Птице нуде снагу човеку која омогућава осмишљенији говор и разумевање пре него што приступи делу. Онако како се птице својим перијем дижу у ваздух и тамо задржавају, тако се и душа у телу издиже размишљањем и свуда се шири. Њихова крила су обележје анђела у хришћанству али и генија и вила и ваздушних духова. Лакоћом пера птице изражавају припадност религији неба и издигнутост над људским светом.

Птице налик фениксу говоре нам о бесмртности и васкрсењу. Вероватно ће и Димитријевићева дела бити бесмртна и вечна. Пред његовим делима се може стајати сатима и размишљати о плаветном небу, сјајним, искричавим звездама, репатим кометама и нестварним световима.

На први поглед када станемо и само погледамо Димитријевићев цртеж учини се да је испред нас хаос. Међутим дужим и дубљим посматрањем, из тог исконског мешања симболичних елемената настаје уређени космос. Владимир нас из хаотичног стања праматерије води кроз вртлог магли, вода и ватрених струјања, путем ка небу, ка соларним вратима, која омогућавају улазак у за сада несагледиве даљине. Њему нису потребни ни петометарски „Хале телескоп“ на Маунт Паломару (у САД), ни телескопи са вишеструким огледалом, јер Владимир Димитријевић види више и даље од њих. Његова немирна кичица, и необуздана маштовитост, ирационална креативност и уметничка визија воде нас до нових звезданих сфера, до нових чари васионе, до нових космичких визија.

Стиче се утисак да се сликар нашао пред својом графиком ослобођен социјалне и колективне одговорности, одговоран једино својој уметности. Чини се да постоји нека тајна у њој самој, да је она независна и да ће се њена суштина разоткрити утврђивањем

---

⁷³⁷ Санскрит, испрва означа круг, но у ширем смислу облике развијене из кругова који представљају конструисану помоћ при медитацији и концентрацији на индобудистичким просторима, као и на ламаистичком Тибету.

унутрашњих закона и односа између елемената. Сликара је постао мислилац који је кроз сопствени рад долазио до одређених теоријских закључака.

Својим графикама, малим ремек делима, Владимир Димитријевић је већ далеко отпутовао у свемир и налази се међу већ запаженим, еминентним уметницима на Земљи.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V”, Београд, 18-22. април 2008, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 8, 2009, 699-703.

СИМБОЛИЧКА АНАЛИЗА ГРАФИКЕ ВЛАДИМИРА М. ДИМИТРИЈЕВИЋА И ЊЕГОВА ПРОМИШЉАЊА О УМЕТНОСТИ

Овде је анализирана једна графика младог уметника Владимира М. Димитријевића на којој је приказао једно свевидеће око, које жуди да сазна шта се дешава иза небеског свода. У другом делу овог рада говори се о његовим размишљањима на тему инспирација уметника, и о томе како и где он сам проналази инспиративне тренутке и шта га то мотивише и покреће да ствара такве графике везане за космос и небеска тела.

1. Симболичка анализа Владимирове графике

Можда уметност и не постоји већ постоје само уметници. У праисторији су то били људи који су узимали влажну глину и њоме грубим потезима, вукли прстима по зидовима пећине и исцртавали контуре бизона и других животиња. Данас поједини уметници превазишли су и не користе боје, оловке, кичице и друге сликарске и вајарске материјале, већ само тастатуру рачунара, којом могу створити невероватна уметничка дела.

Та уметничка дела могу да нас врате у далеку прошлост и да сагледамо и упознамо некадашњи живот, али такође могу и да нам покажу блиску или даљу будућност.

Млади уметник Владимир М. Димитријевић попут небеског сликара уздиже се до несагледивих висина далеких светова васељене, стварајући своју уметничку космогонију. Он у себи носи космичке визије и потпуно окренут универзуму, својим духом осмишљава нове недодатне светове. Поред љубави за астралне просторе он мисли и на естетичка осећања усхићености, али и на поштовање и дивљење пред озвезданим небеским величанством.

Космичке визије и представе у сликарству су водећа уметничка преокупација овог младог уметника. Та неисцрпна, огромна небеска догађања су изазов за бављење космичким симболима и то је његова визуелизација проживљеног. И као што рече мр Сретко Дивљан, уметник и декан Учитељског факултета у Јагодини: „Ликовни свет у одраслом човеку је космичко сећање на детињство и сећање на васељену коју дете може миловати само срцем и жељом да оде у небеса. Та духовна реинкарнација ствара код одраслог човека ликовно имагинарне жеље да се споји са небом и да небо стави у своја недра и тако из недара извлачи планетарно сећање и ствара сопствени свет који подсећа на кров небеса“. Космос је за Владимира својеврсни инспиративни модел узноситог духовног стварања. Многи имају страх од небеских даљина а Владимира као да привлаче космички ломови, небеска плаветнила и неиспитани, бесконачни космос. Он чини надчовечански напор да се уздигне до звезда. Његове звезде су круне људских мисли а плаветност неба узвишени интелект људске мудрости. Његове звезде репатице су небески знаци и путање живота и смрти. Звезде и репате комете су ужарене и путујући кроз необичну плавет наговештавају нови свет и као да продужавају живот космосу. Његово небо је чаробно и узнемирујуће, проткано симболима и човековом тежњом ка недодатном. Тај свет има ритам и просторну динамику са мноштвом разноликих детаља који откривају радно стрпљење и предано цртачко умеће. Попут научне фантастике скаче по времену, из садашњости у далеку будућност а то је резултат стваралачке интуиције на основу научних сазнања али и фантазије и имагинације аутора. Уметнички израз није статичан већ доминира покрет и кретање што приказује временску сукцесију и бира најзначајније тренутке у просторној форми. Покушава да време и простор рашири и зађе иза њих.

Знаковна симболика која је већ карактеристична на Владимировим цртежима као да произилази из његовог виђења космичких сфера. Његова визија и имагинација је у знатној мери окренута богатом колориту звезданих сфера. Космички пут је духовна симбиоза ликовних знакова која у човеку изазивају духовну оплемењеност. Звезде и комете су светлост које наговештавају нови свет а коју види само онај који следи његово мишљење и виђење, тако да је космос део њега самога. Из његових озрачених цртежа избија посебна енергија која нас упућује на космогонијску обузетост. Присутни космички мотиви су својеврсна свечаност и празник за очи. Користећи космичке симболе који у себи носе слојевита значења наговештава један нови мисаони, оригинални и емотиван свет. Тај нови свет чини да простор бесконачја садржи и неко

ново, своје, имагинарно време. У простору бесконачја је увек и мноштво сферичних кругова који наговештавају непрекидни ток обнављања. Та округлост на коју Димитријевић инсистира је један од најприроднијих облика у васионским просторима. Одлазак у васиону изједначава се са трагањем за мистичном мудрошћу, поновним рађањем и бесмртношћу. Млади Димитријевић жели да буде бесмртан и зато се храбро и одважно даје на пут у непознато и неизвесно а својим цртежима поручује да је стасао и постао већ запажен. Уз помоћ уметности, помоћу својих цртежа, креира свој начин разумевања живота, односно покушава да од свог живота направи уметничко дело. бесконачност је његова креација.⁷³⁸

Око, најсоларнији инструмент по Платону, орган просветљења и будности преко којег се преносе сва духовна опажања, данас је на изванредан начин дехуманизовано пред изазовима комплексног комуникационог система успостављеног на релацији видљиво – сазнајно. Његово горуће, спирално, упадљиво, претеће, свемогуће око, нас стално гледа, упозорава али и прети да са космосом нема шале, да не смемо да се превише упуштамо у тај нама још увек непознати свет, да не дирамо ту прецизну васионску хармонију. Као да уметник поставља питања себи и свету око себе и нагони нас да обратимо пажњу на оно што се не може очима видети, руком опипати и обичном људском логиком схватити. Симбол ока значи истовремено знати, да тамо негде, далеко или близу, у простору и времену или ван њих, у видљивом или невидљивом, у прошлом или будућем, у животу или после смрти, постоји онај други, тајанствени, комплементарни део нас самих, истине или идеала који чекају да се са њима сјединимо. Око је извор магичног флуида, интелектуалног опажања, светлости и знања.

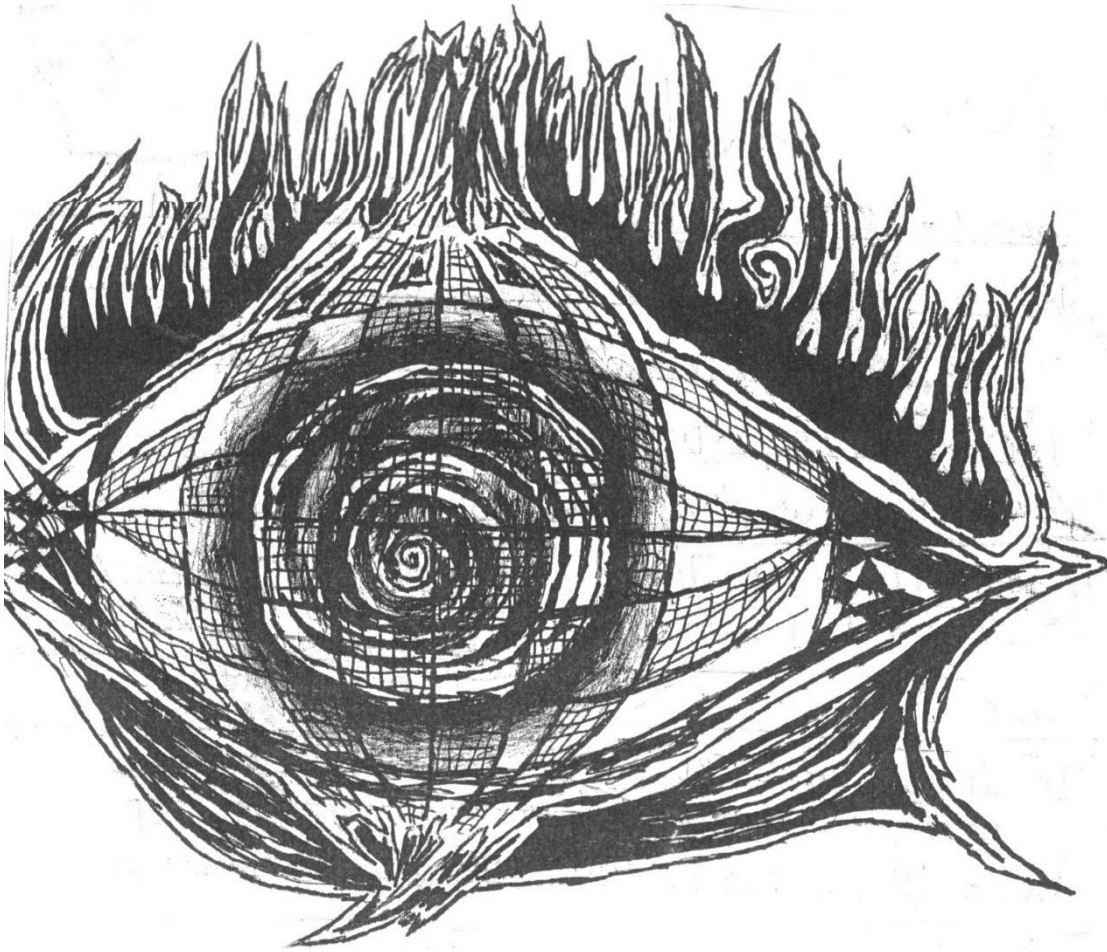
Ово свевидеће око не извирује са неба гледајући на Земљу, већ провирује и гледа Сунце и остали недодирљиви, непознати свет како би дошло до неког сазнања и свезнања. Подсећа на мудрост која понире у све тајне.

Спиралне линије декомпонују површину и остављају динамичан траг, пружајући експресивну снагу. Оне исказују непредвидив ток кретања, загонетност и неочекивану радост али и несигурност, неодлучност, вечитог лутања и трагања и неиздефинисаних осећања. Имају велику продорну моћ, веома су грациозне али не делују жестоко, сугеришу благодет, смиреност и префињеност. Носе у себи отворени и оптимистички мотив. Испољавају појаву кружног кретања који избија из изворишне тачке; она подржава и продужује то кретање до у бескрај. Она потврђује средиште живота и симбол је плодности, даје динамику животу и доприноси стварању и ширењу света. Његова спирала означава кретање људског живота који наизменично пролази кроз добро и зло.

Изнад широког отвореног ока, трепавице се претварају у разбуктали пламен. Он доноси светло и топлину, потпаљује и пали искру у људима, жар у животу и људи постају инспиративнији и креативнији. Ватра је симбол вечног кретања и вечне борбе супротности и активни покретач, иницијатор, духовног очишћења, просветљења и љубави. Такав је и сам Владимир. Жели да његови пламени језичци прогоре омотач да се издигне и препороди, да оствари бесмртност. Пламен који се успиње ка небу представља полет према одуховљењу. Подстичући у себи пламен, његово срце је огњиште ватре а пре свега покретач препорода. То и чини остављајући за собом овакве небеске већ препознатљиве графике.

---

⁷³⁸ Gombrih Hans Ernest, *Saga o umetnosti*, 1987.

Његов координатни систем паралела и меридијана који прекрива око говори нам да уметник увек зна где се налази. Зна да на овом путу неће залутати и ако стреми ка неиспитаним световима. Ипак та мрежа меридијана и паралела упозорава да треба бити опрезан јер се у њој крију скривишта, замке и разне препреке. Мрежа је и симбол мудрости, креативности али и сложености живота. Колико је слаба мрежа паука тако је и наш живот слаб али користећи иницијативу, динамику и свестраност млади уметник се бори да буде нежни цвет на Земљи а моћни див у космосу. Космогонијско стварање симболизује чин ткања а Владимир је ткач који трајно остаје везан за своја дела и оно од њега зависи, јер га он и непрестано ствара. Та пупчана веза између створитеља и створеног је космичко сједињење које је повезано нераскидивим ланцем.

Ово око лежи на мирним таласима који нам казују да Владимир скупља снагу и енергију како би могао да начини неке виталне кораке. Ти кораци су окренути космосу и млади уметник жели да својим маштовитим графикама побуди интересовања астронома како би пронашли пут до далеких неиспитаних светова. Таласи као и пламен показује раскид с уобичајеним животом и десиће се коренита промена у назорима, гледиштима, понашању и егзистенцији. Они представљају сву моћ инертности масе, извор су живота и прочишћења, али су исто тако и материца у којој се биће обликује. Пут уметника повезује стваралаштво са духовношћу, јер показује како да уроните у извор свеобухватне снаге која сједињује људску креативност са творачким енергијама космоса.

2. Промислања о проналажењу инспирације уметника

Поред успешног бављења ликовном уметношћу Димитријевић се бави и промислањима о инспирацији. Инспирација у српском речнику дословно значи: „Инспирација (л. *inspiratio*) , латиницом: *inspiracija* удисање; песничко надахнуће, надахњивање, одушевљавање, загревање за што; потстрекавање, потстицање, наговарање, навођење на; теол. божанско надахнуће, више надахнуће“.

А ево шта Владимир каже о нспирацији: „Шта рећи о инспирацији; то је оно кад се природно осећамо много добро и уживамо у стварању, (цртању) нечега. То је добра особина коју сви желимо да досегнемо, то је добро у нама. Квалитет који сваки човек жели да постигне: да ради оно што воли и да ужива у томе док то ради а неко му за то плати. То је моменат песничке слободе кад песници казују оно што се речима не може исказати“.⁷³⁹

Примећује се да када је инспиративан осећа се веома добро и задовољно. Ужива кад се нађе пред празним белим папиром с оловком у руци, а пун маште и инспиративних идеја о небеским просторима. Тада га обузима слобода у маштању, надлазе нове иновативне идеје а креативност достиже свој врх. У стању такве обузетости уметника, настају: песме, романи, скулптуре, слике, графике, грађевине и остала уметничка дела, али и позната светска чуда. И као што сам Владимир каже да тада настају дела која се речима не могу описати а људско око и мозак не могу да схвате и разумеју да је то људски ум и човечија рука створила. На свету не постоје два иста човека па тако и инспирација надлази уметницима на веома различите начине. Могу је наћи у музици, природи, људима, пејзажима, предметима, самоћи, сновима, машти, необичним али и свакидашњим догађајима и доживљајима. Нема ограничења у ком делу дана или ноћи, ће засијати иницијална каписла, док ради или док одмара, док је заузет или док медитира, није битно ни да ли је на земљи, у води или у ваздуху. Инспирација једноставно дође и ако је тад не искористимо, кад нам се појави, може да останемо без једног уметничког дела. Поред свега наведеног наш уметник инспирацију најчешће налази у музици и то ону музику која је настала с љубављу за своје ближње и драге особе а никако у музици која се пише за широке народне масе како би само зарадили новац и дошли до краткотрајне славе. Љубитељ је техно музике што је донекле облик електронске музике која се развила осамдесетих година прошлог века .Електронска музика је свака музика која укључује електронско процесовање и чије извођење подразумева интензивно коришћење уређаја који претварају електричне импулсе у звук. Иако свака врста музике која настаје или се модификује преко електричних, електромеханичких или електронских уређаја може бити сматрана електронском музиком, прецизније је рећи да се под електронском музиком подразумевају композиције у којима је композитор унапред одлучио који тип електронског процесовања ће применити на свој музички концепт, тако да се у крајњем резултату на неки начин осликава интеракција композитора са одабраним медијем. То је музика брзог темпа а вокали су блиски врштању и садржи одређени презир према комерцијалној музици. Таква музика му нуди чисту позитивну енергију, затим отклања лоше мисли, уз њу лакше решава проблеме и ужива док ствара.

Владимир инспирацију, поред нових облика у музици налази и у осталим модерним уметностима. Нарочито га привлаче све новотарије у свим областима уметности. Привлачи га да слуша и воли да чита о индијској религији филозофије. Вероватно је и то разлог зашто је толико везан за космос јер његова карма покушава да објасни природу и разлог постојања самога себе. Етимолошки гледано, карма значи чин или акт. У источњачким религијама (будизму, цинизму и хиндуизму) означава закон узрока и последице, те отуда њена нераскидива повезаност са веровањем у реинкарнацију - поновно рађање, увек, изнова.⁷⁴⁰ Карма је закон непрекидног

⁷³⁹ Владимир М. Димитријевић, 2006.

⁷⁴⁰ Ален Гербран, Жан Шевалије, *Речник симбола*, 2004.

понављања круга стварања, развоја и пропадања. Сила карме ствара, одржава и разграђује живот појединца и свемира. То је закон универзума коме подлежу сви људи и сва бића. Закон карме одржава живот у релативном пољу, те с тога човек увек остаје изван подручја чистог ума (божанског). То значи да је карма, у својој суштини супротна појму божанског. Код карме је најважније освестити узроке наших поступака. Онда постајемо свесни и последица наших дела.

„Цео живот уметника је уметност на свој начин“⁷⁴¹, каже Владимир. Овом реченицом је у правом смислу окарактерисао појам уметности. Јер уметност је људска делатност или производ људске делатности која има за циљ стимулисање људских чула као и људског ума и духа; према томе, уметност је активност, објекат или скуп активности и објеката створених са намером да се пренесу емоције или/и идеје. Квалитет уметничког дела се обично процењује на основу количине стимулације коју оно изазива — утисак који оно оставља на људе, број људи у којима је то дело изазвало неку емоцију, у коликој мери то дело се цени, као и ефекат или утицај који то дело оставља или је оставило у прошлости. Већина уметничких дела која се генерално сматрају ремек-делима поседује ове атрибуте. Уметност је тако широка појава да превазилази домен речи. О уметности каже и ово: „Потребно је море мастила да неком живом бићу укажемо то што спознамо а опет би било све узалуд без личног доживљаја и схватања целог постојања“.⁷⁴² Лични доживљај ставља на прво место, јер без доживљаја и највредније уметничко дело не можемо схватити. Тај чувени-несвесни део човековог бића има огроман утицај на стваралачку делатност. Открива несвесно у душевном животу човека, а то је покретач, неугасиви извор стваралаштва, унутрашња дубока и универзална основа човекове активности и његовог света. Уметник попут детета ствара свој свет фантазија, где налази извор задовољства, свој свет имагинације који га снабдева великом количином афеката, мада га од стварности јасно разликује. Машта је неодојиви део стваралачког духа појединаца, повезује срећу са умом, а најбоље успева и испољава се у уметности. Тада интелект почиње да трага за новим информацијама, памћење ствара услове за нове садржаје, а у емоционалној сфери долази до катарзе свих фиксација, инхибиција, стереотипа и свега онога што смета прилагођавању новим потребама.

Другачије речено: битна карактеристика уметника је смањена прилагодљивост средини а своју индивидуалност брани од стереотипа колективног искуства. И Владимиров циљ је ван граница овог света, идеал који се увек налази испред њега, као да му се помало открива из вечности. Зато свет не види као једину

и самодовољну вредност, већ као слику, која је изображена на позадини вечности, и сам земаљски живот као пут ка вечности. Свет и стварност у којима живи и ради представља концизно, директно, кратко, сликовито успоставља везу између два људска универзума — спољашњег, оног који се гледа и види и унутрашњег, оног који се осећа и доживљава. Рекло би се да у једном кораку, између нечег малог тривијалног, једва очљивог света прелази у његовог великог пандана, онога што се тако јасно види као огромно, све постојеће, космичко.

Временски мерећи, то траје између трена и бесконачности. Он даље каже да је његов живот уметност али да је све пролазно и релативно као и време у коме живимо. Стиче се утисак да од живота жели да направи уметничко дело, уместо да живот проводи стварајући уметничка дела.

Једино је љубав та која даје натприродну снагу, која може да промени устаљени ред ствари и појава. Ништа велико и добро на овој планети није се догодило без ентузијазма и љубави.⁷⁴³ Они за које се сматрало да су сањари и визионари највише су допринели човечанству.

⁷⁴¹ Владимир М. Димитријевић, 2006.

⁷⁴² Владимир М. Димитријевић, 2006.

⁷⁴³ Сретен Петровић, *Естетика и криза уметности*. 11. март 2006.

Упркос свим поругама, протеривању и непоштовању они су ишли напред, и ако понекад не би доспевали до циља, доспевали би нешто даље и померали би границе већ постојећег.

Има веома високо мишљење о поп-арту и сматра да је то феномен који стоји на супрот свему осталом што је везано за овај век. И ако узори постоје у свим областима људског живота, мишљења је да сада нису репрезентативни и да се не може у потпуности угледати на њих. Поп-арт представља обнову уметности, реинтеграцију идеја.

Све је релативно и пролазно само је љубав она снага која може да промени устаљени ред ствари и појава. Владимир се труди да буде ван времена и простора и жели да овај свет обогати својим уметничким графикама. Свој унутрашњи свет вођен инспирацијом, маштом, креацијом, путем ликовне уметности, покушава да нам приближи: небо, Сунце, звезде, планете и остале несагледиве даљине које нуди васељена.

Литература

- Гербран Ален, Шевалије Жан: 2004, *Речник симбола*, Стилос Нови Сад, стр. 863-865; 951- 952.
Gombrih Hans Ernest: 1987, *Сага о уметности*, Лагуна, стр. 267.
Димитријевић Владимир М.: 2006, Необјављене белешке, фотокопија у архиви аутора.
Петровић Сретен: 2006, *Естетика и криза уметности*, Политика, 11. март 2006. Додатак
Култура – уметност – наука, страна 5-6.

Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI”, Београд, 22-26. април 2010, уредник М. С. Димитријевић, Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 10, 2011, 981-988.

БОРЂЕ ПЕТКОВИЋ

ФРАГМЕНТИ ЈУБИЛАРСКОГ ПРИЛОГА ПОВОДОМ ОСАМДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ
НИКОЛЕ ЦВЕТКОВИЋА

Писано у сусрет Песниковом 80. рођендану, уз најлепше жеље за дуг, не само песнички, живот. Радујем се што ћемо тако стваралачки обележити јубиларну годишњицу. Ово је мој скроман прилог, али од свег срца.

Најпре ћу се задржати на анализи структуре поеме („антипоеме“) *О, граде мој*,⁷⁴⁴ а наставити, колико ми простора у прилогу остане, пошто ћу користити своје искуство из радова са научних скупова којима смо присуствовали, анализом неких од песама, које се могу тумачити и независно од наслова књиге. При том ће ми послужити, бити пред очима, напред већ цитирана ауторова реченица. Компањон ме је, с друге стране, упозорио, помињући Ролана Барта, који је „кован у звезде, што није најбољи начин да једно дело остане живо и активно“. (Компањон 2001: 9) Барт је садржан у Костићевом цитату, датом у једној од почетних фуснота. То што ће мој текст⁷⁴⁵ вероватно остати у фрагментима, као и многи други, не значи да се нећу максимално трудити да буде кохерентан.

Верујем пак, да ће ово Цветковићево песничко дело бити дуго парадигма за патриотска, посебно локалпатриотска, разматрања и разговоре, не само о Лесковцу и у Лесковцу, но и шире. Ово видим у контексту онога што поезија данас јесте, што ће још дуго бити, широко прихваћена стваралачка пракса, из које ће тек сито историје, пропустити то што може да послужи, онима и данас ретким љубитељима поезије који буду опстали, када данашња стихоманија, као и свака модна поплава, доведе до досаде и буде упућивала те изабране појединце на оно највредније... Не изузимам ни себе, који је и у себи, као песник, гајио, али и у свом окружењу, као културни аниматор, уредник и рецензент, члан разноразних песничких жирија, подстицао поетски исказ, без обзира на форму и садржину. Нисам у овом другом погледу хтео да будем изузетак, мада сам се као песник здушно трудио да сам, ако већ не могу по садржини, бар у форми, другачији, макар у сажимању и иновирању класичног.

Антипоема је писана у облику дијалога између Града и Песника, са присуством монолога за које је тешко разазнати чији је, јер ко овде у суштини коме поручује, кад Град каже, на првој и претпоследњој страници поеме, и то одштампано верзалом: „ПРЕПОЗНАЋЕШ МЕ У СЕБИ.“ Ту је стављена тачка, први пут, као да је у питању крај поеме, а затим читава последња страница, најјачи део поеме, прави крешчендо, из којег Песник поручује Граду: „У твоје темеље, о, граде мој/ Узидали смо праскозорје/ Пробудили сан// Па сад чекамо сваким даном – Дан/ Да отвори очи/ И види Тебе/ Кроз плаве косе свитања“... Узео сам прве две строфе, од седам са садржајем у поетским градацијама, које су у функцији правог краја, односно почетка, пошто, за разлику од цитираног стиха исписаног верзалом, да поновим, уз једину тачку у читавој поеми, што може да се схвати као отворени текст, као својеврсни позив за њену доградњу од читалаца. Кад се

⁷⁴⁴ Н. Цветковић, *О, граде мој – Завичајна антипоема*, Свет књиге, Београд, 2011.

⁷⁴⁵ „Текст значи Ткање. Но, како се ово ткање увек узимало као неки производ, један готов вео, иза којег се држи више или мање смисао (истина), ми сада у овом ткању наглашавамо генеративну идеју да се текст сачињава, израђује вечитим плетењем. Изгубљен у овом ткању – овој текстури – субјект се ослобађа у њему попут паука који се и сам раствара у градитељском излучивању своје мреже. Ако бисмо волели неологизме, могли бисмо теорију текста да дефинишемо као *хифологију* (híphos је ткање и паучина). (Костић 1996: 85)

пренесем у време наше младости, млађи сам само годину дана од аутора (1939, 1940), његова антипоема, одзвања ми у ушима као рецитал, у коме два гласа доминирају, а хор, може још и оркестар, ако је при руци, додају изговореној поезији чаробну драж нечег уздижућег, свечаног, монументалног, па и монолитног...

Оно „анти“ из поднаслова књиге и у њој ударне поеме, не усуђујем се да ближе теоријски разлажем, али га интимно схватам, као одраз неког бола коју лирски субјект-аутор носи у себи, после извесних неспоразума са људима у родном граду, што мало ко од песника може да избегне. Он, истина, не конкретизује узрок тог ожиљка на души, нити носиоце догађаја који су му бол нанели, али комплетна атмосфера Збирке одише тим болом, она зрачи са белина, из онога што је веома успешно прећутано. Знам из сопственог искуства, да то није ни мало лако. Не каже песник бадава, уопштавајући зло, вишеслојним, а само наоко неодређеним покликом: „*Пасјалуку зверцац страх утера*“, па и оно у близини: „*О животу иза спуштене завесе*“, мада је то пребачено у неко раније време, уз лирски интонирано признање: „*Туговао је/ И тужан био овај град*“. Тај ожиљак је утолико дубљи, болнији, што иза њега стоје неименовани његови другови, судећи по напред поменутој песми о партијској књижици. Не губимо из вида, да му је родбински близак познати предратни револуционар, историчар, врли економиста, чак и зачетник истраживања дубоке прошлости и новије историје Лесковца, потоњи врхунски истраживач у домену привредне историје, великан нумизматике, као и несустали делатник у изучавању радничког покрета, али и свестрани колекционар и лиричар (*Искре из прошлости*) Сергије Димитријевић, отац знаменитог српског и европског астронома Милана С. Димитријевића.

У поеми је све црвено, не мора да тако буде именовано: „*Испод града црвена ливада/ Пропланке голе одвали у пркос/ По њој никло црвено цвеће/ Звезде скидали за своје шаржере дуге// Дошле румене девојке/ Ветар за узде хватали/ Дошли црвени момци/ Обуздавали планину/ Берући црвено цвеће/ Из села избацали мамузе...*“. Наравно, могућа су и другачија виђења овога „анти“, али, један од првих асоцијатива одбијам да прихватим, нисам хтео да га узмем у обзир на начин како је напред изречено прихватање изложено. Схватио сам га, не толико као песникову, колико као научникову замку, постављену, не читаоцу, кога је баш брига за то, већ читаоцу-истраживачу: антипоема је стављена само испод наслова књиге. Пуно тога нас упућује, да је читава збирка антипоема, својеврстан пркос, те сам га у том правцу разматрао, а не, да се, у духу новопеченог времена, поднасловом, одриче свега у књизи реченог (црвене књижице, Косте Стаменковића, Зелета Вељковића – како се именовала Гимназија у Лесковцу коју је похађао). Немамо за то разлоге, ни он, ни ја, радили смо по свом најбољем уверењу, немамо чега да се стидимо, а препуштамо другима, да по својој савести, суде о нама, и нашем времену. Нити је оно било безгрешно, нити пак ми.

Читам код Цветковића, како је успешно транспоновало наше акцијашко кликовање: „За кога? - За Народ! За кога? - За Партију! За кога? - За Тита!“ у поетски исказ: „*Премештаћемо кубике с километра на километар, с длана на длан, као да птицу небу отимамо./ За кога- За вас!/ Пошли златним путем/ За кога? – За нас!/ Сребрним ногама/ За кога? – За народ!/ Гласом до неба*“ (Хиљадоруки). Нека сваком одзвања како му драго, у звуку и сазвучјима његовога времена.

Погледао бих сада естетску страну, до сада је било на идејној основи, јер је и поезија готова целе збирке тако интонирана, у звуку и сазвучју времена наше младости. Покушаћу да се од тога „одлепим“ и кренем другим путем, да у њу макар мало уроним и потражим оне квалитете који је поезијом чине или не чине.

Тачно је да има оних, који нас упозоравају да је тумачење поезије један непотребан, узалудан посао, што поезији само штети⁷⁴⁶. Међутим, познато је да књижевна теорија инсистира

---

⁷⁴⁶ „Ако је песма завршен, а додао бих и савршен облик, створен за читање, и уживање, чему његово разлагање/растакање, нисмо ли се барем једанпут запитали. Да ли тумачење представља

на читаоцу као медијуму, без њега нема текста, па ни песме као, по много чему, специфичног текста. Уз то, увођењем читаоца истраживача, уноси се његова додатна обавеза да јавности саопшти резултате својих истраживања. Поштујући све то, наравно, али и додатна упозорења, када је поезија у питању:

„Песнички текст једноставно не допушта било какву парафразу; он, напротив, захтева строго прецизно и умно приступање властитоме 'свету', јер једино тако себи прибавља атрибут поетскости, а то значи и посебности. Поезија је, уосталом, у својој историји постојања вазда тежила узвишености, некаквој божанској самотности, и самосвојности.“ (Костић 1996: 29-30)

Постоји још једно необично ограничење за читаоца-истраживача у истраживању ове Цветковићеве књиге. То је онај Аноним који је (не)потписавши се испод предговора („Неологизми у стихозбирци Николе Цветковића *О, граде мој*“) упозорио онога ко буде читао те песме, те стихове, с тежњом обузет да нешто о њима и напише, тај мора да зна још по нешто, што тамо није речено. Понављати, прежвакати ону аналитику коју је Непотписани дао, а показује се великим знацем књижевне теорије, он је на нивоу песника - професора, његов двојник, метафорично речено. Тај писац предговора, без обзира ко то био, а ми само нагађамо да би могао бити Песников двојник, не сме да буде сметња читаоцу истраживачу, да учини напор и пронађе још неки угао посматрања у стиховима примећеног⁷⁴⁷.

Дакле, може ли се још нешто додати овом чувидном и чувидећем тексту о поезији Николе Цветковића из збирке која се овде разматра. Пошто сам још увек у простору поеме, носећег текста збирке, изнећу неколико својих опаски.

Мени је, као писцу тврдог, везаног, стиха, пала за око чињеница да аутор ових слободних стихова, писаних углавном у млађим годинама, није избегао да се, веома лукаво, користи искуствима класичне поезије, везаног стиха, скривајући се иза језичких експеримената, укључујући и стварање нових лексема, неологизама, па и нових речи, за чије значење је и сам Његов двојник морао признати да су крајње необични.

Жал писаца слободног стиха за поетиком везаног, мада то они никада неће признати, видим најпре у њиховој тежњи да риму замене интонацијом почетног понављања речи, па и говорних низова. То запажам као допринос слободног стиха укупној пракси фонике песничког изражавања. Та појава није присутна само код наших писаца слободног стиха, има је, колико год хоћете и код светски познатих. При руци су ми стихови Езре Паунда, тамо где сам их нашао, они су пример за нешто друго, али ће и овде послужити, да илуструјем поступак надокнаде за недостајућу риму из везаног стиха:

*„Пођите до живчано пренатог, и до оног који робује навикама,
Пођите ка онима који крију свој пораз,
Пођите ка несрећно ожењеним,
Пођите купљеној супрузи,
Пођите ка жени предатој у посед.“*

Ево само три примера из Цветковићеве поеме, где је овај поступак веома раскошно примењен, а има их још неколико.

Пошто је три пута, пред сваком строфом на првој страници поеме нагласио верзалом „ГРАД САМ“, у трећој је понављањем прве речи, с почетним делом речи, истакао опис града:

приближавање смислу, или пак удаљавање од саме природе и суштине поезије у њеном магијском одзвуку у нашој свести, у њеној неокрњености, и пуноћи.“ (Костић 1996: 29)

⁷⁴⁷ Грешком издавача, изостало је име проф. др Голуба Јашовића, врлог лингвисте, који се, у сагласју са својом струком, углавном позабавио језичком структуром певања (Прим . – Н. Цветковић)

*Одећа ми ткана
Од зелених нити поља
Од нагарених облака
Од стрмоглавих висина*

Ево примера где је читава строфа остварена са седам стихова, на чијем је почетку именица *крв*, уз варирање присвојне заменице *нас* с помоћним глаголом *је* (два пута), наша са раздвојном цртом - (три пута), пресечена два пута синтагмом *Румо руменицо*, што овде има вишеструку функцију, од којих је најзначајнија, да оснажи примењени песнички поступак:

*Крв нас је безубо пробила
Крв нас је жртвена провалила
    Румо руменицо
Крв наша - орлу висина
Крв наша – ветровима посестрима
Крв наша – залогај даљина
    Румо руменицо*

Овде је, по мом скромном мишљењу, најбоље успостављен стиховни поредак, па је дошла до пуног изражаја и фонична страна песме, али је и за око лепа, моји украси болдирањем су желели то да нагласе.

И у следећем примеру успешно је примењено двоструко понављање, односно у два низа, али на један особен, иновиран начин:

*И не – били друм за туђа стопала
    Где сунце не греје
И не – били врисак из каме исукан
    Где се мати не порађа
И не – дан на спруду насукан
    Где невеста свате не чека
И не – били птица за кавез туђих граница
    Где звоно не звони
Јер рађале их колевке планине*

Пошто немам иоле озбиљнији увид у теоријска истраживања праксе слободног стиха, ово ћу за сада приложити, пошто су, три горе издвојена примера, довољни као илустрација за оно што је на почетку речено, без амбиција да тиме пледирам за везани стих, односно да инсистирам на његовом значају. Уосталом, не искључујем могућност да ће се неко тиме стручно већ бавио.

Цветковић спретно и на свој начин, у складу са личном поетиком, скрива један вид римовања, пошто заговорници слободног стиха, риму сматрају, не само застарелом, него и „кужном“, па је избегавају; што ћу показати на једном, карактеристичном, примеру. Из бригадирске песме наводим само римоване придеве, веома спретно употребљене, као самосталне стихове иза неколико других: *сјајновито, жаровито, виловито, миловито, жиловито, мировито, зраковито, стреловито, зоровито, веселито, горовито, сјајновито, жаровито, виловито, миловито (Хиљадоруки)*. То што су четири последња у низу „поновци“ с почетка песме, не умањује укупан позитиван утисак, пошто својом функцијом у песми придодају квалитету песме, пре свега у погледу њене фоничне, али и семантичке структуре.

Један исказ из предговора заслужује одговарајући коментар: „У посебну подгрупу издвојили смо следеће лексеме нејасног значења: *думорје, думорје стамено пипери, стекори, а шта, од девет- десет хо-рук стекори, зоробори, хоћемо ли? Од седам-осам хо-рук! Зоробори, саравори, хоћемо! Од осам-девет хо-рук! Саравори, огрићано, за моје срце на длану смиљано огрићано,*

сетекори, да радимо! Хо-рук сетекори, у(ј)дур, у(ј)дур, у(ј)дур, у(ј)дур силовито долетеле су птице.“

Нисам се потрудио, а могао сам, да издвојим одакле, из које песме је шта узето у смислу цитатности од ових лексичких⁷⁴⁸ и фолклорних творевина, пошто не сматрам да је, за ову прилику, од неког значаја. Покушаћу, поштујући једно мишљење, негде прочитано, да нема текстова који се не могу схватити, односно разумети, не сећам се чија је мисао у питању, да дођем до неких могућих разјашњења. Наравно, шта мени тај немушти, не сасвим, језик говори. Кажем говори, не кажем, рецимо, шапуће, како се обично преносе тајне поруке. Једно, удаљеније, тумачење ме одводи у време нашег детињства, друго у време наше младости. Из детињства, из школских дана, девојчице су имале своје игре и за њих уводне песмице, не само почетне разбрајалице, дечаци своје, за време великог одмора у школском дворишту. Сећам се неких разбрајалица пред игру: Коларићу-панићу...Ен-ден-дину - сарака тину... Еци-пеци-пец... Цинцули – бомбули... Једна се завршавала речима: Беле бомбе лике...Довољно је да напоменем, да је то разумео онај коме су биле упућене, групи која се спрема за игру. То исто је било, на други начин, и на омладинским радним акцијама. Омладинци су се надчикали, како унутар својих бригада, између чета, тако и са другим јединицама, ако су били довољно близу, да се међусобно чују. И друге групе имају своје речи за унутаргрупну комуникацију. Познати су бројни такви говори сленга. Слушао сам разговор зидара, ништа нисам разумео, они су знали и понашали су се према ономе што је речено. Знам да су параћински стакларци имали такве дијалоге, да су они међусобно „терали шегу“ са оним који су се међу њима нашли у друштву, стицајем разних околности.

Да се вратимо конкретном поетском тексту, који сугерише нека од тих значења. Рећи ћу шта казују мени, што не значи да неком другом неће нешто друго. Оно надчикавања са бројкама уз „хо-рук“ је бригадирско, у питању је обећање, да ће пребацити норму, да ће бити бољи, од неке друге групе. То се подупире обећањем („хоћемо“). Погледајте, како је лепо спакована љубавна порука, између нејасних појмова, који служе да се одврати пажња од ње: „Саровори, огршћано, за моје срце на длану смиљано огршћано.“

Почео сам да куцам оно *удур*, са грешком *ујдур*, па сам тек после омашку приметио. Непосредно пре овог рада, писао сам нешто о Душану Матићу, пошто се у Ћуприји, у оквиру манифестације „Матићеви дани“, одржава сваке године и Округли сто о Матићу. Скренуо сам пажњу на једну његову грешку, уместо да напише 5. април 1941. написао је 5. април 1914. То је задржао у свом тексту. Требало је да буде сећање на други, а добило се сећање на два светска рата, а за Матића су оба била са значајним и тешким искушењима.

Надреалисти су волели такве омашке, остављали су и штампарске грешке. Ето, зато сам свој лапсус задржао у одломку из предговора Цветковићевој књизи, с тим што сам убачено слово ставио у заграде. Вода ми је пошла на уста, још верујем, да је удур, удур, скандирање: Ујдур, Ујдур! Ко је био Ујдур са радне акције Нови Београд 1968? Пензионер, некадашњи шеф кухиње на Краљевом двору, тако се причало, изванредан мајстор свог заната. Веома популаран код бригадира. Када сам се са делегацијом наших акцијаша вратио из Варшаве, и то оног јутра, када се сазнало да су Руси умарширали у Праг, кроз који смо ми мање од 24 сата раније, прошли, остали су нас одушевљено дочекали. Централно место је добио доручак са по половином Ујдуровог пилета, с необичним надевом и зачинама. На свечаном ручку, у Варшави или Шћећину, не сећам се више тачно, имали смо пачије месо на тањиру, али преливено џемом. Па сад видите, зашто сам сигуран да је тај узвик био Ујдур а не удур.

---

⁷⁴⁸ Ја већ дуго у својим песмама овај присвојни придев од именице реч (**речји**) исписујем у овом облику, и то не само у својим песмама. Тиме хоћу да остварим разлику овог придева од придева **речни** од именице река, пошто се они у нашем књижевном језику исписују као речни. На то ме је подстакла једна песма Душана Матића (*Нек теку реке*).

Овом сам питању посветио већу пажњу него што је заслуживало, али нисам могао другачије, залутао сам у сећањима. Извињавам се што се напред у тексту нисам задржао на томе, него сам прећутно прешао на друге песме, а најавио да ћу се огласити кад завршим са анализом поеме. Сад, шта је – ту је, да се враћам натраг и преправљам, можда ћу направити нешто још горе.

Уз напред разматрану поему, у овој збирци с њеним именом, налазе се још четири циклуса завичајне, условно речено, поезије (*Дуговечја*, *Блешт отаца*, *Хиљадоруки*, *Сажети сјај*), која из песме у песму постаје све општија патриотска чудовидна попевка, која у последњем циклусу прелази у нешто општије, једном речју, у неку врсту плеса, изван граница умног, у потрази за заумним. Два прва циклуса су по садржинском вокабулару саставни део поеме, те су, ако је била предмет обраде за рецитал, требало узети у обзир, за обogaћивање и конкретизацију садржаја, јер већ у наслову садрже неизбрисиве топониме (*Јабланица*, *Пуста река*, *Црна трава*, *Стара планина*) и незаборавне личности (*Коста Стаменковић*, *Лепиша*, *Зеле Вељковић*, *Марко Црни*) ауторовог завичаја, уз обавезни есенцијални конгломерат тог већ заборављеног времена наше младости (*Црвена књижица и Минут ћутања*). Одзвонило је том нашем времену, али ми смо још овде и као осамдесетогодишњаци још понешто можемо да посведочимо. Пошто смо нас двојица, симболично речено, били још у колевци за укључивање у ратна догађања, а ко зна ко би на коју страну отишао, стасали смо за градитељске, бригадирске, ударничке „о-рук“ садржаје.

Песник се том времену одужује трећим циклусом песама, у коме се налази истоимена минипоема *Хиљадоруки*, напред већ помињана и цитирана. Она заслужује посебну анализу која би далеко превазишла оквире дозвољеног за овакве прилике. С њом у друштву, у истом циклусу, налазе се и две песме под заједничким називом *Руке*. Прва од њих носи у свом подножју временску оријентацију „1955/56.“ Нека ми буде допуштено да се изјасним, о нечему што је у мени врцнуло, из равноправног времена, када сам уређивао гимназијски школски лист *Реч младих*, да је то најлеша песма ове збирке. Садржи шест изванредних дистиха, писаних у стилу Васка Попе, који је тада био омладинска додатна лектира, тамо где су нам професори или пријатељи и сами улазили у модернистичко јато тих година насталог часописа „Дело“, чији је један од уредника био и већ славни Оскар Давичо, коме је Цветковић у последњем циклусу посветио песму, у песничком експерименталном двореду, чији је и мото од Давича узет (*Чудесије ведрине*). Дакле, по мени, та песма заслужује посебно поштовање овде је дајем у целини, с тим што сам је из некњижевних разлога, рационалног коришћења простора, двоструко згуснуо. Надам се да то неће засметати читаоцу прилога, ако га буде, за који ове редове пишем. Неће се верујем наљутити ни песник, пошто њему посвећујем стихове у *Post scriptumi*, па се, ако се определи да их објави, може и он рационално према њима понети. Може и да је врати у првобитни облик. Све је у његовим рукама. Ево, дакле, песме коју сам мирне душе и чисте савести изабрао:

Дланови/ Севом креснули
Стрехом/ Засуканих рукава
Прсти / Додиром обнемели
Кровови/ Бездомице сустали
Лактају се жудне/ Даљине
Загрљаји надлећу/ Кућишите
(Руке)

Поменуо сам напред једног од највећих српских поетских експериментатора, предратног надреалисту, послератног модернисту, чија се *Србија* по неколико пута годишње оглашавала са сваке позорнице, сваке трајније свечане трибине. Није случајно, да је и наш аутор, пошао његовим, и не само његовим, модернистичким стопама, коме је, без обзира што то није наглашено, посветио последњи циклус песама из ове стихозбирке. Не само њему, али је песму с

његовим мотом и посветом ставио на чело последњег циклуса. Наглашавам, не само њему, зато што из следеће песме израња *Сербија* с асоцијацијама на Милоша Црњанског. Врхунац Цветковићевог поетског експеримента садржан је, ипак, у завршници песме посвећене Давичу, где се Мото(вило) бајколично (*Жалац ројем изискрио/ јер ветрови га зову*) славном Баш-Челику одмотало у хвале вредни песнички експеримент, мени из овог циклуса, најближи:

Баш-Челик и Длан-Челик
На тресак, на бљесак
Думорје стамено пипери
Вечност у крв стихује
Баш-Челик и Длан-Челик
Облаци се растачу у невиду
Пресвлаче кожу наглавце
Баш-Челик и Длан-Челик
Заграњене очи вечишта
(Чудесије ведрине)

И по форми и по садржају, вратиле су ме и песме и поједини стихови из Цветковићеве стихозбирке у лектиру, кроз што смо заједно прошли, он озбиљније, студиозније, пошто је књижевност изабрао за струку којом се успешно бавио све до данас. У мени су сада, преко његових стихова и мог присећања, одзвањали бројни ондашњи песници, већ поменути (Зоговић, Давичо, Црњански, Попа), али и Скендер Куленовић преко запевки (*Стојанка мајка Кнежополка*), и Славко Вукосављевић, не само преко *Кадињаче*, него и акцијашких стихова. Ово је све узето на ухо, а ако би се дубље запливало, нашло би се још по које златно зрнце, нарочито из богатог наслеђа народне поезије. Све је, наравно, преточено преко Цветковићевог цедила, те је добило, нарочито преко нових лексичких творевина, чудесних и чувидних опсервација, димензију успешних поетских остварења. Обрадовао сам се, примера ради, кад сам у поеми налетео на стих који ме је асоцирао на *Зарни влач* Александра Вуча: *Зарни вртлог свесвета*. Остављам то, уз много шта друго, за неку нову прилику, ако је, зашто да не, доживимо.

Више као читалачка имресија, него као продубљена анализа садржаја, дато је неколико фрагментарних опаски о поезији Николе Цветковића, у стихозбирци *О, граде мој*. Представљајући се као скроман истраживач, аутор прилога је покушао⁷⁴⁹, у својим новим читалачким обузетостима и налетима, да ухвати основне конце Цветковићеве експерименталне поезије и поетике, како у погледу форме слободног стиха тако и у сфери стилских, композиционих и језичких иновација. Патриотска, не само локалпатриотска, тематика збирке га је повукла у време вршњачке читалачке еуфорије, те је своје утиске испратио мемоарским узгредицама. Приказано је, како је песник стихозбирке *О, граде мој*, своје жилиште⁷⁵⁰, родни град, завичајни Лесковац, и овом књигом, као и својим стваралачким делом, уздигао као културно-историјски топоним, подижући му својеврстан споменик. Уз то, аутор овог прилога, паралелно је исписао један необичан песнички сендвич-триптих, с почетним и завршним акродексоном (деконструисани сонет с репом и са обостраним акростихом у огледалу), са „филом“ од седам катреница, писаним по један дневно, док је радио на овом прилогу. Тако је

---

⁷⁴⁹ У томе сам, као полазиште, прихватио оно што је пре више од две деценије записано, додуше у предговору његовим научно-теоријским радовима о књижевности, о поезији Николе Цветковића: „Једно нам се чини извесним: поезија Николе Цветковића није окренута ширем кругу читалаца (...) његова поезија изискује од читаоца унесеност, како би проникао у њезине слојевите наносе“ (Ивановић 1997: 26)

⁷⁵⁰ Асоцијација на *Жилиште*, збирку песама Слободана Костића, о чијем је циклусу *Кос* Цветковић надахнуто писао, још док су били на Косову, у својој студији „Мит и стварност у новијим песмама Слободана Костића.“ (Цветковић 1997, 88-97)

добијена једна експериментална књижевна, не само песничка, творевина, Песнику Николи Цветковићу у част његовог предстојећег 80. рођендана.

Параћин, 19 - 25.09.2018.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

- Ивановић, Јанко Н., 1997, *У поетичком видном и невидном*, преговор књизи Николе Цветковића, *Нови и стари поводи*.
- Јашовић, Предраг, 2010, *Прилози књижевности Косова и Метохије*, Лепосавић.
- Компањон, Антоан, 2001, *Демон теорије*, Нови Сад.
- Костић, Слободан, 1996, *Стварање и тумачење*, Приштина.
- Хилман, Џејмс, 2008, Код душе, у књизи *Писмо*, 92-93/2008, Београд.
- Цветковић, Никола, 1992, *Светлост земље*, Београд.
- Цветковић, Никола, 1993, *Поетика Милана Дединца*, Београд.
- Цветковић, Никола, 1995, *Плаветно доба дечаштва (ране песме)*, Јагодина.
- Цветковић, Никола, 1997, *Нови и стари поводи, књижевно-поетичке студије IV*, Јагодина.
- Цветковић, Никола, 1997, *Све је љубав*, Лесковац.
- Цветковић, Никола, 2011, *О, граде мој*, Београд.

ЛУБИЛАРНА ЧЕСТИТКА

1. Позив у рам

Не мораш, поето, у акростисни рам!
Исијава се плам, пето Ахилето!
Кад се јави песма и прихвати је хор,
Омађијан се чвор развезује весма.
Лева панорама у десном фазону:
Астралноме клону не смета осама!

Црн се одигра пир, преусмери се знак,
Ветар облачи фрак, остварио се жир!

Емитује се склад за ухо и око;
Тражиш се, жаоко, већ се осећа кад!
Круцијални смешак са саме ивице,

Описује спице моравски Ортак!
Вилинско се коло претворило у штос:
Истрчи ли се крос, одигра се поло!

Ђирилични поклон, сонетно истесан:

Ђулавки је бесан најобичнији спон!

И ранији се Кус вратио у слово,
Вија ме поново за ову песму плус:
Осмишљава вече као клониран смук!

Крунисан јесте звук са сваке ломаче!

Тражи се поново слободног стиха град,
Емитован је пад, све слово по слово.

Враћка на почетак а изгубљен нам фар:
Циља се бакалар а добија метак!
Антипесма је ту само из ината;
Лисната салата осваја планету!

Омађијан је чвор, већ развезан весма;
Кренула је песма, али чека се хор.
Исијала је плам пета Ахилета!
Нашао поета акростихован рам!
(19.09.2018.)

2. Мото (вила)

Ламент Птића Поетића,
Из дружења са Појездом;
Над хисарским пева гнездом:
Вечност иште дух младића!
(19.09.2018.)

*

Три деветке, једна тројка,
За срећан пут у поретку,
Јесте фазон у и(з)метку,
Кад се стиху нађе спојка.
(20.09.2018.)

*

Под Хисаром дух поете
Обузео (ч)умно дете,
Те зажеле да је соко
И полете на високо!
(21.09.2018.)

*

Ломише му успут крила,
Да запамти дух цедила;
Његов демон с ујчевине
Водиће га све до глине.
(22.09.2018.)

*

Још одлеже с оних гора:
Он поета бити мора!
Чак и после доктората,
Жир му седла Пегаз-ата.
(23.09.2018.)

*

Шести катрен из мог низа;
Видим већ да крај је иза
Мом прилогу о поети:
Дух подигох Ахилети!
(24.09.2018.)

*

Стигао сам три деветке,
Не могу нам више сплетке
Да помрсе жиру конце,
Покидају вечне спонце!
(25.09.2018.)

3. Осамдесетогодишњак

Ђулавка је дело, речји оксиморон,
Исијава се звон пред наше распело.
Врлетне стазе звук громовити је бес:
Овија бели крес, са Моравчета хук.

Клин овора у склад доводи *дворје*,
Тражи се даворје а добија се град.
Емитни *вечнодар* да *пипери* слово,
Вијо беланово, за Поету си дар.

Цела *даросница* добре воље ми знак,
Акростисни помак, с мога точка спица.
Лелејско језгрило, *зверац* за *драчину*,

Огледало сину - за вечност мерило.
Кантилена је куш, к(р)асна *ломутина*,
Издашна је глина за *недолетни* гнуш.

На свом *недолету* остварујеш мету,

На (ч)умном домету пету Ахилету.

Иза огледала, виртуели гваш;
Крилник за таши-таш, бајколика ала.
Отаца блешт сунцу, *Деспотово* слово

Лансирани ново, ка зовном врхунцу:
Акродексон је лук с поетскога круга,
Циљана јаруга, док је не нађе смук;

Вијајућа зово, (ч)уман вокабулар,
Емитован кошмар, све Јово наново;
Тражећи *лексеме* - нови поетски склад,
Круниш божански сад за сопствено теме.

Осамдесети клас завидан јесте клик,
Вејем зауман слик, свечани римоглас;
Исијава се звон пред наше распело,
Ђулавка је дело, речји оксиморон.
(Параћин, 25.09.2018.)

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Никола Цветковић, есејиста, песник књижевник, историчар, критичар, научни и педагошки радник, рођен је у Лесковцу 21. јуна 1939. године. Школовао се у Лесковцу и Београду. Магистрирао са тезом *Поетика Милана Дединца* (1973) и докторирао са дисертацијом *Поезија и поетика Милоша Црњанског* (1981), али и то није ишло без потешкоћа, јер је партијски форум тада о томе одлучивао.

Наставничку делатност започео је на Универзитету у Приштини, где је био и продекан на Филолошком факултету (1991). Поред тога, радио је и на Универзитету у Нишу (Филозофски факултет), Крагујевцу (Учитељски факултет у Јагодини), Београду (Факултет за културу и медије Мегатренд универзитета), на Универзитету хуманистичких наука у Новом Пазару и Бања Лука College.

По свом стваралачком опредељењу, Никола Цветковић је можда понајвише песник. Прва књига носи наслов *Све је љубав* (1979) и садржи у малом готово целовит програм његове лирско-интимистичке поезије. У првим годинама девете деценије објављује збирку *Светлост земље* (1992), надахнуту васељенским мотивима. И ту, први пут придодаје аутопоетичке назнаке.

Поред песничких обузетости (припрема нове збирке), Цветковић се бави теоријским и поетичким питањима, пише о појединим писцима између два рата, истражује фолклорну проблематику, бави се компаратистиком (скоро деценију и по тумачио је Општу књижевност и Преглед књижевних теорија). Публиковао је више студија о социјалдемократском покрету Србије и историји Лесковачког краја и Југа Србије.

Д. Р.

ОД ИСТОГ ПИСЦА

Песничка поетика Милоша Црњанског (Јединство – Приштина, Просвета, Ниш, Дечје новине – Г. Милановац, 1993)

Књижевно – поетичке студије (Интер ЈУ Прес, Београд, 1993)

Поетика Милана Дединца (Интер ЈУ Прес, Београд, 1993)

Књижевно – поетичко у делима првих српских социјалиста (Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд, 1994)

Поетика писаца – Књижевно-поетичке студије III (Књижевно друштво просветних радника Србије, Београд, 1994)

Књижевно-поетичке студије II (НИП Нови свет – Приштина, Народна и универзитетска библиотека у Приштини, Учитељски факултет у Јагодини, 1995)

Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата I (Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодини, Београд, 1995)

Стилско-изражајне одлике народних песама ослободилачког рата II (Књижевно друштво просветних радника Србије, Учитељски факултет у Јагодини, НИП Токови, Београд, 1995)

Живети пуним животом – Животопис Сергија Димитријевића (Народни музеј, Лесковац, 1996)

Записи о Сергију Димитријевићу (Народни музеј, Лесковац, 1997)

Живот као делање – Политичка активност Сергија Димитријевића (Народни музеј, Лесковац, 1997)

Нови и стари поводи – Књижевно-поетичке студије IV (Учитељски факултет у Јагодини, Студио „СЦ“, Јагодина, 1997)

Гумачење књижевности за децу – Методичко-наставни аспекти I (Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2003)

Гумачење књижевности за децу – Методичко-наставни аспекти II (Филозофски факултет, Косовска Митровица, 2003)

Астроном – Песник – Друмовник Милан С. Димитријевић (Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 14, Београд, 2015)

Записи о Сергију Димитријевићу II, Алма, Београд, 2016

ЗБИРКЕ ПЕСАМА

Све је љубав (Књижевни клуб „ Глубочица“, Лесковац, 1979)

Светлост земље (Интер ЈУ Прес, Београд, 1992)

Плаветно доба дечаштва - Ране песме, (Учитељски факултет у Јагодини, Књижевно друштво просветних радника Србије, НИП „ Токови“, Београд, 1995)

Косовијада (Матица српска, Нови Сад, 1997)

Чувидне мисли (Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000)

У врту љиљана (Издавачко предузеће Матице српске, Нови Сад, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000)

Биље од замаме (Просвета, Београд, 2000)

Росија („Папирграф“- Јагодина, Књижевна радионица Никола Цветковић, Студентско – Дечје позориште „Станиславски“, Јагодина, Београд, 2010)

О граде мој – завичајна антипоема (Свет књиге, Београд, 2011)

Косово – икона српства – сонети (Фондација Николе Цветковића, Београд, 2018)

Свадбено завенчање (Фондација Николе Цветковића, Београд, 2019)

У коауторству са Благојем Глигоријевићем

Ђулавка – Борбени пут Борисава Станковића (Лесковац, 1976)

Пламени одсеви револуције – Монографија о Жики Илићу Жутом (Слобода, Београд, 1984)

САДРЖАЈ

ПОЕТСКА СИМБОЛИКА У ПОЕЗИЈИ -----	5
ПРЕДГОВОР-----	5
Милан С. Димитријевић: ВЕЧНА СВЕТЛОСТ ВАСЕЉЕНЕ - КОСМИЧКИ МАНИФЕСТ НИКОЛЕ ЦВЕТКОВИЋА-----	5
НАДАХНУТО ПЕВАЊЕ О КОСМОСУ-----	8
Поетска слика неба у поезији Милана С. Димитријевића-----	9
Лирски трептаји звезда-----	12
Певање о Сунцу-----	17
Замамна светлост и лепота Месеца-----	19
Црвенкасто-риђа планета Марс-----	22
Чаровит светлосни траг метеорита-----	22
ДРУГИ О КЊИЗИ ПЕСМЕ М. С. ДИМИТРИЈЕВИЋА-----	24
Приказ књиге <i>Космички цвет</i> Дејана Ђорђевића-----	31
Ралићев есеј <i>Васиона и поезија</i> поводом антологије <i>Космички цвет</i> -----	33
ВАСИОНСКО-ПОЕТСКЕ И ПОЕТИЧКЕ ВИЗИЈЕ СА ОСВРТОМ НА <i>КОСМИЧКИ ЦВЕТ</i> -----	37
Назнака о традицији певања о космичким и небеским приликама -----	37
Од рубрике <i>Мало поезије</i> до антологије-----	39
О рубрици <i>Мало поезије</i> – поново-----	41
Стихови вође песничке школе з рубрици <i>Мало поезије</i> -----	42
О космичким визијама Милића од Мачве-----	42
Мирољуб Тодоровић – сигналистичко виђење космоса-----	45
Васионске визије Милутина Лује Данојлића-----	47
Злаћани поетски извори Гордана Ранитовића-----	48
Млади песници – чланови друштва-----	49
Драгиња Урошевић о Месецу-----	49
Космичка поезија Леонида Мартинова-----	50
Нобеловац Јарослав Сајферт-----	52
И метеорити зборе-----	52
О АНТОЛОГИЈИ <i>КОСМИЧКИ ЦВЕТ</i> -----	54
КРАТАК ОСВРТ НА АНТОЛОГИЈУ <i>КОСМИЧКИ ЦВЕТ</i> -----	56
Садржинска структура антологије <i>Космички цвет</i> -----	58
Надмоћно небо у знаку савршенства-----	59
Песничка похвала Сунцу-----	61
Месец и месечина као душа песникова-----	62
Звездана јата као васељенска камилица-----	63
Речити говор метеора и метеорита-----	65
ОСВРТ НА КОНФЕРЕНЦИЈУ „РАЗВОЈ АСТРОНОМИЈЕ КОД СРБА“ III И IV -----	72
ПЕСНИК ВИЗУЕЛИЗАЦИЈЕ ИСТОРИЈЕ КАО КУЛТУРЕ, СУНЧЕВОГ СТАНИШТА И КОСМИЧКИХ НЕ-----	75
Слободан Бранковић: <i>Космичка непознаница</i> -----	77
Слободан Бранковић: <i>Космички заборав</i> -----	77
СПИРАЛНИ КРУГ УЗНОСИТОГ ПОЕТСКОГ СТВАРАЛАШТВА-----	78
Мирјанка Р. Селчанец: <i>Круг</i> -----	79
МАРИЈА – КНЕГИЊА ДУХА И СТИХА-----	80
Марија Цекић: <i>Моја си</i> -----	81
Марија Цекић: <i>Лутање</i> -----	82
ИСПОВЕДНИ И ДУБОКО ПРОЖИВЉЕНИ СТИХОВИ-----	83
Борис Косовић: <i>Сутон зоре</i> -----	84
ЛИРСКО-КОСМИЧКЕ И АУТОПОЕТИЧКЕ ВИЗИЈЕ МЛАДИХ ПЕСНИКА-----	84

Креативно суделовање на III и IV конференцији -----	86
Припреме и стваралачко присуство на V конференцији -----	88
Космички цвет младости на VI конференцији - Књижевни клуб	
Факултета за културу и медије -----	96
- Одједи научне Конференције и нова визија мултиверзума на Мегатренд	
универзитету -----	106
Информација на сајту Мегатренд универзитета -----	108
„Мегатрендер“ о научној Конференцији -----	109
Интересовање професора, асистената, сарадника и студената као и медија за	
Конференцију -----	110
СМЕЛА И ОРИГИНАЛНА МЕТАФОРИКА БОЈАНЕ КАНДИЋ -----	113
Бојана Кандић: Свитање -----	115
НИНИНЕ ПЕВАНИЈЕ -----	115
Нина Димитријевић: Симетрија -----	117
ИЗМЕЂУ СОЛАРНОГ ЖУТИЛА И КОСМИЧКЕ НОЋИ -----	118
Смиљана Ђуровић: Жути лептири и жута лампа ноћу -----	123
НАЗНАКЕ О КОСМИЧКИМ ПОЈЕДИНОСТИМА У КЊИЗИ МИЛИВОЈА	
ПАВЛОВИЋА „ВЕНАЦ ОД ТРЊА ЗА ДАНИЛА КИША“ -----	126
Елементи космичке природе -----	127
Видови космичког у Кишовом есеју о научној поезији -----	128
Стваралачко присуство и уплив Кишовог дела -----	131
КОСМОПОЕТСКИ ПРИКАЗИ -----	133
Пред звезданим вратима - савремени бугарски песници -----	133
Раскриљена звездана врата поезије - Преводи савремених бугарских песника --	138
ПРЕДИСЛОВИЈЕ ЗА ПРЕДМЕТНИ СВЕТ ИЛИЈАНЕ ИЛИЈЕВЕ -----	142
ЛИКОВНО – ВИЗУЕЛНА СИМБОЛИКА У ЗНАЧАЈНИЈИМ ИЛУСТРАТИВНИМ	
ПРИЛОЗИМА У СРПСКОМ ИЗДАЊУ ОВИДИЈЕВИХ FASTI -----	145
СЛИКОВНО-ВИЗУЕЛНА СИМБОЛИКА У ОДАБРАНИМ ИЛУСТРАТИВНИМ	
ПРИЛОЗИМА АРАТОВИХ ПОЈАВА (ФЕНОМЕНА) -----	151
КОСМИЧКИ ЦВЕТ РАЗГОВОРА И ПРОМИШЉАЊА -----	158
АУТОПОЕТИЧКИ ПСЕУДО-ЕСЕЈ О КОСМИЧКОМ -----	165
Космичка симболика у Лабудовој песми -----	165
Лабудова песма -----	166
Космичко-поетско у „дивљанизму“ -----	167
Дивљанизам -----	168
Инфузиони раствор неба -----	168
ПРИЛОЗИ	
Милан С. Димитријевић и Никола Цветковић: „КОСМИЧКИ ЦВЕТ“ ПОЕЗИЈЕ -----	172
Милко Грбовић: Е мој Милутине -----	178
Смиљана Ђуровић: Разбуцаћу свемир -----	180
Миша Лазар: Небо -----	180
Тамара Лујак: Откриј ми тајну -----	181
Тамара Лујак: На крову зграде -----	181
Тамара Лујак: Звездана стаза -----	181
Тамара Лујак: Погрешно скретање -----	181
Љубиша Р. Митровић: Звезданин сањари -----	182
Љубиша Р. Митровић: Космички номади (II) -----	182
Милорад Радуновић: Девојчица и сунца -----	182
Милорад Радуновић: Свитање	
Никола Цветковић: ДЕКОНСТРУИСАНИ СОНЕТИ СА РЕПОМ И	

АКРОСТИХОМ У ОГЛЕДАЛУ-----	183
Ђорђе Петковић: ДЕКОНСТРУИСАНИ СОНЕТИ СА РЕПОМ И АКРОСТИХОМ У ОГЛЕДАЛУ-----	184
Никола Цветковић: ПОЕТСКА ЗВЕЗДАРНИЦА ЂОРЂА ПЕТКОВИЋА (Фрагменти)-----	189
Ђорђе Петковић: СА БЕОГРАДСКЕ ЗВЕЗДАРНИЦЕ-----	190
Милан С. Димитријевић: НОВА ПЕСНИЧКИ ДЕКОНСТРУИСАНА ЛИРСКО-СОНЕТНА ОСТВАРЕЊА ЂОРЂА ПЕТКОВИЋА СА РЕПОМ И АКРОСТИХОМ У ОГЛЕДАЛУ-----	196
Ђорђе Петковић: АСТРОГРАНА СА БАЛКАНА-----	199
Милан С. Димитријевић: КОСМИЧКА ПОЉА-----	205
Ђорђе Петковић: КОСМИЧКА ПОЉА-----	206
Ђорђе Петковић: ЗАХВАЛНИЦА-----	212
Предраг Јашовић: НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ У ДЕКОНСТРУИСАНОМ СОНЕТУ С РЕПОМ И АКРОСТИХОМ У ОГЛЕДАЛУ ЂОРЂА ПЕТКОВИЋА-----	213
Маја Цветковић: КОСМИЧКИ МОТИВИ НА УМЕТНИЧКИМ ФОТОГРАФИЈАМА САЊЕ ЦВЕТКОВИЋ-----	225
Сања Цветковић: ДИЗАЈН ТАТЈАНЕ МИЛОВАНОВ ЕЛЕКТРОНСКИХ ИЗДАЊА БЕОГРАДСКИХ АСТРОНОМСКИХ ИНСТИТУЦИЈА-----	229
Никола Цветковић: УМЕТНИК КОСМИЧКО-ЛИКОВНИХ ВИЗИЈА О СТВАРАЛАШТВУ, ИНСПИРАЦИЈИ И УЗОРИМА-----	232
Радован Илић: КОСМИЧКО У ЛИКОВНИМ ПРЕДСТАВАМА ВЛАДИМИРА ДИМИТРИЈЕВИЋА..-----	237
Радован Илић: СИМБОЛИЧКА АНАЛИЗА ГРАФИКЕ ВЛАДИМИРА М. ДИМИТРИЈЕВИЋА И ЊЕГОВА ПРОМИШЉАЊА О УМЕТНОСТИ-----	241
1. Симболичка анализа Владимирове графике-----	241
2. Промишљања о проналажењу инспирације уметника-----	245
Ђорђе Петковић: ФРАГМЕНТИ ЈУБИЛАРСКОГ ПРИЛОГА ПОВОДОМ ОСАМДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ НИКОЛЕ ЦВЕТКОВИЋА-----	247
Ђорђе Петковић: ЈУБИЛАРНА ЧЕСТИТКА-----	255
1. Позив у рам-----	255
2. Мото (вила) -----	255
3. Осамдесетогодишњак-----	255
БЕЛЕШКА О ПИСЦУ-----	259
ОД ИСТОГ ПИСЦА-----	259

Никола Цветковић
ВАСИОНСКА СИМБОЛИКА У ПОЕЗИЈИ

Издавачи:

Лесковачки културни центар
Фондација Николе Цветковића

Рецензенти:

Миливоје Павловић
Предраг Јашовић

Уредници

Сања Цонић
Милан С. Димитријевић

На корицама:

На корицама - слика Владимира Куша
Графика Владимира М. Димитријевића

Штампа:

Књиговезац СОРУ, Лесковац

Тираж:

50

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09-1"19/20"

ЦВЕТКОВИЋ, Никола, 1939-

Небеска симболика у поезији / Никола Цветковић.
- Лесковац : Лесковачки културни центар ; Београд :
Фондација Николе Цветковића, 2020 (Лесковац :
Књиговезац СОРУ). - 264 стр. : илустр. ; 21 cm

Тираж 50. - Стр. 5-7: Предговор : Вечна светлост васељене
- космички манифест Николе Цветковића / Милан С. Димитријевић.
- Белешка о писцу: стр. 259. - Напомене и библиографске референце
уз текст. - Од истог писца: стр.259-260.

ISBN 978-86-82031-41-3 (ЛКЦ)

а) Цветковић, Никола (1939-) б) Српска књижевност -- 20в-21в в)
Српска поезија -- Мотиви -- Небеска симболика

COBISS.SR-ID 18270217